

Sirpa Kannasoja

Nuorten sosiaalinen toimintakyky

Sirpa Kannasoja

Nuorten sosiaalinen toimintakyky

Esitetään Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston vanhassa juhlasalissa S212
marraskuun 23. päivänä 2013 kello 12.

Academic dissertation to be publicly discussed, by permission of
the Faculty of Social Sciences of the University of Jyväskylä,
in Auditorium S212, on November 23, 2013 at 12 o'clock noon.

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2013

Nuorten sosiaalinen toimintakyky

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN EDUCATION, PSYCHOLOGY AND SOCIAL RESEARCH 484

Sirpa Kannasoja

Nuorten sosiaalinen toimintakyky

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2013

Editors

Jussi Kotkavirta

Department of Social Sciences and Philosophy, University of Jyväskylä

Pekka Olsbo, Sini Tuikka

Publishing Unit, University Library of Jyväskylä

Cover picture: Aurinkokuva (The Sun)"DJM fYHU_Yb Vmi h Ynci b['dUf]MdUblg'cZh YfYgYUFW"

URN:ISBN:978-951-39-5459-8

ISBN 978-951-39-5459-8 (PDF)

ISBN 978-951-39-5458-1 (nid.)

ISSN 0075-4625

Copyright © 2013, by University of Jyväskylä

Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä 2013

ABSTRACT

Kannasoja, Sirpa

Social functioning among young people

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2013, 259 p.

(Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research

ISSN 0075-4625; 484)

ISBN 978-951-39-5458-1 (nid.)

ISBN 978-951-39-5459-8 (PDF)

English summary

Diss.

This study examines social functioning among young people. The research question is: How to define social functioning among young people and what are the associated effects? Data collection was accomplished in two stages. First, seven group interviews with young people and 132 photos they had taken were analysed using content analysis. The results of the literature review and the qualitative study indicated that social functioning among young people has a structure, which is based on the specific targets of the future. In the second stage, based on the qualitative results, one survey was made for young people (N=359) aged 13 to 16 years from three elementary schools and one survey for their parents (N=349). Also, longitudinal data with an identifier code was gathered (N=103). The quantitative results further specified the structure of social functioning. The factor analysis revealed that target-orientation, loyalty and self-confidence were the dimensions of social functioning among young people. These dimensions represented the attitudinal orientation towards the future, self and others. The analysis based on the intraclass correlation analysis showed that social functioning is strongly linked to the family. Further quantitative analysis was focused on family characteristics and their explanatory relation to social functioning. An important result of the multiple mediation analysis was that family functioning mediated different relations between the parenting styles and social functioning. The results were slightly different for boys and girls. The quantitative analysis also specified the preliminary results based on qualitative data concerning the social types of young people. Five different social types of young people were found. These five groups differentiated with regard to social functioning, family functioning and parenting styles. The longitudinal study showed that target-orientation and loyalty remained after two years, but self-confidence declined in almost every group. In addition, it confirmed that the well-functioning of families is a significant precondition for the positive development of social functioning among young people. The study showed the importance of the context where young people live and supporting families to better function.

Keywords: social functioning, parenting styles, family functioning, young people

Author's address Sirpa Kannasoja
Department of Social Sciences and Philosophy
P.O.BOX 35, 40014 University of Jyväskylä
sirpa.kannasoja@jyu.fi

Supervisors Professor Mikko Mäntysaari
Department of Social Sciences and Philosophy
University of Jyväskylä, Jyväskylä, Finland

Professor Kimmo Jokinen
Family Research Centre
University of Jyväskylä, Jyväskylä, Finland

Reviewers Adjunct Professor Riitta Haverinen
Helsinki, Finland

Professor Pirjo Pölkki
Department of Social Sciences
University of Eastern Finland, Kuopio, Finland

Opponent Professor Pirjo Pölkki
Department of Social Sciences
University of Eastern Finland, Kuopio, Finland

ESIPUHE

Väitöskirjaprosessiin on mahtunut monia vaiheita. Olen saanut onnen tehdä väitöskirjaa yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksella työskennellen. Aluksi työhuoneeni sijaitsi jo suorastaan legendaarisessa MaB:ssä, sittemmin Agorassa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) kanssa samalla käytävällä ja viimeisimmäksi Ohjelmakaaressa Ylistönmäellä. Jokaisessa työyhteisössä on ollut omanlaisensa tunnelma, hyvää seuraa ja kirjoitusrauha.

Ilolla kiitän monia väitöskirjan lopputuotokseen vaikuttaneita tiedeyhteisön edustajia. Ilman tärkeitä kommenttejanne en olisi osannut näin suoraviivaisesti edetä.

Ohjaajaani sosiaalityön professori Mikko Mäntysaarta kiitän erityisesti luottamuksesta. Luottamus on ollut molemminpuolista. Mikko on ollut alusta alkaen monen valinnan tukena. En tiedä, olisinko heti maisteriopinnot päätettyäni tullut vielä aloittaneeksi jatko-opintoja ilman Mikon pyyntöä tulla tekemään sosiaalityön assistenttuurin sijaisuutta. Myöskään ilman Mikon pyyntöä en olisi olemattoman kielitaitoni turvin rohjennut lähteä vuosiksi 2008 ja 2009 International Doctoral Studies in Social Work (INDOSOW) -tohtorikoulutusohjelman suunnitteluvaiheen opiskelijajäseneksi ja myöhemmin kahden viikon erittäin intensiiviseen kesäkouluun. Harvalla jatko-opiskelijalla on mahdollisuus ohjaussuhteeseen, joka ainakin väitöskirjantekijän näkökulmasta on ollut kiireetön, yksilöllinen, kannustava ja myönteisellä tavalla lojaali. Myös ohjaajanani toiminut Perhetutkimuskeskuksen professori Kimmo Jokinen on kiireistään huolimatta ollut aina läsnä ja saatavilla. Uskon sen olevan yliopistomaailmassa harvinaista.

Väitöstutkimukseni esitarkastajiksi lupautuneiden Pirjo Pölkin ja Riitta Haverisen esitarkastuslausunnot olivat perehtyneitä ja antoivat paljon ajattelemisen aihetta käsikirjoituksen työstämiseen, mutta myös jatkotutkimukseen liittyen. Olen innostunut lukemaan aihepiiristä lisää! Onneksi tutkimusaihe ei tyhjene tai aukea yhden väitöskirjan pohjalta. Olen mielissäni Pirjo Pölkin lupautumisesta myös vastaväittäjäkseni erinomaisen perehtyneisyytensä ja asiantuntijuutensa myötä.

Onkohan Tuija Kotiranta kaiken takana? Mikko Mäntysaaren mahdollistaessa jatko-opintojeni alkaminen, Tuija Kotiranta herätti minussa kiinnostuksen sosiaalista toimintakykyä kohtaan. Työskennellessäni maisteriopintojen jälkeen Jyväskylän kaupungilla Nuorten erityispalveluissa, kävin jatkuvaa pohdintaa siitä, mikä on työn tavoite: mikä on se jokin – sosiaalinen toimintakyky – jota yritän tukea ja vahvistaa yhdessä nuoren kanssa. Lukuisat keskustelut nuorten kanssa liittyivät tulevaisuuteen, monien kanssa sen hahmottomuuteen. Nuorten konkreettiset tavoitteet, kuten syömisen uudelleen opetteleminen, kannabiksen käytön vähentäminen, piikittämisen lopettaminen, asunnon etsiminen ja työhaastatteluun uskaltautuminen olivat todellisia ja arkisia tavoitteita. Tavoitteiden saavuttamiseksi edettiin yhdessä eri vaihtoehtoja punniten ja lopulta toiminnan kautta; usein aiempaan nähden eri tavoin toimimisen kautta. Mutta millainen on se laajempi tavoite, joka ei ole konkreettinen, eikä kovin

helposti sanallistettavissa? Satunnainen keskustelu Tuija Kotirannan kanssa johti minut tutkimaan nuorten sosiaalista toimintakykyä. Tuija oli myös henkilö, jonka kanssa paljon myöhemmin käydyt keskustelut auttoivat minua ymmärtämään sosiaalisen toimintakyvyn käsitteellistä historiaa. Viimeisten kirjoituskiiireiden aikana pöydälleni kertyi kasa teoksia ja muita lähteitä, jotka olivat peräisin Tuijan aarteita täynnä olevasta kotikirjastosta. Tuija on jaksanut aina uskoa tutkimusaiheeni tärkeyteen.

Tutkimuksen teeman kannalta minulle tärkeä kirjoittaja ja sosiaalisen puolestapuhuja on ylisosiaalineuvos Aulikki Kananoja. Kiitos saamistani kommentista sosiaalisen toimintakyvyn alkuhistoriaan liittyen.

Jatko-opintojeni alkupuolella vuosina 2007–2009 osallistuin Sosnet yhteistyöverkoston organisoimaan Sosiaalityön ja sosiaalipalveluiden valtakunnalliseen tutkijakouluun. Kiitän Sosiaalityön osaaminen ja orientaatiot -teemaryhmääni kuuluneita jatko-opiskelijoita sekä teemaryhmän ohjaajia Riitta Haverista, Katja Forssenia ja Juha Hämäläistä työtäni eteenpäin saattaneista keskusteluista. Kiitokseni kohdistan myös sosiaalityön yksikön jatkokoulutusseminaarissa kaikkien näiden vuosien varrella mukana olleille, niin jatko-opiskelijoille kuin ohjaajille. Kannustava palaute on ollut ehtymätöntä. Kuluvan vuoden ajan sosiaalityön professuuria hoitaessaan Marjo Kuronen on ollut mukana väitösprosessin viimeisissä vaiheissa. Hän on varmistellut aikani riittävyttä opetuskiireideni lomassa. Myös Ihmistieteiden metodikeskuksen professori Asko Tolvanen on omalla kiireettömän tuntuksella ohjauksellaan auttanut minua ymmärtämään, miten tutkia mediaattorivaikutuksia. Syntaksi ja tulkinta eivät olisi auenneet ilman asiantuntevaa ohjaustasi.

Kollegani Anu-Riina Svenlin, Maija Mänttari-van der Kuip ja Kaisa Haapakoski ansaitsevat kiitoksensa erilaisten kirjoittamisurakoiden aikana käydyistä keskusteluista. Kirjoitusaiheet ovat olleet suurelta osin ihan muuta kuin väitöskirjaani liittyviä, mutta nimenomaan se on ollut tärkeää. Keskustelemalla muista teemoista, löytyy uusia näkökulmia sekä ilo palata oman tekstin äärelle.

Tutkimuksen tekeminen on ollut minulle antoisaa monissa eri merkityksissä. Se on tärkeä osa elämäni. Olen onnekseni saanut tehdä tutkimusta suhteellisen vakaisissa työsuhteissa ilman suuria rahoituksellisia huolia. Uskon senkin olevan yliopistomaailmassa harvinaista. Aluksi työskentelin useammassa assistenttin määräaikaisessa virassa. Assistenttuurien jälkeen onnistuin saamaan rehtori Aino Sallisen myöntämän kaksivuotisen määräaikaisen työsuhteen. Työsuhde mahdollisti väitöskirjan kokopäiväisen edistämisen. Viimeisimmäksi olen kuluvan vuoden työskennellyt yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksemme rahoituksella yliopistonopettajan työsuhteessa. Kaikkien näiden virkamääräysten ja työsuhteiden aikana olen saanut tehdä paljon, mutta kohtuullisesti erittäin mielekkäitä opetus- ja laitostehtäviä. Koko työyhteisöäni kiitän tuesta, reiluuudesta ja oikeamielisyydestä. Lisäksi tutkimustani on edistänyt Haukkalan lastenpsykiatrisen hoitolaitoksen kannatusyhdistys ry:n vuodelle 2009 myöntämä apuraha aineiston keräämisestä aiheutuviin tutkimuskuluihin.

Tutkimusaineiston kerääminen oli opettavainen ja mielekäs tutkimusprosessin vaihe. Tutkimuskaupungin sivistysjohtaja oli erittäin myötämielinen tut-

kimustani kohtaan. Yläkoulujen rehtorit päästivät minut kouluihinsa kevään kiireisestä ajankohdasta huolimatta. Opettajat esittivät kiinnostuneita kysymyksiään ja sovittelivat kanssani aikatauluja kyselyn täyttämisen osalta. Tunsin välillä itseni tunkeilijaksi aiheuttaessani opettajille lisätöitä kevään arviointien sekä retkien ja teemapäivien organisointien lomaan. Oli kuitenkin ilo nähdä opettajien ja oppilaiden yhteistyötä erityisesti taideprojektien ja tanssiaisten muodossa!

Tutkimusaineistoa ei olisi ilman näitä tutkimuskaupungin innostuneita ja innostavia nuoria. Olette upeita jokainen! Kiitän nuorten vanhempia suostumuksista osallistua tutkimukseen ja kyselyyn vastaamisesta. Teillä on vielä kotona tai jo maailmalla mahtavia nuoria aikuisia. Suurin osahan heistä on jo täysi-ikäisiä. En ehkä ole tutkijana näyttäytynyt näille nuorille kovin merkittävänä aikuisena. Joka tapauksessa he ovat mielessäni ja osa historiaani.

On monia tahoja, jotka ovat olleet konkreettinen ja tärkeä tuki haastattelu- ja kyselyaineistoa kerätessäni. Opettajat soivat minulle aikaa oppitunneilta, koulusihteerit auttoivat yhteystietojen ja tilavarausten kanssa ja sosiaalityön maisteriopiskelijat Sanna Kultalahti ja Sanna Rautiainen auttoivat haastatteluiden toteuttamisessa ja kyselyiden organisoimisessa. Laitoksemme harjoittelijana toiminut Nuno Alves kasasi pitkäjänteisesti vanhemmille lähteviä informaatiokirjeitä ja koodasi vanhempien kyselyaineistoa tietokoneelle. Täysi-ikäistynyt, tuolloin vielä teini-ikäinen poikani Jarno Ala-Könni sai kunnian toimia nuorten kyselyn eri versioiden testaajana. Hän myös litteroi haastatteluita, samoin sosiaalityön yksikön harjoittelijana toiminut Senni Arponen. Nyt teini-ikäinen tyttärenti Sara Kannasoja on toiminut multimediaattorimallien kuvien toteuttajana. Käsikirjoitusta viimeistellessäni sosiaalityön harjoittelijana toiminut Elina Hallman kävi lävitse lähdeluettelon muotoseikat. Kiitos jokaiselle yhdessä ja erikseen.

Suuresti kiitollinen olen arjessani kulkeneille tärkeille henkilöille. Ilman teitä... olisinko kasassa? Huoliani ovat olleet puolittamassa ja iloani jakamassa rakkaat ystäväni Timo Anttila, Kati Söderlund, Ira Nikoskinen, Sirpa Tuomela-Jaskari, Mari Kivitalo ja Niina Simanainen. Teitä yhteisesti kuvaa monet sanat, mutta tärkeimpänä se, että olette kaikki hyvällä tavalla kahjoja. Ymmärrätte varmasti. Vaikka olemme kaikki yliopiston kasvatteja, ystävyyskaverimme ei perustu tieteelle. Hyvä niin.

Esikoistani Jarnoa kiitän suoraselkäisyydestäsi ja avustasi vuosien varrella. Tytärtäni Saraa kiitän muun muassa yhteisestä hevosharrastuksesta ja sen parissa vietetyistä tunteista. Hevosen selässä muu maailma katoaa. Nuorin, teini-iän kynnyksellä oleva poikani Kalle Kannasoja on muistanut pitää minut maan pinnalla loputtomilla sutkautuksillaan, muun muassa toteamalla: "Sinä se olet muutenkin niin kova väittelemään, että ei se ole ihme, kun väittelet ihan työksesikin!". Olen häkeltyneen epäuskoinen loistavan huumorinne äärellä. Yritän myös ottaa opikseni. Lapseni, olette upeita, rakkaitani!

Jyväskylässä 26.9.2013
Sirpa Kannasoja

KUVIOT

KUVIO 1	Tutkimusprosessi sekä aineistojen ajallinen ja tiedollinen suhde	21
KUVIO 2	Mediaattori- ja moderaattorivaikutukset	107
KUVIO 3	Tutkittavan ilmiön hypoteettinen malli	111
KUVIO 4	Suunnitelmallisuuden mediaattorimalli erikseen tyttöjen ja poikien osalta.....	154
KUVIO 5	Lojaaliuden mediaattorimalli erikseen tyttöjen ja poikien osalta....	156
KUVIO 6	Itsevarmuuden mediaattorimalli erikseen tyttöjen ja poikien osalta	159

KUVAT

KUVA 1	Maccobyn ja Martinin (1983) kasvatustyylien nelikenttä	69
KUVA 2	Perheen vanhemmuustyylin pysyvyyden yhteys perheen toimivuuden muutokseen nuorten arvioimana	175

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Tutkimusasetelman kuvaus	22
TAULUKKO 2	Kirjallisuushakujen ja relevanttien artikkeleiden määrät.....	38
TAULUKKO 3	Social functioning -käsitteeseen liittyvät relevantit hakutulokset (jatkuu)	39
TAULUKKO 4	Social adjustment -käsitteeseen liittyvät relevantit hakutulokset (jatkuu)	43
TAULUKKO 5	Social competence -käsitteeseen liittyvät relevantit hakutulokset (jatkuu)	47
TAULUKKO 6	Kirjallisuuskatsauksen artikkeleissa esiintyvät teemat ja sisällöt tutkittaessa nuorten sosiaalista toimintakykyä lähikäsitteiden avulla	61
TAULUKKO 7	Vastaajien taustatiedot.....	105
TAULUKKO 8	Vahvuuksien ja vaikeuksien kyselylomakkeen (SDQ-Fin) muuttujakohtaiset jakaumat (%) ja keskiarvot sekä osiokohtaiset reliabiliteetit (N=358).....	119
TAULUKKO 9	Vahvuuksien ja vaikeuksien kyselylomakkeen (SDQ-Fin) osiokohtaiset jakaumat (%) ja raja-arvot (N=358).....	120
TAULUKKO 10	MASK -mittarin muuttujakohtaiset jakamat (%) ja keskiarvot sekä osiokohtaiset reliabiliteetit ja keskiarvot (N=359)	121

TAULUKKO 11	NSTK -mittarin muuttujakohtaiset jakaumat (%) ja keskiarvot sekä osiokohtaiset reliabiliteetit ja keskiarvot (N=359)	123
TAULUKKO 12	Koulu, koululuokka ja perhe nuorten sosiaalisen toimintakyvyn selittäjinä (ICC)	129
TAULUKKO 13	Nuorten vanhempien taustatiedot.....	132
TAULUKKO 14	Perheiden taustatiedot.....	133
TAULUKKO 15	Vanhemmuustyylejä koskeva faktorointi.....	135
TAULUKKO 16	Äitien ja isien vanhemmuustyylien ulottuvuudet (ka.).....	136
TAULUKKO 17	Syyllystävyyden määrä äitien ja isien vanhemmuustyyliyryhmissä (n; ka.).....	138
TAULUKKO 18	Perheen toimivuus -mittarin väittämät ja ulottuvuudet nuorten aineistossa (ka.).....	139
TAULUKKO 19	Perheen toimivuus äitien ja isien eri vanhemmuustyyliyryhmissä (ka.)	141
TAULUKKO 20	Perheen vanhemmuustyylikombinaatioiden muodostaminen ja jakaumat.....	142
TAULUKKO 21	Äitien ja isien syyllystävyyden määrä perheen vanhemmuustyyliyhdistelmissä (n; ka.).....	143
TAULUKKO 22	Perheen vanhemmuustyylien yhteys perheen toimivuuteen	145
TAULUKKO 23	Perheen vanhemmuustyylien yhteys psykososiaalisiin vaikeuksiin (n; ka.)	147
TAULUKKO 24	Perheen vanhemmuustyylin yhteys suunnitelmallisuus-muuttujaan (n; ka.)	148
TAULUKKO 25	Perheen vanhemmuustyylin yhteys lojaalius-muuttujaan (n; ka.).....	148
TAULUKKO 26	Perheen vanhemmuustyylin yhteys itsevarmuus-muuttujaan (n; ka.)	149
TAULUKKO 27	Perheen toimivuus ja sukupuoli nuorten sosiaalisen toimintakyvyn selittäjinä.....	150
TAULUKKO 28	Nuorten suunnitelmallisuutta selittävät yksilö- ja perhetekijät	152
TAULUKKO 29	Tyttöjen lojaaliutta selittävät yksilö- ja perhetekijät.....	155
TAULUKKO 30	Poikien lojaaliutta selittävät yksilö- ja perhetekijät	157
TAULUKKO 31	Tyttöjen itsevarmuutta selittävät yksilö- ja perhetekijät	159
TAULUKKO 32	Poikien itsevarmuutta selittävät yksilö- ja perhetekijät.....	160
TAULUKKO 33	Sosiaalinen toimintakykyisyys -muuttujien keskiarvot ryhmittäin	163
TAULUKKO 34	Nuorten arviot vanhempiensa vanhemmuudesta sekä nuorten ja vanhempien arviot perheen toimivuudesta ja tyytyväisyydestä vanhempien toimintaan toimijatyypeittäin (n; ka.)	165
TAULUKKO 35	Vanhemmuustyyliä osa-alueittain eri mittauskerroilla (ka.)	171
TAULUKKO 36	Perheen toimivuus osa-alueittain eri mittauskerroilla (ka.)	173

TAULUKKO 37	Perheen toimivuus 9.-luokalla suhteessa perheen vanhemmuustyylin muutokseen (n; ka.)	174
TAULUKKO 38	Nuorten sosiaalinen toimintakyky eri mittauskerroilla sukupuolittain (ka.; 53 tyttöä, 50 poikaa).....	176
TAULUKKO 39	Perheen toimivuus eri mittauskerroilla suhteessa nuorten sosiaalisen toimintakyvyn muutokseen yläkouluaikana (ka.)	177
TAULUKKO 40	Nuorten sosiaalinen toimintakyky toimijatyypeittäin eri mittauskerroilla (ka.).....	179
TAULUKKO 41	Aineiston keräämiseen liittyvät valikoitumista ja katoa aiheuttavat ongelmat, mahdolliset seuraukset sekä ongelmien ratkaisuyritykset	185
TAULUKKO 42	Koulun työntekijöiden asennoituminen tutkimukseen sekä nuorten ja vanhempien vastausprosentit kyselyiden osalta kouluittain vuonna 2009.....	186
TAULUKKO 43	Koulu- ja luokkakohtaiset vastausprosentit	190
TAULUKKO 44	Kouluterveyskyselyn ja tutkimusaineiston erot tutkimuskaupungin 8.-9.-luokkalaisten osalta	191
TAULUKKO 45	Aineiston keräämiseen liittyvät eettiset ongelmat, mahdolliset seuraukset sekä ongelmien ratkaisuyritykset ..	194

SISÄLLYS

ABSTRACT
ESIPUHE
KUVIOT, KUVAT JA TAULUKOT
SISÄLLYS

OSA I TAUSTOITUS

1	JOHDANTO.....	15
2	TUTKIMUSASETELMA.....	21
3	SUOMALAINEN KESKUSTELU SOSIAALISESTA TOIMINTAKYVYSTÄ.....	26
4	KANSAINVÄLINEN KESKUSTELU NUORTEN SOSIAALISESTA TOIMINTAKYVYSTÄ.....	36
	4.1 Tarkoitus ja toteutus.....	36
	4.2 Hakutulokset.....	38
	4.3 Synteesi.....	60
5	VANHEMMUUS JA PERHEEN TOIMIVUUS.....	67
	5.1 Vanhemmuustyylit.....	67
	5.2 Perheen toimivuus.....	72
	5.3 Perhe ja nuorten sosiaalinen toimintakyky.....	76

OSA II NUORET SOSIAALISTA TOIMINTAKYKYÄ MÄÄRITTÄMÄSSÄ

6	LAADULLINEN AINEISTO JA MENETELMÄT.....	83
	6.1 Aineiston keräämiseen valmistautuminen.....	83
	6.2 Aineiston kerääminen ja tiedontuottajat.....	84
	6.3 Valokuvat ja fokusryhmähaastattelut: analysointi.....	88
7	VALOKUVAT JA FOKUSRYHMÄHAASTATTELUT: TULOKSET.....	90
	7.1 Selviytyminen.....	90
	7.2 Selviytymisen edellytykset.....	91
	7.3 Selviytyminen suhteessa nuorten tavoitteisiin.....	95

OSA III LAADULLISESTA MÄÄRÄLLISEEN TUTKIMUSOTTEeseen

8	MÄÄRÄLLINEN AINEISTO JA MENETELMÄT.....	101
	8.1 Siirtymä laadullisen aineiston tuloksista mittaamiseen.....	101
	8.2 Määrällisen tutkimusaineiston kerääminen.....	103

8.3	Kyselyihin vastanneet	104
8.4	Määrällisen aineiston analysointi	106
9	TUTKIMUKSEN KESKEISET MUUTTUJAT	113
9.1	Selittäjinä ryhmätasoiset muuttajat	113
9.2	Selittäjinä perheeseen ja vanhempiin kiinnittyvät muuttajat	114
9.3	Selittäjinä yksilöön kiinnittyvät muuttajat	116
9.4	Selitettävänä nuorten sosiaalinen toimintakyky	122
<i>OSA IV NUORTEN SOSIAALISEN TOIMINTAKYVYN RAKENTUMINEN JA KEHITTYMINEN</i>		
10	SOSIAALINEN TOIMINTAKYKY YHTEISÖTASOISENA ILMIÖNÄ...	127
11	NUORTEN PERHEET JA NIIDEN TOIMIVUUS	131
11.1	Nuorten vanhemmat ja perheet.....	131
11.2	Perheiden vanhemmuustyyli ja perheen toimivuus	134
11.3	Perheen vanhemmuustyylien yhteys sosiaaliseen toimintakykyyn.....	146
11.4	Perheen toimivuuden yhteys sosiaaliseen toimintakykyyn.....	149
12	NUORTEN SOSIAALISTA TOIMINTAKYKYÄ SELITTÄVÄT TEKIJÄT.....	151
12.1	Suunnitelmallisuus.....	152
12.2	Lojaalius	155
12.3	Itsevarmuus	158
13	NUORTEN TOIMIJATYYPIT	162
14	YLÄKOULUAIKANA TAPAHTUNEET MUUTOKSET.....	170
14.1	Vanhemmuustyylien muutos	170
14.2	Perheen toimivuuden muutos	172
14.3	Nuorten sosiaalisen toimintakyvyn muutokset	176
14.4	Sosiaalisen toimintakyvyn muutokset toimijatyypeittäin	179
<i>OSA V ARVIOINTI JA POHDINTA</i>		
15	TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS.....	183
15.1	Kato ja aineiston valikoituneisuus	183
15.2	Tutkimuksen eettisyyden arviointi	192
16	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	200
SUMMARY		217
LÄHTEET		221
LIITTEET		239

OSA I
TAUSTOITUS

1 JOHDANTO

Mitä on sosiaalinen toimintakyky? Sosiaalityössä työskennellään sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, mutta ei itse asiassa tiedetä, eikä osata sanoittaa, mitä sosiaalisella toimintakyvyllä oikeastaan tarkoitetaan. Sama epämääräisyys saattaa liittyä muihinkin sosiaalityön ydinkäsitteisiin, joiden sisällön kuvitteleminen ymmärtävämme.

Kiinnostukseni tutkimuksen aihepiiriä kohtaan aktivoitui työskennellessäni sosiaalityöntekijänä nuorten parissa. Työuran alkuvaiheessa työskentelystä puuttui ymmärrys siitä, mitä nuorten sosiaalinen toimintakyky on. Samoin ihmetystä aiheutti työskentelyn tarkoitus, miten edistää ja ylläpitää nuoren ja hänen perheensä toimintakykyä, mikä oli vuonna 1984 voimaan tulleen sosiaalihuoltolain keskeinen tavoite (Sosiaalihuoltolaki 710/1982, 1 §). Keskustelut pidempään työskennelleiden sosiaalityöntekijöiden kanssa nuorten sosiaalisesta toimintakyvystä päättyivät hämmästelyyn käsitteen vaikeasta määriteltävyydestä.

Tutkimustyön aluksi selvisi, että sosiaalisen toimintakyvyn käsite on epämääräinen myös sosiaalityön tutkimuksessa. Käsitettä on lähestytty erilaisin painotuksin. Sitä ei ole myöskään onnistuneesti osattu kääntää mitattavaan muotoon. Käsitteen voisi olettaa olevan yksi sosiaalityön ydinkäsitteistä. Suomessa käsitteellä on lyhyt ja katkonainen 30 vuoden mittainen historia. Tutkimuksellisesti toimintakyvyn käsite on jäänyt taka-alalle, eikä käsitteen määrittelyä ole onnistuttu tekemään. Keskustelut ovat olleet lähinnä yksittäisiä avauksia ilman jatkumoa. Tieto ei ole kumuloitunut.

Tämän tutkimuksen taustalla on osittain ajatus siitä, että nuoren on tärkeää ymmärtää omia taitojaan, kykyjään, asenteitaan, tunteitaan, mahdollisuuksiin ja motiivejaan voidakseen ymmärtää itseään ja pyrkiäkseen kehittymään ihmisenä, ollakseen tyytyväinen ja onnellinen sekä voidakseen toimia omien elämäntilanteiden osalta vaikeita elämäntilanteita helpottaen, esimerkiksi kompensoivia toimintastrategioita kehittäen tai tukea pyytäen. Tutkimuksellisesti oleellista näiden yksilöllisten ominaisuuksien tarkastelussa on se, miten ne ovat yhteydessä nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn. Yksilöllisten tekijöiden ohella

tärkeää on myös ymmärtää nuoren elinympäristön ja hänen yhteisöjensä merkitys sosiaalisen toimintakyvyn rakentumisessa.

Sosiaalinen toimintakyky on suhdekäsite, ei yksilöön sidottu ominaisuus (Heikkinen 1987, 33; Rauhala 1988, 47). Käsite sosiaalinen toimintakyky kuvaa prosessia, jossa nuori ikään kuin suunnistaa elämässään, pyrkii selviytymään sekä etsii ja tavoittelee tavoitteitaan. Nuori toimii ryhmässä ja rakentaa yhteisiä ryhmäasenteita ja -intentioita, mutta myös itsenäisesti muut ihmiset ja heidän toiveensa huomioiden. Vahva sosiaalinen toimintakyky ei takaa loistavia koulusuorituksia ja tavoitteiden toteutumista, koska menestymiseen vaikuttavat myös muiden ihmisten toiminta, toiveet ja toimintaympäristön ehdot, esimerkiksi perheen taloudellinen tilanne. Vahva sosiaalinen toimintakyky antaa kuitenkin edellytykset arjessa selviytymiselle ja tavoitteiden löytämiselle ja saavuttamiselle.

Nuori tarvitsee pysyviä läheissuhteita, hoivaa ja toimivaa vuorovaikutusta perheenjäsenten kesken voidakseen olla eheä ja toimiva yksilö. Eheä ja toimiva yksilö on sosiaalisesti toimintakykyinen; hän suoriutuu elämän haasteista, unelmoi, tavoittelee. Yksilöllä on kykyjä ja taitoja, joiden avulla hän toimii yhdessä muiden ihmisten kanssa ja tavoittelee elämässä itselleen ja läheisilleen tärkeitä asioita. Hän on motivoitunut, luottavainen ja kantaa vastuunsa. Yksilöt toimivat kuitenkin myös tiettyjen reunaehtojen mukaisesti. He oppivat muiden kanssa toimiessaan erilaisia toimintamalleja ja asenteita. Heillä on erilaiset taloudelliset, kulttuuriset ja emotionaaliset lähtökohdat itsensä toteuttamiseen ja päämääriensä tavoitteluun. Yksi ajattelee, että hän ei ole koskaan riittävän hyvä selviytyäkseen tietystä elämän haasteesta tai tavoitteesta, kun toiselle kaikki on mahdollista. Mistä erot yksilöiden välillä johtuvat? Selittävätkö yksilön lähiympäristöön liittyvät taustatekijät nuorten sosiaalisen toimintakyvyn vaihtelua ja kehitystä vai onko kyse vanhemmuuden tai perheen arjen kautta rakentuvasta sosiaalisesta toimintakyvystä? Sosiaalisessa toimintakyvyssä ei ole kyse vain yksilöllisistä ominaisuuksista, jolloin sosiaalityön ei tule kohdentua vain yksilöön ja etenkin yksilön muuttamiseen.

Tutkimuskysymyksenä on, mitä on nuorten sosiaalinen toimintakyky nuorten määrittelemänä sekä mitkä ja miten tekijät selittävät nuorten sosiaalista toimintakykyä? Tämän tutkimuksen kontekstissa sosiaalista toimintakykyä ei tarkastella sairauteen tai vammaan liittyen, mikä on ollut yleinen lähestymistapa. Tässä tutkimuksessa määritellään, mitä yläkouluikäisten nuorten sosiaalinen toimintakyky on nuorten itsensä määrittelemänä. Nuorten näkökulma on tärkeä, koska se on ainoa keino päästä mahdollisimman lähelle nuorten arkea ja elämisen todellisuutta. Aikuisina tutkijat eivät voi muuten nähdä erilaisia nuorten tuottamia ja kohtaamia käytäntöjä, toimintarakenteita, syitä ja seurauksia. Nuorten näkökulmaa lähestytään nimenomaan arjen sujuvuuden näkökulmasta. Arjella tarkoitetaan usein perheissä tapahtuvia arkisia toimintoja, tunteita ja ajallisuutta, kuten ajankäyttöä (Rönkä & Korvela 2009, 90–93). Tässä tutkimuksessa arjen näkökulmalla viitataan nimenomaan arkisiin toimintoihin, tunteisiin ja ilmapiiriin ystävyys- ja perhesuhteissa.

Nuorten arjessa toimivilla ja vaikuttavilla aikuisilla, kuten vanhemmilla ja opettajilla on vastuu omasta toiminnastaan ja siitä, miten omaa käyttäytymistään muokkaamalla autetaan lasta tai nuorta oppimaan sosiaalisesti suotuisampaa toimintaa (Churchill 2003, 116). Kaikilla aikuisilla ei ole taitoa toimia siten, että nuori voisi oppia sosiaalisten tilanteiden lukutaitoa ja sopivia toimintatapoja tai laajemmin ajatellen vahvaa tavoitteellista asennetta elämää kohtaan. Toisinaan käy niin, että aikuisen ja lapsen välinen suhde tuottaa ongelmia joko lapselle, aikuiselle tai molemmille, joskus myös suhteille lähipiirissä, esimerkiksi vertais- tai sukulaissuhteissa. Ulkopuolisen pyrkiessä auttamaan yksilöä tai perhettä, työskentelyn kohteena on aina suhde: esimerkiksi suhde lapsen ja vanhemman, lapsen ja opettajan tai vanhemman ja isovanhemman välillä (Churchill 2003, 116). Muutoksen tarkoituksena on pyrkiä muuttamaan suhdetta, ei yksittäistä yksilöä (Hoffman 1985, 321).

Tässä tutkimuksessa on viitteitä systeemitoreettisesta lähestymistavasta. Systeemitoreettisen lähestymistavan avulla perheen toimivuutta on mahdollista tarkastella perheenjäsenten välisen vuorovaikutuksen lisäksi suhteessa perheen ulkopuolisiin, kuten sukulaisiin, opettajiin ja viranomaisiin. Tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena ovat nuorten perhesuhteet perheen toimivuuden näkökulmasta. Vanhemmuustyylit ovat kiinteä osa systeemiä tarkastelua. Näin ollen tutkitaan vanhemmuustyyliden ja perheen toimivuuden suhdetta ja selitysvoimaa suhteessa nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn. Jotta voitaisiin ymmärtää nuoren kehitystä sosiaalisesti ihmiseksi, on tiedostettava, mitkä tekijät vaikuttavat kasvuprosessin kulkuun koko lapsen kehityksen ajan (Bronfenbrenner 1979; 1993; 1995; 2001; 2005; Meadows 2010, 6, 13.) Tähän vaateeseen ei voida tällä tutkimuksella vastata, mutta tutkimuksessa selvitetään lähiympäristössä tapahtuneiden muutosten yhteyksiä nuorten sosiaalisen toimintakyvyn muutokseen yläkouluaikana.

Suomalaisissa sosiaalityön väitöstutkimuksissa käytetään valtaosin sosiologisia sekä sosiaalityön omia teorioita. Sen sijaan psykologisten teorioiden käyttö on hyvin vähäistä. Suomalaisissa väitöstutkimuksissa vuosina 1982–2006 vain kuudessa mainittiin sosiaalipsykologisia, psykologisia tai kehityspsykologisia teorioita tutkimuksen keskeisiksi teorioiksi. (Mäntysaari & Haaki 2007, 363–364.) Kuitenkin ammatilliset käytännöt perustuvat vahvasti käyttäytymistieteille. Tuija Kotiranta (2008, 66) on esittänyt tarpeen filosofiselle tutkimukselle. Pekka Saarnio on esittänyt kysymyksen, miten poliisitoimi voisi perustua yksin yhteiskuntatieteisiin, ja vertaa sosiaalityötä poliisin työhön. Saarnio (2004, 7–9) puhuu sosiaalipsykologisen näkökulman puolesta. Joitakin avauksia tähän suuntaan on ollut. Aulikki Kananojan ja Anni Pentinmäen (1977) sosiaalityön teoriaa ja käytäntöä yhdistävä teos nostaa esille psykologisten teorioiden tarpeen tehtäessä käytännön sosiaalityötä.

Tämä on sosiaalityön tutkimusta, jossa on psykologinen ja osin myös perhetutkimuksellinen näkökulma. Tutkimuksessa korostuu psykologinen näkökulma ilmiön käsitteellisen lähisuhteen vuoksi. Lähisuhde ilmenee muun muassa tutkimuksessa toteutetun kirjallisuuskatsauksen kautta. Tutkimuksessa ei kiinnitytä yksilöön, vaan tarkastellaan nuorten sosiaalisen toimintakyvyn ra-

kentumista suhteissa: suhteessa läheisiin ihmisiin ja muuhun lähiympäristöön. Sosiaalityön kentällä – ammatillisella ja tieteellisellä – on tarve sosiaalisen toimintakyvyn käsitteelliseen jäsentämiseen. Sosiaalityössä ja sen lähitieteissä on ollut pyrkimyksiä sosiaalisen toimintakyvyn käsitteellistämiseen, mutta ne ovat jääneet lähinnä keskustelunavauksiksi. Näin ollen tämän tutkimuksen puitteissa ei ollut mahdollisuutta nojautua vahvaan teoriaperinteeseen, vaan lähialojen lähikäsitteisiin.

Tutkimuksessa on kyse ensisijaisesti perustutkimuksesta, vaikka sen avulla on luonnollisestikin tulosten kautta tarkoitus löytää hyötyä myös käytännön sosiaalityölle. Tutkittava ilmiö kiinnittyy yhteen sosiaalityön kohteista; nuorten elämisen todellisuuteen perheissään. Tutkimus paikantuu sosiaalityön tutkimukseksi sekä ammatillisesti että tieteellisesti tutkimuksen keskeisen ilmiön, sosiaalisen toimintakyvyn kautta.

Tutkimuksen keskiössä on nuorten näkemys nuorten sosiaalisesta toimintakyvystä, vanhempiensa vanhemmuudesta ja perheidensä toimivuudesta. Näin ollen päästään sosiaalityön ydinalueelle: miten tukea lapsen ja vanhemman välistä suhdetta sosiaalisten ongelmien ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Sosiaalityön käytännön kannalta tuessa on kyse perheissä perheenjäsenten kanssa tapahtuvasta työskentelystä sekä yksilöiden sosiaalisen toimintakyvyn että perheiden toimintakyvyn tukemiseksi. Ihmiset tarvitsevat sosiaalista toimintakykyä selviytyäkseen elämän haasteista. Perheenjäsenet tarvitsevat sosiaalista toimintakykyä selviytyäkseen perhe-elämän haasteista elääkseen ja rakentaakseen itselleen ja läheisilleen hyvää elämää. Näkökulma on aivan erilainen verrattuna usein gerontologisessa tutkimuksessa käytettyyn lähestymistapaan, jossa sosiaalista toimintakykyä arvioidaan sosiaalisten suhteiden määrällä, läheisten tapaamisen useudella tai tapaamisten onnistuneisuudella (ks. Mäkitalo 2001, 70). Toisenlainen lähestymistapa on myös se, jossa sosiaalista toimintakykyä arvioidaan taitoina selviytyä opiskelusta tai oppimistuloksien (ks. Rissanen 1999, 30–42).

Tämä tutkimus on tärkeä nuoriso- ja perhesosiaalityön tarpeisiin nuorten ja heidän perheidensä tukemiseksi ja laajemmin sosiaalihuollon tarkoituksen toteuttamiseksi. Tutkimus selkeyttää sosiaalihuoltolain näkökulmaa sosiaaliseen toimintakykyyn ja tuottaa myös moniammatillisen sosiaalityön tarpeisiin sekä yksilö- että ryhmätasoisia tietoja.

Tutkimuksen avulla saadaan selville muun muassa avun ja tuen kohdentamisen painopistealueita nuorten sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi. Erityisesti kiinnitetään huomiota sosiaalisen toimintakyvyn myönteiseen puoleen; mitkä asiat ja miten ne ovat yhteydessä vahvaan sosiaaliseen toimintakykyyn. Tiedon avulla nähdään suunta, jota kohti sosiaalityöllä on pyrittävä. Suunta on tukea apua tarvitsevia nuoria heidän lähisuhteissaan kohti hyvää arjen sujuvuutta ja omaa sekä yhteisön, jopa yhteiskunnan kasvua. Tämä on tärkeää tietoa sosiaalityötä – sekä ennaltaehkäisevää että korjaavaa – tekeville sosiaalityöntekijöille ja muille nuorten kanssa työskenteleville, mutta myös sosiaalipoliittisesti palveluiden kohdentamista ja resurssointia suunniteltaessa ja toteutettaessa.

Tutkimus rakentuu monien nuorilta ja heidän vanhemmiltaan kerättyjen aineistojen varaan. Aineistot eivät ole hierarkkisessa suhteessa, vaan niiden tarkoituksena on ollut tuottaa toisiinsa nähden erilaista tietoa nuorten sosiaalisesta toimintakyvystä. Tosin pääpaino on nuorten näkökulmassa, mutta sitä on tuotettu monien erilaisten aineistomuotojen ja erilaisten tiedon tuottamisen tapojen kautta. Tällöin on mahdollista yhdistää kuvailevaa ja selittävää tietoa eri aineistoista ja keskusteluttaa niitä keskenään. Siten voidaan tuottaa toisaalta yksityiskohtaisempaa ja toisaalta laajempaa ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä.

Tutkimusta taustoittavassa ensimmäisessä osassa esitellään tutkimusasetelma pääpiirteissään tutkimuskysymysten ja aineistojen tasolla (luku 2). Tämän jälkeen tarkastellaan sosiaalisen toimintakyvyn käsitettä, miten ja milloin se on nostettu esiin suomalaisessa keskustelussa ja millaisin lähestymistavoin käsitettä on tarkasteltu eri aikoina (luku 3). Tämä taustoitus ei vielä ilmennä kovinkaan paljon sitä, mitä sosiaalinen toimintakyky on tai voisi olla nuorten arjen kontekstissa. Tästä syystä toteutettiin kirjallisuuskatsaus ja etsittiin sisältöä englanninkielisten lähikäsitteiden avulla: social functioning (ability), social adjustment, social competence ja functional capacity (luku 4). Kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena oli tarkastella nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn ja sosiaaliseen kompetenssiin liittyvien artikkeleiden käsitelmäärittelyitä ja käytettyjen mittaristojen sisältöjä ja käyttötarkoituksia. Näin pyrittiin löytämään sisältöjä nuorten parissa toteutettaville fokusryhmähaastatteluille. Lisäksi etsittiin erilaisia nuorten sosiaalisen toimintakyvyn mittaamisessa käytettyjä mittaristoja kyselylomaketta varten. Kirjallisuuskatsauksen jälkeen tutustutaan tutkimuksen kahteen muuhun keskeiseen käsitteeseen: vanhemmuustyyleihin ja perheen toimivuuteen (luku 5).

Toisessa osassa keskitytään laadullisen aineiston keräämisprosessiin sekä aineiston analysointiin ja tuloksiin (luvut 6 ja 7). Tuloksena saadaan alustava sosiaalisen toimintakyvyn määritelmä ja sisältö, jonka avulla edetään kolmannessa osassa sosiaalisen toimintakyvyn mittaamiseen. Kolmannen osan aluksi esitellään nuorilta ja heidän vanhemmiltaan kerätty kyselyaineisto sekä lopuksi analysointimenetelmät ja keskeiset muuttujat (luvut 8 ja 9).

Neljännessä osassa keskitytään tutkimuksen selittävään osuuteen eli siihen, miten nuorten sosiaalista toimintakykyä ja sen rakentumista voidaan selittää. Osan ensimmäisessä luvussa tutkitaan, onko nuorten sosiaalinen toimintakyky yksilöllisten tekijöiden lisäksi selitettävissä perhetason ominaisuuksilla (luku 10). Tulos tukee perhetason selitysvoimaa ja tästä syystä edetään tutkimaan vanhemmuustyilien ja perheen toimivuuden yhteyttä nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn sekä etsimään parhaita mahdollisia selitysmalleja yksilö- ja perhetason muuttujista (luvut 11 ja 12). Analyyseissa edetään pääosin eksploraatiivisesti, eli uusia yhteyksiä etsien. Tutkimuksen analyysia ohjaavana selitysmallina käytetään rinnakkain sekä Bronfenbrennerin prosessi-henkilökonteksti-aika -mallia että Bronfenbrennerin mallin prosessitekijöihin keskittävää kirjallisuuskatsauksen avulla löydettyä teoreettista mediaattorimallia. Luvussa 13 tarkastellaan nuorten fokusryhmähaastattelussa esiin nostamia toimintatyyppisiä ja tarkennetaan tulosta kyselyaineiston avulla. Pitkittäisaineiston

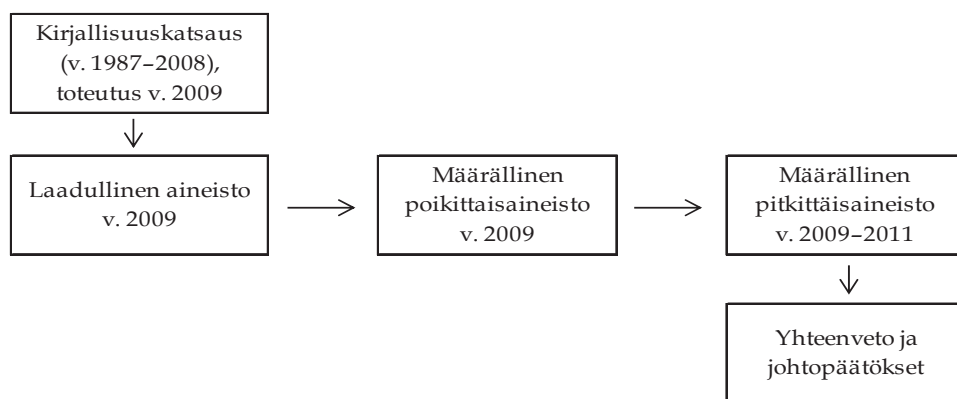
avulla tutkitaan kahdessa vuodessa sekä vanhemmuustyyeissä, perheen toimivuudessa että nuorten sosiaalisessa toimintakyvyssä nuorten arvioimana tapahtuneita muutoksia. Lisäksi tutkitaan näiden muutosten välisiä yhteyksiä. Lisäksi tarkastellaan, miten sosiaalisen toimintakyvyn muutokset ovat yhteydessä nuorten toimijatyypeihin.

Viimeisessä eli viidennessä osassa käsitellään tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä. Lopuksi kootaan yhteen tutkimuksen keskeiset tulokset, johtopäätökset ja jatkotutkimusehdotukset.

2 TUTKIMUSASETELMA

Tutkimuksessa tuotetaan tietoa siitä, mitä nuorten sosiaalinen toimintakyky on nuorten määrittelemänä sekä miten se rakentuu ja kehittyy yläkoulun aikana. Rakentumisella viitataan staattiseen, tietynä hetkenä ilmenevään sosiaaliseen toimintakykyyn ja kehittymisellä yläkoulun aikana tapahtuviin sosiaalisen toimintakyvyn muutoksiin. Tutkimusasetelmaa voi kuvata monivaiheiseksi ja monimenetelmälliseksi, joilla tässä tarkoitetaan monien aineistojen ja monien eri menetelmien kautta ilmiön tarkastelemista. Tarkoituksena on tuottaa monen eri aineiston kautta tuotetuksi näkemys ja määritelmä nuorten sosiaalisesta toimintakyvystä. Näin saadaan täsmennettyä toisen aineiston avulla yhdestä aineistosta saatua määritelmää.

Tutkimuksessa kerättyjen aineistojen suhdetta koko tutkimusprosessiin sekä tutkimuksen ajallista ulottuvuutta voidaan ilmentää kuvion 1 avulla. Kuvio ilmentää myös aineistojen suhdetta toisiinsa tulosten täsmennyksen osalta.

KUVIO 1 Tutkimusprosessi sekä aineistojen ajallinen ja tiedollinen suhde

Aluksi on toteutettu kirjallisuuskatsaus, jonka tulosten avulla on edetty keräämään laadullinen aineisto. Laadullisen aineiston tuloksia on täsmennetty kyselyaineiston vuoden 2009 poikittaisaineistolla, jonka jälkeen on edetty tutkimaan ajassa tapahtuneita muutoksia pitkäaikaisaineiston avulla. Lopuksi on koottu tulokset yhteen ja tehty päätelmät.

Kansainvälisessä kirjallisuuskatsauksessa on tutustuttu nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn liittyvään empiiriseen tutkimukseen. Koska sosiaalisella toimintakyvyllä ei ole selkeää englanninkielistä vastinetta, ilmiötä on lähestytty social functioning (ability) -käsitteen sekä sen lähikäsitteiden social adjustment, social competence ja functional capacity -käsitteiden kautta. Kirjallisuuskatsauksen tuottaman tiedon avulla on edetty tutkimuksen seuraavaan vaiheeseen: laadullisen aineiston keräämiseen.

Seuraava taulukko 1 ilmentää tutkimusasetelmaa tutkimuskysymysten kautta tarkastellen. Taulukosta ilmenee millaista aineistoa kysymykseen vastaamiseksi on kerätty ja millä menetelmillä aineisto on analysoitu.

TAULUKKO 1 Tutkimusasetelman kuvaus

Tutkimuskysymys	Aineisto	Analyysimenetelmät
Mitä nuorten sosiaalinen toimintakyky on nuorten määrittämänä?	Fokusryhmähaastattelut (7 ryhmää; 24 nuorta) ja valokuvat (N=132)	Sisällönanalyysi
Mitkä ja miten selittävät tekijät ovat yhteydessä nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn?	Nuorten kysely (N=359) Vanhempien kysely (N=349) Yhdistetty perhekohtainen aineisto (N=307)	Eksploratiivinen faktorianalyysi Ristiintaulukointi, (sisä)korrelaatio Riippumattomien ja riippuvien otosten t-testit Varianssianalyysi (ryhmävertailut) Lineaarinen regressioanalyysi Bootstrap-menetelmä Ryhmittelyanalyysi
	Kolmen mittauskerran (7.-9.-luokat) nuorilta kerätty pitkäaikaisaineisto (N=103)	Siirtymäfrekvenssit Pysyvyysskerroin Varianssianalyysi (ryhmävertailut ja toistomittaukset)

Tutkimuskysymys on kaksiosainen. Ensin vastataan laadullisen aineiston keinoin kysymykseen, mitä nuorten sosiaalinen toimintakyky on nuorten määrittämänä. Tutkimusaineistona on nuorten tuottama tieto, jota kerättiin keväällä 2009 sekä fokusryhmähaastatteluin että valokuvoin. Kokonaisuudessaan tutkimusaineistoa on kerätty keskisuomalaisen pienehkön kaupungin kaikilta 7.-9.-luokkalaisilta nuorilta, jotka sijoittuivat kolmeen eri kouluun. Fokusryhmähaastattelut toteutettiin näistä yhdellä yläkoululla. Fokusryhmähaastatteluihin osallistui 24 nuorta seitsemässä eri ryhmässä. Valokuvaus valittiin alun perin osal-

listavaksi menetelmäksi (ks. esim. Dennis, Gaulocher, Carpiano & Brown 2009, 469; Gallacher & Gallagher 2008). Valokuvaamisen avulla pyrittiin tukemaan ja vahvistamaan nuorten tutkimukseen osallistumista siten, että jokainen nuori tulisi myönteisesti huomioiduksi ja saisi halutessaan vaikuttamisen mahdollisuuden¹. Ilman osallistavaa menetelmää noin puolet nuorista olisi jäänyt tutkimuksen ulkopuoliseksi siitä syystä, että he eivät saaneet vanhempiensa allekirjoittamaa suostumuslomaketta. Täytetty suostumuslomake oli kyselyyn osallistumisen edellytys. Sen sijaan valokuvaprojektiin osallistuakseen sitä ei tarvittu valokuvaamisen osallistavan luonteen, kuvien anonyymiuden sekä eissensitiivisen aihepiirin vuoksi. Valokuvien aihepiiri liittyi nuorten sosiaalisen toimintakyvyn ilmentämiseen. Näin ollen osallistavan menetelmän ohella tuli kerätyksi nuorten sosiaalisen toimintakyvyn tutkimisen kannalta merkityksellinen aineisto.

Yhteiskuntatieteissä valokuvia on käytetty hyvin vähän tutkimusmenetelmänä. Yleensä kuvia on käytetty lähinnä tekstin kuvittajina, ei tiedon tuottamisen merkityksessä (Ball & Smith 1992, 11). Valokuva laajemmasta ympäristöstään rajattuna ja vain tietyn hetken ikuistajana on kohdannut paljon kritiikkiä. Tosin myös oivaltavia käyttötapoja löytyy (ks. Eräsaari 1995; myös Eräsaari 2000). Tässä tutkimuksessa valokuvia käytettiin tiedon tuottamiseen nuorten sosiaalisesta toimintakyvystä nuorten itsensä ilmentäminä. Valokuvia kertyi yhteensä 132 kappaletta. Valokuvat ja niihin liittyvät lyhyet selitetekstit sekä haastatteluista litteroitu 88 tekstisivua on analysoitu sisällönanalyysin avulla.

Nuorilta kerätyn laadullisen aineiston tuottaman tiedon kautta saatiin selville, miten nuoret itse määrittävät sosiaalista toimintakykyä. Tämän jälkeen tutkittiin nuorille keväällä 2009 suunnatun kyselyn kautta sitä, miten sosiaalinen toimintakyky jäsentyy kyselyaineistossa. Nuorten tuottamat sosiaalisen toimintakyvyn ulottuvuudet operationalisoitiin kysymyksiksi ja analysoinnin jälkeen nuorten sosiaalinen toimintakyky täsmentyi kolmen summamuuttujan avulla mitattavaan muotoon. Kirjallisuuskatsaus ja nuorilta laadullisen aineiston avulla kerätty tieto tuotti myös ymmärryksen perheen merkityksestä nuorten sosiaalisen toimintakyvyn rakentumisessa ja kehittämisessä. Tästä syystä nuorille suunnatussa kyselyaineistossa painotettiin paljon perheeseen liittyviä kysymyksiä. Perhettä lähestyttiin nuorten arvioina vanhempiensa vanhemmuustyylistä ja perheen toimivuudesta.

Tutkimuksessa oli tärkeää saada tietoa myös vanhemmilta, esimerkiksi heidän koulutustaustastaan sekä tulo- ja työllisyystilanteestaan. Tätä varten myös vanhemmille laadittiin kysely, jossa kysyttiin taustatietojen lisäksi kysymyksiä muun muassa vanhemmuustyytyväisyydestä ja perheen toimivuudesta. Nämä kaksi aineistoa - nuorilta (N=359) ja vanhemmilta (N=349) kerätyt kyselyt - olivat yhdistettävissä koodin avulla toisiinsa (N=307). Tämä mahdollisti nuorten ja vanhempien arvioiden vertaamisen samanlaisten kysymysten, esimerkiksi perheen toimivuuden osalta.

¹ Katso tarkemmin luvusta 15.2 Tutkimuksen eettisyyden arviointi.

Kyselyaineistojen perusteella vastattiin tutkimuskysymyksen toiseen osaan; mitkä ja miten erilaiset selittävät tekijät ovat yhteydessä nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn. Tutkittiin esimerkiksi sitä, millaisissa perheolosuhteissa nuorten sosiaalinen toimintakyky rakentuu vahvaksi. Tutkimuksen keskeinen käsite – nuorten sosiaalinen toimintakyky – on aiemman tutkimuskirjallisuuden ja nuorten itsensä tuottaman määrittelyn kautta muodostunut synteesi. Näin ollen ei voida muodostaa selkeitä testattavia hypoteeseja², vaan analyysissa on ensisijaisesti kyse uusista yhteyksistä etsivästä, eli eksploratiivisesta tutkimuksesta.

Etsittäessä nuorten sosiaalisen toimintakyvyn selitysmalleja sekä yksilöettä perhetekijät toimivat selittäjinä. Selitysmallien rakentamisessa apuna käytettiin Urie Bronfenbrennerin (1995, 115–120) prosessi-henkilö-konteksti-aika -mallia. Bronfenbrennerin mallissa on kyse analyysia ohjaavasta mallista, jonka avulla on mahdollista strukturoida tutkimusasetelmaa. Tässä tutkimuksessa mallin avulla tutkittiin erilaisten yksilöön liittyvien tekijöiden lisäksi hänen elinympäristönsä merkitystä, mutta erityisesti tietystä elinympäristössä – perheessä – vallitsevien vuorovaikutusprosessien vaikutusta nuoren sosiaaliseen toimintakykyyn. Bronfenbrennerin analyttiseen malliin yhdistyy teoreettinen tutkimuskirjallisuudesta esiin noussut oletus siitä, että perheen toimivuus toimii vanhempien vanhemmuustyylin mediaattorina (ks. Prelow, Loukas & Jordan-Green 2007; myös Al-Krenawi & Slonim-Nevo 2008). Tämän tutkimuksen kontekstissa oletetaan, että perheen toimivuus muuntaa vanhemmuustyylin vaikutusta nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn.

Nuorille suunnattu kyselyaineisto toteutettiin pääpiirteissään samanlaisena vielä kaksi kertaa vuosina 2010 ja 2011. Nuoret, jotka täyttivät kyselyn 7.-luokalla (N=115), täyttivät samanlaisen kyselyn myös 8.- ja 9.-luokalla (N=110; N=105). Aineisto on yhdistetty koodin avulla yksilökohtaiseksi pitkittäisaineistoksi, johon on liitetty myös ensimmäisenä vuonna kerätyt vanhempien vastaukset. Pitkittäisaineistossa on 103 nuorta, jotka ovat täyttäneet kyselyn kaikkina kolmena perättäisenä vuonna. Tällä aineistolla on tutkittu perheen vanhemmuustyyliä, perheen toimivuudessa ja nuorten sosiaalisessa toimintakyvyssä tapahtuneita muutoksia sekä näiden muutosten välisiä yhteyksiä. Pitkittäisaineiston avulla analyysiin yhdistettiin vielä Bronfenbrennerin (2005, 119–120) mallin aika -ulottuvuus. Tässä tutkimuksessa keskityttiin prosessitekijöissä, eli vanhemmuustyyliä ja perheen toimivuudessa tapahtuneisiin muutoksiin ja näiden muutosten vaikutuksiin nuorten sosiaalisen toimintakyvyn muutoksille.

Määrällinen poikittaisaineisto on analysoitu kuvailevin ja selittävin menetelmin. Lisäksi epäsuoria yhteyksiä on tarkasteltu multimediallaattorimallinnukseen käytettävän bootstrap-menetelmän avulla. Erilaisia ryhmäjäsenyyksiä sisältävän aineiston osalta on käytetty kuvailevia menetelmiä ja pitkittäisaineiston osalta toistomittaukseen perustuvia menetelmiä.

² Joitakin tutkimuskirjallisuudesta esiin nousseita oletuksia esitellään tarkemmin luvussa 8.4 Määrällisen aineiston analysointi.

Tässä tutkimuksessa ei ole kyse pelkästään aineistotriangulaatiosta, jossa käytetään ja yhdistetään monia aineistoja, vaan myös eritasoisen tiedon tavoittamisesta (Mason 2006). Tästä syystä tässä tutkimuksessa on käytetty erilaisia aineistonkeruumenetelmiä, joista saatu tieto yhdessä rikastuttaa kokonaiskuvaa. Tekstissä käytetään ilmaisuja laadullinen ja määrällinen aineisto, koska se helpottaa lukijaa muistamaan, mistä aineistosta on kyse. Tarkoituksena ei ole asettaa aineistoja hierarkkiseen suhteeseen toisiinsa nähden. Pyrkimyksenä on löytää erilaisille aineistoille asetetuin erilaisin kysymyksenasetteluin täsmentyvää tietoa tutkittavasta ilmiöstä (Brannen 2005, 177–178). Kyse on osittain loogista päättelyketjua muistuttavasta analyttisestä etenemistavasta, jossa analyysi ja tulos pohjataan edellisestä aineistosta saaduille tuloksille. Kyse on erilaisista aineistoista saadun toisiaan täydentävän eritasoisen tiedon saavuttamisesta. Tällöin kuva ilmiöstä tarkentuu erilaisista tiedon lähteistä, erilaisin kuvailevin ja selittävin ilmaisuin, joista tehtävät päätelmät ovat monipuolisempia kuin yhdenlaisella aineistolla on mahdollista saavuttaa. Aineistoja ja niiden suhdetta kuvataan toisiinsa tarkemmin erillisissä laadullisen ja määrällisen aineiston keräämistä kuvailevissa luvuissa. Lisäksi tutkimuksen luotettavuuteen ja eettisiin kysymyksiin liittyvä pohdinta käydään kokonaisuudessaan tutkimuksen lopussa.

3 SUOMALAINEN KESKUSTELU SOSIAALISESTA TOIMINTAKYVYSTÄ

Sosiaalinen toimintakyky on sosiaalityön ja sen tutkimuksen kannalta keskeinen käsite. Siihen liittyvä käsitteellinen keskustelu on kuitenkin ollut hyvin hajanaista ja vajavaista. Sosiaalista toimintakykyä on tarkasteltu useimmiten erillisenä toimintakyvyn osana, mutta sen osuus on jäänyt marginaaliseksi. Tarkastelun kohteena on valtaosin ollut fyysinen, mutta myös psyykinen toimintakyky. Fyysinen toimintakyky on selkeimmin määriteltyä ja mitattavissa olevaa, mutta psyykkisen ja sosiaalisen ulottuvuuden määrittäminen erillisiksi on ollut vaikeaa ja ne on mielletty toisiinsa limittyneiksi. Välttääkseen ulottuvuuksien välisen erittelyn tai monipuolistaakseen ilmiön tarkastelua, tutkijat ovat käyttäneet usein ilmaisuja psykososiaalinen toimintakyky tai psykososiaalinen kompetenssi, myös sosioemotionaaliset taidot³. 1970-luvun lopulta alkaen on ollut joitakin yrityksiä nostaa sosiaalisen toimintakyvyn käsite tarkempaan keskusteluun ja löytää ilmiölle käsitteellinen määritelmä. Pyrkimykset käsitteen määrittelyyn ovat jääneet yrityksiä, eikä määrittelyissä ole päästy lähellekään yhteneväistä sisältökuvasta. Keskustelu on edelleen lähes samassa pisteessä kuin käsitteen tullessa suomalaiseen keskusteluun reilut 30 vuotta sitten.

Sosiaalisen toimintakyvyn käsitteen alkuperästä suomalaisena sanaparina ei ole varmuutta, mutta juuret kulkevat ainakin nykyisen ylisosiaalineuvos Aulikki Kananojan opiskeluvuosille. Kananoja opiskeli 1970-luvun taitteessa Yhdysvalloissa Bryn Mawr School of Social Work and Social Research -laitoksella sosiaalityötä. Tuolloin hän perehtyi sikäläiseen ammattikirjallisuuteen, jossa social functioning oli usein esiintyvä käsite. Kananojan mukaan käsitettä käytettiin, kun keskusteltiin sosiaalityön tehtävästä auttaa ihmistä osana omaa yhteisöä ja ihmisen toiminnan vahvistamisesta tässä yhteisössä, jopa yhteiskunnassa. Käsite tuntui soveltuvan sekä kuntoutustyön että sosiaalityön asiakastyöhön tarkasteltaessa ihmisen ja yhteisön suhdetta. (Kananoja 2013.) Ensimmäinen

³ Katso esimerkiksi Marjo Kuuselan (2005) liikuntapedagogiikan väitöskirja Sosioemotionaalisten taitojen harjaannuttaminen, oppiminen ja käyttäminen perusopetuksen kahdeksannen luokan tyttöjen liikuntatunneilla.

sosiaalinen toimintakyky⁴ -käsitteen maininta on Kananojan vuoden 1981 artikkelissa, jossa hän pohtii sitä, onko sosiaalinen turvallisuus riittävä sosiaalityön tavoitteena vai tarvitaanko rinnalle tai tilalle aktiivisempi käsite. Sosiaalisen toimintakyvyn ohella muita käsitteellisiä vaihtoehtoja olivat sosiaalinen kehitys sekä Olavi Riihisen (1978) esiin nostama itsensä toteuttaminen. Sosiaalisella kehityksellä tarkoitettiin laajemmin kykyä liittyä osaksi yhteiskuntaa (Kananoja 1981, 26). Itsensä toteuttamisella Riihinen tarkoitti puutteellisesti hyödynnettyjen tai käyttämättömien kykyjen sekä suotuisten olosuhteiden käyttöönottoa ja näiden avulla kehittymistä ihmisenä (Riihinen 1978, 8). Kananoja pohti sosiaalisen turvallisuuden käsitteen olevan rajoittunut, koska se luo asiakkaasta passiivisen ja turvaa vastaanottavan kuvan. Lisäksi käsitteestä puuttui ihmisten yhteisen toiminnan elementti. Tällöin asiakkaiden inhimilliset ominaisuudet ja mahdollisuudet toimia jäivät sivuun (Kananoja 1981, 26–27). Kananoja arvioi, että tarkasteltaessa ihmisen sosiaalista toimintakykyä tulee huomioida sen rakentuminen epävirallisissa yhteyksissä, kuten lähiyhteisöissä ja vapaa-ajan suhteissa, mutta myös virallisissa yhteyksissä, kuten koulussa. Myös sosiaalisen toimintakyvyn ylläpito ja edistäminen tapahtuu näissä yhteyksissä. (Kananoja 1981, 28.)

Edellä mainittua vuonna 1981 ilmestynyttä artikkelia kirjoittaessaan Kananoja työskenteli Vakuutusalan kuntouttamiskeskuksessa. Hänen esimiehensä oli sosiaalihuoltaja, kuntouttamisjohtaja Veikko Niemi, joka toimi samaan aikaan Rehabilitation International -järjestön (RI) sosiaalisen komission puheenjohtajana. Tätä kautta sosiaalisen toimintakyvyn käsite pysyi esillä sosiaaliseen kuntoutukseen liittyvissä keskusteluissa ja käsitteiden rakentamishankkeissa (Kananoja 2013).

RI-järjestö on perustettu vuonna 1922 ja se pyrkii edistämään vammaisten oikeuksia. Vuonna 1980 RI:n sosiaalinen komissio aloitti keskustelut sosiaalisen kuntoutuksen määrittämiseksi (Okuno 2004, 11). RI:n näkökulma sosiaaliseen kuntoutukseen pohjautui WHO:n (World Health Organization) kehittämään ICIDH-luokitukseen⁵. ICIDH-luokitus on vuonna 1980 ilmestynyt niin sanottu sairauksien seurausten luokitus (WHO 1980; Talo & Hämäläinen 1997, 3). Aiemmin 1940-luvulla kuntoutuksen kohderyhminä pidettiin vammaisia ja fyysisesti vajaakuntoisia ihmisiä ja kuntoutus tapahtui kohdentamalla toimenpiteet kuntoutettaviin. Painopiste siirtyi muun muassa WHO:n (1981) kuntoutuksen uuden määrittelyn kautta vähentämään vammauttavien ja vajaakuntoisuutta aiheuttavien olosuhteiden vaikutuksia kuntoutettavalle. (Järvikoski & Härkäpää 2003, 30–32.) Pyrkimyksenä oli vaikuttaa myös vammaisen ja vajaakuntoisen henkilön lähiympäristöön ja laajemmin yhteiskuntaan (WHO 1981, 9).

RI:n sosiaalisen komission ja sen Suomen toimikunnan (RIFI) kesken päätettiin kansainvälisen seminaarin järjestämiseen sosiaalisen kuntoutuksen käsitteen määrittämiseksi. Seminaari pidettiin Tampereella kesäkuussa 1983 ja

⁴ Kananojan (1981, 26) käyttämä ruotsinkielinen sosiaalisen toimintakyvyn käänös on social funktionsförmåga.

⁵ Lyhenne ICIDH muodostuu sanoista International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps (ks. lisää WHO:n tuottamasta käsikirjasta International Classification of Impairments, Disabilities, and Handicaps 1980).

puheenjohtajana toimi Veikko Niemi (ks. Niemi 1983, 40–43). Seminaarin ideologinen tausta oli taustajärjestönsä mukaisesti ICIHD-luokituksessa (Rissanen 1983, 3). Seminaarissa sosiaalinen kuntoutus määriteltiin prosessiksi, jonka tavoitteena on sosiaalisen toimintakyvyn saavuttaminen. Sosiaalisella toimintakyvyllä tarkoitetaan henkilön kykyä suoriutua erilaisista sosiaalisista tilanteista tyydyttääkseen tarpeensa ja oikeudeksi saavuttaa mahdollisimman antoisa yhteiskuntaan osallistuminen⁶ (RI Social Commission 1983, 227). Vuonna 1986 sosiaalisen kuntoutuksen määritelmästä tuli RI:n virallinen kanta (Okuno 2004, 11). Samalla tuli yleisluonteisesti määriteltyä sosiaalisen toimintakyvyn käsite.

Tampereella pidetyn seminaarin esitelmissä lähestyttiin kuntoutusta eri teemoista käsin, esimerkiksi vammaisten sopeutumiseen, työelämään osallistumiseen ja sosiaaliturvaan liittyen. Kananoja piti seminaarissa puheenvuoron sosiaaliseen toimintakykyyn liittyen ja kirjoitti esitelmän pohjalta kaksi artikkelia: Mitä on sosiaalinen toimintakyky (Kananoja 1983a) ja työpaperin What is Social Functioning Ability? (Kananoja 1983b). Vuotta myöhemmin Kananoja ja Pentinmäki julkaisivat Sosiaalityön vuosikirjassa (1984) artikkelin Sosiaalinen toimintakyky ja sen arviointi sosiaalityössä. Kirjoittajat perustelevat tekstin tärkeyttä muun muassa sosiaalityön peruskäsitteiden määrittelyn tarpeella. He mainitsevat monien sosiaalityökeskeisten käsitteiden, kuten sosiaalisen toimintakyvyn, jääneen ammattikäytännöissä yleiselle tasolle; mitä näillä käsitteillä käytännössä tarkoitetaan. Myös tarkempi ulottuvuuksien ja osa-alueittainen sisältökuvaus oli jäänyt tekemättä, minkä vuoksi käsitteiden hyödyntäminen sosiaalisen tilanearvioinnin tekemisessä oli vaillinaista. (Kananoja & Pentinmäki 1984, 96–97.) Teksti oli innovatiivinen pyrkiessään rakentamaan sosiaalisen toimintakyvyn arviointikehikkoa.

Kananoja tarkastelee sosiaalista toimintakykyä individualistisesta ja ihmisen-yhteisössä -mallien näkökulmista. Molemmat edellä mainitut tekstit korostavat ihmisen-yhteisössä-malliin⁷ kiinnittyvää lähestymistapaa (Kananoja 1983a, 1983b; Kananoja & Pentinmäki 1984). Individualistisessa mallissa sosiaalinen pelkistyy ihmisten väliseksi vuorovaikutukseksi, jolloin sosiaalinen toimintakyky nähdään kyvyksi suoriutua erilaisista sosiaalisista rooleista erilaisissa ihmisten välisissä suhteissa. Ihminen-yhteiskunta -mallissa Kananoja tarkastelee sosiaalista toimintakykyä osiensa sosiaalinen ja toiminta kautta. Hän määrittelee sosiaalisen Eino Kuusen (1931, 13) määrittelyyn pohjaten. Sosiaalinen on kumppanuutta ja yhdyskuntina elämistä. Sosiaalinen pitää sisällään vastuun toisista ihmisistä, erityisesti heikommista. (Kuusi 1931, 13; Kananoja 1983b, 45.) Toiminta rakentuu kolmesta elementistä: tietoisuudesta, resursseista ja persoonallisuudesta. Tietoisuus on ymmärrys omasta itsestä tavoitteellisena persoonana sekä ymmärrystä ympäröivästä maailmasta. Resurssit pitävät sisällään sosiaalisia (tiedot, taidot ja kulttuuriperintö), taloudellisia ja valtaresursseja (fyysinen ja psyykkinen aktiivisuus). Persoonallisuus ja sen kehitys pitää sisäl-

⁶ Rissanen (1983, 3–4) ilmaisee laajemmin, että sosiaalisella toimintakyvyllä viitataan "esteettömään ja kaikinpuoliseen yhteiskunnalliseen osallistumiseen, sanalla sanoen henkilön täysipainoiseen kansalaisuuteen".

⁷ Rissanen (1983, 5) nimittää mallia ihmisen-yhteiskunta -malliksi ja Kananoja ihmisen yhteisössä -malliksi (1983, 4).

lään kyvyn toimintaan suhteessa muihin ihmisiin ja kyvyn itsesääteelyyn. Itsesääteelyllä tarkoitetaan kykyä säädellä psyykkistä aktiivisuutta tarpeisiin ja emootioihin liittyen. (Kananoja 1983a, 5–8; 1983b, 48–53.)

Kananojan ja Pentinmäen (1984) artikkelissa sosiaalista toimintakykyä kuvaaviksi alustaviksi ulottuvuuksiksi määrittyivät koulutus, työ, rahan käyttö, asuminen, sosiaaliset suhteet, suhde vastakkaiseen sukupuoleen, päivittäinen toiminta, tulevaisuuden suunnittelu ja alkoholin käyttö. Lisäksi tärkeänä pidettiin identiteetin ja sen jäsentyneisyyden arviointia. Tutkimuksen aikana sosiaalisen toimintakyvyn osa-alueiksi jäsentyivät erityisesti rahan käyttö, päivittäinen toiminta omassa arkielämässä, sosiaaliset suhteet ja tulevaisuuden suunnittelu. Sosiaalinen toimintakyky ei kuitenkaan ole eri osa-alueiden summa, vaan olennaista on yksilön tietoisuus itsestään ja ympäristöstään sekä omista tarkoituksistaan. (Kananoja & Pentinmäki 1984, 99–103.)

Kananojan kanssa samassa Tampereen seminaarissa esitelmän pitänyt Seppo Matinvesi lähestyi sosiaalista toimintakykyä individualistisemmasta näkökulmasta. Matinvesi jaotteli käsitteen kolmeen osaan: sosiaaliseen, toimintaan ja kykyyn. Hänen näkemyksensä mukaan toiminta on sosiaalisen ja kykyjen välistä vuorovaikutusta. Matinvesi (1983; myös 2010) painotti ajan merkitystä ja sen tarkastelua sosiaalisen toimintakyvyn tavoittelemisessa. Hänen mukaansa ihminen ja hänen ympäristönsä muuttuvat ajassa ja tätä suhdetta on tarkasteltava tavoiteltaessa kykyä elää henkilön toimintaympäristön vaatimusten mukaisesti. (Matinvesi 1983.)

Sosiaalisen kuntoutuksen määrittelemiseen pyrkivien keskusteluiden ja seminaarin kanssa yhtäaikaaisesti toimintakyvyn käsite kirjoitettiin vuonna 1984 voimaan tulleeseen sosiaalihuoltolakiin⁸. Lain tarkoitus on muotoa: ”...edistää ja ylläpitää yksityisen henkilön, perheen sekä yhteisön sosiaalista turvallisuutta ja toimintakykyä⁹” (Sosiaalihuoltolaki 710/1982). Lain valmisteluteksteissä¹⁰ kirjoitetaan suoriutumisen ylläpitämisestä ja edistämisestä, selviytymisen tukemisesta, toimintakyvyn ylläpitämisestä sekä suoriutumsvaikeuksien helpottamisesta ja sosiaalisten vaikeuksien syntymisen vähentämisestä ja estämisestä (Hallituksen esitys 1981, 5, 8, 13). Lisäksi on mainintoja henkilön mahdollisuuksien lisäämisestä ja toimeentulotukeen liittyen maininta ehkäisevän tuen tarkeydestä säilyttää tai elvyttää henkilön omatoimisuutta tai edistää henkilön sosiaalista suorituskykyä (Hallituksen esitys 1981, 17, 22–23). Näin ollen toimintakyvyn käsitteellä on erilaisia merkityksiä. Valmistelutekstien perusteella toimintakyky määrittyy omatoimiseksi sosiaalisesti suoriutumiseksi sekä kyvyiksi

⁸ Sosiaalihuoltolain valmistelu aloitettiin jo 1970-luvun lopulla (Kananoja 2013).

⁹ Lain tarkoituksen muotoilu on hyvin samankaltainen kuin Kananojan (1981, 28) artikkelissa, jossa hän esitteli muun muassa sosiaalityöntekijöiden näkemykset sosiaalityön tehtävistä.

¹⁰ Sosiaalihuoltolain valmistelutekstit: Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi (102/1981) ja Sosiaalivaliokunnan mietintö N:o 14 hallituksen esityksestä N:o 102/1981 sosiaalihuoltoon koskevan lainsäädännön uudistamisesta. Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi on asiakirja, josta on luettavissa muun muassa lakiehdotuksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset, esityksen vaikutukset ja yksityiskohdalliset perustelut. Sosiaalivaliokunnan mietintö N:o 14 on valiokunnan laatima asiakirja, joka on kannanotto hallituksen esitykseen 102/1981.

ja mahdollisuuksiksi suoriutua. Mutta mistä ihmisten tulisi suoriutua? Sosiaalihuoltolaissa (39 §) vastataan: "... selviytyä omatoimisesti päivittäisistä toiminnoista". Jos ihminen ei suoriudu hyvin, eikä selviydy omatoimisesti päivittäisistä toiminnoista, hänellä on suoriutumisvaikeuksia. Sosiaalihuoltolaki ja sen valmistelutekstit kuvastavat vajavuus- ja ongelmakeskeistä diskurssia. Diskurssi välittyy sosiaalityön käytäntöihin ja siten tuottaa toimintakulttuuria, jossa toimintatavat oireiden helpottamiseksi ja poistamiseksi tulevat uusintetuiksi.

1980-luvun loppupuolella terveystieteilijä Riitta-Liisa Heikkinen (1987) nosti sosiaalisen toimintakyvyn teoreettisempaan tarkasteluun. Hänen mukaansa sosiaalinen toimintakyky edellyttää kolmen tekijän olemassa oloa. Täytyy olla kyky kommunikoida, kyky toimia sekä yhteisö, jossa tai johon liittyen toiminta toteutuu (Heikkinen 1987, 32). Sosiaalista toimintakykyä tulee tarkastella suhdekäsitteenä: suhteessa ympäröivään yhteisöön ja yhteiskuntaan sekä niiden asettamiin normeihin (Heikkinen 1987, 33). Heikkinen (1987, 33) nostaa artikkelissaan esiin aiempiin tutkijoihin, Argyleen sekä Strongiin ja Dingwalliin, viitaten kaksi esimerkkiä siitä, mikä ei ole sosiaalista toimintakykyä. Sosiaalista toimintakykyä ei voida arvioida taitojen tai tulosten pohjalta, jolloin esimerkiksi paljon myyntiä tekevä myyntimies ei välttämättä omaa vahvaa sosiaalista toimintakykyä. Esimerkissä Heikkinen kysyy, miten kyky manipuloimiseen eroaa sosiaalisesta toimintakyvystä. Toisessa esimerkissä parhaiten käytöstään suhteessa muihin ihmisiin sovitettava yksilö ei välttämättä ole sosiaalisesti toimintakykyisin. Kyse voi olla suorastaan sairaalloisesta oman käytöksen pohtimisesta ja sovitautumisesta muiden ihmisten vaateisiin. Heikkinen (1987, 34) määrittää sosiaalisen toimintakyvyn komponenteiksi ihmisen vuorovaikutussuhteissaan ja ihmisen toimijana, osallistujana yhteisöissään ja yhteiskunnassa.

Vuotta myöhemmin julkaistiin raportti, joka perustui vuonna 1982 aloitettuun Iäkkäiden elinolosuhteet sekä psyykkinen ja sosiaalinen toimintakykyisyys -tutkimusohjelmaan (Suutama, Salminen & Ruoppila 1988). Sosiaalista toimintakykyä lopulta vain sivuttiin ilman teoreettista pohdintaa. Tutkimusohjelmassa sosiaalista toimintakykyä arvioitiin kahdella tavalla. Ensinnäkin haastattelijat arvioivat haastateltavan sosiaalista toimintakykyä sen perusteella, miten hyvä kontakti haastateltavan kanssa saatiin aikaiseksi ja miten hyvin kontakti onnistuttiin ylläpitämään. Toiseksi sosiaalista toimintakykyä mitattiin sosiaalisiin kontakteihin sekä ajankäyttöön ja harrastuksiin liittyen iäkkäiden itsensä arvioimina. (Suutama ym. 1988, 99.) Jälkimmäinen menetelmä on yleinen gerontologisen tutkimuksen tapa arvioida sosiaalista toimintakykyä nimenomaan sosiaalisen verkoston laajuuden, sukulaisten ja tuttavien tapaamisten useuden sekä kotoa esimerkiksi kulttuuriharrastusten pariin lähtemisen useuden kautta.

Sosiaalisen toimintakyvyn käsitteen kannalta merkittävä artikkeli julkaistiin Sosiaalipolitiikka 1988 -vuosikirjassa. Kyseessä on Pirkko-Liisa Rauhalan (1988) artikkeli subjektitieteellisestä ajattelutavasta. Artikkelin on mielenkiintoinen ihmisen toimintaa yhteiskuntatieteellisestä näkökulmasta tarkasteleva teksti. Rauhala kirjoittaa ihmisen toiminnasta yksilöllisenä ja historiallisena ihmistymisenä. Ihmistyminen viittaa kehittymiseen ihmisenä, mikä on olennaista

toimintakykyisyydessä. Kehittymisen vastapuolena on kehityksen lukkiutuminen. Toimintakykyisyys ei ole yksilön ominaisuus, eikä kompetenssi, vaan historiallinen suhde. Toimintakykyisyys on sitä, että yksilö voi ja haluaa vaikuttaa elämänehtoihinsa omiin tavoitteisiinsa ja aikomuksiinsa pohjaten yhdessä toimien muiden ihmisten kanssa (Braun ja Wetzel, Rauhalan 1988, 46 mukaan). Näin ollen toimintakykyisyys muodostuu ja toteutuu ikään kuin toiminnan, ajattelun ja tunteiden dialektisena kehänä. (Rauhala 1988, 46–47.)

Rauhala (1988, 47) viittaa kriittistä psykologiaa edustavaan Klaus Holzkampiin jaotelllessaan toimintakykyisyyden rajoitettuun ja yleistettyyn toimintakykyisyyteen. Ensin mainittu on seurausta yksilön toiminnasta hänen tuottaessaan ja uusintaessaan rajoitusten ehtoja yhdessä muiden ihmisten kanssa. Jälkimmäinen on seurausta yksilön toiminnasta hänen muuttaessaan toimintansa ehtoja yhdessä muiden kanssa. Tämä on ihmisen perustarve. (Rauhala 1988, 47–48.) Toisin sanoen ihmisellä on tarve toimia kehittyäkseen ihmisenä kehittymismahdollisuuksien mukaisesti ja purkaakseen toiminnan esteitä. Toiminnan esteet voivat olla niin yksilön sisäisiä kuin ulkoisia. Yksilön sisäisiä esteitä voivat olla esimerkiksi liiallinen ujous tai epävarmuus. Yksilön ulkoisia esteitä voivat olla vuorovaikutustilanteisiin liittyvät normit ja osallistumisen ehdot tai yhteiskunnalliset esteet, kuten toimintakulttuurin epäselvyydet. Toimintakulttuurin epäselvyydet voivat johtua esimerkiksi epäselvistä ohjeistuksista, jolloin nuorten on vaikea löytää tietoa osallistuakseen kaupungin vapaa-ajan toimintaan tai laajemmin yhteiskunnalliseen vaikuttamistoimintaan.

Vuosituhanen vaihteessa käytiin kohtalaisen runsaasti keskustelua toimintakykyyn liittyen nimenomaan kuntoutuksen näkökulmasta. Tällöin pyrittiin sekä selkeyttämään sosiaalisen, fyysisen ja psyykkisen toimintakyvyn ulottuvuuksia, mutta myös luomaan toimintakyvyn ulottuvuudet yhdistävää biopsykososiaalista toimintakykymallia. Psykologi Seija Talo kehitti vuonna 1992 ilmestyneessä väitöskirjassaan toimintakyvyn arviointimalliin liittyvää psykologista arviointia kroonisilla alaselkäpotilailla. Tutkimus pohjautui ICIHD-luokitukseen ja työn pohjalta kehittyi toinen toimintakykymalli BPSDC (BioPsychoSocial Dimensional Classification for Functioning). BPSDC-mallissa toimintakyky määrittyy terveyteen suhteessa olevaksi biopsykososiaaliseksi ja kolmiulotteiseksi toiminnalliseksi tilaksi. Malli tarkastelee ihmistä biopsykososiaalisena kokonaisuutena: ei ole tarkoituksenmukaista pyrkiä jakamaan ihmistä fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn osa-alueisiin, vaan biopsykososiaalinen toimintakyky kattaa nämä osa-alueet ruumiin, toiminnan ja osallistumisen tasoilla. BPSDC-malli ei tarjoa valmiita arviointimenetelmiä, vaan kehikon, jonka pohjalta voidaan määritellä ja luoda kriteerejä toimintakyvyn arvioimiseksi tiettyyn asiayhteyteen liittyen. Mallissa toimintakykyä voidaan kuvata arvioimalla yksilön statusta, aktiivisuutta ja osallistumista roolisuorituksiin suhteessa fyysisiin, psyykkisiin ja sosiaalisiin mahdollisuuksiin ja esteisiin. (Talo 2001, 37–40; Talo, Wikström & Metteri 2003, 57–59.)

BPSDC-mallin ohella yhtäaikaaisesti kehitettiin WHO:n vuonna 2001 julkaisema ICF-luokitus¹¹, joka on jatkoa sairauksien seurauksia luokittelevalle ICIHD-luokitukselle. ICF-luokitus kattaa ihmisen terveyden ja terveyteen liittyviä hyvinvoinnin osatekijöitä, muun muassa koulutuksen ja sosiaalisen kanssakäymisen, mutta esimerkiksi yksilön toimintakykyä rajoittavat yhteiskunnallistaloudelliset tekijät eivät sisälly luokitukseen (ICF 2004, 7). Luokitus on kansainvälisesti hyvin vakiintunut luokittelukäytäntö ja se suomennettiin Stakesin toimesta vuonna 2004 (ICF 2004). Esimerkiksi Kansaneläkelaitos sitoutuu luokitukseen vaikeavammaisten kuntoutuksessa (Vaikeavammaisten kuntoutus 2011, 23). Vuonna 2007 luokitusta seurasi vastaava lapsia koskeva luokitus (ICF 2007).

Vuonna 2003 julkaistiin Stakesin työnä valmistunut sosiaalityön luokitusluonnos. Vaikka keskusteluiden suunta toimintakykyyn liittyen on vuosien saatossa siirtynyt yksilön niin sanotusta vaillinaisuudesta kohti osallisuutta, silti sosiaalityön luokituksessa nimenomaisena asiasanana toimintakyky nähdään edelleen sairautena, vajeena, vammana tai niiden tuottamana vaikutuksena normaaliin elämään ja jokapäiväisestä elämästä suoriutumiseen (Kallinen-Kräkin & Kärki 2004, 54). Toimintakyvyn sosiaalinen ulottuvuus määrittyy muun muassa läheisen, esimerkiksi perheenjäsenen toimintakyvyn vajavuuden kautta, joka vaikuttaa henkilön omiin toimintaedellytyksiin (Kallinen-Kräkin & Kärki 2004, 55). Vaikka toimintakyky nähdään terveydellisten tekijöiden tuottamien esteiden ja rajoitteiden kautta, luokitus sisältää muutoin runsaasti toimintakykyyn rinnasteisia luokituksia, kuten arjessa toimimista ja toimintamotiivaatiota sekä näkemyksen tulevaisuudesta, osallisuuden kokemukset ja toimimisen ihmissuhteissa (Kärki 2007).

Psykologiassa otettiin 1990-luvun alun jälkeen laajemmin käyttöön sosiaalisen toimintakyvyn käsite. Esimerkiksi Pirjo Pölkki, Katja Forssén ja Päivi Kähkönen (1994) käyttivät Lasten toimintakykyisyys ja kasvuverkostot Pohjoismaissa -tutkimushankkeen teoreettisena pääkäsitteenä sosiaalista toimintakykyisyyttä. Lasten sosiaalista toimintakykyisyyttä lähestyttiin sosiaalisen kompetenssin kautta (Pölkki ym. 1994, 34–36; Pölkki, Kähkönen & Kukkonen 1997, 31). Tutkijat määrittelevät lasten sosiaalisen kompetenssin seuraavasti: Se ”voidaan käsittää toisaalta tavoitteisena sosiaalisena toimintana, jolloin siihen liittyy aktiivisuus, aloitteellisuus sekä käsitys itsestä toimintakykyisenä subjektina.” Tutkijat tarkentavat, että sosiaalisella toimintakykyisyydellä voidaan tarkoittaa myös toisiin ihmisiin suhteessa olemisen taitoja. (Pölkki ym. 1997, 31.) Hyvin erilaisin sisällöin sosiaalista toimintakykyä lähestyy Lea Pulkkinen kollegoineen. He tarkastelevat sosiaalista toimintakykyä yhteiskuntaan sopeutumisen, alkoholin käytön hallinnan ja työuran vakauden määrein (Pulkkinen, Nygren & Kokko 2002, 261) sekä aggressiivisuutta, alkoholismia ja rikollisuutta mittaavien muuttujien (Pulkkinen, Lyyra & Kokko 2011, 477). Artikkeleissa määritellään sosiaalinen toimintakyky psyykkisen toimintakyvyn ohella toiseksi sopeutuvan toiminnan (adaptive functioning) osa-alueeksi (Pulkkinen ym. 2002, 252; Pulkkinen, Lyyra & Kokko 2009, 119.)

¹¹ Lyhenne ICF muodostuu sanoista International Classification of Functioning, Disability and Health.

Edelleenkin 2000-luvun loppupuolelle tultaessa toimintakyvyn käsitteestä ja sen mittaamisesta ei ollut saavutettu yhteneväistä ymmärrystä. Uusi teoreettinen, lähinnä sosiaaligerontologinen, keskustelunavaus oli sosiologi Jyrki Jyrkämä (2007) toimijuuskeskustelu. Tarkoituksena oli irrottautua fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn jaottelusta ja siirtyä toimintakyvyn kokonaisuvaltaiseen tarkasteluun toimijuuden modaliteettien avulla. Tällöin toimintakykyä tarkastellaan toisiinsa kytkeytyvinä ulottuvuuksina: osata, kyetä, täytyä, voida, tuntea ja haluta. Toimintakyky näyttäytyy kontekstuaalisena kykyjen ja osaamisen tavoitteellisena käyttönä erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa ja toimintakäytännöissä, toiminnassa. Toiminnan voidaan nähdä tuottavan niin toiminnan esteitä ja mahdollisuuksia, mutta myös tunteita. (Jyrkämä 2007, 206–215; 2008, 199.)

Vuonna 2007 Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella (THL) aloitettiin nelivuotinen valtakunnallinen toimintakyvyn mittaamisen ja arvioinnin kansallinen asiantuntijaverkosto -hanke (TOIMIA). Hankkeen tavoitteena oli kehittää toimintakyvyn mittaamisen laatua ja yhdenmukaisuutta sekä terminologiaa. Hankkeen aluksi työskentelyn aloitti viisi asiantuntijaryhmää: iäkkäiden toimintakyky¹², toimintakyky väestötutkimuksissa, vaikeavammaisten toimintakyky, työikäisten toimintakyky sekä toimintakyvyn käsitteet ja termit. Syksyllä 2011 aloitti vielä kaksi ryhmää: elämänlaatu sekä lasten ja nuorten toimintakyky. Toimintakyky väestötutkimuksessa ryhmän jäsenistä terveystieteilijä Pirjo Tiikkainen kirjoitti yhdessä kollegansa Riitta-Liisa Heikkisen kanssa sosiaalisen toimintakyvyn arviointiin ja mittaamiseen liittyvän suosituksen (Tiikkainen & Heikkinen 2011). He jaottelivat aiempaan kirjallisuuteen pohjaten sosiaalisen toimintakyvyn potentiaaliseen ja aktuaaliseen toimintakykyyn. Potentiaalinen toimintakyky rakentuu yksilön ja yksilötekijöiden sekä sosiaalisen verkoston, ympäristön, yhteisön ja yhteiskunnan välisessä dynaamisessa vuorovaikutuksessa niiden tarjoamien mahdollisuuksien ja rajoitteiden puitteissa. Aktuaalinen toimintakyky ilmenee toimijuutena, esimerkiksi aktiivisuutena ja osallisuutena. Sosiaalista toimintakykyä mitattaessa tulisi huomioida viisi ulottuvuutta: sosiaalinen verkosto ja sosiaalinen eristyneisyys; sosiaalinen yhteisyys; yksinäisyys; sosiaalinen aktiivisuus ja osallistuminen sekä sosiaalisen taidot. (Tiikkainen & Heikkinen 2011, 1.) Hankkeen päätyttyä asiantuntijaryhmät jatkoivat työskentelyä. Työskentely on pohjautunut voimakkaasti ICF-luokitukseen. Asiantuntijaryhmät ovat tuottaneet mittaristoarvioita ja rakentaneet mittaristotietopankkia, joka pitää sisällään kunkin mittarin ICF-koodit. Keväällä 2013 mittaristotietopankissa oli yhteensä noin 60 toimintakykymittaria, joista neljä mittaria sosiaalisen toimintakyvyn mittaamiseen sekä yksi havainnointi- ja haastattelumenetelmä¹³. TOIMIA-seminaarissa tammikuussa 2013 nostettiin esiin työskentelyn

¹² Sosiologi Jyrki Jyrkämä on toiminut iäkkäiden toimintakyky -asiantuntijaryhmän jäsenenä (TOIMIA).

¹³ Mittaristotietokanta sisältää neljä mittaristoa sosiaaliseen toimintakykyyn liittyen: audit -kysely alkoholin riskikäytön tunnistamiseen, The Center for Epidemiologic Studies Depression Scale (CES-D) koko väestön depressio-oireiden tunnistamiseen ja depression vaikeusasteen arviointiin, koetun yksinäisyyden mittari ja Social Provision Scale sosiaalisen tuen ja terveyden yhteisvaikutuksen tarkasteluun. Lisäksi on So-

tuloksellisuus, mutta todettiin sosiaalisen toimintakyvyn jääneen edelleen si-
vuosaan ja olevan vaikeasti määriteltävissä. (TOIMIA.)

Voidaan huomata, että sosiaaliseen toimintakykyyn liittyvät keskustelut ovat usein yksittäisiä keskustelunavauksia ilman jatkumoa ja käsitteellisiä analyyssejä. Lisäksi ICF-luokitukseen nojautuminen on dominoinut keskustelua erityisesti kuntoutuksen parissa. Näistä syistä käsitteen teoreettinen kehittyminen on ollut hidasta. Sen sijaan käsitteen kehityksellinen tarkastelu osoittaa, että käsite on saanut sisältöjä, joiden kautta sosiaalinen toimintakyky on usein nähty vajavuuksina, ongelmina ja suoriutumisvaikeuksina. Se ei kuitenkaan osoita sitä, että käsitteeseen linkittyvässä laajemmassa keskustelussa on tapahtunut muutoksia, jotka vaikuttavat myös siihen, miten sosiaalisen toimintakyvyn ilmiötä tarkastellaan nykyään verrattuna käsitteen alkuaikoihin. Sosiaalisen toimintakyvyn käsitteen määrittelyyn olennaisesti vaikuttavaa keskustelua käydään kuntoutukseen liittyen, esimerkiksi miten itse kuntoutus määritellään, ketkä ovat kuntoutettavia ja millaisin toimin heitä tulee kuntouttaa.

Kuntoutuksen korjaavien toimenpiteiden kohteena 1940-luvulla olivat vammaiset ja lähinnä sodassa vammautuneet, ja yksilön ominaisuuksia oli kyettävä korjaamaan yksilöä hoitamalla, sopeuttamalla ja valmentamalla (Järvikoski & Härkäpää 1995, 21; Järvikoski, Härkäpää, Laisola-Nuotio, Paatero & Rissanen 2003, 22). Sittenmin 1990-luvulla Aila Järvikoski ja Kristiina Härkäpää (1995, 21) ovat määritelleet kuntoutuksen suunnitelmalliseksi ja monialaiseksi toiminnaksi, ”jonka yleistavoitteena on auttaa kuntoutujaa toteuttamaan elämänprojektiin ja ylläpitämään elämönhallintaansa tilanteissa, joissa hänen mahdollisuutensa sosiaaliseen selviytymiseen ja integraatioon ovat (sairauden tai muiden syiden vuoksi) uhattuina tai heikentyneet”. Järvikoski ja Härkäpää (1995, 21) tarkentavat kuntoutuksen sisältävän yksilön voimavaroja, toimintakykyisyyttä, hallinnan tunnetta ja toimintamahdollisuuksia kasvattavia toimenpiteitä. Seija Talo, Juhani Wikström ja Anna Metteri (2003, 57; myös Talo & Hämäläinen 1997, 3) tuovat esiin tärkeän huomion kuntoutuksen kokonaisvaltaisuudesta: ”Yksilön toimintakyvyn fyysiset ja psyykkiset edellytykset toteutuvat myönteisesti vain hänelle sopivassa sosiaalisessa ja kulttuuris-poliittisessa ympäristössä; toisaalta toimintakyky mahdollistavat sosiaaliset toimenpiteet voivat tukea kuntoutumista vain yksilön psykofyysisten ominaisuuksien puitteissa.” Nämä määrittelyt nostavat esille Suomessa käynnissä olevaa ajattelutavan muutosta, jossa vajavuusajattelusta ollaan siirtymässä valtaistavaan (empowering) tai ekologiseen toimintamalliin. Tällöin toiminnan lähtökohtana on yksilön ja ympäristön välinen suhde sekä kuntoutujan aktiivinen rooli. Toiminnan tavoitteena on yksilön ja ympäristön resursseja kehittämällä vahvistaa voimavaroja, elämönhallintaa ja sosiaalista selviytymistä.

Järvikoski ja Härkäpää (2008) ovat ilmaisseet, että kuntoutuksen tavoitteiden määrittelyssä on kuljettu työllistymistavoitteesta kohti yleisempiä tavoittei-

cial and Occupational Functioning Assessment Scale (SOFAS) havainnointi ja haastattelumenetelmä, jonka on tarkoitus mitata sosiaalista ja ammatillista toimintakykyä. Jokainen mittaristo mittaa sosiaalisen toimintakyvyn rinnalla psyykkistä toimintakykyä. (Ks. TOIMIA.)

ta. Yleisempiä tavoitteita ovat parempi toimintakyky, sosiaalinen integraatio, itsenäisyys, elämänhallinta ja elämänlaadun kohentuminen (Järvikoski & Härkäpää 2008, 57). Vastaavaa muutosta on tapahtunut laajemminkin kuin vain kuntoutuksen parissa ja näiden muutosten kautta myös sosiaalista toimintakykyä on siirrytty tarkastelemaan myönteisten piirteiden kautta. Suunta käsitteen kehittämisessä on kohti osallisuutta ja toiminnan tarkastelua ennaltaehkäisevä näkökulma huomioiden.

Suomalainen sosiaaliseen toimintakykyyn liittyvä keskustelu osoittaa ilmiön teoreettisen tarkastelun heikkouden. Sen sijaan ulkomainen keskustelu on käsitteen käännökseen liittyvien epätarkkuuksien vuoksi vaikeasti hahmotettavissa. Tästä syystä siirrytään seuraavaksi tarkastelemaan nuorten sosiaalista toimintakykyä englanninkielisin lähikäsittein kirjallisuuskatsauksen avulla.

4 KANSAINVÄLINEN KESKUSTELU NUORTEN SOSIAALISESTA TOIMINTAKYVYYSTÄ

4.1 Tarkoitus ja toteutus

Tutkimuksen keskeisimmällä käsitteellä, sosiaalinen toimintakyky, ei ole suoraa englanninkielistä vastinetta. Yksi useimmin käytetyistä sosiaalisen toimintakyvyn käännoksistä on social functioning. Social functioning -käsitteellä voidaan kuitenkin viitata hyvin erilaisiin asioihin. Rosenberg, Lu, Mueser, Jankowski ja Cournois (2007) ovat mitanneet aikuisten sosiaalista toimintakykyä kodittomuudella, pidätysten määrällä ja köyhyystasolla. Hunt, Burden, Hepper, Stevenson ja Johnston (2006) mittaavat suulakihalkion omaavien nuorten sosiaalista toimintakykyä kiusaamiskokemuksilla sekä tyytyväisyydellä omaan ulkonäköön ja puhekykyyn. Tieman, Van der Ende ja Verhulst (2006, 70) puolestaan mittaavat aikuisten sosiaalista toimintakykyä GQSB-mittaristolla (the Groningen Questionnaire about Social Behavior), joka käsittää seuraavat 14 osaluetta: vapaa-ajan aktiviteetit, itsestään huolehtiminen (esim. hygienia), kansalaisosallisuus, vanhemmuustoimivuus, perheen toimivuus sekä muiden kanssa että itsekseen eläen, toimivuus ilman elämänkumppania, suhde elämänkumppaniin, vanhempiin, sisaruksiin ja ystäviin, koulutus, työllisyys ja kodinhoito.

Suuri osa lapsiin ja nuoriin liittyvistä artikkeleista liittyy sosiaalisiin suhteisiin, niiden määrään tai laatuun. Berz, Murdock ja Mitchell (2005, 186) ovat arvioineet sosiaalista toimintakykyä mittaamalla 8–12-vuotiaiden lasten sosiaalisissa tilanteissa kokemaa stressiä, ihmissuhteita, sosiaalisia taitoja, sosiaalisten tilanteiden määrää ja kaveriverkoston laajuutta. Cumberland-Li, Eisenberg, Champion, Gershoff ja Fabes (2003, 37) ovat puolestaan mitanneet 4–8-vuotiaiden sopeutumista (sisään- ja ulospäin suuntautunut käyttäytyminen) ja sosiaalista kompetenssia. Näin ollen social functioning -käsitteen osalta tarvitaan rajatumpaa tarkastelua, mitä sillä tarkoitetaan nuoriin liittyvässä tutkimuksessa. Lisäksi tarvitaan tietoa, millainen sen suhde on lähikäsitteisiin, kuten social adjustment ja social competence -käsitteisiin. Tästä syystä päädyttiin toteuttamaan kuvaileva kirjallisuuskatsaus.

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen¹⁴ tarkoituksena on tarkastella nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn ja sosiaaliseen kompetenssiin liittyvien artikkeleiden käsitelmäärityitä ja käytettyjen mittarien sisältöjä ja käyttötarkoituksia. Synteesin ensimmäisenä tarkoituksena on suunnata haastatteluiden teemoja siten, että haastatteluissa osataan kysyä aiheista, jotka vastaavat tutkimuskysymykseen: mitä nuorten sosiaalinen toimintakyky on? Synteesin toisena tarkoituksena on löytää ja valita tarkoituksenmukaiset mittarit mittaamaan nuorten sosiaalista toimintakykyä. Ennakko-oletus oli, että ei ole kehitetty mittaria, joka mittaisi sitä ilmiötasoa, jota ollaan tutkimassa, nuorten arjen sosiaalista toimintakykyä.

Haku tapahtui ProQuest tietokannassa, joka sisältää yhteiskuntatieteiden täsmätietokantoja¹⁵. Haku kohdistui vertaisarvioituihin artikkeleihin ja väitös-kirjoihin tieteenaloina muun muassa sosiaalityö, sosiologia, psykologia ja kasvatus.

Haku tehtiin jokaiselle pääkäsitteelle erikseen: social functioning, social adjustment, social competence ja functional capacity¹⁶. Jokaiselle pääkäsitteelle oli samat lisähakusanat, joita etsittiin koko tekstistä. Lapsuuteen ja nuoruuteen liittyen hakusanoiksi asetettiin seuraavat toisilleen vaihtoehtoiset sanat: child*, adolescent*, "young people" ja youth. Hakua rajaavina teriminä käytettiin seuraavia: preschool, kindergarten, preadolescent, "primary school", injury, impairment, autism, neuropsychiatr*, disabilit*, therapeutic, program* ja improv*. Hakutuloksia rajaavat sanat muotoutuivat alustavien hakujen ja artikkeleiden silmäilyn perusteella. Tarkoituksena oli rajata tulokset siten, että artikkeleissa tarkasteltaisiin nuorten arjen sosiaalista toimintaa, toimintakykyä tai kompetenssia ilman vamman asettamia rajoituksia. Myös terapeutin työ ja erilaiset ohjelmat sosiaalisen kompetenssin vahvistamiseksi pyrittiin rajaamaan hakujen ulkopuolelle, koska tavoitteena oli löytää ilmiön tutkimuksessa käytettyjä käsitelmäärityitä ja mittaristovaihtoehtoja.

¹⁴ Käsitteellä kuvaileva kirjallisuuskatsaus tarkoitetaan yhtä yleisimmin käytettyä kirjallisuuskatsauksen muotoa, joka toteutetaan ilman tarkkoja sääntöjä (vrt. systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja meta-analyysi). Tutkittava ilmiö kuitenkin kuvataan mahdollisimman tarkasti kirjallisuuskatsauksen tavoitteiden mukaisesti. (Salminen 2011.)

¹⁵ Tietokannat: Applied Social Sciences Index and Abstracts (ASSIA); CBCA Complete: Social Sciences; Computer and Information Systems Abstracts; COS Conference Papers Index; ERIC; Library and Information Science Abstracts (LISA); Linguistics and Language Behavior Abstracts (LLBA); National Criminal Justice Reference Service (NCJRS) Abstracts Database; OxResearch; PAIS International Physical Education Index; PILOTS: Published International Literature On Traumatic Stress; ProQuest Career and Technical Education: Social Sciences; ProQuest Criminal Justice; ProQuest Dissertations & Theses: Social Sciences; ProQuest Education Journals; ProQuest Psychology Journals; ProQuest Religion ProQuest Research Library: Social Sciences; ProQuest Social Science Journals; Social Services Abstracts; Sociological Abstracts; Worldwide Political Science Abstracts.

¹⁶ Functional capacity on sosiaalihuoltolaissa käytetty käänös toimintakyvyn käsitteelle (Social Welfare Act 710/1982).

4.2 Hakutulokset

Relevanteiksi hakutuloksiksi määrittyivät sellaiset artikkelit¹⁷, joissa tutkimuksen kohteena olivat noin 12–17-vuotiaat nuoret ja joissa joko selittävänä tai selittävänä muuttujana tai muuttujina oli joko social functioning, social adjustment tai social competence¹⁸. Joissakin artikkeleissa oli käytetty yhden käsitteen sijaan joko kahta tai kaikkia käsitteitä. Esimerkiksi Lancelot ja Nowicki (1997) ovat käyttäneet social functioning ja social adjustment -käsitteitä synonyymeina. Kukin artikkeli on listassa vain kerran siitä riippuen mitä käsitettä on käytetty pääasiallisesti. Seuraavassa taulukossa esitetään hakujen tulokset ja relevanttien artikkeleiden määrät.

TAULUKKO 2 Kirjallisuushakujen ja relevanttien artikkeleiden määrät

Käsite	Artikkelit vuosilta	Hakutulokset (n)	Relevantit (n)
Social functioning	1987–2008	64	11
Social adjustment	1988–2008	40	13
Social competence	1988–2008	103	36
Functional capacity	2000–2005	2	0
Yhteensä (N)		207	60

Eniten löytyi artikkeleita, joissa käytettiin sosiaalisen kompetenssin käsitettä (n=103). Niistä noin kolmasosa (n=36) oli relevantteja, jotka käytiin yksityiskohdaisemmin lävitse. Seuraavaksi eniten artikkeleita löytyi social functioning -käsitteellä (n=64), joista vain kuudesosa täytti muut kriteerit (esim. ikä). Social adjustment -käsitteellä hakutuloksia oli 40 kappaletta, joista kolmasosa oli relevantteja. Functional capacity -käsite tuotti vain kaksi hakutulosta, joista kumpikaan ei ollut haun kannalta merkityksellinen. Artikkelit käytiin lävitse ja keskeiset tiedot koottiin taulukoihin 3–5. Jatkotyöskentelyn kannalta keskeiset tiedot liittyivät siihen, miten sosiaalisen toimintakykyisyyden¹⁹ käsitteet oli määriteltä, millaisia sosiaalisen toimintakykyisyyden mittaristoja tutkimuksissa oli käytetty ja mitkä olivat tutkimuksen keskeiset tulokset.

Seuraavana olevassa taulukossa 3 käydään lävitse social functioning -käsitteeseen liittyvät relevantit hakutulokset. Tämän jälkeen taulukoissa 4 ja 5 ovat listattuina social adjustment ja social competence -käsitteillä saadut hakutulokset.

¹⁷ Yhtään väitöskirjaa ei löytynyt. Tästä syystä jatkossa mainitaan vain artikkelit.

¹⁸ Functional capacity -käsitteellä ei löytynyt nuoriin liittyen yhtään relevanttia artikkeleita (2 hakutulosta).

¹⁹ Sosiaalinen toimintakykyisyys tarkoittaa sosiaalista toimintakykyä laajempaa käsittekokonaisuutta, johon sisällytetään kirjallisuuskatsauksessa käytetyt käsitteet social functioning, social adjustment ja social competence.

TAULUKKO 3 Social functioning -käsitteeseen liittyvät relevantit hakutulokset (jatkuu)²⁰

Social functioning Artikkeli	Käsitteen määrittely Mittari	Keskeiset tulokset
1. Al-Krenawi, A., & Slonim-Nevo, V. (2008) Psychosocial and Familial Functioning of Children from Polygynous and Monogamous Families. <i>The Journal of Social Psychology</i> , 148(6), 745–764.	Ei määritelty. Hudsonin (1982) standardoitu mittari, joka mittaa kaverisuhteita. Mittari sisältää 25 yli 12-vuotiaille soveltuvaa kysymystä.	Moniavioisissa perheissä lapsilla oli yksiavioisten perheiden lapsia enemmän ongelmia kaikilla osaluilla (psykologisella, sosiaalisella, koulutuksellisella ja perheeseen liittyvällä). Perherakenne ei kuitenkaan ole merkittävin sosiaalisen toimintakyvyn selittäjä, vaan perheen toimivuus on moderaattori: jos perheen toimivuus on hyvä, perherakenteella ei ole oleellista merkitystä. Heikko taloudellinen asema oli yhteydessä perheen toimivuuden ongelmiin ja mielenterveysongelmiin.
2. Bettge, S., Wille, N., Barkmann, C., Schulte-Markwort, M., & Ravens-Sieberer, U. (2008). Depressive symptoms of children and adolescents in a German representative sample: Results of the BELLA study. <i>European Child & Adolescent Psychiatry</i> , 17(1), 71–81.	Ei määritelty. The extended version of the strengths and difficulties questionnaire (SDQ); Child behavior checklist (CBCL); Youth self report (YSR); Kaverikompetenssia mitattiin viidellä kohdalla (esim. minun on vaikea löytää ystäviä).	Jos nuorella oli paljon masennusoireita, oli terveyteen liittyvä elämänlaatu alhaisempi; samoin yksilölliset, perheeseen ja sosiaalisiin suhteisiin liittyvät resurssit vähäisempiä; perheen tilanne (mm. alkoholin käyttö, konfliktit) heikompi.

²⁰ Hakutulokset sisältävissä taulukoissa on viittauksia kirjoittajiin, jotka ovat kehittäneet tai käyttäneet tekstissä mainittuja mittareita. Tiedot ovat toisen käden tietolähteitä, ja siksi ne eivät ole lähdeluettelossa. Tiedot on laitettu lisäinformaatioksi lukijalle, jotta lukija voi halutessaan etsiä lähteen ja tutustua esimerkiksi mittaristokuvaukseen tai mittarin käyttötapaan.

Social functioning Artikkeli	Käsitteen määrittely	Mittari	Keskeiset tulokset
3. Liu, Y. L. (2008). An examination of three models of the relationships between parental attachments and adolescents' social functioning and depressive symptoms. <i>Journal of Youth and Adolescence</i> , 37(4), 941–952.	Ei määriteltä.	The children's expectations of social behavior questionnaire (CESBQ): mittaa lasten odotuksia yksilöiden välisten kohtaamisten seurauksista (vinjetteihin perustuen: vihamielisyys, välinpitämättömyys ja positiivisuus); The Perceived Self-Competence Scale (PSCS, Harter 1988): mittaa käsitystä itsearvosta kokonaisuutena; The perceived social support from family instrument (PSS-Fa) & the perceived social support from friends instrument (PSS-Fr, Procidano & Heller 1983): mittaavat läheisyyden astetta ja perheeltä ja ystäviltä saatua tukea.	Itsenäinen malli oli tutkimuksen mukaan paras kuvaamaan nuorten kiintymyssuhteita vanhempiinsa ja nuorten myöhempiä kehityksellisiä seurauksia. Itsenäisen mallin mukaan kiintymyssuhteilla äitiin ja isään on erilaiset vaikutukset lapsen kehitykselle (vrt. hierarkkinen malli, jossa oletetaan, että kiintymys isään "kulkee" äiti-lapsi-kiintymyssuhteen kautta; yhteismallissa oletetaan, että turvallinen kiintymyssuhde sekä äitiin että isään yhdessä tuottavat parhaan kehityksen lapsessa.
4. Suldo, S. M., & Shaffer, E. J. (2008). Looking beyond psychopathology: The dual factor model of mental health in youth. <i>School Psychology Review</i> , 37(1), 52–68.	Ei määriteltä.	The Youth Self-Report Form of the Child Behavior Checklist (YSR, Achenbach & Rescoria, 2001) josta käytettiin sosiaalisten ongelmien ulottuvuutta; Child and Adolescent Social Support Scale (CASSS; Malecki & Demaray 2002).	Subjekttiivinen mielenterveyden hyvinvointi on yhteydessä nuorten fyysiseen, koulutukselliseen ja sosiaaliseen toimintakykyyn (functioning). Onnellisilla ja tyytyväisillä nuorilla (ilman mielenterveyden oireita) oli paras toimintakyky kaikilla osa-alueilla.
5. Barton, B., & North, K. (2004). Social skills of children with neurofibromatosis type 1. <i>Developmental Medicine and Child Neurology</i> , 46(8), 553–563.	Ei määriteltä.	The Social Skills Rating System (SSRS; Gresham and Elliott 1990) mittaa vastaajan käsitystä sosiaalisesta käyttäytymisestään. Osa-alueet: yhteistyö, puolustautuminen, vastuullisuus, empatia ja itsekontrolli.	Neurofibromatoosin omaavilla lapsilla oli heikommat sosiaaliset taidot kuin sisaruksilla, joilla geenivirhettä ei ole. ADHD yhdessä geenivirheen kanssa on korkea riski sosiaaliselle toimintakyvyille.

TAULUKKO 3 (jatkuu)

Social functioning Artikkeli	Käsitteen määrittely	Mittari	Keskeiset tulokset
6. Cooley, E. L., & Triemer, D. M. (2002). Classroom behavior and the ability to decode nonverbal cues in boys with severe emotional disturbance. <i>The Journal of Social Psychology, 142</i> (6), 741–751.	Ei määrittely.	Diagnostic Analysis of Nonverbal Accuracy (Nowicki 2001; Nowicki & Duke 1994).	Emotionaalisesti vakavasti häiriintyneet pojat eivät eronneet verrokkiryhmän pojista nonverbaalisen viestinnän tunnistamisen taidoissa, mutta heillä oli aggressiivista käyttäymistä luokkatilanteissa enemmän kuin verrokeilla.
7. Hofstra, M. B., Van der Ende, J., & Verhulst, F. C. (2002). Pathways of self-reported problem behaviors from adolescence into adulthood. <i>The American Journal of Psychiatry, 159</i> (3), 401–407.	Ei määrittely.	The Groningen Questionnaire About Social Behavior. Osa-alueet: 1) sosiaaliset aktiviteetit (aktiviteetit ystävien kanssa), 2) päivittäiset aktiviteetit (koulutyö, työ ja kodinhoito) ja 3) vapaa-ajan aktiviteetit. Kaksi ensimmäistä osa-aluetta mittaavat ihmisten välisissä kontakteissa kohdattuja ongelmia ja viisi viimeisen osa-alueen kuudesta väittämästä liittyvät vastaajan tyytyväisyyteen vapaa-ajan aktiviteettien laatuun.	Nuoruudessa mielenterveydenhäiriöitä omaavilla oli enemmän sosiaalisen toimintakyvyn ongelmia aikuisuudessa mikäli mielenterveysongelmat jatkuivat aikuisuuteen. Jos ne sen sijaan lientyivät aikuisuuteen tultaessa, sosiaalinen toimintakyky oli yhtä hyvä kuin niillä, joilla mielenterveyshäiriöitä ei esiintynyt.
8. Chen, X., Chen, H., & Kaspar, V. (2001). Group social functioning and individual socioemotional and school adjustment in chinese children. <i>Merrill-Palmer Quarterly, 47</i> (2), 264–299.	Ei määrittely.	Yksilöllinen sopeutuminen (adjustment): sosiometrinen mittari (Coie, Dodge & Coppotelli 1982), johtajuus (kerätty koulun hallinnon asiakirjoista), kompetenssi ja oppimisen ongelmat (Hightower et al. 1986), koulu-saavutukset (arvosanat koulun rekistereistä), koettu kognitiivinen kompetenssi ja sosiaalinen itsearvo (The Self-perception Profile for Children; Harter 1985), yksinäisyys (Asher et al. 1984), masennus (Childhood Depression Inventory CDI; Kovacs 1992).	Ryhmän sosiaalinen toimintakyky on yhteydessä yksilön sosiaaliseen ja koulu-sopeutumiseen ja sopeutumisen ongelmiin enemmän (hallitsevammin) kuin yksilön oma sosiaalinen toimintakyky.

Social functioning Artikkeli	Käsitteen määrittely	Mittari	Keskeiset tulokset
9. Reichenberg, A., Rabinowitz, J., Weiser, M., Mark, M., Kaplan, Z., & Davidson, M. (2000). Premorbid functioning in a national population of male twins discordant for psychoses. <i>The American Journal of Psychiatry</i> , 157(9), 1514–1516.	Ei määrittelyä.	Käyttätymisen arviointi: 1) sosiaalinen toimintakyky, jota arvioitiin sosiaalisella vahvuudella (esim. pitää vastuun ottamisesta; pitää siitä, että tulee huomatuksi sosiaalisissa tapahtumissa) ja sosiaalisella läheisyydellä (esim. sosiaalisuus ja omaa läheisiä suhteita). Lisäksi käyttätymisen arviointiin liittyvät 2) itsemäärääminen, 3) organisoitukyky ja 4) fyysinen aktiivisuus.	Verrattaessa mielenterveysongelmaisten ja ei mielenterveysongelmaisten kaksosveljesten sairastumista edeltävää käyttätymistä ja kognitiivista toimintakykyä eroja löytyi: mielenterveysongelmaisten veljesten sairautta edeltävä (3–13-vuotta aiemmin mitattu) yksilöllinen autonomia, sosiaalinen toimintakyky ja fyysinen aktiivisuus oli heikompaa kuin ns. ei-terveillä kaksosveljeksillä.
10. Davidson, M., Reichenberg, A., Rabinowitz, J., Weiser, M., Kaplan, Z., & Mark, M. (1999). Behavioral and intellectual markers for schizophrenia in apparently healthy male adolescents. <i>The American Journal of Psychiatry</i> , 156(9), 1328–1335.	Ei määrittelyä.	Ks. edellinen artikkeli nro 9: käytetty samaa mittaria.	Skitsofreniaan sairastuneiden miespotilaiden sairastumista edeltävät (4–10 vuotta aiemmin mitattu) arvot eri mittareilla olivat heikommät kuin verrokeilla (iän, sukupuolen ja koulun mukaan valitut verrokkiparit). Vahvimmin skitsofreniaan sairastumista ennusti sosiaalinen toimintakyky, organisoitukyky ja älykyys.
11. Fichman, L., Koestner, R. & Zuroff, D. C., (1994). Depressive Styles in Adolescence: Assessment, Relation to Social Functioning, and Developmental Trends. <i>Journal of Youth and Adolescence</i> , 23(3), 315–330.	Ei määrittelyä.	The Inventory of Interpersonal Problems (IIP; Horowitz et al. 1988). Kuusi osa-alueetta: itsevarmuus, sosiaalisuus, alistuvuus, läheisyys, vastuullisuus ja kontrolloivuus.	Itsekritiikki (liiallinen huoli itsetuntoa ja identiteettiä uhkaavia uhkia kohtaan) oli yhteydessä suurempaan ihmissuhdeongelmien määrään, erityisesti seurallisuuteen ja kontrolliin. Riippuvaisuuden tunteet olivat vain marginaalisesti yhteydessä ihmissuhdeongelmiin.

TAULUKKO 4 Social adjustment -käsitteeseen liittyvät relevantit hakutulokset (jatkuu)

Social adjustment Artikkelit	Käsitteen määrittely	Mittari	Keskeiset tulokset
1. Benner, G. J., Allor, J. H., & Mooney, P. (2008). An Investigation of the Academic Processing Speed of Students with Emotional and Behavioral Disorders Served in Public School Settings. <i>Education & Treatment of Children</i> 31(3), 307–332.	Ei määritelty.	Sisäänpäin ja ulospäin suuntautuneet ongelmat, sulkeutuneisuus, somaattiset oireet, masentuneisuus, rikollinen käyttäytyminen, aggressiivinen käyttäytyminen, sosiaaliset ongelmat (The Teacher Report Form, TRF; Achenbach 1991).	Tiedon käsittelyn nopeus oli yhteydessä lasten ja nuorten sosiaaliseen sopeutumiseen: niillä, joilla oli tiedon käsittelyn ongelmia, oli heikompi sosiaalinen sopeutuminen sekä heikommat kielelliset taidot ja koulusaavutukset sekä matalampi älykkyydosamäärä. Koulunkäynnin sujuvuus ennusti sosiaalista adjustmentia vahvemmin kuin kielelliset taidot tai koulutaidot.
2. Dufur, M. J., Parcel, T. L., & McKune, B. A. (2008). Capital and Context: Using Social Capital at Home and at School to Predict Child Social Adjustment. <i>Journal of Health and Social Behavior</i> , 49(2), 146–161.	Ks. *	A behavior problems index (BPI). Sisältää 34 kohtaa, jotka mittaavat käyttäytymisongelmia: ahdistuneisuus, kiusaaminen, sulkeutuneisuus, huumeiden käyttö, surullisuus ja kaveri-suhdeongelmat.	Sosiaalinen pääoma kotona (esim. vanhemman tietoisuus lapsensa tekemisistä) on merkityksellisempi sosiaaliselle sopeutumiselle kuin kouluun liittyvä sosiaalinen pääoma (esim. poliittiseen päätöksentekoon osallistuminen). Vahva kodin sosiaalinen pääoma ennusti vähäisempää nuorten käyttäytymisongelmien määrää.
3. Gance-Cleveland, B., Mays, M. Z., & Steffen, A. (2008). Association of adolescent physical and emotional health with perceived severity of parental substance abuse. <i>Journal for Specialists in Pediatric Nursing</i> , 13(1), 15–25.	Ei määritelty.	The Health and Daily Living Inventory for Youth (HDLI-Y; Moos, Cronkite & Finney 1990). Mittarin yksi osa-alue mittaa sosiaalista sopeutumista: itseluottamus, terveydellinen riskikäyttäytyminen, aktiviteetit ystävien kanssa, perheaktiviteetit ja sosiaalinen yhteisyys.	Vanhempien päihderiippuvuuden asteella ei ollut yhteyttä nuorten, päihderiippuvaisten vanhempien lasten, sosiaaliseen sopeutumiseen.

* Sosiaalinen sopeutuminen sisältää kyvyn kehittää taitoja, joiden avulla yksilö huomioi ja sisäistää normeja sekä kyvyn mukauttaa käyttäytymistään normeihin mahdollistaakseen tehokkaan vuorovaikutuksen yhteiskunnan kanssa (Dufur, Parcel & McKune 2008).

Social adjustment Artikkeli	Käsitteen määrittely	Mittari	Keskeiset tulokset
4. Vanderbilt-Adriance, E., & Shaw, D. S. (2008). Protective factors and the development of resilience in the context of neighborhood disadvantage. <i>Journal of Abnormal Child Psychology</i> , 36(6), 887–901.	Ei määritelty.	Epäsosiaalinen käyttäytyminen (The Self-Report of Antisocial Behavior questionnaire, SRA; Elliott et al. 1985); sosiaaliset taidot (Social Skills Rating System, SSRS ; Gresham & Elliott 1990).	Älykkyydosamäärä, perheen hoivaava vanhemmuus ja hyvä vanhempi-lapsi -suhteen laatu olivat yhteydessä korkeampaan sosiaaliseen sopeutumiseen. Pojilla nämä suojaavat tekijät kompensoivat perheen heikkoa sosioekonomista tasoa.
5. Preuss, L. J., & Dubow, E. F. (2004). A Comparison Between Intellectually Gifted and Typical Children in Their Coping Responses to a School and a Peer Stressor. <i>Roepier Review</i> , 26(2), 105–111.	Ei määritelty.	Opettajat arvioivat oppilaiden sosiaalista ja kouluun liittyvää sopeutumista viisiportaisen mittarin avulla: 1) kolmen parhaan joukossa, 2) parhaan kolmanneksen joukossa, mutta ei kolmen parhaan joukossa, 3) kolmasosien välissä (keskimmäiset), 4) heikoimman kolmanneksen joukossa, mutta ei kolmen heikoimman joukossa, 5) kolmen heikoimman sopeutuneen joukossa.	Lahjakkaiden ja tavanomaisten (typical) lasten coping -strategioissa ei ollut eroja. Kuitenkin lahjakkaat lapset käyttivät ongelmanratkaisustrategioita hyväkseen enemmän kuin tavanomaiset lapset.
6. Bagley, C., Bolitho, F., & Bertrand, L. (2001). Ethnicities and social adjustment in canadian adolescents. <i>Journal of International Migration and Integration</i> , 2(1), 99–120.	Ei määritelty.	Mitatut muuttajat kuvastavat yksilön sosiaalista sopeutumista: Itsetunto (The Rosenberg Self-Esteem Scale, RSES), perhe-elämän laatu ja luonne (The Family Assessment Devise, FAD), koulusaavutukset, seksuaalikäyttäytyminen, uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistuminen ja päihteiden käyttö.	Maavertailussa muodostui kuusi maa-ryhmittymää. Pohjoismaat sijoittuvat englantilaisten kanssa samaan ryhmittymään sosiaalisen sopeutumisen kannalta tarkastellen.
7. Parcel, T. L., & Dufur, M. J. (2001). Capital at home and at school: Effects on child social adjustment. <i>Journal of Marriage and Family</i> , 63(1), 32–47.	Ei määritelty.	A behavior problems index, BPI. Sisältää 34 kohtaa, jotka mittaavat käyttäytymisongelmia: ahdistuneisuus, kiusaaminen, sulkeutuneisuus, huumeiden käyttö, surullisuus ja kaverisuhdeongelmat.	Sosiaalinen pääoma kotona on merkityksellisempää sosiaaliselle sopeutumiselle kuin kouluun liittyvä sosiaalinen pääoma. Molemmat (perhe ja koulu) voivat kompensoida toistensa puutteita.

TAULUKKO 4 (jatkuu)

Social adjustment Artikkeli	Käsitteen määrittely	Mittari	Keskeiset tulokset
8. Stam, H., Grootenhuis, M., & Last, B. (2001). Social and emotional adjustment in young survivors of childhood cancer. <i>Supportive Care in Cancer</i> , 9(7), 489–513.	Ei määritely.	The CBCL: käyttäytymisongelmat ja kompetenssi (sosiaalinen, koulu ja aktiivisuus). Sisältää sekä vanhempien (PRF), opettajien (TRF), että nuorten itsensä (YSR) arvioinnit.	Syövästä selvinneiden nuorten sopeutuminen oli kohtalaisen hyvä, mutta kirjallisuuskatsauksen perusteella tulokset emotionaalisen ja sosiaalisen sopeutumisen osalta olivat epäjohdonmukaisia.
9. Ketszis, M., Ryan, B. A., & Adams, G. R. (1998). Family processes, parent-child interactions, and child characteristics influencing school-based social adjustment. <i>Journal of Marriage and the Family</i> , 60(2), 374–387.	Ei määritely.	Käyttäytymisongelmat ja mukautuva toiminta luokassa. Sisäänpäin suuntautuneet ongelmat ja ulospäin suuntautuneet ongelmat. TRF (Achenbach 1991).	Lapsen yksilölliset ominaisuudet (paitsi itsetunto) olivat vahvimmin yhteydessä sosiaaliseen sopeutumiseen koulussa. Vanhemman ja lapsen suhde sekä perhe-elämään liittyvät tekijät ennustivat sosiaalista sopeutumista välillisesti.
10. Lancelot, C., & Nowicki, S. (1997). The association between receptive nonverbal processing abilities and internalizing/externalizing problems in girls and boys. <i>The Journal of Genetic Psychology</i> , 158(3), 297–302.	Ei määritely.	The Social Adjustment Scale, SJS (Nowicki 1987, alunperin Johnston & Myklebust 1967). Mittaa lasten piirteitä, joilla on ongelmia vuorovaikutussuhteissa (esim. lapsi on tahditon ja tyly).	Kyky tulkita tunteita toisen ihmisen äänensävyistä ja kasvoilta oli tytöillä yhteydessä sekä sosiaaliseen sopeutumiseen että ongelmien esiintyvyyteen (viha, aggressiivisuus, sosiaalisten sääntöjen rikkominen).
11. Hamilton, E. B., Asarnow, J. R., & Tompson, M. C. (1997). Social, academic, and behavioral competence of depressed children: Relationship to diagnostic status and family interaction style. <i>Journal of Youth and Adolescence</i> , 26(1), 77–87.	Ei määritely.	The Child Behavior Checklist, CBCL (Achenbach and Edelbrock 1983). Academic Performance Rating scale, APR (Hammen et al. 1987).	Masentuneilla ja skitsofreniaan sairastuneilla lapsilla oli heikompi sosiaalinen kompetenssi kuin kontrolliryhmällä. Skitsofreniaan sairastuneilla lapsilla oli heikompi koulumenestys kuin masentuneilla ja verrokeilla. Lapsilla, joilla oli heikompi sosiaalinen kompetenssi ja käyttäytymisongelmia, oli todennäköisemmin vanhemmat, jotka osoittivat kielteisiä tunteita perheen ongelmanratkaisutehtävien aikana.

Social adjustment Artikkeli	Käsitteen määrittely	Mittari	Keskeiset tulokset
12. Hier, S. J., Korboot, P. J., & Schweitzer, R. D. (1990). Social adjustment and symptomatology in two types of homeless adolescents: Runaways and throwaways. <i>Adolescence</i> , 25(100), 761-771.	Ei määritely.	Epäsosiaalinen taipumus (Jesness Inventory). Mittaa yleistynyttä tapaa ratkaista sosiaalisia ja henkilökohtaisia ongelmia tavalla, joka ei ota huomioon sosiaalisia tapoja tai sääntöjä ja ennustaa rikollisuutta.; Aggressiivisuus (The Hostility and Direction of Hostility Questionnaire, HDHQ) mittaa taipumusta ja asennetta aggressiivisuuteen.	Vertailtiin karanneiden ja kotoa pois ajettujen nuorten sosiaalista sopeutumista. Karanneet pojat olivat vihamielisempiä kuin pois ajetus pojat sekä sosiaalisesti eristäytyneempiä kuin karanneet tytöt. Pois ajetus tytöt olivat vihamielisempiä kuin pois ajetus pojat ja karanneet tytöt. Kodittomat pojat olivat vihamielisempiä kuin tytöt. Pois ajetus tytöt olivat epäsosiaalisempia kuin pois ajetus pojat.
13. Tesser, A., Forehand, R., Brody, G., & Long, N. (1989). Conflict: The role of calm and angry parent-child discussion in adolescent adjustment. <i>Journal of Social and Clinical Psychology</i> , 8(3), 317-330.	Ei määritely.	Teacher's Rating Scale of Child's Actual Competence (TRS; Harter 1982) mittaa oppilaiden kompetenssia. Revised Behavior Problem Checklist (RBPC; Quay & Peterson 1983) mittaa käytös-ongelmia, suhteisiin liittyvää aggressiivisuutta, tarkkaavaisuusongelmia ja ahdistuneisuusvetäytyvyyttä. Childhood Depression Inventory (CDI; Kovacs 1981) mittaa masentuneisuutta. Kouluarvosanat mittaavat kognitiivisia taitoja.	Sopeutuminen oli positiivisesti yhteydessä rauhallisten keskustelujen määrään ja kielteisesti kiukuisten keskustelujen määrään vanhempien ja nuorten välillä. Sopeutuminen oli myönteisesti yhteydessä myös tasapainoon myönteisten ja kielteisten keskustelujen välillä. Edelliset yhteydet olivat voimakkaampia poikien kuin tyttöjen keskuudessa.

TAULUKKO 5 Social competence -käsitteeseen liittyvät relevantit hakutulokset (jatkuu)

Social competence Artikkeli	Käsitteen määrittely	Mittari	Keskeiset tulokset
1. Grossman, J. M., & Liang, B. (2008). Discrimination distress among chinese american adolescents. <i>Journal of Youth and Adolescence</i> , 37(1), 1-11.	Kyky käyttäytyä sosiaalisesti soveliaalla ja tarkoituksenmukaisella tavalla (Ford 1982).	Yhteistyön ulottuvuus (The Social Skills Rating System-Child Form, SSRS; Gresham and Elliott 1990). Sisältää 10 kysymystä, esim. "Kuuntelen opettajaa tunnilla, kun hän opettaa."	Syrjinnästä johtuvan ahdistuksen ja sosio-emotionaalisen terveyden välillä on negatiivinen yhteys. Vertaistuki ehkäisee syrjinnän kielteisiä vaikutuksia yhteistyötaitoihin.
2. Bronstein, P., Fox, B. J., Kamon, J. L., & Knolls, M. L. (2007). Parenting and gender as predictors of moral courage in late adolescence: A longitudinal study. <i>Sex Roles</i> , 56(9-10), 661-674.	Ei määrittely; Prosocial behavior.	Opettajien täyttämä Inferred Self-Concept Scale (McDaniel 1973). Mittaa koulukäyttäytymistä ja sosiaalista käyttäytymistä. Tässä käytössä 24 kysymyksen sosiaalisen kompetenssin ulottuvuus.	Avoin ja tukea antava vanhemmuus ennusti tyttöjen myöhempää moraalista rohkeutta puuttua epäoikeudenmukaisuuksiin. Kova ja rajoittava vanhemmuus ennusti sekä tyttöjen että poikien moraalista vetäytymistä. Vanhemmuuden lisäksi sosiaalinen kompetenssi ja itsetunto olivat yhteydessä tyttöjen moraaliseen rohkeuteen sekä vetäytymiseen, pojilla itsetunto oli vanhemmuuden lisäksi yhteydessä moraaliseen vetäytymiseen.
3. Loukas, A., Suizzo, M-A. & Prelow, H. M. (2007). Examining resource and protective factors in the adjustment of latino youth in low income families: What role does maternal acculturation play? <i>Journal of Youth and Adolescence</i> , 36(4), 489-501.	Ei määrittely. Seurallisuus ja prososiaalisuus.	Kuuden kysymyksen mittari (Becker 1981), jolla mitataan mm. kuinka pidetty lapsi on muiden lasten keskuudessa, miten auttavainen ja yhteistyökykyinen hän on.	Sosiaalinen kompetenssi toimi suojaavana tekijänä rikolliskäyttäytymistä vastaan vahvasti akkulturoituneen ryhmän pojille, mutta toimi riskitekijänä heikosti akkulturoituneen ryhmän pojille.

Social competence			
Artikkeli	Käsitteen määrittely	Mittari	Keskeiset tulokset
4. Mayberry, M. L., & Espelage, D. L. (2007). Associations among empathy, social competence, & Reactive/Proactive aggression subtypes. <i>Journal of Youth and Adolescence</i> , 36(6), 787-798.	Sosiaalinen kompetenssi on määritelty kyvyksi sosiaalisen vuorovaikutuksen avulla saavuttaa yksilöllisiä tavoitteita samalla ylläpitäen myönteisiä suhteita (Rubin et al. 1991).	Self-perception profile for children (SPPC; Harter 1985), joka on mukautettu the Perceived Competence Scale for Children (PCSC) -mittaristosta (Harter 1979; 1982). Viisi kompetenssin pääulottuvuutta: koulukompetenssi, sosiaalinen hyväksyntä, urheilullinen kompetenssi, fyysinen olemus ja käyttäytymisoireet. Tässä käytetty sosiaalisen hyväksynnän ja käyttäytymisoireiden ulottuvuuksia.	Pojilla oli enemmän proaktiivisuutta ja reaktiivista aggressiota sekä vähemmän empatiataitoja kuin tytöillä. Klusterianalyysin avulla muodostui neljä ryhmää: reaktiiviset, proaktiiviset, proaktiiviset/reaktiivis-aggressiiviset sekä vetäytyvät. Vetäytyvillä oli enemmän empatiataitoja ja sosiaalista kompetenssia sekä vähemmän odotuksia sen suhteen, että aggressiivisella käytöksellä saisi mitä tavoittelee.
5. Prelow, H. M., Loukas, A., & Jordan-Green, L. (2007). Socio-environmental risk and adjustment in latino youth: The mediating effects of family processes and social competence. <i>Journal of Youth and Adolescence</i> , 36(4), 465-476.	Sosiaalinen kompetenssi on määritelty kyvyksi "hyödyntää ympäristöön liittyviä ja henkilökohtaisia voimavaroja saavuttaakseen hyvää kehitystä (kehittyäkseen suotuisasti)" (Waters and	Kuuden kysymyksen mittari (Becker 1981), jolla mitataan mm. kuinka pidetty lapsi on muiden lasten keskuudessa, miten auttavainen ja yhteistyökykyinen hän on.	Vahvan akkulturaation perheissä sosiaalisten riskien (mm. talousongelmat ja psykologinen ahdistus) vaikutukset ulospäinsuuntautuneisiin ongelmiin välittyivät osittain perherutiinien ja nuorten sosiaalisen kompetenssin kautta.
6. Renk, K., & Phares, V. (2007). Maternal and paternal perceptions of social competence in children and adolescents. <i>Journal of Child and Family Studies</i> , 16(1), 98-107.	Ei määrittelyä.	Sosiaalisen hyväksyttävyyden osa-alue lapsille (Harter 1985) ja nuorille (Harter 1988) suunnatusta käyttäytymisen mittarista.	Se, miten paljon aikaa vanhemmat viettävät lastensa kanssa, isillä tunteiden ilmaisu, olivat yhteydessä vanhempien arviointeihin lastensa sosiaalisesta kompetenssista.

TAULUKKO 5 (jatkuu)

Social competence			
Artikkeli	Käsitteen määrittely	Mittari	Keskeiset tulokset
7. Fishbein, D. H., Herman-Stahl, M., Eldreth, D., Paschall, M. J., Hyde, C., Hubal, R., Hubbard, S., Williams, J., & Jalongo, N. (2006). Mediators of the stress-substance-use relationship in urban male adolescents. <i>Prevention Science, 7</i> (2), 113–126.	Sosiaalinen kompetenssi sisältää tiedon prosessoinnin, tunteet ja sen, miten käyttäytyy käsitellessään kehityksellisesti tarkoitukseenmukaisia sosiaalisia tehtäviä (Weissberg et al., 1989). Ydin-elementit: tehokas kommunikatio, selviytyminen, ongelmanratkaisu, konfliktien ratkaisu, sosiaalisten vihjeiden ymmärtäminen, pystyvyys ja empatia (Bloom 1990).	Sosiaalinen kompetenssi pitää sisällään tunteiden kontrolloinnin ja kommunikointitaidot (vinjetit) sekä aggressiota tukevat uskomukset (Slaby and Guerra 1988), vihamielisyys (The Symptom Checklist-90; Derogatis et al. 1973) ja konfliktien ratkaisutyyli (vinjetit; Slaby & Wilson-Brewer 1992).	Riskialtis päätöksenteko ja heikot sosiaaliset kompetenssitaidot olivat yhteydessä aiempiin stressaaviin kokemuksiin: sosiaalinen kompetenssi toimi stressitekijöiden vaikutusten välittäjänä vaikuttaen päihteiden käyttöön. Stressi näytti aiheuttavan kielteisiä seurauksia nimenomaan kykymuutosten kautta. Kykymuutoksia tapahtui kyvyssä luoda ja toteuttaa prososiaalisia päätöksiä ja käyttäytymistä.
8. Ingoldsby, E. M., Kohl, G. O., McMahon, R. J., Lengua, L., & The Conduct Problems Prevention, Research Group. (2006). Conduct problems, depressive symptomatology and their co-occurring presentation in childhood as predictors of adjustment in early adolescence. <i>Journal of Abnormal Child Psychology, 34</i> (5), 602–621.	Sosiaalinen kompetenssi (sis. myönteinen sosiaalinen käyttäytyminen, sosiaaliset taidot suhteessa aikuisiin), epäsosiaaliset vertaissuhteet ja päihteiden käyttö.	Tutkimusprojektin aikana itse kehitetyt mittarit: Myönteinen sosiaalinen käyttäytyminen (Social Competence Teacher Report-Revised, SC-TR); sosiaaliset taidot ja suhteet aikuisten kanssa (Teacher's Rating of Student Adjustment, TRSA). Antisosiaaliset vertaissuhteet (the Self-Report of Close Friends, O'Donnell; Hawkins & Abbott 1995). Päihteiden käyttö (Resnick et al. 1997).	Masennusoireet ja käyttäytymisongelmat yksinään olivat yhteydessä useisiin sopeutumisen ja käyttäytymisen ongelmiin. Masennusoireiden ja käyttäytymisongelmien yhtäaikainen esiintyminen oli suhteellisen pysyvää ja niiden yhtäaikainen esiintyminen viidennellä luokalla oli yhteydessä seitsemännen luokan heikompiin koulutaitoihin ja -saavutuksiin sekä heikompaan sosiaaliseen kompetenssiin.

Social competence Artikkeli	Käsitteen määrittely	Mittari	Keskeiset tulokset
9. Mpofu, E., & Thomas, K. R. (2006). Classroom racial proportion: Influence on self-concept and social competence in zimbabwean adolescents. <i>The Journal of Genetic Psychology</i> , 167(1), 93-111.	Ei määritelty. Social competence = Social skills.	Sosiaalisen kompetenssin mittari sisältää viisi sosiaalisia taitoja arvioivaa väittämää, jotka on esitetty sekä nuorelleen itselleen, luokkakavereille ja opettajalle (Hall & Gaerddert 1960; Mpofu 1997, 2003; Mpofu et al. 2004; Mpofu & Watkins 1997), esimerkiksi Autan ystäväni, jolla saattaa olla vaikeuksia sekä Tervehdin ihmisiä kohdatessamme.	Tulokset muuttujien välisissä yhteyksissä vaihtelivat rodun mukaan, mutta myös sen mukaan, miten suuri osuus koululuokan oppilaista oli nuoren omaa rotua.
10. Reijntjes, A., Stegge, H., Terwogt, M. M., Kamphuis, J. H., Telch, M. J. (2006). Children's coping with in vivo peer rejection: An experimental investigation. <i>Journal of Abnormal Child Psychology</i> . 2006; 34(6), 877-889.	Ei määritelty.	Hollantilainen versio the Perceived Competence Scale for Children (PCSC) -mittaristosta (Harter 1982). Tässä käytettiin vain sosiaalisen hyväksynnän ulottuvuutta (6 kysymystä).	10-13-vuotiaat nuoret pelasivat tietokonepeliä, jonka aikana osa äänestettiin ulos pelistä. Äänestyksen jälkeen peliin osallistuneiden selviytymisstrategiat arviointiin (coping strategies). Pelistä ulos äänestetyillä oli enemmän kielteiseksi määriteltyjä tunnetiloja, mutta korkeampi koettu sosiaalinen kompetenssi ehkäisi mielialan muutosta huonommaksi.
11. Beebe-Frankenberger, M., Lane, K. L., Bocian, K. M., Gresham, F. M., & MacMillan, D. L. (2005). Students with or at risk for problem behavior: Betwixt and between teacher and parent expectations. <i>Preventing School Failure</i> , 49(2), 10-17.	Social competence = social skills (= behavioral problems).	The Social Skills Rating System Teacher and Parent Versions (SSRS-T & SSRS-P; Gresham & Elliott 1990).	Lapsen käyttäytymisongelmien takana voi olla erilaiset odotukset lapsen käyttäytymiselle, esim. opettajat odottavat lapsilta yhteistyötaitoja, kun käytösongelmaisten lasten vanhemmat pitävät itsekontrollia tärkeimpänä osa-alueena. Itsekontrolli voi kuitenkin olla lapselle vaikeaa, koska sitä ennen on osattava tehdä huomioita sosiaalisten tilanteiden erilaisuudesta ja siitä, miten eri tilanteissa on sopivaa toimia.

* Sosiaalisia taitoja arvioidaan, miten tarkoituksenmukaisesti yksilö käyttäytyy suhteessa tilannesidonnaisiin odotuksiin. Miten yksilö onnistuu, kuvastaa sosiaalisia taitoja ja sosiaalista kompetenssia.

TAULUKKO 5 (jatkuu)

Social competence			
Artikkeli	Käsitteen määrittely	Mittari	Keskeiset tulokset
12. Mischo, C. (2005). Promoting perspective coordination by dilemma discussion. the effectiveness of classroom group discussion on interpersonal negotiation strategies of 12-year-old students. <i>Social Psychology of Education : An International Journal</i> , 8(1), 41–63.	Kyky tavoitella omia tavoitteita ja tyydyttää omat tarpeet sosiaalisessa vuorovaikutuksessa samanaikaisesti ottaen huomioon toisten tavoitteet ja tarpeet sekä sosiaaliset normit. Sosiaalinen tietoisuus on tärkeä sosiaalisen kompetenssin edellytys.	Ei mitattu.	Argumentoiva motiivi ja aihekeskeinen konsensusmotiivi ennusti rationaalialia yhteistyössä tuotettujen ratkaisujen tyyliä. Toisin sanoen, jotka keskittyivät aiheeseen ja pyrkivät argumentaation keinoin tuottamaan yhteisen ratkaisun esitettyyn moraaliseen dilemmaan kehittyivät lukuvuoden aikana enemmän siinä, miten suunnitella ja valita toimintastrategia.
13. Soenens, B., & Vansteenkiste, M. (2005). Antecedents and outcomes of self-determination in 3 life domains: The role of parents and teachers autonomy support. <i>Journal of Youth and Adolescence</i> , 34(6), 589–604.	Ei määritelty.	Muotoiltu mittari aiemman mittariston pohjalta: the Social Acceptance Subscale of Harter's (1988) Self-Perception Profile for Adolescents (SPPA)	Itsenäisyyteen tukeva vanhemmuus ei ollut suoraan yhteydessä nuorten sosiaaliseen kompetenssiin, mutta erityisesti äitien vanhemmuus oli yhteydessä sosiaaliseen kompetenssiin ystävyys-suhteissa koetun itsemääräämisoikeuden kautta. Isien itsenäisyyteen tukeva vanhemmuus vaikutti nuorten sosiaaliseen kompetenssiin äidin kautta.
14. Brendgen, M., Vitaro, F., Turgeon, L., Poulin, F., & Wanner, B. (2004). Is there a dark side of positive illusions? Overestimation of social competence and subsequent adjustment in aggressive and nonaggressive children. <i>Journal of Abnormal Child Psychology</i> , 32(3), 305–320.	Ei määritelty.	Peer-Perceived Social Preference (sosio-metrinen mittari) & Self-Perception Profile for Children (SPPC; Harter 1985).	Myönteisillä "illuusioilla" sosiaalisista suhteista (kaverisuosiosta) on yhteys sosiaalisten tavoitteiden saavuttamiseen. Aggressiivisuuteen taipuvaisilla lapsilla se voi kuitenkin lisätä aggressiivista käytöstä.

Social competence Artikkeli	Käsitteen määrittely	Mittari	Keskeiset tulokset
15. Kim, J., & Cicchetti, D. (2004). A longitudinal study of child maltreatment, mother-child relationship quality and maladjustment: The role of self-esteem and social competence. <i>Journal of Abnormal Child Psychology</i> , 32(4), 341-354.	Ei määritelty.	Pupil Evaluation Inventory (PEI; Pekarik, Prinz, Liebert, Weintraub & Neale 1976); Suosittuus kuvastaa myönteistä sosiaalista käyttäytymistä.	Lapsen kaltoinkohtelu on sekä suoraan että epäsuorasti sosiaalisen kompetenssin kautta yhteydessä yksilön sisäiseen (ahdistus, vetäytyminen) ja ulkoiseen (aggressiivisuus) oireiluun.
16. Parker, T. (2004). Factors associated with american indian teens self-rated health. <i>American Indian and Alaska Native Mental Health Research (Online)</i> , 11(3), 1-19.	*	Tutkimusta varten Allenin ja kumppaneiden (1989) työn pohjalta kehitetty 3 muuttujan mittari (ystävystyminen, toisten saaminen tuntemaan olonsa mukavaksi, saa vitseillä toiset nauramaan).	Sosiaalinen kompetenssi on yhteydessä itsearvioituun terveyteen.
17. Rothman, A. D., & Nowicki, S. (2004). A measure of the ability to identify emotion in childrens tone of voice. <i>Journal of Nonverbal Behavior</i> , 28(2), 67-92.	Ei määritelty.	Teachers' Social Competence Scale (TSCS; Goodman 1993)	Heikko kyky vastaanottaa puheen nonverbaalista viestintää, esim. tunnetiloja, on yhteydessä heikkoon sosiaaliseen kompetenssiin.
18. Connor-Smith, J., & Compas, B. E. (2003). Analogue measures of DSM-IV mood and anxiety disorders based on behavior checklists. <i>Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment</i> , 25(1), 37-48.	Ei määritelty.	Vanhemmat arvioivat oireita täyttämällä CBCL-mittarin (Achenbach 1991a) ja nuoret itse YSR-mittarin (Achenbach 1991b). Lisäksi käytettiin sosiaalisen kompetenssin mittaamiseen mittarin perhe- ja kaverisuhde -osioita sekä aktiviteetteihin osallistumista ja koulumenestystä.	Masentuneisuus oli yhteydessä heikompaan sosiaaliseen kompetenssiin.

* Sosiaalinen kompetenssi on monimutkainen tehtävä, joka edellyttää myönteiseen kommunikointiin ja itseymmärrykseen liittyvien taitojen käyttöä.

TAULUKKO 5 (jatkuu)

Social competence Artikkeli	Käsitteen määrittely	Mittari	Keskeiset tulokset
19. Laak, J. t., de Goede, M., Aleva, L., Brugman, G., van Leuven, M., & Hussmann, J. (2003). Incarcerated adolescent girls: Personality, social competence, and delinquency. <i>Adolescence</i> , 38(150), 251–265.	Ei määritelty (Social competence = social skills)	Sosiaalista kompetenssia mitataan the Scale for Interpersonal Behavior (SIB) -mittarilla (ks. esim. Arrindell, Groot & Walburg 1984; Arrindell, Sanderman & Ranchor 1990).	Rikollisuuden ja sosiaalisen kompetenssin välillä ei ollut suoria yhteyksiä. Kuitenkin tilannesidonnaisesti osattiin käyttää hyväksi kielteistä itsekorostusta.
20. Simons-Morton, B., & Crump, A. D. (2003). Association of parental involvement and social competence with school adjustment and engagement among sixth graders. <i>The Journal of School Health</i> , 73(3), 121–126.	Ei määritelty.	Sosiaalisen kompetenssin mittaamiseksi kehitettiin 9 väitettä, jotka liittyivät nuorten kykyyn vastustaa yllyttämistä, selkeään kommunikaation, ongelmanratkaisuun, konfliktien ratkaisuun ja itsekontrolliin. Väittämät perustuvat Harterin sosiaalisen kompetenssin käsitteeseen.	Sosiaalinen kompetenssi ja vanhempien osallistuminen ennustivat kouluun sitoutumista ja sopeutumista.
21. Fogle, L. M., Huebner, E. S., & Laughlin, J. E. (2002). The relationship between temperament and life satisfaction in early adolescence: Cognitive and behavioral mediation models. <i>Journal of Happiness Studies</i> , 3(4), 373–392.	Sisältää sekä sosiaaliset taidot että adaptiivisen käyttäytymisen, jotka tuottavat positiivisia sosiaalisia seurauksia.	Tutkimuksessa käytettiin ihmissuhteisiin liittyviä The school social behavior scales (SSBS: Merrell 1993a) -mittarin osaluueita. Osa-alueet sisältävät myönteisiin ystävyys-suhteiden luomiseen sekä hyväksyttävyyden saavuttamiseen liittyviä kysymyksiä. The student self-concept scale (SSCS: Gresham et al. 1993) -mittari on 72 kohdan lasten ja nuorten täyttämä itsearvio itsetuntemukseen liittyen. Tässä tutkimuksessa käytettiin sosiaalista itsekäsitystä indikoimaan itsevarmuutta. Itsevarmuudella tarkoitetaan tässä yksilön luottamusta omiin sosiaalisiin kykyihinsä.	Itsevarmuus toimi ulospäin suuntautuneisuuden ja elämän tyytyväisyyden mediaattorina, mutta ei neurootisuuden ja elämään tyytyväisyyden mediaattorina. Opettajien arvioima sosiaalinen kompetenssi ei toiminut kummassakaan yhteydessä mediaattorina.

Social competence			
Artikkeli	Käsitteen määrittely	Mittari	Keskeiset tulokset
22. Simons-Morton, B. (2002). Prospective analysis of peer and parent influences on smoking initiation among early adolescents. <i>Prevention Science</i> , 3(4), 275–283.	Ei määritelyä.	Sosiaalisen kompetenssin mittaamiseksi kehitettiin 8 väittämää, jotka liittyivät nuorten kykyyn vastustaa yllyttämistä, selkeään kommunikaation, konfliktien ratkaisuun ja itsekontrolliin. Väittämät perustuvat Harterin sosiaalisen kompetenssin käsitteeseen.	Nuorilla, joilla oli ongelmallisesti käytäytyviä kavereita ja suhteellisen epäsitoutuneet vanhemmat, oli kohonnut riski aloittaa tupakointi.
23. Collins, M., & Nowicki, S. (2001). African american childrens ability to identify emotion in facial expressions and tones of voice of european americans. <i>The Journal of Genetic Psychology</i> , 162(3), 334–346.	Lapsi käyttäytyy sosiaalisesti hyväksyttävällä tavalla, joka johtaa onnistuneeseen vuorovaikutusta vertaisten ja aikuisten kanssa.	Suosittuus -mittari (Sociometric status). Lisäksi opettajia pyydettiin arvioimaan jokaisen oppilaan sosiaalinen kompetenssi annetun käsitteen määrittelyn pohjalta (skaala 1-5).	Tytöillä kyky tunnistaa tunteita äänensävyistä oli yhteydessä parempaan sosiaaliseen kompetenssiin ja saavutusten tavoittamiseen, kun pojilla kyky tunnistaa tunteita aikuisten äänensävyistä oli yhteydessä opettajien arvioimaan sosiaaliseen kompetenssiin.
24. Griffin, K. W., Epstein, J. A., Botvin, G. J., & Spoth, R. L. (2001). Social competence and substance use among rural youth: Mediating role of social benefit expectancies of use. <i>Journal of Youth and Adolescence</i> , 30(4), 485–498.	Sosiaalinen kompetenssi kattaa sosiaaliset taidot ja valmiudet.	Tutkimuksessa käytettiin kolmea sosiaalisen kompetenssin indikaattoria: 1) sosiaalinen itseluottamus, 2) itsevarmuus (Gambrill and Richey 1975) ja 3) kommunikointitaidot (Epstein et al. 1997).	Vähemmän kompetentit nuoret aloittavat tupakoinnin ja päihteiden käytön, koska he olettavat päihteiden käytöllä olevan tärkeitä sosiaalisia seurauksia (enemmän ystäviä, näyttää aikuisemmalta, "coolius" ja enemmän hauskanpitoa).

TAULUKKO 5 (jatkuu)

Social competence Artikkeli	Käsitteen määrittely	Mittari	Keskeiset tulokset
25. Kesner, J. E., & McKenry, P. C. (2001). Single parenthood and social competence in children of color. <i>Families in Society</i> , 82(2), 136–144.	Ei määrittely.	The Social Skills Rating System (SSRS; Gresham and Elliott 1990) mittaa vastaajan käsitystä sosiaalisesta käyttäytymisestään. Tässä tutkimuksessa käytettiin yhteistyö, puolustautuminen, itsekontrolli sekä ulospäin ja sisäänpäin suuntautunut käyttäytyminen.	Yksihuoltajuudella ja lapsen sukupuolella ei ollut yhteyttä lasten sosiaalisiin taitoihin, ei myöskään perheen sosioekonomisen tason kontrolloinnin jälkeen.
26. McDowell, D. J., ONeil, R., & Parke, R. D. (2000). Display rule application in a disappointing situation and childrens emotional reactivity: Relations with social competence. <i>Merrill - Palmer Quarterly</i> , 46(2), 306–322.	Ei määrittely.	Opettajat täyttivät 12-kohtaisen lomakkeen, joka sisälsi luokassa käyttämiseen liittyviä kysymyksiä (Cassidy & Asher 1992). Kysymykset liittyivät, miten suosittu nuori on, käyttäytymisen piirteisiin (esim. myönteinen sosiaalinen käyttäytyminen, ystävällisyys, ujous, aggressiivisuus, välttely). Lisäksi sosiometrisen haastattelut (suosittu kaveri/oppilas, ei-suosittu kaveri/oppilas, arvioijina kaverit ja opettajat).	Tunteiden säätelyyn liittyvät tekijät, kuten eleet, jännitys ja käyttäytymisen tarkkailu, ovat yhteydessä lasten sosiaaliseen kompetenssiin. Myönteisesti reagoiminen yllättävissä tilanteissa oli yhteydessä sosiaaliseen kompetenssiin senkin jälkeen, kun sosioemotionaalisuus oli huomioitu.
27. Feldman, R. S., Tomasian, J. C., & Coats, E. J. (1999). Nonverbal deception abilities and adolescents' social competence: Adolescents with higher social skills are better liars. <i>Journal of Nonverbal Behavior</i> , 23(3), 237–249.	*	The Achenbach Child Behavior Checklist (Achenbach & Edelbrock 1982).	Huijaamistaitoja arvioitiin nonverbaalisen käyttäytymisen pohjalta, miten hyvin nuori onnistui vakuuttamaan arvioijan totuudenvastaisesti sitä pyydettyä. Parempi sosiaalinen kompetenssi oli yhteydessä parempiin huijaamistaitoihin eli siihen, että nuori osasi teeskennellä aidosti ja myös nonverbaalinen viestintä tuki teeskentelyä.

* Sosiaalinen kompetenssi sisältää joukon tiettyjä toimintoja tai kognitioita sosiaaliseen suoriutumiseen liittyen. Sosiaalinen kompetenssi on moniolotteinen käsite, joka sisältää useita erillisiä sosiaalisia taitoja, kuten empatiakyvyt ja menestyksekkäät sosiaaliset suhteet. Näin ollen nonverbaalisen käyttäytymisen voidaan ajatella olevan yksi sosiaalisista taidoista, joka yhdessä muiden taitojen kanssa edistää yksilön sosiaalista kompetenssia.

Social competence			
Artikkeli	Käsitteen määrittely	Mittari	Keskeiset tulokset
28. Schoenrock, C. J., Bell, N. J., Sheh-Wei, S., & Avery, A. W. (1999). Family correlates of adolescent self-monitoring and social competence. <i>The Journal of Psychology</i> , 133(4), 377–393.	Sosiaalinen tai ihmishuhdekompetenssi on tyypillisesti määritelty kyvyksi järjestää yksilölliset ja ympäristön resurssit saavuttaakseen myönteisiä kehityksellisiä seurauksia (Foote & Cottrell 1955; O'Malley 1977; Waters & Sroufe 1983; Wine & Smye 1981).	The Texas Social Behavior Inventory (TSBI; Helmreich et al. 1974). Vastaajat arvioivat esimerkiksi, miten paljon he nauttivat ihmisten ympäröimänä olemisesta, miten usein he etsivät ja järjestävät sosiaalisia kohtaamisia ja miten itsevarmaksi he kokevat oman sosiaalisen käyttäytymisensä.	Perheen tuki oli vahvemmin yhteydessä sosiaaliseen kompetenssiin kuin autonomiaan tukeminen tai nuoren oman käyttäytymisen itsesääätely.
29. Carson, D. K., Chowdhury, A., Perry, C. K., & Pati, C. (1999). Family characteristics and adolescent competence in india: Investigation of youth in southern orissa. <i>Journal of Youth and Adolescence</i> , 28(2), 211–233.	Sosiaalinen kompetenssi on määritelty nuoren kyvyksi käyttää sosiaalisia, affektiivisiä ja käyttäytymiseen liittyviä ominaisuuksia pyrkiessään sopeutumaan (koulu)ympäristöön ja sen vaatimuksiin.	The School Social Behavior Scales (SSBS): Sosiaalisen kompetenssin ulottuvuus sisältää taidot sosiaalisissa suhteissa, itsehallinnan ja koulutaidot. Epäsosiaalisen käyttäytymisen ulottuvuus sisältää vihamielis-ärtyisän, epäsosiaalis-aggressiivisen ja häiritsevä-vaateliaan käyttäytymisen. PCS (Harter) ja CSRPI (Ziffer and Shapiro 1992).	Sosiaalisesti kompetenttien perheenjäsenten perheissä oli muun muassa tasavertaisempi suhtautuminen kuriin, palautteeseen ja päätöksentekoon ja perheenjäsenet olivat sanallisesti ja emotionaalisesti ulospäinsuuntautuneempia; perheenjäsenten välillä oli läheiset suhteet; enemmän kommunikaatiota vanhempi-lapsi -suhteessa ja vähemmän ulkoista kontrollia. Epäsosiaalisten nuorten perheissä oli enemmän konflikteja ja toisten asioihin sotkeutumista sekä ulkoista kontrollia, ja vanhemmat olivat sallivia tai autoritaarisia. Isien ja äitien koulutustaso oli positiivisesti yhteydessä sosiaaliseen kompetenssiin ja negatiivisesti epäsosiaaliseen käyttäytymiseen. Vanhemmilla oppilailla sekä tytöillä oli vahvempi sosiaalinen kompetenssi ja vähemmän epäsosiaalisuutta kuin nuoremmilla ja pojilla.

TAULUKKO 5 (jatkuu)

Social competence Artikkeli	Käsitteen määrittely	Mittari	Keskeiset tulokset
30. Landsheer, H. A., Maassen, G. H., Bisschop, P., & Adema, L. (1998). Can higher grades result in fewer friends? A reexamination of the relation between academic and social competence. <i>Adolescence</i> , 33(129), 185–191.	*	Sosiaalista kompetenssia mitattiin kysymällä jokaiselta oppilaalta arvioita luokkatovereista: ovatko he enemmän, yhtä paljon vai vähemmän kompetentteja saamaan ystäviä kuin itse on.	Koulutyöskentelyn, kouluaineen ja koulusaavutusten välillä oli merkitsevä yhteisvaikutus. Sosiaalisen kompetenssin ja kouluun liittyvän kompetenssin välillä oli negatiivinen korrelaatio. Tämä voi johtaa siihen, että opiskelija ei panosta koulunkäyntiin niin paljon pitääkseen ystävänsä tai saadakseen ystäviä.
31. Kuperminc, G. P., Blatt, S. J., & Leadbeater, B. J. (1997). Relatedness, self-definition, and early adolescent adjustment. <i>Cognitive Therapy and Research</i> , 21(3), 301–320.	Ei määritelty; kyky sopeutua	Youth Self Report (YSR; Achenbach 1991); Teacher Report Form of the Child Behavior Checklist (TRF; Achenbach 1991). 1) YSR: aktiviteetteihin osallistuminen, sosiaalinen sopeutuminen ja lukuaineissa suoriutuminen, 2) The Adolescent Interpersonal Competence Questionnaire (AICQ; Bunnester 1990): itseilmaisuus, emotionaalisen tuen antaminen ystäville, konfliktinhallinta, itsevarmuus ja aloitteellisuus ystävyysuhteissa, 3) the Adolescent Self Perception Profile (ASPP; Harter 1988): koulukompetenssi, sosiaalinen hyväksytyys, fyysinen vaikutelma, romanttinen viehäytys, käyttäytyminen, läheiset ystävyysuhteet ja yleinen itsearvostus.	Itsekritisointi ja (tavoiteorientoitunut) tehokkuus olivat yhteydessä sopeutumattomuuteen ja sopeutumiskykyihin (kompetenssi ja erilaisen ihmissuhteiden laatu). Sukupuolten välillä ilmeni eroja: tytöillä oli poikia paremmat sosiaaliset taidot ja sopeutumistaso (adjustment). Myös huoli ihmissuhteista oli myönteisesti yhteydessä poikien sosiaalisiin taitoihin ja sopeutumiseen, mutta ei tytöillä. Tytöt olivat enemmän huolissaan ihmissuhteista, mutta se ei ollut yhteydessä sosiaalisiin taitoihin ja sopeutumiseen, kun pojilla tämä yhteys löytyi vaikka huoli ihmissuhteista oli vähäisempää.

* Artikkelissa viitataan muihin kirjoittajiin pohdittaessa sitä, että sosiaalisella ja koulumenestykseen liittyvällä kompetenssilla on yhteinen perustekijä: nuoret, joilla on parempi päättelykyky, osaavat muokata käyttäytymistään erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa sekä ratkaista koulusaavutuksiin liittyviä ongelmia. Korkeampi sosiaalinen kompetenssi selittyy paremmilla kognitiivisilla kyvyillä valita sosiaalisia tavoitteita ja päättää, miten tavoitteet ovat saavutettavissa.

Social competence Artikkeli	Käsitteen määrittely	Mittari	Keskeiset tulokset
32. Chung, H., & Elias, M. (1996). Patterns of adolescent involvement in problem behaviors: Relationship to self-efficacy, social competence, and life events. <i>American Journal of Community Psychology</i> , 24(6), 771–784.	Ei määritelty.	Youth Self-Report (Achenbach 1991): Aktiiviteetit ja sosiaalisuus.	Nuorista muodostettiin klusterianalyysin avulla neljä ongelmakäyttäytymisen ryhmää. Eri ryhmässä ongelmakäyttäytyminen eli päihteiden käyttö ja rikollinen toiminta oli erilaista. Ryhmät eivät eronneet toisistaan sosiaalisen kompetenssin sosiaalisuus -osa-alueen osalta. Ryhmät erosivat aktiivisuus -osa-alueen osalta, eli miten usein he osallistuivat erilaisiin aktiviteetteihin, kuten urheiluun ja töihin.
33. Thomas, A. M., Forehand, R., & Neighbors, B. (1995). Change in maternal depressive mood: Unique contributions to adolescent functioning over time. <i>Adolescence</i> , 30(117), 43–52.	Ei määritelty.	The Revised Behavior Problem Checklist (Quay & Peterson 1987): Ulospäin suuntautuneet ongelmat (käytösongelmat) ja sisäänpäin suuntautuneet ongelmat (jännittyneisyys ja vetäytyvyys). Teacher's Rating Scale of the Child's Actual Competence (Harter 1982): sosiaalinen kompetenssi ja kognitiivinen kompetenssi.	Äidin masentuneisuuden lisääntyminen vuoden aikana ennusti ulos- ja sisäänpäinsuuntautuneita ongelmia sekä alhaisempaa sosiaalista kompetenssia. Näin ollen äidin masentuneisuuden taso ei riitä ennustamaan nuoren (sosiaalista) toimintakykyä (functioning), vaan merkityksellisempää on masentuneisuudessa tapahtuva muutos.
34. Browne, B. A., & Francis, S. K. (1993). Participants in school-sponsored and independent sports: Perceptions of self and family. <i>Adolescence</i> , 28(110), 383–391.	Ei määritelty.	The Perceived Adolescent Relationship Scale (PAR): 1) Tunteet/sosiaalinen kompetenssi, 2) kouluosaavutukset (älykkyyden tärkeys, kiinnostus oppiaineita kohtaan, vaivan ja kiinnostuksen osoittaminen opettajan määrittämiä arvosanoja kohtaan).	Rullalautailijat arvioivat myönteisesti itseään ja sosiaalisia kykyjään, baseball -pelaajat arvioivat itseään vielä myönteisemmin.

TAULUKKO 5 (jatkuu)

Social competence Artikkeli	Käsitteen määrittely	Mittari	Keskeiset tulokset
35. Terre, L., Drabman, R. S., Meydrech, E. F., & Hsu, H. S. H. (1992). Relationship between peer status and health behaviors. <i>Adolescence</i> , 27(107), 595–602.	Ei määritelty; *	Nuoret arvioivat luokkakavereita viiden kysymyksen avulla: kuinka paljon toivoisi tietyn, arvioitavan henkilön olevan paras ystävä; kuinka paljon haluaisi hengaila tietyn henkilön kanssa; kuinka paljon haluaisi tietyn henkilön tekemään kanssaan kouluryhmätyötä; kuinka paljon haluaisi tietyn henkilön samaan liikuntaryhmään; kuinka fyysisesti puoleensavetävänä / hyvän näköisenä pitää tiettyä henkilöä.	Se, miten suosittu nuori on, ei ollut yhteydessä terveystapoihin (alkoholin ja huumeiden käyttö, liikuntatottumukset).
36. Bennett, L. A., Wolin, S. J., & Reiss, D. (1988). Cognitive, behavioral, and emotional problems among school-age children of alcoholic parents. <i>The American Journal of Psychiatry</i> , 145(2), 185–190.	Ei määritelty.	Child Behavior Checklist (CBCL; Achenbach 1978; 1979).	Alkoholistiperheiden ja ei-alkoholistiperheiden lasten sosiaalisessa kompetenssissa ei ollut eroa. Sen sijaan alkoholistiperheiden lapsilla oli enemmän ongelmakäyttäytymistä.

* Sosiaalinen kompetenssi korostaa sopeutuvaa käyttäytymistä (esim. terveystavat) ja sosiaalisia taitoja (esim. ihmissuhdekäyttäytyminen). Artikkeleissa viittauksena Gresham 1985; 1986.

4.3 Synteesi

Nuorten sosiaalista toimintakykyä tarkastellaan neljän lähikäsitteen avulla. Käsitteille ei ole suoria yhdenmukaisia suomennoksia ja niitä käytetään jopa toistensa synonyymeina. Lisäksi artikkeleissa käsitellään esimerkiksi sopeutumista viitaten joko käsitteeseen tai jonkin seurauksena tapahtuvaan yleisemmän tason sopeutumiseen tai molempiin (esim. Simons-Morton & Crump 2003). Näistä syistä luvun esitystavassa pyritään tarkkuuteen käyttämällä englanninkielisiä ilmauksia *social functioning* ja *social adjustment*. Sen sijaan *social competence* -käsitteestä käytetään suomennosta, koska siihen ei sisälly ilmeistä epäselvyyden vaaraa. Englanninkielisten ilmausten avulla on mahdollista paremmin ymmärtää käsitteiden sisältöjä ja käyttötapoja ilman suomenkielisten nimitysten kautta rakentuvaa johdattelua tai mielikuvia käsitteiden sisällöistä.

Kirjallisuuskatsauksen avulla pyrittiin saamaan ensinnäkin fokusryhmähaastatteluita varten sisältö ilmiölle. Sisältökuvauksen avulla oli pyrkimys lähestyä haastatteluissa nuorten sosiaalista toimintakykyä yleisin ja tarkentavin kysymyksin. Toisekseen pyrkimyksenä oli löytää kyselylomaketta varten mahdollisimman hyvin nuorten sosiaalista toimintakykyä mittaavia mittareita. Tästä syystä luvussa kirjoitetaan rinnakkain sekä ilmiöstä että mittareista.

Sosiaalisen toimintakyvyn englanninkielisiä lähikäsitteitä käytetään epäjohdonmukaisesti. Käsitteiden käytön sekavuutta aiheuttaa ensinnäkin se, että eri käsitteitä käytetään sekä toistensa synonyymeina että toisiinsa nähden hierarkkisina siten että toinen käsite sisältyy toiseen. Esimerkiksi Chen, Chen ja Kaspar (2001) ovat käyttäneet artikkelissaan käsitteitä *social functioning* ja *social adjustment* sekä rinnakkain että hierarkkisina. McConnell ja Kerig (2002) ovat ilmaisseet, että *social adjustment* -ilmiötä voidaan mitata käyttäytymisen ja tunne-elämän ongelmien mittaamistapojen ohella sosiaalisen kompetenssin käsitteen avulla. Myös sosiaalinen kompetenssi ja sosiaaliset taidot rinnastetaan usein samaa tarkoittaviksi käsitteiksi (Mpofu & Thomas 2006), vaikka näiden välillä on hierarkkinen suhde, kuten esimerkiksi Ari Kaukiainen, Niina Juntila, Riitta Kinnunen, ja Marja Vauras (2005, 14; myös Salmivalli 2005, 72) määrittelevät.

Toinen ongelma ilmiöiden tutkimisessa on se, että samoja mittareita käytetään eri tarkoituksiin. Wille, Bettge, Ravens-Sieberer ja BELLA tutkijaryhmä (2008) ovat käyttäneet vahvuuksien ja vaikeuksien mittaria (SDQ) mittaamaan nuorten mielenterveysongelmia. He ovat oletettavasti tukeutuneet siihen, että kyseinen mittari pohjautuu kansainvälisiin mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden diagnoosijärjestelmiin DSM-IV²¹ ja ICD-10²² (Goodman & Scott 1999, 18). Vahvuuksien ja vaikeuksien mittari ei kuitenkaan suoraan mittaa mielenterveysongelmia, vaan sen varsinainen käyttötarkoitus on mitata psykososiaali-

²¹ Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders.

²² International Classification of Diseases, versio 10.

sia vaikeuksia ja vahvuuksia.²³ Näihin lukeutuvat tunne-elämän oireet, käyttöhäiriön oireet, tarkkaavaisuuden ongelmat, kaverisuhteiden ongelmat sekä myönteinen sosiaalinen käyttäytyminen (Koskelainen 2008, 29). Ulottuvuuksien sisällöt eivät mittaa mielenterveyttä, vaikka ulottuvuuksien on todettu olevan yhteydessä mielenterveyteen. (Marquis & Flynn 2009). Kun Wille ja kumppanit (2008) ovat käyttäneet mittaria yleisen käyttötavan mukaisesti mittaamaan mielenterveyttä, Hamilton, Asarnow ja Tompson (1997) ovat käyttäneet vastaavan mittarin ulottuvuuksia (sisäänpäin suuntautuneet ja ulospäin suuntautuneet ongelmat) selittämään mielenterveyttä.

Kolmas sosiaalisen toimintakyvyn mittaamisessa ja samalla käsitteellistämässä epäselvyyttä aiheuttanut seikka on se, että yhtäaikaaisesti tarkastellaan sekä sosiaalisen toiminnan syitä että seurauksia. Malleissa esimerkiksi sosiaalisen kompetenssin rinnakkaisia alalajeja ovat usein toiminta (käyttäytyminen, kehitys), taidot (sosiaaliset ja tehtävään liittyvät) ja asiantila (toverisuosio, ongelmat). Asiantila voidaan nähdä malleissa myös sosiaalisen kompetenssin seurauksena: millaiset sosiaaliset suhteet yksilöllä on, miten paljon ongelmia toiminnasta tai sosiaalisten taitojen puutteesta on seurannut.

Kirjallisuuskatsauksen artikkeleissa sosiaalisen toimintakyvyn lähikäsitteitä ja niitä vastaavia mittareita on käytetty hyvin erilaisiin tarkoituksiin. Seuraavana olevassa taulukossa 6 on kooste teemoista ja sisällöistä, joita kansainvälisessä kirjallisuudessa on tutkittu lähikäsitteiden avulla nuorten sosiaaliseen käyttäytymiseen ja kompetenssiin liittyen.

TAULUKKO 6 Kirjallisuuskatsauksen artikkeleissa esiintyvät teemat ja sisällöt tutkittaessa nuorten sosiaalista toimintakykyä lähikäsitteiden avulla

Toimintoihin osallistumisen			
laatu, määrä ja seuraus	Ystävyystaidot	Ongelmakäyttäytyminen	Itsesäätely
- Aktiviteetteihin osallistuminen / tilanteiden välttely	- Ongelmien- / konfliktien ratkaisutaidot	- Häiritsevä / vaatelia toiminta	- Itsekontrolli
- Suosittuus / hyväksyntä	- Itsevarmuus	- Sanallinen ja fyysinen aggressiivisuus	- Tunteiden kontrollointi
- Koulukompetenssi	- Luotettavuus	- Epäsosiaalinen aggressiivisuus	- Paineiden sietokyky
- Motivaatio	- Itseilmaisuu	- Vihamielisyys	
- Vanhempien tuki	- Auttavaisuus	- Aggressioita tukevat uskomukset	
- Koulusaavutukset	- Ystävällisyys		
- Liikunnallinen kompetenssi	- Läheisten tukeminen		
- Fyysinen viehäytys			
- Romanttinen viehäytys			

²³ Vahvuuksien ja vaikeuksien mittari (SDQ) on muokattu versio The Child Behavior Checklist (CBCL) -mittarista. Mittarien välillä on vahva korrelaatio ja vahvuuksien ja vaikeuksien mittarin on todettu olevan vähintäänkin yhtä tarkka ja lyhydessään käyttökelpoisempi mittari kuin CBCL (Goodman & Scott 1999). CBCL mittaa käyttäytymisen ja tunne-elämän ongelmia, mutta myös sosiaalisia aktiviteetteja ja suhteita sekä kouluuoriutumista.

Teemat ovat toimintoihin osallistumisen laatu, määrä ja seuraus, ystävyystaidot, ongelmakäyttäytyminen sekä itsesäätely. Toimintoihin osallistumisen laatua, määrää ja seurauksia on tutkittu aktiviteetteihin osallistumisen (Connor-Smith & Compas 2003; Kuperminc, Blatt & Leadbeater 1997), mutta myös tilanteiden välttelyn näkökulmista (McDowell, O'Neil & Parke 2000). Hyväksytyksi tulemistä ja sitä, miten suosittu nuori on, on tutkittu runsaasti sosiometrisen mittarin avulla (Brendgen, Vitaro, Turgeon, Poulin & Wanner 2004; McDowell, Parke & Wang 2003; Chen ym. 2001). Koulukompetenssia on tutkittu motivaation, vanhempien tuen ja koulusaavutusten näkökulmasta (Kesner & McKenry 2001; Hamilton ym. 1997). Myös liikunnallista kompetenssia sekä fyysistä ja romanttista viehätystä on tutkittu teemaan liittyen (Mayberry & Espelage 2007; Kuperminc ym. 1997).

Ystävyystaitoja on tutkittu luotettavuutena, itseilmaisutaitoina, auttavaisuutena, ystävällisyytenä ja läheisten tukena (Liu 2008; Mpofu & Thomas 2006; Soenens & Vansteenkiste 2005; Barton & North 2004). Itsevarmuutta ja ongelmien ratkaisutaitoja on lähestytty siitä näkökulmasta, miten itsevarmasti ja taitavasti nuoret osaavat vuorovaikutustilanteessa ratkaista ongelmia tai konflikteja toisia loukkaamatta (Fishbein, Herman-Stahl, Eldreth, Paschall, Hyde, Hubal, Hubbard, Williams & Ialongo 2006; Preuss & Dubow 2004; Simons-Morton & Crump 2003; Fichman, Koestner & Zuroff 1994). Kyse on taidoista toimia tilanteeseen sopivalla ja soveliaalla tavalla toisia ihmisiä kohtaan.

Ongelmakäyttäytymistä on tutkittu häiritsevän toiminnan ja aggressiivisuuden näkökulmista (Benner, Allor, Mooney 2008; Mayberry & Espelage 2007; Kim & Cicchetti 2004; Brendgen ym. 2004; Cooley & Triemer 2002; McDowell ym. 2000; Carson, Chowdhury, Perry & Pati 1999). Aggressiivisuutta on lähestytty erilaisten aggressiivisuuden muotojen kautta, mutta myös aggressioita tukevien uskomusten näkökulmasta (Fishbein ym. 2006). Ongelmakäyttäytyminen määrittänyt toisia ihmisiä kohtaan vääränlaiseksi ja epäsuotuisaksi toiminnaksi.

Itsesäätelyn teema pitää sisällään laajassa mielessä itsekontrollin pitämisen, tunteiden kontrolloinnin ja paineiden sietokyvyn. Kouluun sitoutumiseen ja sopeutumiseen liittyen Simons-Morton ja Crump (2003) ovat tutkineet sosiaalista kompetenssia muun muassa itsekontrollin näkökulmasta. Sen sijaan Fishbein kollegoineen (2006) ovat sisällyttäneet tunteiden kontrolloinnin osaksi sosiaalista kompetenssia. Reijntjes, Stegge, Terwogt, Kamphius ja Telch (2006) ovat lähestyneet sosiaalista kompetenssia paineiden sietokykyyn liittyen.

Artikkeleissa käsitellyt teemat eivät kytkeydy yksittäisiin artikkeleihin, koska yhdessä artikkelissa voidaan käsitellä useamman teeman aihealueita jopa useampaan lähikäsitteeseen kytkeytyen. Käsitteiden välillä on yhtäläisyyksistä huolimatta myös eroavaisuuksia. Ne lähestyvät sosiaalista käyttäytymistä eri tarkkuus- ja hierarkiatasolla. Kirjallisuuskatsauksen artikkelien perusteella social functioning ja social adjustment ovat yleiskäsitteitä myönteiselle sosiaaliselle toiminnalle, mutta niiden välillä on painotusero. Sosiaalinen kompetenssi puolestaan sisältyy edellisiin käsitteisiin. Sosiaalista kompetenssia käytetään usein sosiaalisten taitojen synonyymina, mutta myös laajemmassa merkitykses-

sä. Näitä yhtäläisyyksiä, eroja ja hierarkioita tarkastellaan seuraavaksi sekä ilmiö että mittaristotasolla.

Social functioning määritellään normatiiviseksi käyttäytymiseksi sosiaalisissa tilanteissa (Blakely & Dziadosz 2007, 152) ja näin se toimii yleiskäsitteenä sosiaaliselle toiminnalle. Arvioinnin kohteena ovat yksilön ominaisuudet, taidot, toiminta ja seuraukset. Sosiaalista käyttäytymistä mitataan käyttäytymisongelmissa, taidoilla, suhteiden ja aktiviteettien määrällä sekä laadulla (mukaan lukien perheeltä saatu tuki ja erilaisissa suhteissa ilmenevät ongelmat), myös kohtaamisiin liittyvillä sosiaalisilla odotuksilla. Social functioning -käsitteen kautta tarkastellaan myös oppimisvaikeuksia ja koulusaavutuksia ilmaisemaan sosiaalisen toiminnan seurauksia. Sosiaalisen toiminnan seurauksia tutkittaessa lähtökohtana on ajatus, että jos nuorella ei ole käyttäytymisongelmia ja koulusaavutukset ovat hyvät, se on seurausta oikeanlaisesta sosiaalisesta toiminnasta, jossa resurssina ovat muun muassa hyvät sosiaaliset taidot ja perheeltä saatu tuki. Hyvät kouluarvosanat kuvastavat kuitenkin myös asetetun tavoitteen saavuttamista ja kognitiivisen kompetenssin määrää.

Social functioning -käsitettä on käytetty eniten lääketieteen puolella sekä psykologiassa, vähemmän sosiaalitieteissä. Käsitettä käytetään myös monitieteisissä artikkeleissa: sosiaalista toimintaa onkin mielekästä lähestyä monen tieteen keinoin, koska käsitettä vastaava ilmiötaso on laaja. Kuitenkin valtaosa kirjallisuuskatsauksen artikkeleista liittyy nuorten mielenterveyteen. Tällöin tutkimuksen kohteena on tarkastella (aiemman) mielenterveyden yhteyttä (nykyiseen) sosiaaliseen käyttäytymiseen tai verrata eri ryhmien, esimerkiksi skitsofreniapotilaiden ja verrokkien mielenterveyttä sekä sosiaalista käyttäytymistä. Social functioning -käsitettä ei yleensä määritellä, eikä artikkeleissa käydä keskustelua siitä, mitä sosiaalinen, sosiaalinen käyttäytyminen tai sosiaalinen toimintakyky on käsitetasolla. Artikkeleista on osattava tulkita lähinnä mittaristokuvauksista, mitä social functioning -käsitteeseen liittyen tutkitaan, esimerkiksi sosiaalisia taitoja, tyytyväisyyttä vapaa-ajan aktiviteetteihin tai sosiaaliin suhteisiin liittyviä resursseja.

Myöskään social adjustment -käsitettä ei pääsääntöisesti määritellä kirjallisuuskatsauksen artikkeleissa. Se on social functioning -käsitteen lailla yleiskäsite myönteiselle toiminnalle, jonka vastakohtana on social maladjustment eli sosiaalinen sopeutumattomuus. Dufur, Parcel ja McKune (2008) ilmaisevat, että social adjustment sisältää kyvyn kehittää taitoja, joiden avulla yksilö huomioi ja sisäistää normeja sekä kyvyn mukauttaa käyttäytymistään normeihin, mikä mahdollistaa tehokkaan vuorovaikutuksen yhteiskunnan kanssa. Social adjustment pitää sisällään myös henkilökohtaisen sopeutumisen ja itsetunnon sekä perhe-elämän laadun ja luonteen, uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistumisen, seksuaalikäyttäytymisen, koulusaavutukset ja päihteiden käytön (Bagley, Bolitho & Bertrandi 2001, 103). Kyse on sopeutumisesta elämään normien mukaisesti (Dufur ym. 2008).

Social adjustment -käsitteen avulla on mitattu yksilön ominaisuuksia, taitoja ja toimintaa. Tällöin yksilö toimii mukautuvasti tai sopeutuvan toiminnan seurauksena on oireettomuutta ja ongelmattomuutta tai hyvin menestymistä.

Social adjustment -käsitettä käytettäessä, näkökulma on taitoja enemmän tunnetason seurauksissa, esimerkiksi sosiaalisissa tilanteissa koetuissa emootioissa (esimerkiksi jännittyneisyys, sulkeutuneisuus, surullisuus) ja tilanteiden tuottamissa oireissa ja ongelmissa (esimerkiksi masentuneisuus, suhdeongelmat). Mittareiden tasolla kyse on myös riskikäyttäytymisestä ja käytösongelmista, joita mitataan muun muassa ahdistuneisuudella, surullisuudella, vuorovaikutusongelmilla, rikollisella käyttäytymisellä ja erilaisten päihteiden käytöllä. Mittaaminen tapahtuu pääosin tunnetason seurausten kautta. Ajatuksena on, että mikäli yksilö ei sopeudu normeihin, eikä osaa sopeuttaa omaa toimintaansa niihin ja muiden ihmisten odotuksiin ja toimintaan, se aiheuttaa tunnetason ongelmia, kuten ahdistuneisuutta.

Valtaosa kirjallisuuskatsauksen social adjustment -käsitteeseen liittyvistä artikkeleista on monitieteisiä, joissa yhdistyy eri kombinaatioissa sosiologia, lääketiede, kasvatustiede ja psykologia. Yhteen tieteenalaan kiinnittyvät artikkelit ovat pääosin psykologian alalta.

Sosiaalisella kompetenssilla ei ole yleisesti hyväksyttyä määritelmää (Smith & Travis, 2001; Junttila, Voeten, Kaukiainen & Vauras 2006, 875), vaan määritelmiä, mittareita ja tutkimusilmiöitä on paljon. Sosiaalinen kompetenssi määritellään esimerkiksi yksilön kyvykkyudeksi tuottaa ja ylläpitää myönteisiä sosiaalisia tuotoksia käyttämällä hyväkseen sekä omia yksilöllisiä että ympäristönsä resursseja (Kaukiainen ym. 2005, 1). Laajassa merkityksessä sosiaalinen kompetenssi sisältää sekä sosiaaliset taidot että joustavan, sopeutuvan käyttäytymisen, jotka molemmat tuottavat myönteisiä seurauksia (Fogle, Huebner & Laughlin 2002, 376).

Sosiaalinen kompetenssi on vahvasti yksilöllinen ja kontekstisidonnainen käsite. Vaikka sosiaalinen kompetenssi tapahtuu aina suhteessa muihin ihmisiin, sosiaalisen kompetenssin mittarit mittaavat nimenomaan yksilöllisiä ominaisuuksia. Ominaisuuksia mitataan suhteessa johonkin toimintaympäristöön eli huomioidaan se, että sosiaalinen kompetenssi on tilanteittain vaihtelevaa. Allen, Weissberg ja Hawkins (1989, 458) korostavat sosiaalisen kompetenssin mittaamiseen liittyviä ehtoja: vaikka mitataan yksilön ominaisuuksia, on tarkasti määriteltävä näkökulma, josta sosiaalista kompetenssia tarkastellaan. Konteksti ja muiden ihmisten odotukset vaikuttavat siihen, miten yksilö itse käyttää ja arvioi omaa sosiaalista kompetenssiaan. Yksilö voi käyttää kotona, koulussa ja vapaa-ajan harrastusten parissa sosiaalisia taitojaan eri tavoin ja hän voi olla esimerkiksi pitkäjänteisempi harrastusten parissa kuin koulutunnilla. Tästä syystä tutkijat mittaavat usein tietyssä kontekstissa, kuten koulussa ilmenevää ja käytettävää sosiaalista kompetenssia (ks. Bronstein, Fox, Kamon, & Knolls 2007).

Sosiaaliseen kompetenssiin verrattuna social functioning ja social adjustment -käsitteet tarkastelevat sosiaalista toimintaa laajemmasta näkökulmasta. Social functioning -käsitteen näkökulma on enemmän suhteissa ja suhteiden välillä vallitsevassa toiminnassa ja toiminnan seurauksissa kuin sosiaaliseen kompetenssiin suoranaisemmin liittyvissä sosiaalisissa taidoissa. Suhteita ja suhteiden seurauksia tutkittaessa kohteena ovat suhdeongelmat, kohtaamisten

seuraukset, koulusaavutukset, johtajuusasema, suosittuusasema sekä sosiaaliset ongelmat. Eri käsitteiden yhteydessä käytettyjä mittareita tarkasteltaessa huomataan, että käytössä on samanlaiset tai jopa samat mittarit, vaikka artikkelin työkäsitteenä on mikä tahansa kolmesta käsitteestä: social functioning, social adjustment tai social competence. Esimerkiksi The Child Behavior Checklist -mittaria (CBCL) ovat sosiaalisen kompetenssin käsitteen alla käyttäneet Bettge, Wille, Barkmann, Schulte-Markwort ja Ravens-Sieberer (2008), social functioning -käsitteen alla Suldo ja Shaffer (2008) ja social adjustment -käsitteeseen liittyen Hamilton ja kumppanit (1997).

Tiettyyn käsitteeseen liittyvät artikkelit lomittuvat myös sen suhteen, mitä artikkelissa muuttujatasolla selitetään ja mikä toimii selittäjänä. Social functioning -käsitteeseen kiinnittyvissä artikkeleissa tarkastelun pääpaino on kahden tai useamman ryhmän vertailussa (miten ryhmät eroavat tulosmuuttujan suhteen) sekä siinä, että selitetään tai ennustetaan tulosmuuttujan (social functioning) tasoja. Social adjustment on social functioning -käsitettä yksilöllisempi: social adjustment -käsitteen avulla tarkastellaan erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa koettuja tunteita. Sosiaalista kompetenssia mittaavat muuttujat toimivat sekä selitettävänä että selittäjinä. Kompetenssia selitettiin muun muassa vanhempien vanhemmuutta ja elinoloja mittaavilla muuttujilla eli millaisissa elinoloissa ja perhesuhteissa nuorten sosiaalinen kompetenssi rakentuu hyvin tai huonosti (Renk & Phares 2007; Soenens & Vansteenkiste 2005). Kompetenssi toimi selittäjänä esimerkiksi aggressiivisuudelle ja masentuneisuudelle (Brendgen ym. 2004).

Sosiaalista kompetenssia mitattaessa konteksti on olennainen; kuka ja missä kompetenssia mitataan (Junttila ym. 2006, 892–893). Sosiaalista kompetenssia voivat arvioida esimerkiksi nuori itse, kaverit, opettajat tai vanhemmat. Sitä voidaan arvioida tietyssä toimintaympäristössä, kuten koulussa tai perheen parissa. Social functioning ja social adjustment -käsitteet eivät niinkään tarkastele sosiaalisia taitoja ja kontekstia, vaan tarkastelun taso on käyttäytymisessä tai kompetenssin avulla toiminnassa tuotetuissa oireissa ja käyttäytymisongelmissa. Näin ollen sosiaalisella kompetenssilla voidaan selittää social functioning ja social adjustment -käsitteiden avulla mitattuja selitettäviä muuttujia, kuten Kim ja Cicchetti (2004) ovat tehneet. Heidän mukaansa kaltoin kohdelluilla lapsilla itsetunto on vahva sisäiseen oireiluun ja sosiaalinen kompetenssi ulkoiseen oireiluun yhteydessä oleva tekijä (Kim & Cicchetti 2004). Selitettäessä sosiaalisella kompetenssilla social functioning tai social adjustment -käsitteitä vastaavia ilmiöitä, tulee kuitenkin huomioida se, että tällöin mittaristojen ja niiden sisältöjen tulee olla hierarkiassa toisiinsa nähden. Sosiaalisen kompetenssin mittarilla tulee mitata esimerkiksi taitoja, joiden avulla tuotetaan ja saadaan aikaan selitettävää sosiaalista toimintaa, kun taas social functioning ja social adjustment -käsitteisiin liittyvillä mittareilla tulee mitata esimerkiksi toiminnan seurauksia tai sosiaalisissa tilanteissa koettuja tunteita, esimerkiksi ahdistuneisuutta.

Yksittäisenä mittarina eniten nuorten sosiaalisen käyttäytymisen ja tunne-elämän ongelmien mittaamiseen käytettiin Achenbachin Child Behavior Check-

list -kyselylomaketta (CBCL). Kyselylomakkeesta on kolme eri versiota. Yksi on tarkoitettu lapsen tai nuoren itsensä täytettäväksi (Youth Self Report, YSR), yksi vanhempien (Parent Report Form, PRF) ja yksi opettajien täytettäväksi tarkoitettu lomake (Teacher Report Form, TRF). Mittarit mittaavat nuorten tunne-elämään, käyttäytymiseen ja sosiaalisiin vaikeuksiin liittyviä aihealueita ja saatu pistemäärä kuvastaa vastaajien oireilun määrää. Yksittäisinä kysymyksinä kysytään laajasti erilaista oireilua, esimerkiksi painajaisten näkemisen ja ylisyömissen useutta, julmuutta eläimiä kohtaan, surullisuutta, varastamisen ja impulsiivisen toiminnan useutta sekä kouluun menemisen pelkoa.

Myös sosiometristä mittaria käytettiin runsaasti. Sosiometrinen mittari perustuu muiden luokkakavereiden arvioihin kunkin nuoren suosittuudesta. Jos toiset nuoret arvioivat luokkakaverinsa suosituksi, se kuvastaa suosittualla nuorella olevan sellaisia ominaisuuksia, joiden voidaan olettaa ilmentävän tai selittävän vahvaa sosiaalista toimintakykyä. Kouluarvosanat ovat yksi usein käytetyistä sosiaalisen toimintakyvyn mittaamisen tavoista. Taustalla on ajatus toiminnan seurauksista. Ajatuksen mukaan nuori käyttäytyy ja toimii oikein, jos kykenee saavuttamaan hyviä arvosanoja.

Artikkeleissa käsiteltiin huomattavan paljon nuorten sosiaalisuutta perheeseen kiinnittyvänä ilmiönä. Perhe toimii yhtenä tärkeänä kontekstina eli lähiympäristönä, jossa nuorten sosiaalinen toimintakyky rakentuu. Tällöin perhe voi olla resurssi hyvin konkreettisella tavalla (perheen antama tuki ja apu) tai laadullisella tavalla (elinolot sekä perhe-elämän laatu ja luonne). Seuraavassa luvussa siirrytään käsittelemään vanhemmuutta ja perheen toimivuutta, jotka muodostavat tutkimuksen tarkastelunäkökulman nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn ja sen rakentumiseen perhekontekstissa.

5 VANHEMMUUS JA PERHEEN TOIMIVUUS

Nuoret elävät perheissä, joissa vallitsee usein erilaisia suhteita. Useimmissa perheissä nuorella on suhde äitiin, isään ja sisaruksiin tai ainakin johonkin näistä. Joissakin perheissä nuori elää yhdessä isovanhempiensa tai sijaisvanhempiensa kanssa. Suhde perheenjäsenten kanssa muodostuu omanlaisekseen, mutta se on aina altis muutoksille. Tässä tutkimuksessa suhdetta perheenjäsenten kanssa tarkastellaan suhteessa isään ja äitiin vanhemmuustyylien näkökulmasta, mutta myös suhteessa kaikkiin perheenjäseniin perheen toimivuuden näkökulmasta. Vanhemmuustyyliin ja perheen toimivuuteen liittyvät tutkimukset tuovat esiin näkökulman ja alustavan mallin nuorten sosiaalisen toimintakyvyn tutkimiseen suhteessa perheeseen, joka on kenties merkityksellisin ympäristö sosiaalisen toimintakyvyn rakentumisen kannalta.

Luvussa edetään kehityspsykologisesta vanhemmuustyyliä tutkivasta tutkimuksesta systeemiteoreettiseen perheen toimivuutta tarkastelevaan tutkimukseen. Viimeisessä alaluvussa tarkastellaan vanhemmuustyylin ja perheen toimivuuden yhteyttä suhteessa nuorten sosiaaliseen käyttäytymiseen ja taitoihin.

5.1 Vanhemmuustyyli

Vanhemmuus syntyy lapsen myötä (Marin 1994). Vanhemmuus on jokaiselle vanhemmalle henkilökohtainen suhde lapseensa. Suhde rakentuu vanhemman omilta vanhemmiltaan perimiensä asenteiden ja totunnaistuneiden tapojen sekä yhteiskunnan ja yhteisön arvojen ja vaateiden kautta, mutta myös vastavuoroisessa suhteessa lapsen kanssa. Useat tutkijat (esim. Metsäpelto, Pulkkinen & Poikkeus 2001) ovat todenneet kodin kasvatusilmapiirin (vanhemmuustyylien) olevan merkityksellinen lapsen ja nuoren kehitykselle.

Tässä tutkimuksessa vanhemmuutta tarkastellaan nuorten kokemuksena vanhempiensa vanhemmuudesta. Vanhemmuutta tarkastellaan vanhemmuus-

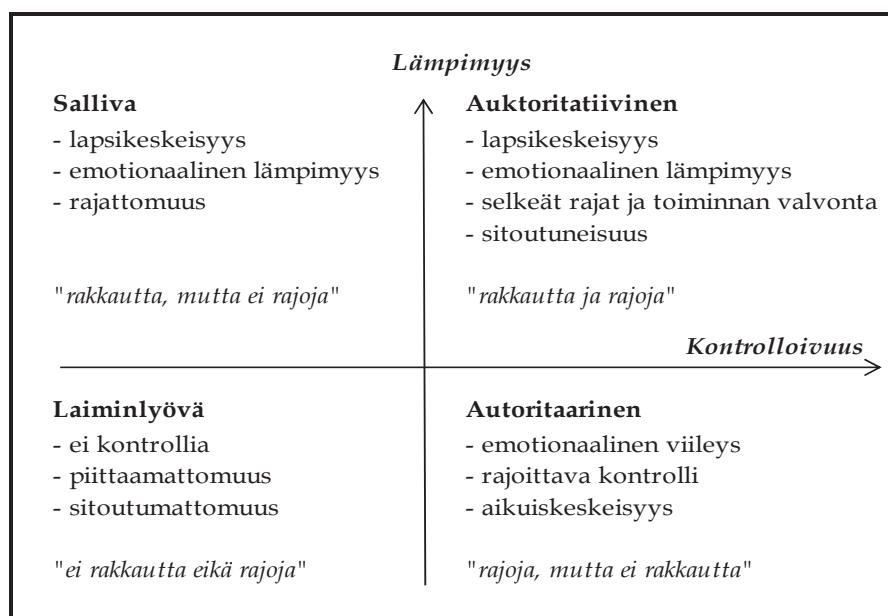
tyylien (parenting styles)²⁴ viitekehyksessä. Vanhemmuustyyllillä tarkoitetaan asennetta ja suhteessa olemisen tapaa, jolla vanhempi on yhdessä lapsensa kanssa (Aunola 2005, 357). Vanhemmuustyyli eroavat kasvatuskäytännöistä, jotka ilmenevät vanhemmuudesta konkreettisina toimina tietyssä tilanteessa jonkin tietyn päämäärän saavuttamiseksi (Aunola 2005, 357–358). Pulkkinen (1994, 38) mukaan monet tutkimukset osoittavat, että merkityksellistä on se, miten lapset ja nuoret kokevat kasvatusilmapiirin, ei niinkään se, miten vanhemmat kuvaavat kasvatusta tai millaisia kasvatustapojen he käyttävät.

Vanhemmuutta voidaan tutkia eri tasoilla. Holden ja Miller (1999) ovat tutkimuksessaan päätyneet edelleen vahvasti käytössä olevaan vanhemmuuden ulottuvuuksien hierarkkiseen malliin, jossa alimmalla tasolla on havainnoitavissa oleva toiminta. Tämä vanhempien havaittavissa oleva toiminta on arkista ja saattaa vaihdella esimerkiksi lapsen tai perheen piirteiden myötä. Lapsen sukupuoli, onko lapsi perheen vanhin vai nuorin lapsi tai asuinalueeseen liittyvät tekijät voivat aiheuttaa sen, että vanhempi toimii eri tavoin suhteessa lapseensa. Myös lapsen toiminta vaikuttaa vanhemman toimintaan (ks. esim. Kerr, Stattin, Biesecker & Ferrer-Wreder 2003). Havainnoitavissa olevaa toimintaa ylemmällä tasolla ovat vanhemman toimintaa ohjaavat aikomukset ja mieltymykset. Aikomukset ja mieltymykset kuvastavat tapaa, jolla vanhempi olettaisi ja toivoisi toimivansa tietyssä tilanteessa. Aikomuksia ja mieltymyksiä ylemmällä tasolla ovat kasvatustapojet. Asenteet ovat kohtalaisen lapsi- ja tilannesidonnaisia muun muassa siten, että asenteet muuttuvat lapsen kasvaessa. Tällöin vanhempi voi huomata esimerkiksi asennoituvansa nuorten kotiintuloaikoihin vapaammin kuin olisi olettanut asennoituvansa silloin kun lapsi oli vielä alle kouluikäinen. Kasvatustapojet ylemmällä tasolla ovat yleiset kasvatustapojet ohjaavat arvot. Arvot liittyvät esimerkiksi moraaliin, auktoriteettien kunnioitukseen, toisista ihmisistä huolehtimiseen ja yksilöllisyyteen. Nämä vaikuttavat siihen, miten vanhempi asennoituu kasvatukseen tai toimii suhteessa lapseensa. Ylimmällä tasolla ovat vanhemmuustyyli (parenting styles). Nämä ovat suhteellisen pysyviä vanhemmuuden piirteitä, niin sanottuja yleistyneitä toimintamalleja. Tällöin vanhempi toimii suhteessa lapseensa suhteellisen samalla tavoin tilanteesta riippumatta. Hän asettaa rajat lapselleen samalla tavoin ja on yhtä lämmin (tai etäisen viileä) vanhemmuudessaan kuin aina ennenkin. Mitä alemman tason vanhemmuutta tarkastellaan, sitä tilannesidonnaisempaa vanhempien toiminta on. Toisin sanoen vanhemman havaittavissa oleva toiminta voi vaihdella suhteessa lapsen käytökseen ja sukupuoleen, mutta sillä, millainen lapsi tai nuori itse on, ei ole suurtakaan merkitystä sille, millainen vanhemman vanhemmuustyyli on. (Holden & Miller 1999, 244).

Vanhemmuustyyliä koskeva malli perustuu kehityspsykologi Diana Baumrindin (1966; 1967) tutkimukseen, jossa havainnoitiin lapsia. Lapset jaoteltiin kolmeen eri ryhmään perustuen siihen, miten optimaalista toimintaa ja miten vahva kompetenssi heillä oli. Tämän jälkeen Baumrind tutki eri ryhmiin kuuluvien lasten vanhempien vanhemmuutta. Baumrind (1966, 889–892; 1967, 72–83) tunnisti kolme erilaista vanhemmuuden perustyyppiä, joissa vanhempi-

²⁴ Kaisa Aunola (2005) käyttää vanhemmuustyylistä nimitystä kasvatustyyliä.

en lastaan kohtaan osoittama lämpimyys ja kontrolloivuus oli erilaista. Vanhemmuuden perustyyppit olivat salliva, autoritaarinen ja auktoritatiivinen vanhemmuus. Maccoby ja Martin (1983) ovat laajentaneet mallia. Mallissa vanhemmuuden kaksi ulottuvuutta ovat lämpimyys ja (behavioraalinen) kontrolli. Näiden kahden ulottuvuuden pohjalta on muodostettu seuraavanlainen vanhemmuutta kuvastava nelikenttä, jonka pohjalta erottautuu neljä erilaista vanhemmuustyyliä: auktoritatiivinen, salliva, autoritaarinen ja laiminlyövä vanhemmuus (kuva 1). Näin ollen Maccobyn ja Martinin (1983) tuoma lisä Baumrindin teoriaan on ulottuvuuksien kautta löytyvä laiminlyövä vanhemmuus.

KUVA 1 Maccobyn ja Martinin (1983) kasvatustyylien nelikenttä²⁵

Vanhemmat, jotka ovat lastaan kohtaan emotionaalisesti lämpimiä, mutta samalla myös lapsen toimintaa ja käyttäytymistä kontrolloivia, ovat auktoritatiivisia. He toimivat vanhemmuudessaan selkeät rajat asettavasti, sitoutuneesti ja lastaan arvostavasti. Tämän vastakohta on vanhemmuus, jossa vanhemmat ovat etäisiä ja viileitä, eivätkä kontrolloi lasten toimintaa. Nämä vanhemmat ovat laiminlyöviä. Heidän on vaikeampi asettaa rajoja lapselleen, seurata lastensa sääntöjen noudattamista ja osoittaa lapselleen arvostuksen ja välittämisen tunteita. Vanhemmat, jotka asettavat rajat lapselleen ja vaativat sääntöjen noudattamista, mutta eivät osoita arvostusta, kiitosta ja emotionaalista välittämistä lapselleen, toimivat autoritaarisesti. Tämän vastakohta on salliva vanhemmuus.

²⁵ Katso Aunola 2005, 359.

Nämä vanhemmat ovat rakastavia vanhempia, mutta he eivät kykene asettamaan rajoja ja vaatimuksia.

Salliva ja auktoritatiivinen vanhemmuus on lämmintä ja lasta arvostavaa, mutta näiden vanhemmuustyylien vanhemmat suhtautuvat rajojen asettamiseen erilaisella asenteella. Auktoritatiiviset vanhemmat kokevat rajat oleelliseksi osaksi elämää, kun sallivat vanhemmat kokevat rajat kenties jossain määrin kielteiseksi osaksi vanhemmuutta. Autoritaarisille sen sijaan rajojen asettaminen on keskeinen vanhemmuuden työkalu. He ajattelevat vanhemmuuden hierarkkisenä valtanäkökulmasta: lapsen on toteltava vanhempaa, eikä lasta tule pilata liiallisin kiitoksin. Laiminlyövät vanhemmat kenties olettavat lapsensa kasvavan itsenäiseksi ja aikuisiksi ilman vanhempien turhaa puuttumista; selviytyminen kasvattaa. Tämän lisäksi tähän ryhmään kuuluvat myös vanhemmat, jotka eivät selviä vanhemmuuden vaateista, he eivät jaksaa tai osaa olla vanhempia lapsilleen ja näin ollen myös perushoiva muun muassa rajojen ja tunnesiteen osalta jää vaillinaiseksi.

Baumrindin (1966; 1967) sekä Maccoby ja Martinin (1983) kaksi vanhemmuuden ulottuvuutta – lämpimyys ja kontrolli – ovat sitemmin saaneet rinnalleen kolmannen vanhemmuuden ulottuvuuden, psykologisen kontrollin (Barber 1996). Psykologinen kontrolli on behavioraalista kontrollista erillinen, oma dimensionsa. Psykologinen kontrolli kuvastaa vanhemman kielteiseksi miellettyä toimintaa, jolla hän pyrkii manipuloimaan lapsen tunteita, ajatuksia ja toimintaa. Se voi olla jopa epäkunnioittavaa toimintaa, kun behavioraalinen kontrolli on rajojen asettamiseen ja sääntöjen noudattamiseen liittyvää myönteistä toiminnan tarkkailua (Barber 1996, 3296; Barber, Xia, Olsen, McNeely & Bose 2012; Aunola 2005, 365). Psykologisen kontrollin on todettu olevan tärkeä oma vanhemmuuden ulottuvuutensa (Aunola & Nurmi 2005; Barber ym. 2012). Ulottuvuutta on nimitetty myös syyllistävyudeksi (Keinänen, Aunola, Lerkkanen, Poikkeus, Nurmi & Kiuru 2011).

Vanhemmuuden ulottuvuuksia ja niiden yhteyttä lasten ja nuorten erilaisiin tulosmuuttujiin, kuten empatiaan, sosiaalisiin ongelmiin ja sosiaaliseen sopeutumiseen, on tutkittu kahdesta eri tutkimusotteesta käsin. Nämä ovat muuttujakeskeinen ja henkilökeskeinen tutkimusote. Muuttujakeskeisellä tutkimusotteella tutkittavaa ilmiötä lähestytään tarkastelemalla muuttujien välisiä yhteyksiä esimerkiksi korrelaatioin ja keskiarvoin. Tällöin on useimmiten kiinnostuttu siitä, miten koko aineistossa kaksi muuttujaa on yhteydessä toisiinsa, esimerkiksi vanhempien lämpimyys ja nuorten sosiaalinen kompetenssi. Henkilökeskeisessä tutkimusotteessa on kiinnostuttu siitä, millaisia erilaisia ryhmiä vanhemmuustyylien ulottuvuuksista muodostuu ja miten esimerkiksi edellä mainitut muuttujat ovat yhteydessä toisiinsa tiettyjen ryhmien sisällä. Tällöin voidaan verrata erilaisten vanhemmuuksien perheitä tutkittavan ilmiön suhteen. Henkilökeskeisen tutkimusotteen etu on se, että sen avulla voidaan tutkia yksilöitä tai perheitä ja muodostaa osajoukkoja. Muuttujakeskeisessä tutkimusotteessa tutkitaan keskivertohavaintoa, joka ei viittaa mihinkään yksilöön tai niiden muodostamaan ryhmään. (Aunola 2005, 359–361.) Henkilökeskeinen tutkimusote mahdollistaa myös äitien ja isien vanhemmuustyylien tutkimisen

yhtäaikaisesti, toisiinsa vaikuttavina. Äitien ja isien vanhemmuustyyleillä on paitsi erilainen rooli ja merkitys perheissä, ne myös vaikuttavat toinen toiseensa (Aunola & Nurmi 2005, 1150–1156; Simons & Conger 2007, 230–237). Toinen vanhempi voi esimerkiksi kompensoida toisen vanhemman puutteita tai vahvaa vanhemmuutta jollakin vanhemmuuden ulottuvuudella (Simons & Conger 2007, 230–237). Kompensointi onkin tärkeä taito vanhemmuudessa. Tunnistamaan toistensa vahvuudet ja heikkoudet vanhempina perheissä onnistutaan tuottamaan yhdessä parempaa vanhemmuutta (Gable, Crnic & Belsky 1994, 385). Vaikka tutkimusasetelmat ja -menetelmät ovat monimuotoistuneet, tutkimuksissa on keskitytty yllättävän vahvasti tutkimaan äidin vanhemmuustyylin vaikutusta nuorten kehitykseen. Mikäli on tutkittu molempien vanhempien vanhemmuuden merkitystä, niitä on tutkittu pääasiassa erillisinä (Marsiglio, Amato, Day & Lamb 2000, 1183; Simons & Conger 2007, 214).

Vanhemmuutta on tarkasteltu sekä ulottuvuuksina että typologioina. Ulottuvuuksina tarkastellen voidaan tutkia eri ulottuvuuksien, esimerkiksi lämpimyiden, kontrollin ja syyllistävyiden yhteyttä tulosmuuttujiin erikseen sekä yhdessä. Typologioina tarkastellen vanhemmuuden ulottuvuudet, useimmiten lämpimyyden ja kontrolli, luokitellaan nelikentän mukaisesti neljään luokkaan: auktoritatiiviset, sallivat, autoritaariset ja laiminlyövät vanhemmat. Näitä eri vanhemmuusryhmiä verrataan toisiinsa erilaisten, yleensä lasten ja nuorten yksilöllisiin piirteisiin liittyvin muuttujiin. Tarkastelu on useimmiten liittynyt yhtenä ajankohtana tapahtuvaan mittaamiseen, jolloin selittävien ja selitettävien muuttujien välisistä yhteyksistä ei voida tehdä syy-seurauspäätelmiä. Suuntaus on ollut enenevässä määrin useassa eri mittauspisteessä tapahtuvan tutkimuksen suuntaan, mikä mahdollistaa kehittymisen tutkimisen sekä muutosten yhteyden tulosmuuttujiin.

Tässä tutkimuksessa vanhemmuutta tarkastellaan ulottuvuuksina lähinnä kuvailevin tiedoin. Pääosin vanhemmuutta tarkastellaan typologioina. Tällöin vanhemmat luokitellaan tietynlaisiksi, esimerkiksi salliviksi tai laiminlyöviksi. Tulkinta on yksittäisen vanhemman vanhemmuustyylin tutkimisen kannalta staattista, eikä tulkinnassa huomioida suhteessa olemisen tapaa. Kuitenkin kukin vanhemmuustyylin perustyyppi on tulkittavissa myös suhteessa olemisen kautta. Auktoritatiivinen vanhemmuus viittaa neuvottelevuuteen, huomioimiseen sekä läsnä olevaan ja rajat asettavaan suhteeseen vanhemman ja lapsen välillä. Näin ollen erilaiset vanhemmuustyylit viittaavat vanhemman ja lapsen väliseen suhteeseen. Lisäksi tutkitaan isien ja äitien vanhemmuuden suhdetta toisiinsa. Tutkittaessa perheenjäsenten välisten suhteiden merkitystä nuorten sosiaaliselle toimintakyvylle, on syytä lähestyä perhedynamiikkaa vanhemmuustyylin lisäksi enemmän perheenjäsenten välisiä suhteita sekä perheen tunnelmapiiriä tarkastellen. Käsitteellinen väline tähän on perheen toimivuuden käsite.

5.2 Perheen toimivuus

Perheen toimivuutta voidaan lähestyä erilaisin painotuksin esimerkiksi taloudellisuuden, tuottavuuden tai sosiaalistamisen näkökulmista. Tässä tutkimuksessa perheen toimivuutta tarkastellaan perheenjäsenten välisten suhteiden kautta, jotka määrittävät millaiseksi perheen toimivuus rakentuu. Perheen toimivuuden tarkastelu perustuu systeemiteoreettiseen näkökulmaan, jossa perheen toimivuus rakentuu perheenjäsenten välisessä vuorovaikutuksessa (Walsh 2003a). Systeemiteoreettisessa näkökulmassa ei olla niin kiinnostuneita yksilöistä, vaan tietyn systeemin toiminnasta, esimerkiksi siitä, minkä periaatteiden mukaan perhe toimii. Perheenjäsenten välisiin suhteisiin, ja siten myös perheen toimivuuteen, vaikuttaa elinympäristö, esimerkiksi yhteiskunta, asuinalue ja perheen palveluverkosto, mutta myös perheeseen liittyvät taustatekijät, kuten vanhempien työllisyystilanne ja perheen taloudellinen tilanne. Jos esimerkiksi sukulaiset asuvat kaukana, vanhempien saattaa olla vaikea järjestää lastenhoitoapua sairastapauksissa tai jos perheen taloudellinen tilanne on heikko, se voi tuottaa vanhemmille, mutta myös lapsille, huolta perheen pärjäämisestä. On kuitenkin vaikea määrittää sitä, milloin perhe toimii hyvin. On myös vaikea tulkita, toimiiko perhe silloin hyvin, jos perheenjäsenet ovat hyvin eri mieltä perheen toimivuudesta.

Hyvin toimivan perheen määrittelemiseen on käytetty normaalin perheen käsitettä (normal family²⁶). Froma Walsh (2003a) on lähestynyt toimivaa perhettä pyrkien määrittelemään, mitä tai millainen on normaali perhe. Normaalin perheen rinnakkaisterminä voidaan pitää tervettä, tyypillistä tai toimivaa perhettä. Walsh määrittelee normaalia perhettä neljästä eri näkemyksestä käsin: oireeton, ideaali, tyypillinen sekä normaali suhteessa systeemiin tapahtumaprosesseihin. Oireettomassa perheessä perheenjäsenillä ei ole vaivoihin tai sairauksiin liittyviä oireita, eikä ongelmia. Tosin kritiikkinä tälle määrittelylle on esitetty sitä, että ongelmatonta perhettä ei ole olemassakaan. Perhe on ideaali, kun sitä voidaan kuvailla parhain mahdollisin määrein. Ideaali perhe suoriutuu menestyksekkäästi perheen tehtävistä ja edistää perheenjäsenten kasvua ja hyvinvointia. Tyypillinen perhe nähdään keskimääräisenä eli tyypillisiä perheitä on eniten suhteessa muihin perheisiin. Tällöin ne perheet nähdään niin sanotusti normaaleina ja toimivina, joita on eniten, siitä huolimatta, vaikka niiden keskuudessa voi olla paljon oireita tai hankalia perhesuhteita. Tämän näkemyksen mukaan ne perheet, jotka ovat ideaaleja eli perheen toimivuus on parasta, määrittyvät ongelmallisiksi tai epänormaaleiksi. Normaali suhteessa systeemiin tapahtumaprosesseihin -näkökulma perustuu systeemiteoriaan. (Walsh 2003a, 4-9.) Tällöin perheen toimivuutta tarkastellaan suhteessa biopsykososiaalisiin tekijöihin. Tarkasteltaessa lapsen kehitystä biopsykososiaalisesta lähestymistavasta käsin, lapsi tai hänen ongelmansa eivät voi olla pelkästään heikosti toimivan perheen tuotosta, vaan kyse on laajemmasta geneettisten, psykologisten ja

²⁶ Normal family voidaan suomentaa normaalin perheen ohella tavalliseksi tai tavanomaiseksi perheeksi.

sosiaalisten tekijöiden yhteisvaikutuksesta konteksteissaan (Bronfenbrenner 2001; Towers, Spotts & Reiss 2003, 626; Bronfenbrenner & Morris 2006).

Bronfenbrenner (1993; 1995; 2001; ks. myös Bronfenbrenner & Morris 2006) on luonut monipuolisen mallin yksilön kehitykseen liittyen. Uusimmassa prosessi-henkilö-konteksti-aika -mallissa huomioidaan sekä yksilöllisten ominaisuuksien, vuorovaikutuksen ja elinympäristön erilaisia suhteita ajallisesti (Bronfenbrenner 2001; Bronfenbrenner & Morris 2006). Näin yksilön geneettiset, psykologiset ja sosiaaliset ominaisuudet muodostavat kehikon, joiden avulla yksilö on vuorovaikutussuhteessa muiden kanssa eri systeemeissä, esimerkiksi perheen parissa, koulussa tai sosiaalisen median keskuudessa sekä systeemien välillä. Bronfenbrenner (1979, 56–82) korostaa suhteiden kaksisuuntaista vaikutusta. Tällöin molemmat kaksi osapuolta vaikuttavat toisiinsa, esimerkiksi vanhempi vaikuttaa lapseensa, ja lapsi vaikuttaa vanhempansa. Kun on kyse isommasta kuin vanhemman ja lapsen keskinäisestä perheestä, myös mahdollinen toinen vanhempi sekä sisarukset ja heidän vaikutuksensa tulee ottaa huomioon.

Bronfenbrennerin (2001; Bronfenbrenner & Morris 2006) bioekologinen systeemiteoria tarkastelee nimenomaan ajassa tapahtuvia muutoksia, eli ihmisen kehitystä suhteessa yksilön ominaisuuksiin ja suhteessa ympäristöönsä. Lisäksi ihmisen kehitystä on tärkeä tutkia myös suhteessa muutoksiin yksilön ominaispiirteissä, kokemuksissa ja ulkoisessa elinympäristössä. Näin ollen teoria sopii erityisen hyvin ajassa tapahtuvien muutosten tutkimiseen sekä käytännölliseen muutostyöhön, esimerkiksi perheterapiaan, perheneuvolatyöhön sekä sosiaalityöhön. Systeemiteoria nostaa sekä tutkimuksen että käytännön ammatillisen työn keskiöön nimenomaan suhteet, ei yksilöä. Kun tietyn henkilön systeemissä, ystävän suhtautumisessa tai henkilön ja hänen ystävänsä vuorovaikutuksessa tapahtuu muutos, se vaikuttaa jollakin tavalla henkilöön itseensä. Tosin myös ajan kuluminen eli ikääntyminen vaikuttaa suhteisiin ja siten myös yksilöön. Esimerkiksi lapsen kasvaessa leikki-ikäisestä nuoreksi, vaatimukset nuorta kohtaan sekä nuoren suhtautuminen vanhempiinsa muuttuu. Tämä muuttaa lapsen ja vanhemman välistä suhdetta ja sillä on yhdessä lapsen ominaispiirteiden kanssa vaikutus lapsen kokemukseen esimerkiksi perheen toimivuudesta.

Systeemiteoreettisesti perheen toimivuutta on tarkasteltu eri lähestymistavoin, jotka myös käsittävät normaalin perheen eri tavoin. Seuraavaksi esiteltävistä malleista McMasterin ja Bowenin mallit, Olsonin kehämalli sekä Moosin ja Moosin FES-mittari ovat olleet pohjana kehitettäessä tässä tutkimuksessa käytettyä perheen toimivuuden mittaria (Tavitian, Lubiner, Green, Grebstein & Velicer 1987). Lisäksi esitellään Beaversin systeemin malli, jota on kehitetty samanaikaisesti muiden mallien ja mittarien kanssa.

Beaversin systeemissä mallissa tarkastellaan kahden ulottuvuuden avulla (perheen tyyli ja kompetenssi), kuinka hyvin perhe vuorovaikutteisena yksikkönä järjestää, hallitsee ja suorittaa hoivaamiseen liittyvät ja muut tarpeelliset tehtävät. Perheen tyyli pitää sisällään ajatuksen siitä, miten sisäänpäin kääntyneitä tai ulospäin suuntautuneita perheenjäsenet ovat sen suhteen, mistä ha-

kevat sisältöä elämälleen. Aikuisten kyky neuvotella ja jakaa johtajuutta sekä kyky muodostaa perheeseen sukupolvien välisiä vahvoja ja selkeitä rajoja kuvastaa perheen kompetenssia. (Beavers & Hampson 2003, 551–552.) Perheet on tiettyjen periaatteiden perusteella jaettavissa viiteen eri ryhmään: optimaalisiin ja riittäviin perheisiin, keskinkertaisiin, rajaperheisiin ja vaikeasti häiriintyneisiin perheisiin²⁷ (Beavers & Hampson 2003, 555–570).

McMasterin malli perustuu kliiniseen perhekäsitykseen. Malli kuvastaa perheyhteisön ja perheenjäsenten välisten toimintojen ominaisuuksia, joiden on todettu erottavan terveet ja ei-terveet perheet toisistaan. Mallin pohjalta on luotu sitä vastaava The Family Assessment Device -mittari (FAD), jonka avulla perheen toimivuutta tarkastellaan kuuden ulottuvuuden sekä yleisen perheen toimivuuden ulottuvuuden kautta. Ulottuvuudet ovat ongelmanratkaisu, kommunikaatio, roolit, tunneherkkyys, kiintymys ja käyttäytymisen kontrollointi. (Epstein, Baldwin, Bishop 1983, 173–174; Epstein, Ryan, Bishop, Miller & Keitner 2003, 584–598.) Vaikka mittari on kehitetty pohjaten kliiniseen perhekäsitykseen ja sen myötä oireettomaan normaalin perheen -käsitykseen, sen ulottuvuudet mahdollistavat monipuolisen käsityksen perheestä ja sen toimivuudesta. Mallissa keskitytään luokittelun sijaan asioiden välisiin yhteyksiin ja joustavaan käyttäytymismalliin (Epstein ym. 2003, 583).

Bowenin perheterapiaan kiinnittyvässä mallissa yhdistyy psykodynaaminen ja systeeminen lähestymistapa. Bowenin mukaan käyttäytymisen ja emotionaalisten oireiden perusteella ei voida määritellä hyvin tai huonosti toimivaa perhettä. Bowenin ydinkäsitteenä mallissa on minän eriytyminen. Minän eriytyminen tarkoittaa yksilön eriytymistä kasvuperheestään ja siihen liittyvistä emotionaalisisista siteistä. Yksilön ollessa eriytynyt, hän osaa oikealla tavalla kiinnittyä muihin ihmisiin ja osaa stressitilanteissa käyttää joustavia selviytymiskeinoja. Bowenin teorian keskeinen anti perheen toimivuuden tarkasteluun on ollut keskittyminen etsimään ja muuttamaan perhedynamiikkaa oireiden vähentämiseksi. Oireet eivät kuitenkaan ole huomion keskipisteenä, vaan niiden selitysmallit ja prosessi. Oireiden selitysmallien ja syntyprosessien kautta saadaan selville se, miten voidaan vaikuttaa oireiden vähentämiseen esimerkiksi tunnistamalla tietyn osallisen merkitys tietyn oireen synnyssä. (Kerr & Bowen 1988; Walsh 2003a, 38–39.)

Olsonin kehämallin kolme ulottuvuutta ovat joustavuus, läheisyys ja kommunikaatio. Joustavuuden ja läheisyyden viisiluokkaisten ulottuvuuksien perusteella on luokiteltavissa 25 erilaista perhetyyppiä, jotka ovat luokiteltavissa tasapainoiseen, keskinkertaiseen ja häiriintyneeseen perhetyyppiin (Olson & Gorall 2003, 516–520). Tässä mallissa niin sanottua normaalia perhettä lähestytään keskivertoperheen kautta, jolloin sekä paljon että vähän ongelmia sisältävät perhetyypit määrittyvät epänormaaliksi (Walsh 2003a, 6).

Kuten voidaan huomata, perheen toimivuutta on sisällöllisesti lähestytty monin erilaisin painoituksin. Myös Moos ja Moos ovat kehittäneet aiempiin nähden osin erisältöisen The Family Environment Scale -mittarin (FES). Mitta-

²⁷ Ryhmien nimet englanniksi: optimal, adequate, midrange, borderline ja severely dysfunctional (Beavers & Hampson 2003, 555).

ri on monipuolinen ja pohjautuu havainnointiin ja haastatteluihin pyrkien käsitteellisesti löytämään ongelmallisia ja verrokkiperheitä erottelevia tekijöitä (Moos 1990, 200). Mittari jakautuu kolmeen ulottuvuuteen ja kymmeneen alaluokkaan: ihmisten välisten suhteet (yhteenkuuluvuus, ilmaiskykyisyys ja konfliktit), henkilökohtainen kehittyminen (itsenäisyys, tavoiteorientaatio, intellektuaalis-kulttuurinen orientaatio, aktiivisen vapaa-ajan orientaatio ja moraalihengellinen painotus) ja systeemin ylläpitäminen (organisoituminen ja kontrolli). (Ks. Boyd, Gullone, Needleman & Burt 1997, 369; vrt. Moos 1990, 201.)

Kaikkia perheen toimivuuden systeemiä malleja on kritisoitu monin eri perustein. Olsonin kehämallia on kritisoitu sen heikosta teoreettisesta taustatyöstä ja heikosta hyödynnettävyydestä (Schwab, Gray-Ice & Prentice 2000, 81; Tavitian ym. 1987, 192). Teoreettiset mallit ja empiiriset mittarit ovat kuitenkin jatkuvan kehityksen alla. Jokainen mallin edustaja on puolustanut kantaansa ja kehittänyt sekä perheen toimivuuden teoriaa että mittareita. Esimerkiksi Olsonin kehämallia on kehitetty sekä teoreettisesti että empiirisesti, ja eri mallit keskustelevalle teoreettisesti keskenään (Olson & Gorall 2003, 515–516, 541).

Tavitian kollegoineen (1987) on kehittänyt eklektiseen, eli teorioita yhdistelevään näkökulmaan perustuvan tavan tarkastella perheen toimivuutta pyrkien vastaamaan kritiikkiin teorian ja empirian välisestä kuilusta. He ovat yhdistelleet sekä perheen toimivuuteen liittyvien mittarien kehittämiseen että perheen toimivuuteen ja perheiden hoitoon keskittyviä teorioita. Edellä esiteltyt McMasterin malli, Bowenin malli, Olsonin kehämalli sekä Moosin ja Moosin FES-mittari ovat olleet pohjana mittarin kehittämässä. Teorian pohjalta muodostetun mallin jälkeen he ovat haastatelleet kokeneita perheterapeutteja (esimerkiksi psykologit, sosiaalityöntekijät ja psykiatrit) ja kehittäneet perheen toimivuuden mittaria yhdessä kliinisen psykologian opiskelijoiden ja psykologian ammattilaisten, mutta myös perheterapia-asiakkaiden kanssa. Tuloksena on ollut 32 muuttujan, myöhemmän kehittelyn jälkeen 40-muuttujainen Family functioning -mittari (FFS), jonka osa-alueita ovat kommunikointi, myönteinen perheen tunnetila, konfliktit, huolet ja rituaalit. Mittarin avulla on mahdollisuus tarkastella perheen toimivuutta systeemiteoreettisesti myönteisestä näkökulmasta perheen vahvuudet huomioiden. Tällöin perheen toimivuutta tarkastellaan perheenjäsenten näkökulmasta sekä kokonaisuutena että osa-alueittain. Mittarin avulla ei ole tarkoitus luokitella perheitä hyvin tai huonosti toimiviin, vaan myönteisesti ulottuvuuksina ja ulottuvuuksien yhdistelminä. Ulottuvuuksien yhdistelmät ottavat empiirisesti huomioon esimerkiksi Bowenin mallin korostaman seikan, että toisilla perheen vahvuuksilla voi kompensoida joitakin heikkouksia (myös Walsh 2003b, 399–420).

Samoin kuin monien muiden ilmiöiden – esimerkiksi sosiaalisen toimintakyvyn – käsitteellisen tason keskustelussa, myös perheen toimivuuteen liittyvässä teoreettisessa keskustelussa korostetaan siirtymää perheen toimivuuden vajeista vahvuuksiin. Tällöin näkökulma on perheen toimivuuden näkemisessä positiivisin määrein; ei korosteta epäonnistumista, vaan onnistumista (Walsh 2003a, 50–51). Lisäksi on siirrytty enenevässä määrin tutkimaan pysyvyyden

(luokittelut ja poikkileikkausaineistot) sijaan ajassa tapahtuneita muutoksia (ulottuvuudet ja pitkittäisaineistot) ja niiden merkityksiä perheen toimivuuden kannalta sekä suhteessa erilaisiin tulosuuttuihin, esimerkiksi nuoren käyttäytymiseen.

5.3 Perhe ja nuorten sosiaalinen toimintakyky

Tutkimusta vanhemmuuden sekä perheen toimivuuden merkityksestä lasten ja nuorten sosiaaliseen käyttäytymiseen on suhteellisen paljon. Näkökulmat ja käsitteelliset määrittelyt vaihtelevat. Tämän tutkimuksen kontekstissa on ollut vaikea määrittää, mitä sosiaalinen toimintakyky selitettävänä eli tulosuuttujana tarkoittaa. Näin ollen esitellään yleisiä tuloksia vanhemmuuden ja perheen toimivuuden yhteyksistä nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn, jota on mitattu lähikäsitteiden avulla sosiaalisena sopeutumattomuutena, ongelmina, taitoina, toimintana, käyttäytymisenä ja kompetenssina.

Vanhemmuustyyleillä on todettu olevan suhteellisen yhdenmukaisia yhteyksiä lasten toimintaan sekä ulottuvuuksina että typologioina tarkastellen. Vanhemmuustyylitutkimuksen keskeinen päätulos on auktoritatiivisen vanhemmuuden yhteys vahvaan sosiaaliseen käyttäytymiseen ja taitoihin sekä itse-tuntoon ja johdonmukaisiin toimintastrategioihin (ks. esim. Leinonen 2004; Aunola, Stattin & Nurmi 2000; Niemi 2012, 114; Ang 2006, 509). Auktoritatiivisessa vanhemmuudessa on paljon lämpimyyttä ja rajat asetetaan lapselle johdonmukaisesti ja rakastavasti. Tosin muun muassa espanjalaisessa tutkimuksessa on saatu tuloksia, joiden mukaan auktoritatiivisen vanhemmuuden ohella salliva, eli lämmin, mutta heikosti rajoja asettava vanhemmuus on yhteydessä vahvimpaan itsetuntoon, psykologiseen sopeutumiseen ja kompetenssiin sekä vähäisimpään ongelmakäyttäytymiseen (García & Gracia 2009, 120–121). Vanhemmuuden ollessa etäistä ja vetäytyvää sekä heikosti rajat asettavaa, vanhemmuus edustaa laiminlyövää vanhemmuutta, jonka on todettu olevan yhteydessä ongelmakäyttäytymiseen, heikkoihin koulusuorituksiin ja heikkoon itsetuntoon (esim. García & Gracia 2009, 118–119).

Yksittäisistä ulottuvuuksista lämpimyyden, erityisesti äitien lämpimyyden, on yhteydessä sosiaaliseen kompetenssiin, prososiaalisiin taitoihin ja vähäiseen ongelmakäyttäytymiseen (Keinänen ym. 2011, 30). Vahva behavioraalinen kontrolli on yhteydessä vähäiseen epäsosiaaliseen käyttäytymiseen ja runsaaseen sosiaaliseen aloitteellisuuteen (Barber ym. 2012, 283; myös Barber 1996, 3304–3315). Psykologinen kontrolli, jota on nimitetty myös syyllistämiseksi, on vanhemman lastaan kohtaan osoittamaa epäkunnioittavaa kontrollia. Psykologinen kontrolli on yhteydessä masennukseen, epäsosiaaliseen käyttäytymiseen ja sosiaaliseen aloitekyvyttömyyteen (Barber ym. 2012, 283; myös Barber 1996, 3304–3315). Äitien lapsilleen osoittama psykologinen kontrolli on yhteydessä emootioiden ja käyttäytymisen säätelyn ongelmiin, kun isien vanhemmuudesta näihin on yhteydessä lämpimyyden vähäisyys (Keinänen ym. 2011, 22–27). Pitkittäisaineiston avulla vanhemmuuden yhteisvaikutuksia tutkittaessa äitien osoittama

psykologinen kontrolli yhdistettynä lämpimyyteen tuottaa nuorelle sisään- ja ulospäin suuntautuneita käyttäytymisongelmia (Aunola & Nurmi 2005, 1152–1153).

Positiivinen tunneilmapiiri lasten ja vanhempien välisissä keskusteluissa on yhteydessä nuorten sosiaaliseen toimintakykyisyyteen. Yhteydet ovat voimakkaampia poikien kuin tyttöjen parissa (Tesser, Forehand, Brody & Long 1989). Muut tulokset ovat samansuuntaisia. Esimerkiksi vanhempien toiminnan aikana lapsilleen osoittamat tunneilmaisut liittyvät käyttäytymisongelmiin ja sosiaaliseen sopeutumattomuuteen (Hamilton ym. 1997, 83–86). Hamilton, Asarnow ja Tompson (1997) ovat todenneet, että lapsilla, joilla on sosiaalista sopeutumattomuutta, on todennäköisemmin vanhemmat, jotka osoittavat kielteisiä tunneilmaisuja lapselleen ongelmanratkaisua edellyttävien tehtävien aikana.

Yksilöllisten tekijöiden merkitystä tutkiessaan useat tutkijat ovat havainneet masennusoireiden olevan yhteydessä heikkoon nuoruusiän sosiaaliseen kompetenssiin ja toimintakykyyn (Ingoldsby, Kohl, McMahon & Lengua 2006; Connor-Smith & Compas 2003; Bettge ym. 2008; Suldo & Shaffer 2008), mutta myös heikkoon aikuisiän sosiaaliseen toimintakykyyn (Amato & Kane 2011, 285–293). Tosin Hofstra, Van der Ende ja Verhulst (2002) ovat havainneet, että yhteys pysyy vain mikäli mielenterveysongelmat jatkuvat aikuisuuteen. Ongelmien lieventyessä aikuisuuden sosiaalinen toimintakyky oli yhtä hyvä kuin niillä aikuisilla, joilla mielenterveysongelmia ei esiintynyt. Samansuuntainen tulos on saatu tutkittaessa äitien masennusoireiden yhteyttä nuorten sosiaaliseen kompetenssiin sekä ulos- ja sisäänpäin kääntyneisiin ongelmiin. Mikäli äidin masentuneisuuden taso vahvistui, muutos ennusti nuoren sosiaalisen toimintakyvyn heikkenevän (Thomas, Forehand & Neighbors 1995). Yhteys on myös toiseen suuntaan: heikko aiempi sosiaalinen toimintakyky on yhteydessä aikuisuuden mielenterveysongelmiin (Reichenberg, Rabinowitz, Weiser, Mark, Kaplan & Davidson 2000; Katz, Conway, Hammen, Brennan & Najman 2011).

Yhdistettäessä sekä vanhemmuuden että yksilöllisten tekijöiden vaikutuksia on saatu selville avoimen ja tukea antavan vanhemmuuden sekä vahvan sosiaalisen kompetenssin ja itsetunnon olevan yhteydessä nimenomaan tyttöjen myöhempään moraaliseen rohkeuteen puuttua epäoikeudenmukaisuuksiin. Päinvastainen eli kova ja rajoittava vanhemmuus ennusti tyttöjen ja poikien vetäytymistä tilanteissa, joissa olisi puututtava epäoikeudenmukaisuuksiin. Tytöillä vetäytymistä selittivät myös heikko sosiaalinen kompetenssi ja heikko itsetunto, pojilla heikko itsetunto. (Bronstein ym. 2007.)

Vanhemmuuden lisäksi nuorten lähiympäristöön liittyy tekijöitä, jotka voivat olla yhteydessä sosiaaliseen toimintakykyyn. Tällaisia ovat muun muassa perheeseen ja kouluun liittyvät tekijät. Perheen ja siihen liittyvien ominaisuuksien ja toimintojen on todettu olevan koulua merkityksellisempiä nuorten sosiaalista käyttäytymistä selittäviä tekijöitä (esim. Dufur ym. 2008). Tosin kouluun liittyvät tekijät voivat kompensoida perheeseen liittyviä puutteita. Esimerkiksi hyvä ja tukea antava opettaja voi kompensoida perheessä ilmeneviä ongelmia ja niiden vaikutusta. (Parcel & Dufur 2001, 45). Myös hoivaavalla

vanhemmuudella ja hyvällä vanhempi-lapsi -suhteen laadulla on kompensoivia vaikutuksia. Tekijät ovat yhteydessä nuorten vahvaan sosiaaliseen toimintakykyyn, mutta pojilla ne kompensoivat perheen heikkoa sosioekonomista asemaa (ks. Vanderbilt-Adriance & Shaw 2008, 894–898).

Perheeseen liittyen myös perheen koko ja perhemuoto ovat yhteydessä nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn. Tosin molempien osalta on saatu ristiriitaista tietoa niiden yhteydestä tulomuuttujiin, kuten sosiaaliseen kompetenssiin ja ongelmakäyttämiseen. Parcel ja Dufur (2001, 41) ovat saaneet tuloksen, jonka mukaan perheen koko on yhteydessä ongelmakäyttämiseen: mitä suurempi lapsimäärä, sitä enemmän ongelmakäyttämistä. Tutkijat arvioivat tämän johtuvan muun muassa yhtä lasta kohtaan käytettävissä olevan ajan vähäisyydestä. Sen sijaan Mari Brobergin (2010, 195) mukaan perheen koko ei ole yhteydessä lasten ongelmiin. Myös perhemuotojen osalta on erilaisia tuloksia suhteessa lasten ja nuorten sosiaaliseen kompetenssiin. Amato (2001) on meta-analyysiin pohjaten saanut tulokseksi, että eronneiden ja ei-eronneiden vanhempien lapset eroavat toisistaan siten, että eronneiden vanhempien lapsilla on heikot pisteet mitattaessa koulusaavutuksia, käyttämistä, psykologista sopeutumista, itsetuntemusta ja sosiaalisia suhteita. Sen sijaan Kesnerin ja Mc-Kenryn (2001, 140) tutkimuksessa osoitetaan, että yksinhuoltajaperheiden lasten sosiaalinen kompetenssi ei eroa kaksivanhempaisten perheiden lasten sosiaalisesta kompetenssista. Molempien tulosten kanssa linjassa on Brobergin (2010, 194) tulos, jonka mukaan uusperheissä on ydinperheitä hivenen enemmän psyykkisiä ongelmia sekä ongelmia tarkkaavaisuudessa ja työskentelytottumuksissa. Sen sijaan sosiaalisten ongelmien suhteen eroja ei esiintynyt. Moniavioisia ja yksiavioisia perheitä tutkiessaan Al-Krenawi ja Slonim-Nevo (2008) ovat todenneet perherakenteen olevan merkityksetön selittäjä. Tulosten mukaan perheen toimivuus toimi moderaattorina. Näin ollen perherakennetta merkityksellisempi sosiaalisen toimintakyvyn selittäjä oli se, millainen perheen toimivuus on.

Yksilöllisten ja vanhemmuuteen liittyvien tekijöiden suorien vaikutusten lisäksi on tutkittu perheeseen liittyvien tekijöiden välillisiä vaikutuksia, esimerkiksi perherutiineihin liittyen. Vahvasti yhteiskuntaan sopeutuneissa perheissä sosiaaliset riskit, kuten talousongelmat olivat yhteydessä ulospäin suuntautuneisiin ongelmiin osin perherutiinien ja osin nuorten sosiaalisen kompetenssin välityksellä. Toisin sanoen perheen talousongelmat eivät suoraan aiheuta ulospäin suuntautuneita ongelmia, vaan esimerkiksi sillä on merkitystä, miten vahvasti perheessä noudatetaan perherutiineja. Perherutiinit pitävät sisällään perheessä noudatettavia tapoja, kuten läksyjen teko tiettyinä aikana päivästä ja nukkumaan meno omien rutiinien, esimerkiksi yhteisen lukuhetken saattelemana. Toimivat perherutiinit ja vahva sosiaalinen kompetenssi voivat vähentää perheen talousongelmien aiheuttamia ongelmia, esimerkiksi vähentää nuorten sisäänpäin suuntautuneita ongelmia. (Prelow, Loukas & Jordan-Green 2007, 470–472.) Sen sijaan heikosti yhteiskuntaan sopeutuneiden perheiden pojille vahva sosiaalinen kompetenssi toimi riskitekijänä rikolliskäyttämiseen (Loukas, Suizzo & Prelow 2007). Tulos liittyy taitoon käyttää sosiaalista kompe-

tenssia sekä hyvään että huonoon tarkoitukseen. Monet tutkijat ovatkin tuoneet esille, että sosiaalisesti epäsuotuisasti toimivalla tai runsaasti sosioemotionaalisia ongelmia omaavalla nuorella voi olla kielteisestä käyttäytymisestä huolimatta runsaasti sosiaalisia taitoja (Laak, de Goede, Aleva, Brugman, van Leuven, Hussmann 2003, 261; Howes 2000).

Vanhemmuustyylien on todettu olevan varsin pysyviä vanhempien ominaisuuksia (Aunola 2005, 365; Aunola & Nurmi 2005, 1150–1151; Metsäpelto ym. 2001, 184–189). Vanhemmuustyyllillä on myös osoitettu olevan hyvin pitkäkestoisia vaikutuksia lapsille. Pulkkinen tutkijakollegoineen (2002, 258–262) on todennut lapsikeskeisen vanhemmuuden olevan yhteydessä sekä nuoruusiän että aikuisiän sosiaaliseen toimintakykyyn. Samansuuntaisiin tuloksiin on päädytty perheen toimivuuden osalta. Nuoruusiän perheessä vahva yhteenkuuluvuus ja vähäiset konfliktit ennustavat varhaisaikuisuuden vahvaa sosiaalista toimintakykyä (Fosco, Caruthers & Dishion 2012, 569–572). Näin ollen on hyvin merkityksellistä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa saada tietoa perheen vanhemmuustyylistä ja sen yhteydestä perheen toimivuuteen sekä näiden yhteisvaikutuksesta nuoren sosiaaliseen toimintakykyyn.

OSA II

NUORET SOSIAALISTA TOIMINTAKYKYÄ MÄÄRITTÄMÄSSÄ

6 LAADULLINEN AINEISTO JA MENETELMÄT

6.1 Aineiston keräämiseen valmistautuminen

Haastatteluihin valmistautuessa kirjallisuuskatsauksen anti oli toisaalta vähäinen, toisaalta rikas. Vähäinen siinä mielessä, että nuorten parissa tehty sosiaalisen toimintakyvyn tutkimus on hajanaista ja sen näkökulma ilmiöön on hyvin erilainen kuin se on käsillä olevassa tutkimuksessa. Kirjallisuuskatsauksen artikkeleiden käsitteellinen tarkastelu oli puutteellista. Käsitteet, joilla tutkimuksessa operoitiin, otettiin käyttöön ilman määrittelyitä tai kuvausta käsitteen teoreettisesta tai empiirisestä sisällöstä. Lisäksi sosiaalisella toimintakyvyllä ei ole selvää englanninkielistä vastinetta ja lähikäsitteitä käytetään toistensa synonyymeina, mutta myös hierarkkisina.

Kirjallisuuskatsauksen anti oli kuitenkin rikas siinä mielessä, että sen myötä käsitteistön väliset suhteet täsmentyivät. Social functioning toimii yleiskäsitteenä sosiaaliselle käyttäytymiselle, kun social adjustment -käsitettä käytettäessä korostetaan erilaisissa tilanteissa koettuja emootioita. Sosiaalinen kompetenssi -käsitteen avulla tarkasteltiin kontekstisidonnaisempia sosiaalisia taitoja ja kykyä itsesääteilyyn. Kirjallisuuskatsaus toi myös esille tutkittavan ilmiön laajuuden sen kuitenkin rajautuessa tiettyihin teemoihin ja sisältökokonaisuuksiin. Näitä olivat toimintoihin osallistumisen laatu, määrä ja seuraukset, ystävyystaidot, ongelmakäyttäytyminen ja itsesääteily.

Erialaisten mittaristojen kysymysten muotoilut mittaavat oireilun useutta, aktiviteettien määrää, vastuun ottamista, ystävällisyyden tai aggressiivisuuden osoittamisen useutta ja laatua. Näiden avulla vastaajasta voidaan muodostaa tyyppikuvaus, tällainen nuori on: epäsosiaalinen, vetäytynyt tai aggressiivinen. Tyyppikuvaukset tai luokittelut ovat useimmiten ongelmalähtöisiä ja enemmän leimaavia kuin kannustavia. Tutkittaessa nuorten sosiaalista toimintakykyä, on syytä lähteä liikkeelle sosiaalisessa toiminnassa ilmenevistä tiedoista, taidoista ja asenteista sekä osallistumisesta ja yhteisyydestä, ei niinkään suoriutumisvaikeuksista, oireista ja ongelmista, joihin aiempi toimintakyvyn teoreettinen taustoitutus ja empiiriset tutkimukset ohjaavat.

Muodostin kirjallisuuskatsauksen pohjalta sosiaalisen toimintakyvyn alustavan määritelmän, joka ohjasi fokusryhmähaastatteluiden tekemistä. *Sosiaalinen toimintakyky on tavoitteellista toimintaa, joka määrittyy yksilön asenteina (sisältää tunnetason), kykyinä, taitoina ja motivaationa toimia sosiaalisissa tilanteissa sosiaalisesti vastuullisella ja tarkoituksenmukaisella tavalla.*

Sosiaalisen toimintakyvyn käsite on suhdekäsitteenä enemmän kuin taitoja ja oireiden vähäisyyttä. Nimeämisen myötä toimintakyky on saanut aikaan vääranlaisen mielikuvan siitä, mitä toimintakyky on – kyky toimia. Toimintakyky on sitä, mutta se on myös paljon enemmän. Se on suhteessa muihin ihmisiin ilmenevää asennetta, kykyä ja vahvuutta toimia oikein itseään ja toisia kohtaan saavuttaakseen omia ja yhteisiä tavoitteita ja luodakseen perustan hyvälle ja tyydyttävälle elämälle. Näiden ennakkokäsitysten pohjalta on toteutettu nuorten parissa toteutetut fokusryhmähaastattelut. Ilman ennakkokäsityksiä nuorten sosiaalista toimintakykyä lähestyttiin valokuvaprojektin avulla. Näin saatiin toisiaan täydentävät aineistot, joiden pohjalta muodostetaan käsitys siitä, miten nuoret itse määrittelevät nuorten sosiaalista toimintakykyä.

6.2 Aineiston kerääminen ja tiedontuottajat

Sain tutkimuskaupungin sivistysjohtajalta keväällä 2009 kirjallisen tutkimusluvan aineiston keräämiseen kyseisen kaupungin kolmella yläkoululla vuosien 2009–2011 aikana. Sivistysjohtajalta saadun luvan jälkeen kunkin yläkoulun rehtori myönsi luvan tutkimuksen toteutukseen. Koulujen koulusihteerit toimittivat minulle luokittaiset nimilistaukset oppilaista.

Kenttävaihe aineiston keräämisen osalta alkoi 13.3.2009, jolloin pidin yhdessä pro gradu -tutkielmaa varten aineistoa keräävien sosiaalityön opiskelijoiden kanssa informaatiotilaisuudet kahdella koululla (Kultalahti & Rautiainen 2010). Kolmannen informaatiotilaisuuden pidimme 17.3.2009. Koulujen liikuntasaleissa järjestettyihin tilaisuuksiin osallistuivat kunkin koulun oppilaat ja opettajat. Tilaisuuden aluksi kerrottiin yleisesti sekä tieteestä että tutkimuksen tekemisestä; miksi ja miten tutkimusta tehdään. Tarkemmin kerrottiin tämän tutkimuksen vaiheista ja siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Erityisen kiinnostuneita nuoret olivat ryhmähaastatteluista ja valokuvaprojektista. Valokuvaprojektin osalta informoitiin tarkemmin ne opettajat, jotka huolehtivat valokuvaprojektin toteutuksesta omien luokkiensa osalta oppituntien aikana.

Valokuva-aineiston kerääminen alkoi 30.3.2009 äidinkielen tai kuvaamataidon opettajien vetämänä luokittain. Kaikilla oppilailla oli mahdollisuus halutessaan osallistua valokuvaprojektiin (N=759). Ohjeistuksena oli ottaa valokuvia, jotka nuorten mielestä ilmentävät nuorten sosiaalista toimintakykyä. Opettaja ei saanut selittää nuorille, mitä käsite sosiaalinen toimintakyky tarkoittaa, vaan tarkoituksena oli, että nuoret tuottavat kuvia sen ymmärryksen pohjalta, mikä heillä oli itsellään. Kuvien ottamisen jälkeen luokka on yhdessä valinnut mielestään kolme parasta kuvaa. Kuvien ei tarvinnut olla teknisesti parhaita

kuvia, vaan sellaisia, jotka luokkalaisten mielestä parhaiten ilmensivät nuorten sosiaalista toimintakykyä. Valokuvat tallennettiin muistitikuille ja ne saapuivat minulle 22.4.2009. Yksi luokka lähetti valokuvat myöhemmin sähköpostitse ja kolme luokkaa jätti osallistumatta valokuvaprojektiin. Näin ollen 44 luokalta saapui yhteensä 132 valokuvaa. Valokuvaprojektiin osallistui 83 % koulujen oppilaista²⁸.

Kuviin liittyi lyhyt kirjallinen osuus. Nuoret olivat kirjoittaneet paperille tai Word-tiedostoon kuvien nimet siinä järjestyksessä kuin kuvat ovat tallennettuina muistitikulle tai vaihtoehtoisesti kuvat on nimetty tiedostonimenä suoraan muistitikulle. Lisäksi nuoret olivat kirjoittaneet lähes jokaisen kuvan nimen yhteyteen yhdellä tai kahdella lauseella sen, mikä kuvassa on merkityksellistä nuorten mielestä; mikä siinä ilmentää nuorten sosiaalista toimintakykyä ja mikä on kuvan sanoma.

Osa kuvien nimistä ja selitteistä oli täsmällisiä ja tarkkoja. Esimerkiksi kuvassa *Rakkaus käsissämme* nuoret olivat muodostaneet käsin sydämen varjokuvan. Selitetekstin mukaan ”hyvään sosiaaliseen toimintakykyyn tarvitaan rakkautta”. Joissakin kuvissa käytettiin musiikkivertauksia. Kuvassa *Sinä ja minä* selitetekstin mukaan kuljetaan käsi kädessä taloon autioon. Kuvassa on kahdeksan nuorten paria kulkemassa käsikkäin. Kuva ilmentää yhdessä selviytymistä: koskettamisen tärkeyttä, tuen antamista ja saamista sekä yhteisyyttä. Oheisen 9.-luokkalaisten ottaman kuvan *Luokkahenki* selitetekstinä on ”Ystävät ikuisesti yhdessä”. Luokkahenkeen liittyviä kuvia oli useita. Kuvat ilmentävät tulevaisuuteen suuntautuvaa asennetta, yhdessä olemista, lojaaliutta, avoimuutta sekä toisista välittämistä ja vastuuta.

Luokkahenki

Kunkin koulun nuorten ottamat valokuvat kehitettiin ja laitettiin esille koulun seinälle näyttelyksi ja valokuvista järjestettiin äänestys. Kuvat numeroitiin ja nimettiin nuorten antamien nimien mukaisesti. Jokaiselle nuorelle annettiin äänestyslipuke, jolla he voivat äänestää mielestään parasta valokuvaa: kuvan tuli

²⁸ Täsmällinen prosenttiluku saatiin myöhemmin keväällä nuorten täyttämästä kyselystä, jossa kysyttiin kysymyksiä valokuvaprojektiin osallistumisesta.

ilmentää parhaiten nuorten sosiaalista toimintakykyä. Nuoret palauttivat äänestyslipukkeen valokuvanäyttelyn läheisyydessä olevaan äänestyslaatikkoon. Äänestyksessä voittaneen kuvan ottaneen luokan kesken arvottiin yhdelle luokan nuorelle palkinnoksi digikamera 1 GB:n muistikortilla (arvo 119,85 euroa)²⁹. Palkinto luovutettiin arvonnän yhteydessä ennen lukuvuoden päättymistä.

Koululla A³⁰ järjestetty valokuvanäyttely

Informaatiotilaisuuden aikana kerättiin nimelistaa sellaisilta nuorilta, jotka halusivat vapaaehtoisesti osallistua fokusryhmähaastatteluihin. Haastattelut toteutettiin huhtikuussa 2009 yhdellä yläkoululla, jolta tuli eniten nuorten ilmoittautumisia. Kyseisellä koululla haastatteluiden toteuttaminen onnistui parhaiten sekä ilmoittautuneiden ja suostumuksen saaneiden nuorten, tilojen ja aikataulujen vuoksi. Haastatteluita tehtiin seitsemän kappaletta ja niihin osallistui yhteensä 24 nuorta 2–5 hengen ryhmissä³¹. Seitsemäsluokkalaisia ja kahdeksaluokkalaisia oli kumpiakin kaksi ryhmää, yhdeksäsluokkalaisia oli kolme ryhmää. Näistä tyttö- ja poikaryhmiä kumpiakin oli kolme ryhmää ja yhdessä ryhmässä oli sekä poikia että tyttöjä. Haastattelut toteutettiin siten, että tutkija toimi haastattelijana, toinen mukana olleista sosiaalityön opiskelijoista kirjoitti esiin tulleita asioita paperiin seinälle kaikkien nähtäville ja toinen opiskelijoista havainnoi tilannetta ja kirjoitti muistiinpanoja haastattelutilannetta koskien. Haastattelut nauhoitettiin ja niistä muodostui litteroinnin jälkeen 88 tekstisivua³².

²⁹ Katso valokuvaprojektiin ja kamerapalkintoon liittyvästä eettisestä keskustelusta lisää luvusta 15.2 Tutkimuksen eettisyyden arviointi.

³⁰ Kouluja on kolme: A, B ja C. Ne ovat tekstissä seurattavissa siten, että tietty koulu on nimetty aina samalla kirjaimella.

³¹ Haastatteluihin osallistuneiden nuorten tuottaman aineiston mahdollisesta valikoituneisuudesta luvussa 15.1 Kato ja aineiston luotettavuus.

³² Tekstisivujen fonttina Times New Roman, fonttikoko 12, riviväli 1.

Nuorten fokusryhmähaastatteluiden tarkoituksena oli saada selville, miten nuoret määrittävät sosiaalista toimintakykyään. Tätä käsitettä ei käytetty haastatteluissa, vaan ne perustuivat vinjetteihin ja yksittäisiin lisäkysymyksiin. Vinjetillä tarkoitetaan keskusteluun kannustavaa tekniikkaa, jota voidaan käyttää haastatteluiden aikana niin sanotun fiktiivisen kuvauksen saamiseen todellisuuden tapahtumista (Bloor & Wood 2006). Näin ollen vastaukset ovat nuorten tuottamaa kuvausta nuorten toiminnassa ilmenevistä arvoista, uskomuksista ja normeista, ei yksilön kuvausta omasta toiminnastaan. Vinjetit toimivat erinomaisesti haastatteluiden rytmittäjinä ja tarvittaessa näkökulman vaihtajina. Lisäkysymyksiä pyrittiin käyttämään mahdollisimman täsmällisiä ja lyhyitä kysymyksiä ja kysymään eri kysymyssanoilla: miksi, miten, kuka, missä, milloin ja kuinka. Tämä mahdollistaa vinjettien tarkastelun ja siten vastausten saamisen eri näkökulmista (Patton 2002, 363–365, 372–374; Robson 2004, 286).

Sosiaalista toimintakykyä lähestyttiin laajasti mahdollisimman monesta näkökulmasta käsin: sosiaaliset taidot, myönteinen ja kielteinen käyttäytyminen, osallistuminen, tunteet, odotukset ja itsesäätely. Erityisen tärkeänä osiona haastatteluissa toimi vinjetteihin, eräänlaisiin tapauskuvauksiin, liitetty kysymys: Miten henkilön pitäisi toimia tietyssä tilanteessa, että hän toimisi sosiaalisesti vastuullisella, tarkoituksenmukaisella ja soveliaalla tavalla? Seuraavassa yksi esimerkki vinjeteistä: ”Nuorelle on määritelty kotona viikoittainen kotityö. Nuori on toistuvasti jättänyt kotityöt tekemättä. Isä on kyllästynyt asiaan ja vaatii muutosta tilanteeseen. Tilanne kärjistyy siihen, että isä uhkaa ottaa tietokoneen pois nuoren käytöstä. Miten nuori toimii tilanteessa?” (ks. liite 1.) Yksittäiset kysymykset liittyivät muun muassa arjessa selviytymiseen ja selviytymisessä tarvittaviin taitoihin, päämääriin ja asenteisiin sekä tavoitteellisuuteen. Tällaisia olivat esimerkiksi seuraavanlaiset kysymykset: Mitä ovat sellaiset tilanteet, joista nuorten täytyy jokapäiväisessä elämässä selviytyä? ja Millainen on nuori, joka asettaa tavoitteita ryhmässä? Keskustelutilanne ohjasi tarkentavien kysymysten esittämistä ja näkökulmaa.

Tutkijan asennetta haastattelutilanteessa kuvaa oheinen 8.-luokkalaisten nuorten ottama kuva *Tartu hetkeen*. Tarkoituksena ei ollut edetä valmiiden kysymysten kanssa siten, että tutkija esittää ryhmälle kysymyksen, johon joku nuorista antaa vastauksen ja jonka jälkeen tutkija esittää uuden kysymyksen. Haastattelut etenivät vapaamuotoisesti ja keskusteltavat aihepiirit nousivat nuorten vastauksista ja keskinäisistä keskusteluista. Haastattelijalle tilanteet olivat hetkeen tarttumista, kiinnostavien ja mahdollisimman monipuolisten keskusteluiden avaamista.

Tartu hetkeen

Vaikka osa ryhmähaastatteluista toimi ryhmästä riippuen enemmän kysymys-vastaus periaatteella, osaa voi nimittää dialogisiksi haastatteluiksi (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 78–80). Dialogisissa haastatteluissa tilanteet olivat enemmän keskustelua, joissa molempien, sekä haastateltavien että haastattelijan omat kokemukset ja ennako-oletukset olivat keskusteltavina ja yhteisen pohdinnan alla (Tuomi & Sarajärvi 2009, 79–80). Tällainen kommunikaatiotapa osoittautui mahdolliseksi erityisesti 9.-luokkalaisten nuorten ryhmän kanssa, jossa oli mukana sekä poikia että tyttöjä. He keskustelivat, pohtivat ja kyseenalaistivat paljon sekä keskenään että haastattelijan kanssa. Tämän ryhmän osalta täyttyivät myönteisesti myös monet muut ryhmähaastattelussa huomioitavat seikat. He huomioivat toisensa myönteisesti keskustellessaan. Useiden ryhmien osalta esimerkiksi ryhmädynamiikan huomioiminen oli haastavaa ja hiljaisempia oli välillä tarpeen huomioida ja vetää keskusteluun mukaan (ks. Morgan 2002, 146; Robson 2004, 284). Erilaisilla kysymysten asetteluilta saatiin poistettua myös johdattelua sekä haastattelijan että ryhmäläisten toimesta. Myös omaan toimintaan huomion kiinnittäminen oli tarpeen, jotta keskusteluista muodostui vapaita tilanteita, joissa jokaisella oli vapaus ilmaista sekä yksilöllinen että yhdessä pohdittu näkemyksensä.

6.3 Valokuvat ja fokusryhmähaastattelut: analysointi

Litteroidut haastattelut ja valokuvat on analysoitu sisällönanalyysia käyttäen. On vaikea määrittellä tarkasti, onko analyysitapa ollut puhtaan aineistolähtöinen vai teoriasidonnainen. Se on molempia. Puhtaan aineistolähtöistä tutkimusta voi tuskin olla: aiempi tieto, mahdollinen ja oletettu teoreettinen malli asioiden välisistä yhteyksistä ohjaa analyysia joka tapauksessa, vaikka tutkija pyrki si olemaan täysin aineistolähtöinen, eli ”puhdas” ja ”tyhjä” suhteessa teoriaan. Haastattelutilanteita ja osin myös analyysia on ohjannut kirjallisuuden pohjalta muodostettu määritelmä siitä, miten nuorten sosiaalinen toimintakyky on ymmärretty ja määritelty ennen haastatteluiden tekemistä: ”sosiaalinen toimintakyky on tavoitteellista toimintaa, joka määrittyy yksilön asenteina (sisältää tunnetason), kykyinä, taitoina ja motivaationa toimia sosiaalisissa tilanteissa sosiaalisesti vastuullisella ja tarkoituksenmukaisella tavalla.” Määritelmässä on sitouduttu käsitteisiin ja teorioihin, vaikka ne eivät vielä haastattelutilanteissa ole olleet kovin selkeästi jäsentyneitä. Niiden ei ole tullut ollakaan liian jäsentyneitä, muuten kadotettaisiin nuorten kokemus siitä, miten sosiaalinen toimintakyky näkyy heidän arjessaan; tutkijalta jäisi jotain huomaamatta, jos ei jättäytyisi riittävän avoimeksi ajatuksineen.

Fokusryhmähaastatteluiden pohjalta nuorten sosiaalinen toimintakyky jäsentyi tavoitteellisuuden kautta, miten toimien yksilö voi selvitä elämästä suhteessa kolmeen tavoitteeseen. Nämä kolme tavoitetta ovat perhesuhteiden ylläpitämiseen ja vanhemmista irtautumiseen, aikuisuuteen sekä ystävyys-suhteisiin.

den ylläpitämiseen liittyviä³³. Nuoret kuvasivat haastatteluissa sitä, miten, miksi ja millaiset toimivat nuoret toimivat erilaisissa tilanteissa. Tästä muodostui eräänlaisia tyyppikuvauksia siitä, miten nuoret toimivat tavoitellessaan tiettyä tavoitetta.

Seuraavaksi tarkoituksenani oli luokitella valokuva-aineisto fokusryhmähaastatteluista luokittelemiini tyyppikuvauksiin, mutta luokittelua tehdessäni huomasin, että aineistot kertovat nuorten sosiaalisesta toimintakyvystä eri tasolla: fokusryhmähaastattelut enemmän yksilötasolla suhteessa tiettyyn tavoitteeseen ja valokuva-aineisto yleisemmällä, enemmän sosiaalisella tasolla, miten selviytyä mistä tahansa elämässä kohdattavasta yhdessä toisten ihmisten kanssa ja heidän avullaan. Ystävien merkitys nousi erityislaatuiseksi. Tämä johtuu kenties koulukontekstista, jossa valokuvat on otettu, mutta mahdollisesti myös siitä, että tässä aineiston keräämisvaiheessa tutkija ei ollut yhtä vahvasti vaikuttamassa nuorten tapaan ilmaista ja kuvata sosiaalista toimintakykyä, toisin kuin haastattellessaan nuoria. Haastattelu on aineiston keräämisen tapa, jossa on helppo johdatella haastateltavia, halusi sen välttää tai ei. Haastattelu myös perustuu tutkijan omaan ymmärrykseen haastateltavasta ilmiöstä. Tällöin kysymykset ovat tutkijan laatimia, jo siinä mielessä johdattelevia. On myös haastavaa kysyä sellaisesta, josta tutkijalla ei ole kokemuspohjaa, vaikka haluaisi olla avoin uusille asioille. Valokuvatessaan nuoret saivat vapaasti ilmentää omalla tavallaan sitä, miten he asian kokevat ja näkevät.

Havaitsin, että aineistot täydentävät hienolla tavalla toisiaan. Eri tasosta huolimatta valokuva-aineisto täsmentää fokusryhmähaastatteluista saatua tulosta ja päinvastoin. Fokusryhmähaastattelut tuottavat sosiaaliselle toimintakyvylle toiminnan tasolle kiinnittyvän muodon. Tästä syystä tulokset eri aineistojen osalta limittyvät. Niitä ei ole tarpeen esittää toisistaan täysin erillisinä.

³³ Tavoitteita esitellään tarkemmin luvussa 7.3 Selviytyminen suhteessa nuorten tavoitteisiin.

7 VALOKUVAT JA FOKUSRYHMÄHAASTATTELUT: TULOKSET

7.1 Selviytyminen

Valokuva-aineiston pohjalta nuorten sosiaalinen toimintakyky jäsenyi yhdessä selviytymisen kautta. Yhdessä selviytymistä nuoret kuvasivat yhteenkuuluvuutena, auttamisena, lohduttamisena ja yhteistyönä: katsotaan yhdessä kohti tulevaa, avaudutaan, kuunnellaan ja tuetaan ystäviä sekä tavoitellaan parempaa. Sen sijaan haastatteluaineistossa nuoret kuvasivat selviytymisen lähinnä yksilön omaksi ja omalla vastuulla olevaksi toiminnaksi: selviytyminen on tavoitteellista toimintaa hyvän asiantilan ja lopputuloksen aikaansaamiseksi. Nuorten mukaan selviytymistä mitataan seurauksina: että on kavereita ja harrastuksia, ystävien ja perheen kanssa tullaan hyvin toimeen, koulussa menee hyvin ja jonakin päivänä saadaan hyvä koulutus, työ ja perhe. Toiminnassa selviytyminen tarkoittaa sitä, että tavoitellaan tavoitteita, osataan tehdä valintoja oikeaan aikaan, pyritään ratkaisemaan omat ja läheisten ongelmat sekä pyydetään tarvittaessa apua.

Yhdessä selviytymisen paikkoja ovat erilaiset joukkuelajit, kouluprojektit ja ystävän yhdessä puolustaminen kiusaamistilanteissa. Tällöin kyse on enemmän yhteistoiminnallisista tilanteista ja toiminnan kontekstista kuin selviytymisestä. Haastattelutilanteessa nuoret eivät kuitenkaan kenneet mainitsemaan yksin selviytymisen paikkoja tai tilanteita. Ainoa maininta on oivaltava: "Oman itsensä löytäminen. Siinä voi kyllä pyytää apua, mutta sitä ei oikein kukaan... kukaan ei voi siinä auttaa. Se pitää ihan itse löytää ja selvittää." (9.-luokkalainen poika.)

Selviytymisen pohdinta edellyttää vastakysymyksen asettamista: Mitä se on, jos nuori ei selviydy jostakin? Esitetty kysymys on tutkimuksen viitekehyyksen näkökulmasta täysin absurdi. Yleisellä tasolla ajatellen aina selvitään, hyvin tai huonosti, tavalla tai toisella. Tällöin selviytymisen vastakohtana on elämän päättymisen. Sosiaalihuoltolain valmisteluteksteissä toimintakyvyn vastapuolena on nähty olevan suoriutumismvaikeudet (Hallituksen esitys 102/1981, 5).

Arkikielinen ilmaus, ”minä en selviydy tästä”, tarkoittaa jossakin epäonnistumista: yksilö ei esimerkiksi onnistu saattamaan tehtävää onnistuneeseen päätökseen. Myös nuoret näkivät ei-selviytymisen asenteena elämää kohtaan: ei osaa, ei tule toimeen ihmisten kanssa, kapinoi. Ei-selviytyminen nähtiin myös seurauksena: huonosti menneet kokeet tai erilaiset ongelmat.

Nuorten tuottama tieto selviytymisestä on linjassa kirjallisuuskatsauksesta saatujen tulosten kanssa. Vaikka selviytymisen käsite on tutkijan muun muassa sosiaalihuoltolaista aineistoon haastatteluiden kautta tuoma käsite, se toimii nuorten sosiaalista toimintakykyä jäsentävänä työkäsitteenä, arkikielisenä ilmauksena sille prosessille, jonka mukaisesti elämässä kuljetaan kohti tulevaa.

7.2 Selviytymisen edellytykset

Selviytyminen edellyttää ihmissuhde- ja ongelmanratkaisutaitoja, tavoitteellista, vastuullista ja tasavertaista asennetta sekä kykyä itsereflektioon. Yksilön ominaisuudet ja motivaatio ovat oleellinen osa toimintaa: miten nuori osaa toimia sosiaalisissa tilanteissa, onko hänellä kyky tavoitella yhdessä muiden kanssa yhteistä tavoitetta, osaako ja haluaako hän kantaa vastuuta omasta toiminnastaan sekä tavoitteeseen pääsemisestä, osaako hän pohtia omaa toimintaansa suhteessa muihin, nähdä asioiden syy-seuraus-suhteita ja muuttaa omaa käytöstään tarkoituksenmukaiseen suuntaan.

Nuoret nostivat esiin sosiaalisten taitojen merkityksen tavoitteellisen toiminnan edellytyksenä. Sosiaalisesti taitava ja tavoitteellinen nuori on hyvän itsetunnon omaava, itsevarma oma itsensä, itsenäinen, päättäväinen, avoin ja luotettava. Hän uskaltaa puhua ja ottaa kantaa asioihin ja on samalla kiinnostunut muiden mielipiteistä. Mikäli mielipiteet ovat eriäviä, nuori pyrkii kompromissiin ja siihen, että osallisille jää hyvä mieli. Sosiaalinen nuori antaa mahdollisuuden ei-suositulle: mikäli ryhmään on pyrkimässä uusi jäsen, sosiaalinen nuori hyväksyy erilaisuuden, on ystävällinen ja jopa puolustaa ei-suositua. Sosiaalinen nuori haluaa tutustua uusiin ihmisiin, huomioi mielipahan ja on valmis auttamaan ystäviä ja perheenjäseniä ongelmatilanteissa. Hän osaa myös itse pyytää apua ja kykenee jakamaan vaikeat asiat tai kertomaan niistä ystäville, vanhemmille tai muille tahoille silloin kun tilanne sitä vaatii.

Merkityksellinen, mutta usein huomiotta jäävä, yhdessä selviytymiseen liittyvä tekijä on vuorovaikutuksen virtuaalistuminen. Nuoret ilmaisivat virtuaalistumisen liittyvän erilaisiin yhteydenpitotapoihin (esimerkiksi puhelin, sähköposti, messenger, facebook, Internet-pelit) ja Internetissä vietettyyn ajan määrään, mutta myös siihen, miten nuoret etsivät ja pyytävät apua Internetin välityksellä. Avun pyytämisen tai asioiden jakamisen ei tarvitsekaan tapahtua aina kasvokkain, vaan se voi tapahtua myös Internetissä: keskustelupalstoilla, pelien lomassa tai tietoa hakemalla.

Fokusryhmähaastattelut: 9.-luokkalaiset nuoret

- Tyttö 1: Voi liittyä vähän masentuneisuutta, jos ei ole hirveästi sellaista sosiaalista elämää.
- Tyttö 2: Jos se on vaan sellaista, että aamulla kouluun ja siellä ei ole ketään kavereita, ja sitten kotiin ja olet siellä yksin.
- Tyttö 1: Niin tyyliin pelaat jotain ceeässä, missä on vaan jotain hahmoja.
- Tyttö 2: Nii jotain virtuaalijotain... netissä tai...
- Tyttö 1: Nii, ei oo vaikka... jos on vaikka koneella jossain niin ku jollain keskustelupalstalla niin siellähän on muitakin sillein.
- Tyttö 2: Sillä voi olla kavereita siellä.
- SK³⁴: No, onkos se virtuaalimaailma just nämä keskusteluryhmät, niin ovatko ne sosiaalisuutta vai epäsosiaalisuutta?
- Tyttö 2: Siinä voi puhua sillein, että toinen ei tiedä sitä todellista ihmistä.
- Poika 1: Onhan siellä kuitenkin joku ihminen, joka vastaa.
- Tyttö 1: Esim. joku galleria tai tällainen.
- Tyttö 3: No, jos on pelkästään siellä, niin on se aika epäsosiaalista.
- Tyttö 1: Jos ei liiku missään sillein muuten niin.

Nuoret ilmaisivat virtuaalisuuden liittyvän sekä myönteiseen että kielteiseen sosiaalisuuteen: pelkästään Internetin kautta tapahtuva kommunikointi on yleensä kielteistä, mutta jos siihen yhdistyy eri tavoin ja eri paikoissa tapahtuva kasvokkainen kommunikointi, se on myönteistä. Nuoret korostivat, että on tärkeää olla edes joku paikka, jossa murheita jakaa. Internet on yksi sellainen paikka. Murheiden jakamisen lisäksi Internet määrittyi sosiaalisten taitojen harjoittamisen paikaksi. Erityisen tärkeään rooliin tämä nostettiin niiden nuorten keskuudessa, joilla kasvokkainen vuorovaikutus on vähäistä. Tällöin virtuaalimaailmassa tapahtuva vuorovaikutus kompensoi muunlaisen vuorovaikutuksen puutetta ja voi kehittää sosiaalisten taitojen kehittymistä.

Valokuva-aineiston erityisyys nousi esille siinä, että sen kautta nuoret ilmaisivat koskettamisen tärkeydestä, joka ei tullut ilmi fokusryhmähaastattelussa. Esimerkiksi 8.-luokkalaisten ottama kuva, jossa kaksi nuorta halaa toisiaan, nuorten ilmaisemana ”kertoo ystävän välittämisestä ja sen näyttämisestä”. Sosiaalisissa tilanteissa oleellista on, kykeneekö kosketuksen kautta vastaanotamaan lohdutusta ja ilmaisemaan tunteita, kuten seuraava kuva *Sniff* osoittaa. Ilo, onnellisuus, rentous, turvallisuus, ihmisten välinen luottamus ja kunnioitus ovat osa myönteistä yhdessä olemista. Sen sijaan kielteisiksi mielletyt tunteet, kuten suru, viha ja ärsyyntyneisyys ovat säännösteltäviä tunteita: niitä saa näyttää hyville ystäville, mutta tunnetilasta on osattava päästää irti.

³⁴ SK on haastattelija (Sirpa Kannasoja).

Sniff

Sosiaalisen toiminnan taustalla on tasavertaisuuteen pyrkivä asenne. Valokuva-aineistossa tasavertaisuus näkyi erilaisuuden arvostuksena, hyväksyntänä ja samanarvoisuuden korostamisena (ks. kuva *Kaikki erilaisia, kaikki samanarvoisia!*). Jokaisella yksilöllä on merkitystä, jokainen on tärkeä sellaisena kuin on. Tasavertaisuus näkyi myös eräänlaisena me-henkenä ja avoimuutena. Jokaisen tulee saada muodostaa oma käsitys asioista, olla arvostettu omien mielipiteidensä kanssa. Eriävän mielipiteenkin kanssa yksilö on osa ryhmää. Ketään ei suljeta ulos ja ryhmä antaa jokaiselle myönteistä voimaa. Yhteenkuuluvuus on vahvaa.

Kaikki erilaisia, kaikki samanarvoisia!

Nuoret puhuivat paljon vastuusta. Nuoret korostivat sitä, että erityisesti ollaan vastuussa itselle sekä kavereille ja vanhemmille. Lisäksi vastuussa ollaan kaikille, joiden kanssa ollaan tekemisissä, kuten koulun henkilökunnalle, poliisille ja yleisesti koko yhteiskunnalle. Nuoret olivat sitä mieltä, että itse vastuu ei muutu, vaan se, miten se kannetaan. Tähän on poikkeuksena iän mukanaan tuoma rikosoikeudellinen vastuu.

Vastuu on vastuullisuutta suhteessa sekä itsen että toisiin. Vastuu nuorten puheissa liittyy vahvasti toiminnan seurauksiin: jos tekee esimerkiksi jotakin sellaista, mistä ystävä tai perhe ei pidä, seurauksena voi olla ystävyyssuhteen katkeaminen tai luottamuksen menetys. Nuoret kokevat, että heillä on vas-

tuu sekä ystävyys- ja perhesuhteiden ylläpitämisestä että yksilöllisten aikuis-tumiseen liittyvien tavoitteiden saavuttamisesta. Kaverisuhteiden ylläpitä-miseen liittyy yhteinen ja jaettu vastuu yhteisten päämäärien toteuttamisesta sekä oman yksilöllisen käyttäytymisen pohdinta: on osattava reflektoida omaa toi-mintaa ja sen seurauksia, että kielteisestä käyttäytymisestä ei tule tapa. Ryhmän päämäärät voivat olla joko ryhmän sisäiseen ilmapiiriin liittyviä, esimerkiksi ryhmähengen rakentaminen tai ulkoisiin tavoitteisiin liittyviä, kuten koulupro-jektin toteuttaminen. Tällöin kaikilla on yhteinen vastuu tavoitteiden toteutta-misesta. Vastuu kuitenkin harvoin jakautuu tasaisesti. Nuorten mielestä vastuu ja sen kantaminen opitaan kotoa rajojen ja kotitöiden tekemisen kautta: toisille on kaikki tehty valmiiksi, toiset ovat oppineet tekemään itse ja kantavat vas-tuunsa tekemisistään, kuten koulutyöskentelyn hoitamisesta. Vastuullisuutta opetellaan ja useimmiten seurauksia mietitään: tärkeää on kuitenkin luottaa siihen, että asiat opitaan ajan kanssa. Oleellista on se, että osaa ottaa vastuuta ja pitää huolta itsestään ja läheisistään.

Keskeistä selviytymisessä ja vastuullisuudessa on se, että osa-taan puolustaa itseä ja toisia. Puo-lustautuminen liittyy omana aitona itsenä toimimiseen siten, että ei ve-detä roolia, osataan sanoa oma mie-lipide, ei lähdetä mukaan kielteiseen toimintaan eikä antauduta kiusatta-vaksi. Kyse on itsevarmuudesta. Itsevarma osaa olla yhtäaikaaisesti lojaali sekä itselle että toisille. Oheinen kuva *Kaveria autetaan* ilmentää sekä itsevarmuutta että lojaaliutta. Kuvaan liittynyt seliteteksti tarken-taa, että kaveria autetaan, oli tilanne sitten mikä tahansa. Elämässä tulee vaikeita hetkiä ja ollaan konkreetti-sestikin pulassa. Silloin itsevarma ja lojaali ystävä jää avuksi, auttaa ja kuuntelee, kun muut ovat kenties jättäneet selviytymään yksin.

Lojaalius on jatkuvaa tasapainottelua: kenelle ollaan lojaaleja erilaisissa ti-lanteissa. Konteksti eli toimintaympäristö onkin keskeinen toimintaa ohjaava ulottuvuus (Salmivalli 2005). Esimerkiksi jos joku heittää kiven koulun ikku-naan, on oltava kaverille lojaali, eikä paljasteta kuka kiven heitti. Erilaisissa lo-jaaliuden ja vastuun ristiriitatilanteissa mietitään vaihtoehtoisia seurauksia ja valitaan ratkaisun mukainen toiminta parasta mahdollista lopputulosta tavoit-tellen. Tilanteesta riippuvaista on, kumpi on merkityksellisempi, lojaalius ystä-ville vai vanhemmille tai esimerkiksi koulun henkilökunnalle. Useimmiten nuorten ryhmätilanteissa merkityksellisemmäksi nousee ystävyys- ja ryhmä-

Kaveria autetaan

hengen ylläpitämiseen liittyvät tavoitteet eli lojaalius ystäville. Nuoret nostivat kuitenkin esille sen, että vakavissa tilanteissa on osattava kertoa totuus esimerkiksi vanhemmille, poliisille tai koulukuraattorille.

7.3 Selviytyminen suhteessa nuorten tavoitteisiin

Nuoret ovat tekemisissä erilaisten ihmisten kanssa erityisesti koulussa, harrastuksissa ja oman perheen jäsenenä, mutta myös leireillä, lomamatkoilla, erilaisissa tapahtumissa ja jopa palkkatöissä. Nuoret eivät kuitenkaan jäsenenä toimintaansa niinkään paikkojen ja tilojen suhteen, vaan ryhmäjäsenyyksien (kaverit ja perhe) ja ryhmien yhdessä määriteltävien erilaisten tavoitteiden suhteen. Nuori määrittelee omat henkilökohtaiset tavoitteensa suhteessa tulevaisuuden toiveisiin ja ennalta asetettuihin normeihin. Ryhmän yhteiset tavoitteet määrittellään yhdessä. Tavoitteet voivat liittyä johonkin konkreettiseen ja kertaluonteiseen, kuten yhdessä tietyn matkan juokseminen tai festareille lähteminen. Eniten nuoret ilmaisivat kuitenkin pidemmän aikavälin tavoitteita. Tällaisia olivat perhesuhteiden ylläpitämiseen ja vanhemmista irtautumiseen, aikuisuuteen sekä ystävyysuhteiden ylläpitämiseen liittyvät tavoitteet. Näitä tavoitteita olen tarkastellut vastuullisen toiminnan kautta: millaista on nuoren vastuullinen toiminta suhteessa tavoitteeseen.

Vanhemmista irtautuminen on kehitysvaiheellisesti merkittävä vaihe. Nuoret nostivat vahvasti tähän liittyvät tavoitteet esille. Vanhemmista irtautumiseen liittyy sekä rutiinien (kotityöt) että uusien asioiden opetteleminen, mutta myös erilaiset konfliktit. Konflikteja ovat esimerkiksi sääntöjen vastaisesti toimiminen, rajojen koettelu ja erilaiset mielenilmaukset, kuten huutaminen, uhkailu ja riitelä. Konfliktit ovat nuorelle keino irrottautua vanhemmista itselliseksi ja samalla konfliktit muokkaavat vanhemman ja nuoren suhdetta tasavertaisemmaksi (Rönkä, Viheräkoski, Litsilä & Poikkeus 2002, 60).

Sääntöjen vastaisesti toimimiseen liittyi kuitenkin tiettyjä vaateita ja toimintatapoja: nuoren on kyettävä itsereflektioon ja seurausten ennakoointiin ja tavoitteena tulee olla tasapuolinen kompromissiratkaisu. Lopulta on osattava pyytää anteeksi ja rakentaa osallisille hyvä mieli. Nuoren itsereflektioon ja seurausten ennakoointiin liittyy oleellisesti toiminta, jonka vanhemmat usein mieltävät kielteiseksi toiminnaksi: nuori lähtee riitatilanteesta joko mitään sanomatta tai huutaen pois. Nuorelle toiminta on useimmiten ennakoointia: vältetään pahemmat seuraukset lähtemällä pois tilanteesta, rauhoittumaan. Joskus on myös niin, että aina ei jaksa kuunnella ja toimia järkevästi. Vanhemmista irtautumisen haastavaksi tekee se, että samanaikaisesti nuoren on kyettävä pitämään sopiva läheisyys vanhempiin. Nuoret tietävät, että he eivät tule vielä toimeen ilman vanhempien tukea ja apua ja vaikka tulisivatkin, hyvien perhesuhteiden merkitys on suuri.

On myös tilanteita, joissa vanhempien kanssa huudetaan, uhkaillaan ja riidellään, mutta toiminnan tavoitteena ei ole kompromissi. Tällöin kyseessä on oman tahdon lävitse saaminen "hinnalla millä hyvänsä" (9.-luokkalainen tyttö).

Lopputuloksena on vanhemman välinpitämättömyys, vanhempien asettama rangaistus tai nuoren karkaaminen paikalta. Kyse on vastuun välttämisestä ja kaikkien kannalta epäsuotuisasta lopputuloksesta. Tällainen toiminta ei tue nuoren ja vanhemman tasavertaisuuden myönteistä kasvua, vaan voi kärjistää konflikteja ja vaikeuttaa näin perheen toimivuutta (Rönkä ym. 2002, 60).

Aikuisuuteen liittyvät tavoitteet ovat yhteiskunnan normeihin lukeutuvia: koulutus, työ ja perhe. Näiden hyväksi tehdään tekoja ja ne toimivat ikään kuin kiintopisteinä, joita kohti ollaan menossa. Kuitenkin yhtenä tärkeänä tavoitteena on se, että osaa pitää hauskaa. Tämä ei tarkoita vastuuttomuutta, vaan vakautta ja erityisesti sitä, että osaa elää hyvän elämän. Suunnitelmallisuus on merkityksellisessä osassa toimintaa.

Fokusryhmähaastattelut: 9.-luokkalaiset pojat

Poika 1: No, joka pärjää hyvin koulussa, niin se voi olla, että sillä on aika selkeä näkymä tulevaisuuteen. Että se älyää siltä kohdalta, että tämä on tällä hetkellä ratkaiseva juttu tämä koulunkäynti, että saa paremman tulevaisuuden... Parempi jatko-opiskella ja sitten jos haluaa menestyä isona. Ja sitten se toinen, niin se voi olla ettei niiku tiedä, että mitä se tekee tulevaisuudessa. Tai sitten sitä ei ehkä kiinnostakaan, että se elää enemmän siinä hetkessä eikä pitkällä tähtäimellä.

SK: Minkä takia joku haluaa elää hetkessä?

Poika 2: Ei sitä tiedä mitä tulevaisuus tuo tullessaan. Niin ehkä se voi olla, että se on vähän pelottavaa sitten miettiä, että mihin, missä sitä ollaan viiden vuoden päästä. Ollaanko silloin vielä opiskelussa vai ollaanko silloin töissä tai... Pitäisi vähän suunnitella jotain, että sitten jos ne suunnitelmat ei sitten onnistukaan ja sitten pitäisi olla joku suunnitelma B valmiina, että mitä sitten tehdään.

Nuoret miettivät ajoissa, mitä heidän tulee tehdä saavuttaakseen tavoitteensa. Esimerkiksi tavoitellessaan tulevaisuuden osalta mieleistään jatko-opintopaikkaa, he yrittivät saada hyviä arvosanoja ja miettivät myös muita vaihtoehtoja, mikäli ensisijainen tavoite ei toteudu. Kaikkien osalta tulevaisuus ja esimerkiksi koulutus ei näyttäyty samalla tavalla tärkeältä: he orientoituivat toiminnassaan nykyhetkeen, eikä heillä ole selkeitä suunnitelmia tulevaisuuden osalta. Selviytyäkseen pitäisi olla tavoitteita, myös varasuunnitelmia.

Ystävyysuhteiden ylläpitämisen tavoitetta käsiteltiin aineistoissa kaikkien eniten ja monipuolisimmin. Tämä tavoite jäsenyyden puheissa vastuullisen toiminnan lisäksi erilaisten ryhmäjäsenyyksien kautta: miten erilaiset toimijatyyppit toimivat pyrkiessään ylläpitämään ystävyysuhteita. Tästä syystä tarkastelen tavoitetta kolmen toisiinsa nähden erilaisen toimijatyyppin mukaan: tulevaisuusorientoituneet, sählääjät ja vetäytyjät³⁵.

³⁵ Nuoret nimittivät näitä ryhmiä 1) sosiaalisiksi, 2) sählääjiksi tai pomoiksi sekä 3) vässyköiksi tai vetäytyjiksi. Käytän tekstissä nimityksiä tulevaisuusorientoituneet,

Tulevaisuusorientoituneet nuoret pyrkivät toimimaan ystävyysuhteissaan tasavertaisesti. He pyrkivät luomaan hyvää ryhmähenkeä ja toimivat sen myötä rehellisesti ja lojaalisti toisia ihmisiä kohtaan. He toimivat yhteisesti määriteltyjen tavoitteiden ja normien mukaisesti, ovat avoimia ja itsevarmoja. Mikäli tulevaisuusorientoituneet eivät selviä jostakin tilanteesta, he osaavat ja uskaltavat pyytää apua. Oheisella kuvalla *Kenkäsydän* nuoret ilmensivät tulevaisuusorientoituneiden nuorten tapaa toimia ystävyysuhteissaan. Nuorille ystävyys selitetekstin mukaan merkitsee tunteita, välittämistä, ystävän seuraamista, mutta myös uskallusta kulkea eri suuntiin. Hankalissa tilanteissa tulevaisuusorientoituneet osaavat puolustaa itseään, mutta samalla hallitsevat tunteensa ja käyttäytyvät tilanteeseen sopivalla tavalla ystävyyttä vaalien.

Kenkäsydän

Sählääjien ryhmässä pomottaminen liittyy ryhmäjäsennyden ja paremman aseman tavoitteluun. Kiinteissä ja tasa-arvoisuuteen perustuvissa ryhmissä ei ole pomoja, mutta niin sanotuissa ulos sulkevissa ryhmissä on. Ulos sulkevissa ryhmissä pomot määrittävät, ketä otetaan ryhmän jäseniksi ja ketkä joutuvat ryhmästä pois. Pois joutuvat ne, jotka uhkaavat pomon asemaa jollakin tavalla: he ovat liian hyviä ryhmäläisiin, erityisesti pomoon verrattuna tai he toimivat tai ajattelevat väärin suhteessa ryhmän tavoitteisiin. Tavoitteet määrittelee ryhmän johtaja, jolla on jossain määrin sosiaalisia taitoja, koska on päässyt pomon asemaan. Nuoret ilmaisivat, että pomo on se, jolla voi olla runsaasti sosiaa-

sählääjät ja vetäytyjät, jotta lukijan on helpompi seurata myöhempiä nuorten kyselyaineistoon pohjautuvia tuloksia, jotka tukevat näitä nimeämisiä.

lisiä taitoja, mutta hän käyttää niitä väärin; omiin tarkoituksiinsa, ei ryhmän yhteisesti määriteltäviin tavoitteisiin pyrkien.

Kielteinen toiminta on keino, jonka avulla pystytään piilottamaan omat heikkoudet, esimerkiksi huono itsetunto. Tällöin roolin vetäminen on keskeistä. Sählääjät eivät ole kovinkaan itsenäisiä ja he tarvitsevat muita ollakseen sellaisia kuin ovat. He määräilevät, eivätkä välttämättä ota huomioon toisten tunteita. Sählääjät elävät siinä mielessä hetkessä, että he eivät näe jatkumoa tulevaisuuteen, vaan heillä on tietynlainen epäonnistumisen pelko ja he pelkäävät, mitä tulevaisuus tuo tullessaan. Sählääjät ovat – pikemminkin luulevat olevansa – niin sanottuja kovanaamoja, ”kovia jätkeä”, jotka saavat ”neloset joka kokeesta” (9.-luokkalainen poika). Sählääjien ystäväpiiri on myötäilevää eli he kuuntelevat, eivätkä sano vastaan, koska he eivät halua tulla eristetyiksi väärin ajatusensa tai mielipiteidensä takia. Tällaisessa ryhmässä kielteisestä toiminnasta, esimerkiksi sääntöjen vastaisesta toiminnasta kieltäytyminen on vaikeaa. Ystävät kuitenkin arvostavat ryhmän pomoa ja vahvistavat omalla toiminnallaan pomon kielteistä käytöstä.

Nuorten mielestä ryhmät, joilla on pomo, eivät ole tasa-arvoisuuteen ja vastuullisuuteen pohjautuvia, vaan niihin liittyy epälojaali toiminta ystäviä kohtaan. Ystävyys ei ole avoimuuteen perustuvaa, vaan keskeistä on roolin vetäminen ja myötäily. Tällöin kielteiseen toimintaan mukaan lähteminen on normi: ystäväporukan ulkopuolelle ei haluta jäädä. Itsetunto ei ole riittävän vahva, että omana itsenä toimiminen mahdollistuisi. On huomattava, että roolin vetäminen ja myötäily eivät ole niin sanotusti kielteistä toimintaa, vaan selviytymistä luovimisen avulla tietynlaisessa ryhmässä.

Vetäytyjien toiminta on nuorten mukaan vastuullista, mutta heillä ei ole sosiaalisia taitoja toimia siten, että he osaisivat ylläpitää ystävyysuhteita. He eivät tiedä, miten toimia ja ovat vetäytyviä ja välinpitämättömiä toisia kohtaan. He ovat ujoja, hiljaisia ja sisäänpäin suuntautunut siten, että heihin on vaikea saada kontaktia. He ovat päättämättömiä ja epävarmoja, eivätkä näin ollen uskalla jättäytyä esimerkiksi kiusaamistilanteesta ulos. He tulevat myös itse helposti kiusatuksi, koska eivät uskalla puolustaa itseään. He eivät uskalla avautua muille ihmisille ja ajattelevat, että muut eivät pidä heistä. Haastatellut nuoret arvioivat, että vetäytyjillä on tietyn eristäytyvyyden ja etäisyyden vuoksi muista poikkeava tavoite elämässään: löytää sellainen ihminen, johon voisi turvautua.

Seuraavaksi siirrytään määrällisen aineiston analysoinnin pariin. Kyselylomake on rakennettu osin sekä kirjallisuuskatsauksen että laadullisen aineiston tulosten pohjalta. Tullaan huomaamaan että laadullisen aineiston tulokset täsmentyvät, mutta myös tuottavat monipuolisen kuvan perhesuhteiden ja nuorten sosiaalisen toimintakyvyn välisistä yhteyksistä.

OSA III

LAADULLISESTA MÄÄRÄLLISEEN TUTKIMUSOTTEeseen

8 MÄÄRÄLLINEN AINEISTO JA MENETELMÄT

8.1 Siirtymä laadullisen aineiston tuloksista mittaamiseen

Haastatteluissa korostuivat nuorten erilaiset tavoitteet elämässä. Päästäkseen tavoitteisiinsa, nuoren tulee toimia jollakin tavalla suhteessa tavoitteisiinsa. Sosiaalista toimintaa tarkastellaan analyttisesti usein myönteisen ja kielteisen käyttäytymisen kautta (esim. Benner ym. 2008; Cooley & Triemer 2002). Laadullisesta aineistoa analysoitaessa kävi ilmi, että sosiaalista toimintaa suhteessa tavoitteisiin ei voida tarkastella myönteisen ja kielteisen käyttäytymisen kautta: se, mikä yhdessä tilanteessa on kielteistä, on toisessa tilanteessa myönteistä tai eri näkökulmista tarkastellen sama toiminta voi olla sekä kielteistä että myönteistä. Nuorella on paljon valintatilanteita, ollako ystävien vai vanhempien puolella, valitako ristiriitatilanteessa kumpi ystävä, tavoitellako omaa vai ryhmän tavoitetta. Tämä kuvastaa pääosin sosiaaliseen kompetenssiin liittyvää kontekstidonnaista lähestymistapaa, jolloin tilanne tai paikka määrittää sen, mitä sosiaalisia taitoja nuori käyttää tavoitteensa saavuttamiseen.

Olin määritellyt ennen haastatteluiden aloittamista nuorten sosiaalisen toimintakyvyn seuraavasti: ”Ymmärrän sosiaalisen toimintakyvyn tavoitteellisenä toimintana, joka määrittyy yksilön asenteina (sisältää tunnetason), kykyinä, taitoina ja motivaationa toimia sosiaalisissa tilanteissa sosiaalisesti vastuullisella ja tarkoituksenmukaisella tavalla.” Haastatteluiden ja valokuva-aineiston analysoinnin jälkeen tarkennan määritelmäni seuraavanlaiseksi: ”Sosiaalinen toimintakyky on sosiaalisesti tavoitteellista toimintaa, jota yksilö toteuttaa suhteessa muihin ihmisiin sekä suhteessa omiin kykyihinkin, tietoihin ja taitoihin.”. Sosiaalisessa toimintakyvyssä tarkastelun taso ei ole yksilön ominaisuuksissa taitoina, vaan sosiaalisessa toiminnassa, jonka avulla yksilö etenee kohti omia ja yhteisiä tavoitteita.

Aluksi etsin tulosten pohjalta sosiaalisen toimintakyvyn mittaamiseen soveltuvia valmiita mittaristoja. Päädyin käyttämään sekä SDQ-mittaria (vahvuuksien ja vaikeuksien kyselylomake) että MASK-mittaria (monitahoarviointi sosiaalisesta kompetenssista). Valitsin mittarit, koska ne sisälsivät paljon sen

kaltaisia väittämiä, joita nuoret pitivät tulevaisuusorientoituneen, sählääjän ja vetäytyjän ominaisuuksina. Valitsin mittarit myös siksi, koska useimmat kysymykset esitettiin toiminnan näkökulmasta, esimerkiksi verbeillä: teen, pyrin olemaan, tarjoudun ja otan huomioon. Näin mittarit eivät mittaa pelkästään ominaisuuksia (esim. minulla on lyhyt pinna). MASKin valintaa puolsi se teoreettinen tausta-ajatus, että sosiaalista toimintaa tarkastellaan usein kielteisen ja myönteisen käyttäytymisen kautta. Vahvuuksien ja vaikeuksien kyselylomakkeessa oli myös myönteisen sosiaalisen käyttäytymisen osa-alue. Mittarin ongelmana oli sen keskittyminen oireisiin, mutta sen käyttöä puolsi se, että mukana oli tunne-elämän osa-alue.

Tulosteni valossa SDQ ja MASK -mittarit osoittautuivat yksinään liian kapea-alaisiksi mittaamaan sosiaalista toimintakykyä. Tästä syystä päädyin luomaan oman kysymyspatteriston. Muotoilin kysymykset nuorten haastattelu- ja valokuva-aineiston pohjalta siten, että nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn liittyvistä keskeisistä osa-alueista tuli kysymyksiä mahdollisimman monipuolisesti. Keskeiset osa-alueet ovat tavoitteellisuus, vastuullisuus, tasavertaisuus, itsevarmuus ja lojaalius. Koskettamisen merkitys nousi keskeisesti esille valokuva-aineistosta ja tästä syystä halusin sisällyttää kysymyspatteristoon koskettamiseen liittyviä kysymyksiä. Myös vuorovaikutuksen virtuaalistumisen merkitys nousi vahvasti esille, mutta kannanotot olivat hivenen varovaisia. Aiheeseen liittyi epävarmuutta, miten virtuaalisuuteen tulisi suhtautua: mikä siinä on myönteistä ja mikä kielteistä? Halusin selvittää virtuaalisuuteen liittyvien kysymysten kautta, liittyykö virtuaalistuminen jollakin tavalla nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn.

Päätin laatia nuorten sosiaalista toimintakykyä (NSTK) mittaavat kysymykset minä-muodossa siten, että se pitää sisällään sekä toiminnan että tavoitteellisuuden. Tavoitteellisuus sisältyy kysymyksiin siten, että kysymyksiä on suhteessa nuorten haastatteluaineistossa ilmaisemiin tavoitteisiin sekä nykymomentin lisäksi suhteessa tulevaisuuteen. Sen sijaan tavoitesidonnainen toiminta on vaikea sisällyttää kysymyksiin ja tuo myös analysoinnille omat haasteensa. Tästä syystä päädyin mittaamaan tavoitteellisuutta seurausten pohdinnan, vastuun ottamisen ja asioiden opettelun kautta. Kysymyksissä on vältetty yksilön ominaisuuksia tarkasteleva muotoilu ja kysymykset on muotoiltu verbien kautta mittaamaan muun muassa uskaltamista, pitämistä, pelkäämistä, opettelemista ja luottamista. Näin muotoilluilla kysymyksillä päästään mahdollisimman lähelle sitä sosiaalisen toimintakyvyn määritelmää, jossa tavoitteellinen toiminta suhteessa muihin ihmisiin muodostaa sen, mitä sosiaalinen toimintakyky on.

Kysymykset on esitetty minä-muodossa, jotta kysymykset olisivat konkreettisempia ja niihin olisi helpompi ottaa kantaa. Jos kysymystä tulisi miettiä suhteessa muihin, vastaaminen vaikeutuisi, kun tulisi miettiä: suhteessa keihin? Yksilö toimii eri tilanteissa tai ryhmissä eri tavoin ja eri vaihtoehtotilanteiden pohtiminen tekisi vastaamisesta vaikeampaa ja hitaampaa. Minä-muotoilun ongelmana puolestaan on se, että sillä kadotetaan valokuva-aineistosta vahvasti esiin noussut yhteistoiminnan ulottuvuus, miten nuoret toimivat yhdessä ta-

voitteellisesti.³⁶ Kysymysten muotoilun vahvuutena on kuitenkin se, että kysymykset mittaavat nuorten sosiaalista toimintakykyä yleisemmällä kuin konkreettisen toiminnan tasolla. Ne mittaavat sosiaalista toimintakykyä asenteen näkökulmasta, nuoren ominaista tapaa toimia erilaisissa tilanteissa erilaisten ihmisten kanssa. Kyse ei ole niinkään siitä, mitä nuori konkreettisesti tekee, vaan siitä, miten hän asennoituu toimintaan peilaten toimintaansa suhteessa käyttäytymisnormeihin ja toisten ihmisten asenteisiin ja toimintaan.

8.2 Määrällisen tutkimusaineiston kerääminen

Kyselyiden toteuttaminen tapahtui siten, että informaatiotilaisuuden jälkeisen oppitunnin alussa opettajat jakoivat jokaiselle nuorelle (N=759) nimellä varustetun kirjekuoren, joka tuli toimittaa vanhemmille. Kirjekuori sisälsi saatekirjeen, suostumuslomakkeen nuoren osallistumiseksi tutkimukseen yläkouluaikana vuosina 2009–2011 sekä vanhempien täytettäväksi suunnatun kyselylomakkeen (ks. liite 2). Vanhempien kyselyitä palautui kahden muistutuskierroksen jälkeen täytettyinä yhteensä 349 (46,0 %) lomaketta. Lisäksi palautui 10 tyhjää lomaketta ja 8 ilmoitusta, että perhe ei halua osallistua tutkimukseen.

Vanhemmilta palautui 321 (42,3 %) suostumusta, jotka ovat valtaosin samoilta vanhemmilta, jotka ovat täyttäneet kyselylomakkeen. Niille nuorille, joiden osalta ei ollut vielä palautunut suostumusta ennen Internet-kyselyiden keräämisen aloitusta, jaettiin vielä 6.5.2009 uusi suostumuslomake. Nuorten oli tarkoitus toimittaa suostumuslomake kotiin ja ohjeistin pitämään vanhempien täyttämän lomakkeen mukanaan ja palauttamaan lomakkeen suoraan tutkijalle samalla tai seuraavalla viikolla Internet-kyselyn toteuttamisen yhteydessä. Tämä viimeisten suostumuslomakkeiden jakaminen toteutui lopulta onnistuneesti vain yhdellä koululla. Kahdella muulla koululla opettajat olivat aiemmin jakaneet kirjekuoret nuorille, mutta ilmeisesti kevään kiireisimmän ajankohdan vuoksi eivät ole ehtineet keskittyä viimeisimpien lomakkeiden jakamiseen. Näillä kahdella koululla viimeisin suostumuslomake meni arviolta noin puolel-le luokista. Joka tapauksessa usea nuori oli saanut vielä luvan osallistua tutkimukseen ja lopullinen nuorten kyselyaineiston määrä kevään 2009 osalta on 359 (47,3 %). Vain yksi vanhemmiltaan suostumuksen saaneista nuorista kieltäytyi osallistumasta tutkimukseen kyselyn täyttämisen osalta.

Vanhemmiltaan suostumuksen saaneet nuoret täyttivät Internet-pohjaisen kyselyn luokittain koulun tietokonehuoneessa (ks. liite 3). Kysely oli suhteellisen pitkä: se sisälsi 283 kysymystä. Suurin osa nuorista täytti kyselyn yhden oppitunnin eli alle 45 minuutin aikana. 9.-luokkalaisilla kyselyn täyttäminen kesti 25–35 minuuttia, 7.-luokkalaisilla 35–60 minuuttia. Suurin osa nuorten kyselylomakkeelle kirjoittamasta kielteisestä palautteesta (n=42) liittyi nimenomaan

³⁶ Jälkikäteen ajatellen tähän puoleen olisi ollut hyvä keskittyä kyselylomaketta laadittaessa enemmän ja perusteellisemmin. Uskon, että kysymysten laatiminen yhteistoimintaa mittaaviksi on mahdollista ja tarpeellista. Mahdollista se on esimerkiksi siten, että kysymyksen konteksti jätetään avoimeksi ja yleisyystaso laveaksi.

kyselyn pituuteen, esimerkiksi: "Oli aika tylsä, kun oli niin pitkä... ☺". Kyselyn pituudesta huolimatta 83 nuorta antoi myönteistä palautetta loppujen joko jättäessä palautteen kirjoittamatta (n=154), kirjoittaen neutraaleja kommentteja (n=57) tai kirjoitti terveiset tai kysymyksiä täydentäviä vastauksia (n=23).

Koulusihteereiltä saatujen nimilistausten avulla olin koodannut sekä vanhempien että nuorten kyselyt. Koodin avulla vanhempien vastaukset saatiin yhdistettyä nuorten vastauksiin, jolloin muodostui perhekohtainen aineisto (N=307). Sekä nuorilta että vanhemmilta on kysytty yhden mittarin osalta samat kysymykset. Kyseinen Family Functioning scale (FFS) -mittari sisältää 40 kysymystä. Tämä mahdollistaa nuorten ja vanhempien käsityksen vertaamisen, miten he ovat vastanneet kysymyksiin perheen toimivuuden osalta. Muutoin kysymykset ovat vanhemmille ja nuorille erilaisia.

Pitkittäisaineiston keräsin ensimmäistä aineiston keräämistä seuranneina vuosina keväisin 2010 ja 2011. Kutsuin 7.-luokalla kyselyn täyttäneet nuoret (N=115) tietokonealuokkaan ja kerroin uudelleen mistä tutkimuksesta on kyse. 8.-luokalla kyselyn täytti 110 nuorta ja 9.-luokalla 105 nuorta. Yhteensä 103 nuorta täytti kyselyn jokaisena kolmena vuonna. Yksi nuorista kommentoi oivaltavasti jo ensimmäistä kyselyä vuonna 2009 täyttäessään: "Tällainen tutkimus voitaisiin toistaa joka vuosi, jotta nähtäisiin nuorten kehitys. Esimerkiksi seiskan lopussa, kasin lopussa, ysien lopussa, lukion toisella ja lopulta 18-vuotissyntymäpäivien jälkeen." (7.-luokkalainen tyttö.)

8.3 Kyselyihin vastanneet

Kaupungissa, jossa tutkimus toteutettiin, oli vuonna 2009 asukkaita noin 20000 ja lapsiperheitä yhteensä yli 2200. Tutkimuksessa on mukana yhteensä 372 perhettä eli reilut 16 % kaikista kyseisen kaupungin lapsiperheistä. Tutkimukseen osallistuneista perheistä 82,5 % (n=307) on sellaisia perheitä, joista kyselyihin vastasi toinen vanhemmista sekä vähintään yksi perheen yläkouluikäinen nuori. Taulukosta 7 on nähtävissä vastaajien taustatiedot suhteessa poikittais- ja pitkittäisaineistoon nuorten ja vanhempien osalta erikseen.

Nuorten poikittaisaineistossa vastausjakauma sukupuolen osalta on tasainen. Vastanneista 7.-luokkalaisia on kolmasosa, 8.-luokkalaisia 41,5 % ja 9.-luokkalaisia vähiten. Nuorten pitkittäisaineistossa vastausjakauma sukupuolen osalta noudattaa poikittaisaineiston jakaumaa. Sen sijaan kouluittain aineistossa on koulusta B suhteellisesti enemmän ja koulusta A suhteellisesti vähemmän nuoria verrattuna poikittaisaineiston koulukohtaiseen jakaumaan. Melkein puolet nuorista on koulusta B (47,0 %). Tämä ei kuitenkaan aiheuta vääristymää tuloksiin, koska nuoret eri kouluissa ovat suhteellisen samanlaisia tarkasteltavan ilmiön suhteen.

TAULUKKO 7 Vastaajien taustatiedot³⁷

Nuoret	Poikittaisaineisto 2009		Pitkittäisaineisto 2009-2011	
	N=359		N=115	
Sukupuoli	n	%	n	%
Tyttö	185	51,5	57	49,6
Poika	174	48,5	58	50,4
Koulu				
A	140	39,0	38	33,0
B	145	40,4	54	47,0
C	74	20,6	23	20,0
Luokka				
7	115	32,0	115	47,3
8	149	41,5	110	45,3
9	95	26,5	105	43,2
Vanhemmat	Poikittaisaineisto 2009		Pitkittäisaineisto 2009-2011	
	n=329-346; N=349		n=102-105; N=105	
Suhde perheen lapseen	n	%	n	%
Äiti / äitipuoli	295	86,5	89	87,3
Isä	37	10,9	8	7,8
Muu	9	2,6	5	4,9
Ikä				
33-40-vuotias	65	18,8	22	21,4
41-50-vuotias	229	66,2	69	67,0
51-61-vuotias	52	15,0	12	11,6
Koulutustausta				
Peruskoulutus	25	7,4	11	10,5
Keskiasteen koulutus	231	67,9	67	63,8
Korkea-asteen koulutus	84	24,7	27	25,7
Työllisyystilanne				
Työssä	290	84,5	86	82,7
Ei-työssä	53	15,5	18	17,3
Perheen nettotulot				
Alle 2000 e/kk	44	13,1	11	10,8
2000-3000 e/kk	90	26,8	32	31,4
3000-5000 e/kk	162	48,2	46	45,1
Yli 5000 e/kk	40	11,9	13	12,7

Kyselyyn vastanneista vanhemmista suurin osa on ollut äitejä (n=294, 86,2 %), isä noin 11 prosenttia. Niin sanotut isäpuolet eivät vastanneet kyselyihin ollenkaan ja äitipuolista vain yksi. Muita vastanneita olivat sijaisperheen vanhemmat sekä mummo. Kaikkien vastanneiden keskimääräinen ikä kyselyn vastamishetkellä vuonna 2009 oli 45 vuotta, isät olivat äitejä keskimäärin 4 vuotta vanhempia. Suurimmalla osalla vastaajista oli keskiasteen koulutus (67,9 %), korkea-asteen koulutus oli joka viidennellä ja peruskoulutus noin seitsemällä

³⁷ Nuorten pitkittäisaineiston frekvenssit ja prosenttiosuudet on laskettu 7.-luokan aineistosta (N=115). Vanhempien vastausten määrä (n) vaihtelee kysymyksestä riippuen, onko vastaaja vastannut kyseiseen kysymykseen.

prosentilla. Reilut 15 prosenttia vastaajista oli opiskelemassa, työttömänä, eläkkeellä, tilapäisesti tai pysyvästi kotona. Suurin osa oli töissä vähintään määräaikaisesti ja osa-aikaisesti (84,5 %). Tulot eivät kerro suoraan perheen taloudellisesta tilanteesta kovinkaan paljon, koska taloudellinen tilanne on suhteessa muun muassa perheenjäsenten määrään. Suurin osa vastaajista (48,2 %) saa erilaisia tuloja (esim. palkka ja sosiaalietuudet) 3000–5000 euroa kuukaudessa. Myös alle 2000 euron kuukausituloilla lasten kanssa eläviä aineistossa on 13,1 prosenttia. Näillä tuloilla elätettiin jopa yli 5 henkistä perhettä (n=10).

Vanhemmat vastasivat kyselyyn vain kerran eli ensimmäisellä mittauskeralla. Tästä syystä pitkittäisaineistossa on tieto niistä vanhemmista, joiden lapset ovat osallistuneet täyttämään pitkittäisaineistoa. Vanhempien tiedot ovat siis vuodelta 2009, kun on kerätty ensimmäisen kerran aineistoa nuorten ollessa 7.-luokalla. Näin ollen vanhempien taustatiedoissa ei esiinny suurta eroa verrattuna poikittaisaineiston kaikkiin vastanneisiin vanhempiin. Pitkittäisaineistossa mukana olevissa vanhemmissa on hivenen enemmän nuorempia vanhempia, vaikka keski-ikä on sama kuin poikittaisaineistossa (45 vuotta). Mukana on neljä prosenttiyksikköä vähemmän keskiasteen koulutuksen saaneita ja kolme prosenttiyksikköä enemmän peruskoulutuksen saaneita.

8.4 Määrällisen aineiston analysointi

Vastattaessa tutkimuskysymyksiin poikittaisaineiston analyysimenetelminä on käytetty ristiintaulukointia, korrelaatiota, eksploratiivista faktorianalyysia, ryhmittelyanalyysia, t-testiä ja varianssianalyysia. T-testin osalta on käytetty sekä riippumattomien otosten t-testiä että kahden riippuvan otoksen t-testiä. Lisäksi on käytetty lineaarista regressioanalyysia ja sisäkorrelaatiota. Pitkittäisaineiston osalta analyysimenetelminä on käytetty siirtymäfrekvenssien tarkastelua, pysyvyyserroa sekä toistomittauksiin sopivaa varianssianalyysia.

Eksploratiivinen faktorianalyysi on aineistolähtöinen menetelmä, jonka avulla samaa ilmiötä mittaavasta muuttujajoukosta etsitään ilmiön taustalla olevia erilaisia ulottuvuuksia, faktoreita (Metsämuuronen 2003, 534). Kyseessä on aineiston tiivistämiseen liittyvä tutkimusmenetelmä. Faktorianalyysia on käytetty perheen toimivuus ja vanhemmuustyyli -mittareiden sekä sosiaalisen toimintakyvyn muuttujien informaation tiivistämiseen.

Ryhmittelyanalyysi on aineistolähtöinen analyysimenetelmä, jonka avulla muodostetaan sisäisesti mahdollisimman samanlaisia, mutta toisiinsa nähden mahdollisimman erilaisia ryhmiä (Metsämuuronen 2006, 836–838). Ryhmittelyanalyysin avulla on muodostettu sosiaalisen toimintakykyisyyden summuuttujista ryhmiä, jotka kuvastavat sitä, mihin sosiaalista toimintakykyisyyttä ilmentävään ryhmään kukin nuori kuuluu. Ryhmittely on tehty käyttämällä K-keskiarvon menetelmää. Tällöin ryhmien määrä on pakotettava johonkin haluttuun lukumäärään. Ryhmittelyssä on käytetty standardoituja muuttujia ja lukumäärä on pakotettu 3–6 ryhmään. Näistä viiden ryhmän ratkaisu oli tulkinallisin.

Riippumattomien otosten t-testiä on käytetty, kun on kyse kahdesta ryhmästä, joiden vastausten välillä ei ole riippuvuutta eli testattaessa erilaisia nuorten (tai vanhempien) ryhmiä toisiinsa. Silloin kun kahden ryhmän vastausten välillä voidaan olettaa olevan riippuvuutta, on käytettävä kahden riippuvan otoksen t-testiä. Tätä on käytetty silloin kun on tutkittu nuorten ja vanhempien vastausten keskiarvoeroja perheen toimivuuden osalta. Nuorten ja vanhempien vastaukset ovat toisiinsa nähden riippuvuussuhteessa, koska vastauksiin vaikuttaa ryhmätekijä, tässä tapauksessa saman perheen jäsenyys. Voidaan siis olettaa, että saman perheen perheenjäsenten vastaukset ovat enemmän toistensa kaltaisia kuin eri perheiden perheenjäsenten vastaukset. Varianssianalyysia on käytetty, kun on haluttu verrata toisiinsa kolmen tai useamman ryhmän keskiarvoja. Tässä tapauksessa verrattiin esimerkiksi ryhmittelyanalyysin avulla saatujen ryhmien sekä erilaisten vanhemmuustyyli-ryhmien keskiarvoja tarkasteltavien muuttujien, esimerkiksi perheen toimivuuden suhteen.

Lineaarisen regressioanalyysin avulla on tutkittu, mitkä tekijät selittävät kiinnostuksen kohteena oleva ilmiötä; nuorten sosiaalista toimintakykyä. Analyysin tarkoituksena oli etsiä parasta selitysmallia sekä tutkia mahdollisten mediaattorina tai moderaattorina toimivien tekijöiden vaikutuksia selittävän ja selitettävän muuttujan väliseen suhteeseen. Näin ollen tutkittiin selittävien tekijöiden suoria ja epäsuoria vaikutuksia nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn. Epäsuorat vaikutukset jakautuvat mediaattori- ja moderaattorivaikutuksiin.

KUVIO 2 Mediaattori- ja moderaattorivaikutukset

Perheen vanhemmuustyylin yhteys nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn voi tapahtua joko suoraan tai epäsuorasti (ks. kuvio 2). Jos yhteys on suora, vanhempien asenteet ja toiminta suhteessa lapseensa vaikuttaa suoraan lapsen sosiaaliseen toimintakykyyn. Jos vanhempien vanhemmuudessa tapahtuisi muutos, se vaikuttaisi suoraan muuttaen perheen nuoren sosiaalista toimintakykyä. Jos yhteys on epäsuora, vanhempien vanhemmuustyyli vaikuttaa nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn jonkin tekijän, esimerkiksi perheen toimivuuden (mediaattori) kautta tai yhteyttä muuntaen (moderaattori). Kun kyseessä on mediaattorivaikutus, selittävän ja selitettävän muuttujan välille syntyy yhteys kokonaan tai osittain mediaattorin kautta. Jos yhteys kulkee kokonaan mediaattorin kautta, vanhempien vanhemmuustyyli vaikuttaa perheen toimivuuteen ja sitä

kautta nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn. Kun kyseessä on moderaattorivaikutus, yhteyttä muuntava tekijä muuttaa selittävän muuttujan yhteyttä selitettävään muuttajaan. Esimerkiksi perheen vanhemmuustyylillä vaikuttaa sosiaaliseen toimintakykyyn vain tietyssä tilanteessa tai tietyillä ehdoilla, esimerkiksi kun perheen toimivuus olisi riittävän hyvä tai heikko. Kyse on mekanismista, joka muuttaa selittävän ja selitettävän muuttajan välistä yhteyttä. Mekanismi voi lisätä tai vähentää yhteyttä, mutta myös muuttaa yhteyden suunnan. (Baron & Kenny 1986; Wu & Zumbo 2008.)

Hypoteettinen esimerkki kuvastaa moderaattorina toimivan mekanismin vaikutusta selittävän ja selitettävän muuttujan väliseen yhteyteen. Perheen taloudellinen tilanne voisi olla tällainen mekanismi, joka muodostaisi yhteyden harrastamisen useuden ja oireilun välille. Tällaisessa tilanteessa harrastaminen useus ei olisi suoraan yhteydessä oireiluun, mutta otettaessa huomioon perheen taloudellinen tilanne, yhteys syntyisi. Taloudellinen tilanne voisi synnyttää yhteyden siten, että heikossa taloudellisessa tilanteessa perheen lapsilla ei olisi mahdollisuuksia osallistua liikuntaharrastuksiin, jolloin nuorten fyysiset ja mahdollisesti myös psyykkiset oireet lisääntyisivät.

Regressioanalyysia käytettäessä menetelmän oletukset aiheuttavat aineiston analyysille tietyt reunaehdot. Parasta selitysmallia etsittäessä malliin ei voida laittaa mitä tahansa muuttujia, vaan jäännösoletusten ohella multikollineaarisuus on mallin rakentamisessa yksi tärkeimmistä huomioitavista seikoista. Multikollineaarisuus tarkoittaa sitä, että selittävät muuttujat korreloivat voimakkaasti keskenään, ja tätä tulee välttää. Jos mallissa on liian voimakkaasti keskenään korreloivia muuttujia, ne mittaaavat kenties samaa ilmiötä ja näin ollen toinen muuttujista on turha tai mallia sekoittava selittäjä. Turhan selittäjän tapauksessa selittäjä voidaan poistaa, eikä mallin selitysaste olennaisesti muutu. Mallia sekoittavan selittäjän tapauksessa multikollineaarisuutta aiheuttavan muuttujan lisääminen malliin voi vääristää tuloksia muiden selittävien muuttujien osalta tai voi johtaa koko mallin virheellisyyteen. Multikollineaarisuuden välttämiseksi muuttujia on tarvittaessa yhdistetty. Joidenkin voimakkaasti korreloivien samaa ilmiötä kuvaavien muuttujien osalta on käytetty sitä selittäjää, joka on voimakkaammin yhteydessä selitettävään muuttajaan. Tällöin tulee olla selvillä muuttujien hierarkkisesta ja mahdollisesta kausaalisuhteesta. Mallista ei tule poistaa teoreettisesti perusteltuja selittäjiä, vaan poistaminen tulee aina tehdä sisällöllisin perustein.

Regressioanalyysilla saatujen alustavien mediaattoriyhteyksiä arvioivien tulosten jälkeen muuttujien välisiä yhteyksiä tutkittiin vielä multimediatattorimallin avulla. Yhteyksien tilastollisia merkitsevyyksiä tutkittiin ei-parametrisen bootstrap-menetelmän avulla. Analyysi perustuu uusien otantojen tuottamiselle alkuperäisestä aineistosta (tässä tapauksessa 5000 kertaa) ja epäsuorien mediaattorivaikutusten estimoinnille. Tuloksena saadaan tilastolliset merkitsevyydet erikseen jokaisen mediaattorin osalta kaikille selittävän ja mediaattorin, mediaattorin ja selitettävän sekä selittävän ja selitettävän muuttujan välisille yhteyksille sekä suorat ja epäsuorat vaikutukset. (Preacher & Hayes 2008.)

Sisäkorrelaatiota (ICC) on käytetty tutkittaessa, onko ilmiö yksilö- vai ryhmätasoinen. Sisäkorrelaatio lasketaan jakamalla ryhmien välinen varianssi tarkasteltavan muuttujan kokonaisvariانسsilla. Saatu sisäkorrelaation arvo vaihtelee nollan ja ykkösen välillä. Mitä suurempi arvo, sitä enemmän ryhmäjäsensyys selittää ilmiötä vastaavan muuttujan vaihtelusta eli vaihtelu sijaitsee tarkasteltavien ryhmien välillä. Mitä pienempi arvo, sitä vähemmän tutkittavalla ryhmäjäsensyydellä on merkitystä selitettävän muuttujan vaihtelun selittäjänä. Tällöin vaihtelu sijaitsee tarkasteltavien ryhmien sisällä. (Jokivuori & Hieta-la 2007, 198; Ellonen 2006.) Sisäkorrelaation lähellä nollaa olevasta arvosta ei voida vetää sitä johtopäätöstä, että tutkittava ilmiö olisi yksilötasoinen eli yksilön ominaisuuksia kuvaavien selittäjien avulla selitettävissä oleva ilmiö. Kyse voi olla siitä, että jokin ilmiön kannalta oleellinen ryhmäjäsensyys on jäänyt tutkimatta. Sen sijaan korkea sisäkorrelaation arvo ilmaisee sen, että kyseinen tarkasteltavana oleva ryhmä selittää vaihtelua, jolloin ryhmätaso on otettava jatkoanalyysissä huomioon.

Sisäkorrelaation laskeminen edellyttää riittävän montaa ryhmää, joiden välisiä variansseja suhteutetaan kokonaisvariانسsiin (ryhmien välinen ja ryhmien sisäinen varianssi yhdessä). Toisaalta ryhmässä tulisi olla riittävän monta jäsentä, jotta sisäkorrelaation laskeminen olisi mielekästä. Erityisen hankalaksi tämä vaade tulee esille perhekohtaisissa aineistoissa, jolloin ryhmiä (perheitä) on yleensä paljon, mutta perheenjäseniä vähän. Tilastollisesti on tutkittu ryhmäkokojen ja ryhmistä kerättyjen havaintojen (vastanneiden eli esimerkiksi perheenjäsenten) määrän merkitystä tuloksille. Ei ole voitu esittää mitään tiettyä lukumäärää tai suhdelukua sille, millainen esimerkiksi kaksitasoisen aineiston rakenteen tulisi olla. Hox (2010, 234) on todennut, että ryhmien määrä on merkityksellisempi kuin yksilöiden määrä ryhmässä tai aineiston koko.

Pitkittäisaineiston osalta analyysimenetelminä on käytetty yksilötasoisien pitkittäisaineiston erityisyyden huomioivia menetelmiä. Siirtymäfrekvenssit ovat ristiintaulukointia vastaava menetelmä, jolla tutkitaan luokiteltujen muuttujien osalta luokasta toiseen siirtyvien suhteellista osuutta kaikista vastanneista. Yhtäläillä voidaan tutkia samanmielisenä pysyvien osuutta. Esimerkiksi kuinka moni on samaa mieltä edelleen toisella vastauskerralla kuin ensimmäisellä vastauskerralla. Pysyvyyskerroimen laskemiseen soveltuvat käytettäväksi jatkuvat muuttujat. Pysyvyyskerroin ilmaisee niiden henkilöiden suhteellista osuutta, joiden vastaukset pysyvät yhtäläisinä mittausten välillä.

Keskiarvovertailuihin on käytetty toistomittauksiin sopivaa variانسsiaanalyysia. Tässä tapauksessa on verrattu tulosmuuttujan kolmen eri mittauskerran keskiarvoja toisiinsa. Näin saadaan selville, onko esimerkiksi nuorten sosiaalisessa toimintakyvyssä tapahtunut muutoksia siirryttäessä 7.-luokalta 8.-luokalle ja edelleen 9.-luokalle.

Aiemmista kirjallisuuskatsauksen sekä laadullisen aineiston tuloksista ei voida vetää suoria ja tarkkoja hypoteeseja tässä tutkimuksessa käytetyn sosiaalisen toimintakyvyn selittämiseen. Kyse on uudenlaisesta käsitteestä, jonka osalta ei vielä tiedetä tarkkoja yhteyksiä. Sosiaalisen toimintakyvyn mittaaminen on hypoteesien asettamisen kannalta erilainen suhteessa aiemmin käytet-

tyihin sosiaalisen käyttäytymisen mittareihin. Tästä syystä asetetaan vain varovaisia oletuksia erilaisista yhteyksistä. Näin ollen tutkimuksessa yhdistyy eksploratiivinen, eli uusia yhteyksiä etsivä, ja osittain mallia testaava tutkimusote.

Systemiteoreettiseen lähestymistapaan liittyen tutkimuskysymykseen pyritään vastaamaan Bronfenbrennerin (2001; Bronfenbrenner & Morris 2006) prosessi-henkilö-konteksti-aika -mallin avulla. Kyse on testattavaksi tarkoitettujen väittämien pohjalta rakennetusta mallista, ei niinkään teoriasta³⁸.

Prosesseilla mallissa tarkoitetaan yksilön kehitykseen pyrkiviä ja sen voimana toimivia tekijöitä, jotka tapahtuvat nimenomaan suhteellisen pysyvissä ja toiminnaltaan ennustettavissa lähiprosesseissa. Perheissä lähiprosessit ovat perheen arkiseen toimintaan liittyviä aktiivisia, säännöllisiä, vastavuoroisia ja kehittyviä tavoitteellisia toimintoja, kuten lapsen kanssa leikkiminen, ongelmanratkaisu, suunnitelmien tekeminen ja perheenjäsenten auttaminen, kun tällä on huolia. (Bronfenbrenner & Morris 2006, 797, 820.)

Henkilötekijöillä mallissa tarkoitetaan yksilöön liittyviä ominaisuuksia. Nämä jaotellaan yksilön kehitystä tuottaviin ja häiritseviin ominaisuuksiin, niin sanottuihin voimiin (esim. aloitteellisuus, vastavuoroisuus, impulsiivisuus ja ujous), lähiprosesseja edistäviin ja estäviin resursseihin (esim. taidot ja vamma) sekä yksilön vetovoimaisuuteen liittyviin tekijöihin (esim. miellyttävä tai vaatekäsikäyttäytyminen)³⁹. Henkilötekijöihin kuuluvat myös tavanomaisiksi taustatiedoiksi ajatellut yksilön ominaisuudet, kuten sukupuoli ja ikä. (Bronfenbrenner & Morris 2006, 810–813.)

Konteksti- eli ympäristötekijät ovat yksilön erilaisiin toimintaympäristöihin liittyviä tekijöitä. Ympäristötekijät ovat erilaisia riippuen siitä, liittyvätkö ne yksilön lähiympäristöön (mikro), kahden lähiympäristön väliseen suhteeseen (meso), etäympäristöön, jossa yksilö ei ole jatkuvasti osallisena, mutta joka vaikuttaa häneen (ekso) vai laajempaan yhteiskunnalliseen ympäristöön (makro). Kyse voi olla kuvailevista tekijöistä, kuten perheen sosioekonominen asema tai perhemuoto. (Bronfenbrenner 1979, 22–26, 132–291.)

Aikatekijät liittyvät sekä yksilöön että ympäristöön. Tällöin sekä yksilön ominaisuudet muuttuvat ajassa ja vaikuttavat yksilön tulevaan kehitykseen. Samoin ympäristötekijät muuttuvat. Bronfenbrennerin aikaan liittyvä huomio onkin nimenomaan prosessien tutkiminen ajassa, miten toistuvaa toiminta on hetkittäin, pidempinä ajanjaksoina tai laajemmin esimerkiksi suhteessa yhteiskunnallisiin odotuksiin ja vaateisiin. Perhekontekstissa yhtenä esimerkkinä on tutkia, miten perheen sosioekonomisen aseman muutos vaikuttaa yksilön kehitykseen (Bronfenbrenner 1995, 639–643).

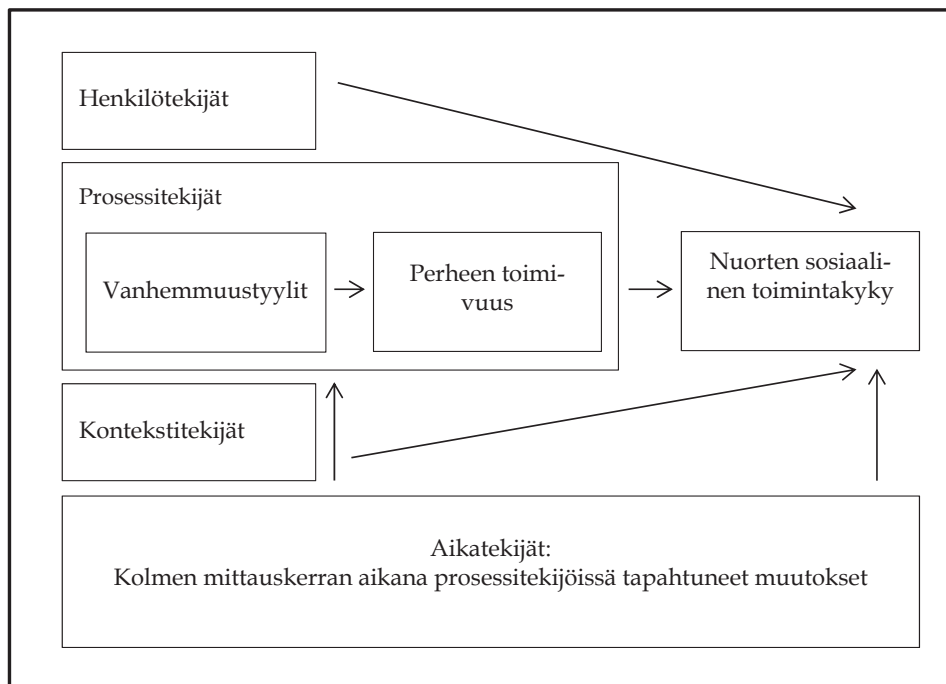
Tässä tutkimuksessa prosessi-henkilö-konteksti-aika -malli soveltuu käytettäväksi erilaisten tekijöiden vuorovaikutuksen tutkimiseksi suhteessa nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn. Prosessitekijöitä perheeseen liittyvistä tekijöistä ovat vanhemmuustyylit ja perheen toimivuus. Henkilöön liittyviä tekijöitä

³⁸ Bronfenbrenner itse on käyttänyt useimmiten nimitystä malli (Bronfenbrenner 1995; 2005; Bronfenbrenner & Morris 2006) ja tutkimusasetelma (Bronfenbrenner 1995, 639). Teorialla hän viitanee laajempaan tuotantonsa (esim. Bronfenbrenner 2001).

³⁹ Bronfenbrenner ja Morris (2006, 810) nimittivät henkilötekijöihin liittyviä voimia, resursseja ja vetovoimaisuutta termeillä forces, resources ja demands.

ovat nuorten yksilölliset ominaisuudet, kuten yhteistyötaidot ja onnistumisasenne. Kontekstitekijöitä ovat Bronfenbrennerin (1979) termin mikrosystemiin eli nuoren välittömään elämismaailmaan liittyvät perhettä kuvaavat taustatekijät, kuten perhemuoto, lasten tai perheenjäsenten lukumäärä sekä vanhempien koulutustausta ja työllisyystilanne. Aikatekijöitä ilmentävät prosessitekijöissä eli perheen vanhemmuustyyliin ja perheen toimivuudessa kahden vuoden aikana tapahtuneet muutokset. Lisäksi aikatekijä otetaan huomioon selitettävän muuttujan eli sosiaalisen toimintakyvyn muutoksia tarkasteltaessa.

Analyysissa tarkastellaan suoria ja epäsuoria vaikutuksia. Lisäksi rakennetaan erilaisista prosessi- ja henkilötekijöistä muodostuvia nuorten sosiaalisen toimintakyvyn selitysmalleja. Tutkimuksen analyysivaiheita ja muuttujien välisiä yhteyksiä voidaan yksinkertaistetusti ilmentää kuvion 3 avulla.

KUVIO 3 Tutkittavan ilmiön hypoteettinen malli

Bronfenbrennerin malliin sovellettuna sosiaaliseen toimintakykyyn ovat yhteydessä henkilöön itseensä liittyvät tekijät, prosessiin eli perheen arkeen liittyvät tekijät sekä kontekstitekijät. Lisäksi tutkitaan ajassa tapahtuvien muutosten merkitystä nuorten sosiaalisen toimintakyvyn kehittymiselle. Esioletuksina voidaan muotoilla seuraavat hypoteesit. 1) Lämmin ja rajat asettava vanhem-

muus on yhteydessä nuorten vahvaan sosiaaliseen toimintakykyyn. 2) Perheen myönteinen tunneilmapiiri on yhteydessä vahvaan sosiaaliseen toimintakykyyn. 3) Perheen toimivuus toimii vanhemmuuden mediaattorina suhteessa sosiaaliseen toimintakykyyn. 4) Tyttöjen ja poikien välillä esiintyy eroja sen suhteen, miten vanhemmuustyylillä on yhteydessä perheen toimivuuden kautta nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn. Kontekstitekijöiden osalta ei voida asettaa hypoteeseja, koska aiemmat tulokset erilaisten perheeseen liittyvien taustatekijöiden osalta ovat hyvin ristiriitaisia.

Tässä tutkimuksessa hypoteettinen malli on pikemminkin kehikko, jonka avulla ohjaututaan toimivien selitysmallien suuntaan kuin hyvin tarkka ja systemaattinen analyysivaiheita ohjaava malli. Eksploratiivisen tutkimusotteen avulla on mahdollista löytää uutta ja täsmentää aiempia malleja.

9 TUTKIMUKSEN KESKEISET MUUTTUJAT

Seuraavissa alaluvuissa käydään lävitse analyysin kannalta keskeiset mittarit ja muuttujat. Ensin esitellään tärkeimmät selittävät muuttujat, joiden osalta tarkastellaan niiden yhteyttä nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn. Aluksi kuvataan ryhmätasoiset muuttujat. Kyselylomakkeella (ks. liitteet 2 ja 3) mitattuja sosiaalisen toimintakyvyn selittäjiä, perheeseen liittyviä muuttujia ovat muun muassa vanhemmuustyylit ja perheen toimivuus sekä taustatekijät, kuten perhemuoto ja vanhempien sosioekonominen asema. Yksilöön, eli nuoreen itseensä liittyviä selittäjiä ovat esimerkiksi sosiaalinen kompetenssi ja onnistumisasenne. Tämän jälkeen esitellään selitettävät muuttujat eli fokusryhmähaastatteluiden pohjalta rakennetut sosiaalisen toimintakyvyn muuttujat.

Mielipiteet

9.1 Selittäjinä ryhmätasoiset muuttujat

Selittävässä muuttujissa on kolme ryhmätasoisista muuttujaa. Nämä ovat koulu, rinnakkaisluokka ja perhe. Näiden muuttujien avulla tutkitaan, selittääkö tiettyyn ryhmään kuuluminen nuorten sosiaalisen toimintakyvyn vaihtelua eli

ovatko saman ryhmän jäsenet enemmän samanlaisia vai erilaisia kuin muut nuoret.

Koulu, luokka-aste ja rinnakkaisluokka

Nuorilta on kysytty perustiedoissa koulu, jota he käyvät sekä millä luokalla he ovat. Tieto rinnakkaisluokasta on saatu luokittaisten nimilistausten perusteella ja koodattu jälkikäteen kyselyaineistoon. Luokka-aste ei ole suoranaisesti ryhmätasoinen muuttuja. Sen sijaan koulu (N=3) ja rinnakkaisluokka (N=45) ovat ryhmätasoisia muuttujia. Näin siitä syystä, että luokka-aste (eli 7.-, 8.- tai 9.-vuosiluokka) ei muodosta selkeää ryhmää, jossa nuoret viettäisivät aikaa yhdessä. Nuoret ovat enemmän yhdessä oman rinnakkaisluokan (esim. 7A, 7B, 9A tai 9B) nuorten kanssa.

Perhe

Perheitä aineistossa on 384 kappaletta. Aineistossa on 29 sellaista perhettä, joista vähintään kaksi sisarusta on vastannut kyselyyn. Tiedot sisaruussuhteista on saatu vanhempien lähettämistä lomakkeista, joilla he ovat antaneet lapselleen luvan osallistua tutkimukseen.

9.2 Selittäjinä perheeseen ja vanhempiin kiinnittyvät muuttajat

Aluksi kuvataan perheeseen ja vanhempiin liittyvät taustatekijät. Osa kysymyksistä on esitetty nuorille, mutta esimerkiksi vanhempien taustatiedot on kysytty vanhemmilta. Kysymyksen tai mittarin perässä on sulkeissa N, mikäli tieto on kysytty nuorilta ja V, mikäli tieto on kysytty vanhemmilta.

Perherakenne ja perhekoko (N)

Perherakennetta⁴⁰ on kysytty nuorilta kysymällä: Ketä asuu kanssasi samassa taloudessa? Kysymykseen on ollut valmiit vastausvaihtoehdot. Ero- tai uusperheen kohdalla nuori on pääsääntöisesti tehnyt valinnan, kumman perheen osalta on vastannut kysymykseen. Hyvin tasapuolisessa asumisessa nuori on vastannut molempien perheiden osalta, jolloin muutamalla vastaajalla näyttäisi vastausten perusteella olevan perhe, johon kuuluu sekä isä ja äiti että isäpuoli ja äitipuoli. Nämä vastaajat on nimetty perhemuoto -muuttujalla luokkaan muu perhemuoto, koska ei ole haluttu tehdä oletusta nuoren perhemuodosta. Muu perhemuoto sisältää myös ne nuoret, jotka asuvat sijaisperheissä.

Perheen koko on selvitetty saman kysymyksen perusteella. Vastausten pohjalta on muodostettu arvo, kuinka monta perheenjäsentä perheessä on. Tutkimukseen osallistunut nuori on laskettu lukuun mukaan.

⁴⁰ Tekstissä perherakenteella viitataan perheen kokoon (perheenjäsenten määrä ja keitä perheeseen kuuluu) ja perhemuotoon. Perheen kokoon ja perhemuotoon liittyviä ilmauksia käytetään aina, kun on tarve käyttää täsmällisiä nimityksiä.

Perheen taloudellinen tilanne (V)

Perheen taloudellista tilannetta on kysytty vanhemmilta kahdella eri tavalla. Näistä ensimmäisessä kysymyksessä on pyydetty arvioimaan kotitalouden kuukausituloja verojen jälkeen mukaan lukien tulonsiirrot. Vastaja on valinnut valmiista vastausvaihtoehdoista perheen taloudellista tilannetta parhaiten kuvaavan vaihteluvälin⁴¹. Toisessa kysymyksessä on pyydetty arvioimaan subjektiiviseen kokemukseen perustuen, miten hyväksi vastaja kokee perheen taloudellisen tilanteen.

Vanhempien koulutustausta ja työllisyystilanne (V)

Kyselylomakkeen täyttänyt vanhempi on vastannut koulutustaustaan ja työllisyystilanteeseen liittyviin kysymyksiin sekä omalta että mahdollisen puolison osalta. Jokaisessa tapauksessa ei ole kyse nuoren vanhempien tiedoista, vaan mahdollisesti myös äitipuolen ja isäpuolen tiedoista.

Vanhemmuustyytyväisyys (V)

Vanhempien tyytyväisyyttä vanhemmuuteen mitattiin vanhemmuustyytyväisyys -mittarin avulla (Kansas Parental Satisfaction Scale, KPS; James, Schumm, Kennedy, Grigsby, Shectman, & Nichols 1985; saatavissa Fischer & Corcoran 2007, 357–358). Mittari sisältää 3 kysymystä, jotka mittaavat vanhemman tyytyväisyyttä itseensä vanhempana, lapsensa käyttäytymiseen ja lapsi-vanhempi suhteeseen. Mittarin reliabiliteetti on mittaria luotaessa ollut äitien osalta .78 ja isien osalta .85 (James ym., 1985, 166). Tässä aineistossa reliabiliteetti äitien osalta on .80 ja isien osalta .76.

Vanhemmuustyyli (N)

Vanhemmuustyyliä mitattiin Child Rearing Practices Report -mittarista (CRPR, Roberts, Block & Block 1984) kehitetyllä suomalaisella versiolla⁴² (ks. esim. Aunola & Nurmi 2004). Mittaristossa on väittämiä siitä, miten vanhemmat asennoituvat nuoreen ja miten he toimivat eri tilanteissa. Nuoria pyydettiin arvioimaan vanhempiensa vanhemmuutta erikseen sekä äidin että isän osalta. Vanhemmuustyyli -mittarin ulottuvuudet ovat lämpimyys, kontrolloivuus ja syyllistävyys⁴³. Äitien vanhemmuustyyliä kuvastavien ulottuvuuksien reliabiliteetit ovat .76–.92 ja isien osalta .83–.94.

Perheen toimivuus: Family Functioning Scale (N ja V)

Perheen toimivuutta mittaavan Family Functioning Scale (FFS) -mittarin⁴⁴ ovat alun perin kehittäneet Tavitian, Lubiner, Green, Grebstein ja Velicer (1987; saatavissa Fischer & Corcoran 2007, 288–290). Green (1991) on jatkokehittänyt mit-

⁴¹ Vaihteluväli on mittaustapana hankala, koska sitä ei päästä suhteuttamaan riittävän tarkasti perheen kokoon.

⁴² Kyselylomakkeen suomalainen versio ja sen käyttö lupa on saatu Jari-Erik Nurmelta 17.1.2008.

⁴³ Ulottuvuuksista on käytetty myös nimityksiä lämpimyys sekä behavioraalinen ja psykologinen kontrolli (ks. esim. Aunola 2005).

⁴⁴ Mittarin käyttö lupa on saatu mittarin yhteyshenkilönä toimivalta Lawrence Grebsteinilta sähköpostitse 6.3.2009.

taria retrospektiiviseen, eli lapsuuden perheen toimivuutta muistelevaan aineistoon perustuvassa väitöstutkimuksessaan. Mittari on suunniteltu mittaamaan perheen toimivuutta sekä kokonaisuutena että osa-alueittain: kuinka hyvin perheenjäsenet huomioivat toisiaan, jakavat asioita keskenään ja arvostavat toisiaan.

Mittarin kehittäjät (Tavitian ym. 1987) ja Green (1991) ovat erityyppisistä aineistoista johtuen saaneet toisistaan hivenen poikkeavat faktorirakenteet. Mittari sisältää 40 väittämää, jotka ovat alun perin latautuneet viidelle eri faktorille: kommunikaatio, konfliktit, perheen myönteinen tunnetila, huolet ja rituaalit. Tämän tutkimuksen nuorten aineiston faktorirakenne vastaa osittain Yhdysvalloissa 12–64-vuotiaiden nuorten ja aikuisten parissa kerätyn aineiston perheen toimivuuden ulottuvuuksia. Muuttujista 27 latautui neljälle perheen toimivuuden ulottuvuudelle: kommunikaatio, konfliktit, perheen tunnetila ja huolet.

Samat kysymykset kysyttiin nuorten lisäksi heidän vanhemmiltaan. Sekä nuoret että vanhemmat vastasivat kysymyksiin omasta näkökulmastaan. Toisin sanoen vastaukset eivät ole vertailukelpoiset siten, että ne mittaisivat perheen toimivuutta esimerkiksi nuoren näkökulmasta. Sen sijaan nuoret ja vanhemmat ovat vastanneet kysymyksiin omana henkilökohtaisena mielipiteenään toimivuudesta vastaushetkellä siinä perheessä, johon vastaaja kuuluu. Vanhempien aineistossa faktorirakenne ei noudata nuorten aineiston rakennetta. Vanhempien vastausten osalta perheen toimivuuden summamuuttujat on kuitenkin luotu⁴⁵ nuorten aineiston faktorirakenteen mukaisesti, jotta summamuuttujat ovat sisällöllisesti yhteneväisiä. Tämä mahdollistaa nuorten ja vanhempien vastausten vertailtavuuden. Ulottuvuuksien reliabiliteetit nuorten aineistossa ovat .78–.89 ja vanhempien aineistossa .70–.85.

9.3 Selittäjinä yksilöön kiinnittyvät muuttujat

Nuorten sosiaalisen toimintakyvyn selittäjinä toimivien yksilötasoisten muuttujien tieto on kysytty nuorilta. Seuraavaksi kuvataan vain analyysissä käytetyt olennaiset muuttujat ja mittarit. Analyysien kannalta keskeisimmät mittarit SDQ ja MASK on kuvattu tarkemmin jakaumineen, jotta sisällöt ja samaa ilmiötä kuvaavien mittarien erot olisivat selkeämmin hahmotettavissa.

Masentuneisuus

Nuorten masentuneisuutta mitataan Beckin 14-osaisen mittarin suomalaisella versiolla, jota on 12-osaisena käytetty suomalaisissa kouluterveyskyselyissä. Mittari sisältää 14 erilaista muun muassa mielialaan, pettymyksiin, päätösten

⁴⁵ Vanhempien aineisto sisältää jonkin verran puuttuvia tietoja. Keskiarvo laskettiin kommunikaation, perheen tunnetilan ja huolten faktoreille, mikäli puuttuvia tietoja oli korkeintaan yksi. Sen sijaan konflikti -muuttujalla keskiarvo laskettiin, jos puuttuvia tietoja oli korkeintaan yksi, mutta tämä puuttuva tieto ei saanut olla lyöminen -muuttujalla, koska kyseisen muuttujan jakauma on erilainen kuin muilla muuttujilla ja siten se olisi vääristänyt keskiarvoa.

tekemiseen ja nukkumiseen liittyvää kysymystä, jotka mittaavat nuoren itsearvioon perustuen masentuneisuuden esiintymistä ja sen voimakkuutta. Kyse ei ole diagnosoidusta masennuksesta. Summapistemäärien perusteella masentuneisuus luokitellaan neljään luokkaan: ei masennusta, lievä masentuneisuus, keskivaikea masentuneisuus ja vaikea masentuneisuus (Kaltiala-Heino & Rimpelä & Rantanen & Laippala 1999, 451). Tässä tutkimuksessa analyyseissa on käytetty keskiarvoa. Mitä suurempi arvo, sitä enemmän nuori kokee masentuneisuutta.

Itsetunto

Nuorten itsetuntoa on mitattu Rosenbergin itsetuntomittarin lyhennetyllä versiolla (Rosenberg 1965). Mittari on laajasti käytetty ja mittaa nuorten yleistä hyväksyntää, arvostusta ja asennetta itseä kohtaan. Yksittäisten muuttujien arvoista on laskettu summapistemäärä, jonka vaihteluväli mittarilla on 0–15 ja aineistossa 1–15 (ka. 9,48). Mitä suurempi arvo, sitä vahvempi itsetunto nuorella on.

Nuorten tyytyväisyys

Nuorten tyytyväisyys sisältää kysymyksiä nuorten tyytyväisyydestä vanhempiensa toimintaan sekä perhe-elämään ja elämään yleensä. Muuttujista on muodostettu nuorten tyytyväisyyttä kuvaava keskiarvo.

Koskettaminen

Koskettamisen merkitys nousi esille nuorten valokuva-aineistosta. Valokuvista välittyi nuorten luonteva yhdessä olemisen ja kaverisuhteen ilmaisun tapa, joka ilmeni koskettamisen kautta. Koskettaminen kuvastaa sosiaalista taitoa siten, osaako yksilö olla fyysisessä kontaktissa toisten ihmisten kanssa ja ottaa vastaan lohdutusta kosketuksen kautta. Nuorten luontevuutta koskettamiseen mitattiin neljällä kysymyksellä: en pidä siitä, että ihmiset koskevat minuun; tunnen oloni epä mukavaksi kun ihmiset ovat minua fyysisesti liian lähellä; pidän koskettamisesta niiden ihmisten kanssa, jotka ovat minulle tärkeitä; minulle läheisen ihmisen halaus voi lohduttaa minua. Koskettamisen osa-alueen reliabiliteetti on .59.

Normien mukainen toiminta

Normien mukainen toiminta mittaa sitä, miten nuori toimii suhteessa vallitseviin normeihin. Normien mukaista toimintaa on mitattu kolmen fokusryhmähaastatteluista esiin nostetun kysymyksen avulla: lyön tai läimin kavereitani, minusta on mukava ärsyttää joitakin opettajia, ja noudatan sääntöjä. Nämä muodostivat oman, sosiaalisesta toimintakyvystä erillisen ulottuvuuden, joka mittaa koulukontekstiin liittyvää toimintaa. Normien mukaisen toiminnan reliabiliteetti on .58.

Internet-sosiaalisuus

Internet-sosiaalisuus on nuorten fokusryhmähaastatteluissa esiin nostama sosiaalisuuden muoto. Internet-sosiaalisuudesta esitettiin sekä kielteisiä että myönteisiä tulkintoja. Jotta saataisiin selville Internet-sosiaalisuuden merkitys nuor-

ten sosiaalisen toimintakyvyn osana, mitattiin nuorten Internet-sosiaalisuutta kolmen haastattelussa pohdittuun kysymyksen avulla: suurin osa koulun jälkeisestä vapaa-ajastani kuluu tietokoneella; saan tukea murheisiini Internetin kautta (esim. tiedon saaminen ja keskustelupalstat); tutustun Internetin kautta uusiin ihmisiin. Internet-sosiaalisuus ulottuvuuden reliabiliteetti on .63.

Onnistumisasenne ja epävarmuusasenne

Onnistumisasennetta ja epävarmuusasennetta mitattiin toimintastrategioiden lomakkeella, joka sisälsi 20 kysymystä⁴⁶. Faktoriansalyysi osoitti, että kysymyksistä ei muodostu sisällöllisesti tarkoituksenmukaisia toimintastrategioita mitaavia faktoreita. Sen sijaan osa kysymyksistä faktoroitui kahdeksi ulottuvuudeksi mitaten onnistumisasennetta ($\alpha=.78^{47}$) ja epävarmuusasennetta ($\alpha=.75$; $r=-.266$; ks. liite 5).

Vahvuuksien ja vaikeuksien kyselylomake (SDQ-Fin)

Vahvuuksien ja vaikeuksien kyselylomake (Strengths and Difficulties Questionnaire, SDQ-Fin) on Robert Goodmanin Englannissa kehittämän kyselylomakkeen pohjalta suomalaiseen käyttöön kehitetty mittari (Goodman 1997, 1999; Goodman, Meltzer & Bailey 1998; Koskelainen, Sourander & Kaljonen 2000). Lomake on kehitetty varsinaisesti lastenpsykiatriseen käyttöön opettajille, tutkijoille ja kliinistä työtä tekeville. Sen on todettu kuitenkin olevan tarkoituksenmukainen myös yleisemmässä käytössä. Sitä on käytetty paljon muun muassa koulukyselyiden osana mittaamaan nuorten psykososiaalisia vahvuuksia ja vaikeuksia. Lomaketta on käytetty laajasti ympäri maailman. Se on käännetty jo yli 60 kielelle (ks. Sdqinfo). Mittarin on todettu olevan validi sekä psykometrisilta ominaisuuksiltaan toimiva myös suomalaisten nuorten keskuudessa (Koskelainen ym. 2000, 282–283).

Vahvuuksien ja vaikeuksien mittari koostuu 25 tunne-elämän ja käyttäytymisen ongelmiin liittyvästä väitteestä. Nuorten itsensä täytettäväksi tarkoitettu kysely mittaa 11–16-vuotiaiden nuorten tunnemaailmaan ja käyttäytymiseen liittyviä vaikeuksia, mutta myös vahvuuksia jakautuen viiteen osa-alueeseen: tunne-elämän oireet, käytöshäiriön oireet, tarkkaavaisuuden ongelmat, kaverisuhteiden ongelmat sekä myönteinen sosiaalinen käyttäytyminen. Vastausvaihtoehdot eri väittämiin ovat kolmiportaisesti 0 = Ei päde, 1 = Pätee jonkin verran sekä 2 = Pätee varmasti⁴⁸. Muuttujakohtaiset jakaumat ja keskiarvot sekä reliabiliteetit on nähtävissä taulukosta 8.

⁴⁶ Kyselylomakkeen suomalainen versio ja sen käyttö lupa on saatu Jari-Erik Nurmelta 4.5.2009. Alkuperäinen kyselylomake ja mittariston kehitysprosessi on katsottavissa Jari-Erik Nurmen, Katariina Salmela-Aron ja Tarja Haaviston (1995) artikkelista. Tässä tutkimuksessa on käytetty mittariston lyhennettyä versiota.

⁴⁷ Tutkimuksen tuloksiin liittyvät lyhenteet ja niiden selitteet löytyvät liitteestä 4.

⁴⁸ Pisteytys on mittariston kehittäjän. Ks. tarkemmin taulukoista 8 ja 9.

TAULUKKO 8 Vahvuuksien ja vaikeuksien kyselylomakkeen (SDQ-Fin) muuttujakohtaiset jakaumat (%) ja keskiarvot sekä osiokohtaiset reliabiliteetit (N=358)

Vastaa seuraaviin kysymyksiin sen perusteella, miten asiat ovat omalla kohdallasi olleet viimeisen 6 kuukauden aikana.	Ei päde (0) %	Pätee jonkin verran (1) %	Pätee varmas-ti (2) %	Keski-arvo
Tunne-elämän oireet ($\alpha=0.77$)				
Kärsin usein päänsärystä, vatsakivusta tai pahoinvoinnista.	50,6	36,6	12,8	0,6
Murehdin monia asioita.	39,7	48,3	12,0	0,7
Olen usein onneton, mieli maassa tai itkuinen.	67,9	27,7	4,5	0,4
Jännitän uusia tilanteita. Kadotan helposti itseluottamukseni.	36,0	49,7	14,2	0,8
Kärsin monista peloista, olen helposti pelästynyt.	64,0	29,1	7,0	0,4
Käytöshäiriön oireet ($\alpha=0.65$)				
Saatan vihastua kovasti ja menetän usein malttini.	57,0	37,4	5,6	0,5
Yleensä teen niin kuin minua käsketään. (K)	30,2	61,7	8,1	0,8
Tappelen usein. Saan muut tekemään mitä haluan.	75,4	22,1	2,5	0,3
Minua syytetään usein valehtelemisestä tai petkuttamisesta.	68,2	26,8	5,0	0,4
Otan tavaroita, jotka eivät kuulu minulle, joko kotoa, koulusta tai muualta.	74,0	22,9	3,1	0,3
Tarkkaavaisuuden ongelmat ($\alpha=0.68$)				
Olen levoton, en pysty olemaan kauan hiljaa paikoillani.	39,1	51,1	9,8	0,7
Olen jatkuvasti hypistelemässä jotakin tai kiemurtelen paikoillani.	44,1	46,4	9,5	0,7
Häiriinnyn helposti. Minun on vaikea keskittyä.	54,5	38,5	7,0	0,5
Harkitsen tilanteen ennen kuin toimin. (K)	29,9	62,6	7,5	0,8
Saatan tehtävät loppuun. Olen hyvin pitkäjänteinen. (K)	29,9	63,7	6,4	0,8
Kaverisuhteiden ongelmat ($\alpha=0.64$)				
Olen enimmäkseen yksinäni. Yleensä touhuan yksin tai pitäydyn oman itseni seurassa.	57,3	34,1	8,7	0,5
Minulla on yksi tai useampia hyviä ystäviä. (K)	76,0	21,2	2,8	0,3
Ikäiseni ylipäänsä pitävät minusta. (K)	31,8	60,1	8,1	0,8
Olen muiden lasten tai nuorten silmätikku tai kiusaamisen kohde.	73,5	19,8	6,7	0,3
Tulen paremmin toimeen aikuisten kuin ikäisten kanssa.	43,0	44,1	12,8	0,7
Myönteinen sosiaalinen käyttäytyminen ($\alpha=0.66$)				
Pyrin olemaan ystävällinen muita ihmisiä kohtaan. Otan muiden tunteet huomioon.	0,8	40,2	58,9	1,6
Jaan mielelläni tavaroitani (ruokaa, pelejä, kyniä jne.) toisten kanssa.	12,0	62,8	25,1	1,1
Tarjoudun auttamaan, jos joku loukkaa itsensä, on pahoilla mielin tai huonovointinen.	5,3	50,8	43,9	1,4
Olen kiltti pienempiäni kohtaan.	5,6	38,8	55,6	1,5
Tarjoudun usein auttamaan muita (vanhempiani, opettajia, muita lapsia).	5,9	63,7	30,4	1,3

Skaala 0–2. Mitä suurempi arvo, sitä enemmän vastaajalla on oireita, ongelmia ja myönteistä sosiaalista käyttäytymistä kyseisen osa-alueen osalta. K = Skaala käännetty.

Osa-alueiden kysymysten perusteella kullekin nuorelle on laskettu osiokohtainen summapistemäärä, joka ilmaisee vaikeuksien tai vahvuuksien voimakkuutta. Vahvuuksien ja vaikeuksien mittarin korkein kokonaissummapistemäärä on 40, joka saadaan laskemalla yhteen osioiden pistemäärät lukuun ottamatta myönteisen sosiaalisen käyttäytymisen osiota. Osiokohtaiset jakaumat ja raja-arvot on esitelty taulukossa 9.

TAULUKKO 9 Vahvuuksien ja vaikeuksien kyselylomakkeen (SDQ-Fin) osiokohtaiset jakaumat (%) ja raja-arvot (N=358)

	Normaali % (pistemäärä)	Rajatapaus % (pistemäärä)	Epänormaali % (pistemäärä)
Tunne-elämän oireet	87,2 (0-5)	6,4 (6)	6,4 (7-10)
Käytöshäiriön oireet	76,8 (0-3)	8,4 (4)	14,8 (5-10)
Tarkkaavaisuuden ongelmat	86,9 (0-5)	7,3 (6)	5,9 (7-10)
Kaverisuhteiden ongelmat	69,8 (0-3)	21,5 (4-5)	8,7 (6-10)
Myönteinen sosiaalinen käyttäytyminen	74,0 (6-10)	19,0 (5)	7,0 (0-4)
Yhteensä	75,1 (0-15)	12,6 (16-19)	12,3 (20-40)

Taulukosta 9 on nähtävissä, että keskimäärin 75 % nuorista sijoittuu vahvuuksien ja vaikeuksien kyselylomakkeen pistemäärien mukaan niin sanottuun normaalikategoriaan⁴⁹. Näillä nuorilla ei ole tavanomaista enempää ongelmia eikä oireita tunne-elämän, käytöshäiriöiden, tarkkaavaisuuden ja kaverisuhteiden osalta. Niitä, jotka kuuluvat niin sanottujen epänormaaliksi luokiteltujen pistemäärien kategoriaan, on 5,9–14,8 %. Vastanneilla nuorilla on eniten käytöshäiriön oireita. Sen sijaan, jos lasketaan yhteen sekä rajatapaus että epänormaali -luokitteluihin sijoittuvat nuoret, nuorilla on eniten kaverisuhteiden ongelmia (30,2 %).

Monitahoarviointi sosiaalisesta kompetenssista (MASK)

Mask on ala- ja yläkouluikäisten lasten ja nuorten sosiaalisen kompetenssin mittaamiseen tarkoitettu mittari. Sosiaalisen kompetenssin mittari koostuu 15 väitteestä, jotka jakautuvat myönteiseen ja kielteiseen sosiaaliseen käyttäytymiseen. Myönteistä sosiaalista käyttäytymistä mittaavat yhteistyötaitojen ja empatian osa-alueet sekä kielteistä sosiaalista käyttäytymistä impulsiivisuuden ja häiritsevyyden osa-alueet. Vastausvaihtoehdot eri väittämiin ovat neliportaiset 1 = En koskaan, 2 = Harvoin, 3 = Usein sekä 4 = Erittäin usein. MASK-mittarilla ei saada tietoa yksilön sosiaalisen toiminnan motivaatiosta tai tavoitteista, vaan se keskittyy nimenomaan sosiaalisiin taitoihin ja itsesäätelyyn (Kaukiainen ym. 2005, 4–5).

Toistomittausten jälkeen mittarin on todettu sisältävän neljä sosiaalisen kompetenssin osa-aluetta ja olevan sekä validi että reliabeli mittari. (Junttila ym. 2006; Kaukiainen ym. 2005.) Faktoriansalyysin tulos vahvisti mittarin kehit-

⁴⁹ Kategorioiden nimeäminen ja pisteytyksen raja-arvot ovat mittariston kehittäjien.

täjien saaman faktorirakenteen⁵⁰ ja sen pohjalta muodostettiin keskiarvosummamuuttujat: yhteistyötaidot ($\alpha=0.80$), empatia, ($\alpha=0.68$), impulsiivisuus ($\alpha=0.80$) ja häiritsevyys ($\alpha=0.74$).

TAULUKKO 10 MASK -mittarin muuttujakohtaiset jakamat (%) ja keskiarvot sekä osiokohtaiset reliabiliteetit ja keskiarvot (N=359)

Kuinka usein seuraavat väittämät sopivat Sinuun?	En kos- kaan (1) %	Harvoin (2) %	Usein (3) %	Erittäin usein (4) %	Keski- arvo
Myönteinen sosiaalinen käyttäytyminen					
Yhteistyötaidot ($\alpha=0.80$)					3,0
Tarjoan apuani muille oppilaille.	1,1	16,4	70,2	12,3	2,9
Osallistun innokkaasti ryhmän toimintaan.	0,8	15,3	62,7	21,2	3,0
Kutsun muita oppilaita mukaan toimintaan.	2,5	28,7	56,8	12,0	2,8
Osaan aloittaa taitavasti keskustelun kavereiden kanssa.	1,1	14,5	58,2	26,2	3,1
Teen yhteistyötä muiden oppilaiden kanssa.	1,1	11,7	64,3	22,8	3,1
Empatia ($\alpha=0.68$, ka. 3,2)					3,2
Osaan olla hyvä kaveri.	0,0	4,5	57,4	38,2	3,3
Otan huomioon muiden oppilaiden tunteet.	0,6	8,1	64,9	26,5	3,2
Osoitan muille oppilaille, että hyväksyn heidät.	0,8	10,3	58,5	30,4	3,2
Kielteinen sosiaalinen käyttäytyminen					
Impulsiivisuus ($\alpha=0.80$)					2,0
Minulla on lyhyt pinna.	23,7	49,3	20,1	7,0	2,1
Saan raivokohtauksia ja kiukunpuuskia.	38,4	46,8	11,1	3,6	1,8
Ärsyynnyn helposti.	20,3	49,9	24,5	5,3	2,2
Häiritsevyys ($\alpha=0.74$, ka. 1,8)					1,8
Härnään ja teen pilaa muista oppilaista.	37,0	51,0	9,2	2,8	1,8
Väittelen ja riitelen kavereiden kanssa.	30,4	59,1	9,7	0,8	1,8
Häiritseen ja ärsytän muita oppilaita.	49,9	43,2	5,0	1,9	1,6
Toimin ajattelematta.	21,2	57,7	16,2	5,0	2,1

Skaala 1–4. Mitä suurempi arvo, sitä enemmän vastaajalla on myönteistä tai kielteistä sosiaalista käyttäytymistä kyseisen osa-alueen osalta.

Taulukosta 10 nähdään, että suurimmalla osalla nuorista on hyvät taidot toimia ystävien kanssa. Toisaalta nuorilla on kohtalaisen paljon impulsiivisuutta (23,9 %). He myös toimivat oman arvionsa mukaan aika usein ajattelematta (21,2 %).

Vahvimmin osa-alueista korreloivat yhteistyötaidot ja empatia ($r=.628^{***}$) sekä impulsiivisuus ja häiritsevyys ($r=.519^{***}$), heikoimmin impulsiivisuus ja empatia ($r=-.155^{**}$). Jatkoanalyysseja varten yksittäisistä osa-alueista muodostet-

⁵⁰ Yhteistyötaitojen ja empatian osa-alueet faktoritoituivat yhdeksi faktoriksi, lisäksi impulsiivisuus ja häiritsevyys. Pakotettaessa faktorirakenne neljään faktoriin muodostui neljä faktoria: yhteistyötaidot, empatia, impulsiivisuus ja häiritsevyys.

tiin myönteisen sosiaalisen käyttäytymisen sekä kielteisen sosiaalisen käyttäytymisen keskiarvosummamuuttuja. Näiden välinen korrelaatio on $-.260^{***}$.

9.4 Selitettävänä nuorten sosiaalinen toimintakyky

Sosiaalista toimintakykyä mittaavana mittarina käytetään faktorianalyysin avulla luotuja summamuuttujia. Summamuuttujat on rakennettu nuorten fokusryhmähaastatteluiden ja valokuva-aineiston pohjalta muodostuneista osa-alueita vastaavista kysymyksistä. Osa-alueet olivat tavoitteellisuus, vastuullisuus, tasavertaisuus, itsevarmuus ja lojaalius. Taulukossa 11 on esitetty osa-alueet määrällisen aineiston tulosten mukaisesti.

Nuorten vastaukset kysymyksiin eivät muodostaneet osa-alueita suoraan vastaavia nuorten sosiaalisuuden toimintakyvyn ulottuvuuksia, vaan vastaukset jäsenyivät uusiksi ulottuvuuksiksi. Nuorten sosiaalisen toimintakyvyn ulottuvuudet ovat suunnitelmallisuus, lojaalius ja itsevarmuus. Ulottuvuuksista suunnitelmallisuus ja lojaalius korreloivat vahvimmin ($r=.666^{***}$). Lojaaliuden ja itsevarmuuden korrelaatio on $.377^{***}$ sekä itsevarmuuden ja suunnitelmallisuuden korrelaatio on $.271^{***}$.

Verrattaessa laadullisen aineiston pohjalta muodostettuja osa-alueita määrällisen aineiston avulla tuotettuihin nuorten sosiaalisen toimintakyvyn ulottuvuuksiin, huomataan tuloksen täsmentyneen. Vastuullisuus ja tasavertaisuus eivät ole faktorianalyysin jälkeen omia ulottuvuuksiaan, vaan vastuullisuutta ja tasavertaisuutta mittaavat kysymykset jakautuivat suunnitelmallisuuteen (tavoitteellisuus) ja lojaaliuteen. Sisällöllisesti on täysin ymmärrettävissä, että on oltava vastuullinen ja tasavertainen sekä itselleen että toisille ollakseen suunnitelmallinen ja lojaali. Tämä tulee esille myös nuorten fokusryhmähaastatteluita. 9.-luokkalainen poika määritteli vastuullisuuden liittyvän päämäärätietoisuuteen ja 9.-luokkalainen tyttö toisista ihmisistä vastuullisuuteen. 8.-luokkalainen poika liitti vastaukset vastuusta yhteen tiivistäen toiminnan tavoitteellisuuden: "No, jos tekee jotain mistä se kaveri ei tykkää. Sitten se kaverisuhde voi pahimmillaan mennä vaikka poikki." Eli jos ystävydessä ei kannu vastuutaan, seurauksena voi olla ystävyden menetys. Vastuu ja tasavertaisuus suhteissa muihin ihmisiin nivoutuu nuorten sosiaalisen toimintakyvyn eri ulottuvuuksille. Nuorten sosiaalinen toimintakyky on ikään kuin vastuun ja tasavertaisuuden läpäisemää. Niitä ei voi erottaa sosiaalisesta toimintakyvystä erillisiksi ulottuvuuksiksi.

Seuraavassa osassa siirrytään tutkimaan nuorten sosiaalista toimintakykyä selittäviä tekijöitä. Kyse on niin sanotusti uuden empiirisen ilmiön nostamisesta tutkimuksen keskiöön. Sosiaalista toimintakykyä ei ole aiemmin vastaavasti tutkittu nuorten parissa: esimerkiksi käsitteen määrittely ja sisältö pohjautuu nuorten tuottamaan tietoon. Ilmiötä tarkastellaan uuden tietämyksen pohjalta. Näin ollen ei ole olemassa vahvaa teoreettista tietoa siitä, miten esimerkiksi vanhemmuustyylit ja perheen toimivuus ovat yhteydessä nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn. Tästä syystä analyysissa edetään hyvinkin pikkutarkoin vai-

hein ja tuotetaan yksityiskohtaista tietoa nuorten sosiaalisen toimintakyvyn ulottuvuuksista ja ilmenemisestä suhteessa esimerkiksi erilaisiin taustatietoihin sekä yhteyksistä yksilö- ja perhemuuttujiin.

TAULUKKO 11 NSTK -mittarin muuttujakohtaiset jakaumat (%) ja keskiarvot sekä osiokohtaiset reliabiliteetit ja keskiarvot (N=359)

	1	2	3	4	5	Keski- arvo
	%	%	%	%	%	
Suunnitelmallisuus ($\alpha=0.76$)						4,0
Opettelen ja teen asioita, joita minun on osattava, jotta aikuisena selviydyn itsenäisestä elämästä.	0,8	2,8	19,2	46,2	30,9	4,0
Jos jokin ratkaisuvaihtoehto ei toimi, mietin jotain muuta vaihtoehtoa ratkaistakseni jonkin tietyn ongelman. Minulla on tällä hetkellä joitakin tulevaisuudensuunnitelmia.	0,6	3,9	25,9	50,7	18,9	3,8
Pyydän apua, jos en selviydy itsenäisesti jostakin asiasta.	1,1	6,4	16,2	40,7	35,7	4,0
Mietin useimmiten toimintani seurauksia. Otan pikkuhiljaa enemmän vastuuta omista asioistani.	1,1	3,9	20,6	49,3	25,1	3,9
Huolehdin, että asiat, jotka ovat vastuullani, tulevat tehtyä.	2,2	9,5	25,6	39,6	23,1	3,7
	0,3	0,8	7,0	55,2	36,8	4,3
	1,1	2,5	12,0	52,6	31,8	4,1
Lojaalius ($\alpha=0.68$)						4,1
Uskallan sanoa aidon mielipiteeni keskusteltavaan asiaan koko ryhmän kuullen isommassakin porukassa.	1,7	7,5	19,8	37,0	34,0	3,9
Olen tyytyväinen kaverisuhteisiini.	0,6	3,6	8,6	38,7	48,5	4,3
Osaan puolustaa itseäni tarvittaessa.	1,4	2,8	10,3	44,0	41,5	4,2
Puolustan ystävääni, jos häntä kiusataan. Jos ystäväni haluavat toimia jossain tilanteessa eri tavoin kuin minä, pyrin löytämään ratkaisun, joka sopisi kaikille. Teen ystävyiden hyväksi myös sellaisia asioita, jotka aivät minua kiinnostaa, mutta ne ovat ystävälleni tärkeitä.	0,3	0,8	7,5	41,5	49,9	4,4
	0,6	4,2	23,4	51,0	20,9	3,9
						3,9
	2,2	7,0	29,8	43,2	17,8	3,7
Itsevarmuus ($\alpha=0.78$)						3,6
Luotan siihen, että ihmiset ajattelevat minusta myönteisesti.	3,1	8,9	28,7	46,5	12,8	3,6
Pelkään, että joku huomaa heikkouteni. (K)	27,0	25,1	24,8	15,9	7,2	3,5
Pelkään, että jään yksin, ulos kaveriporukasta. (K)	35,9	22,8	18,9	14,8	7,5	3,7
Ajattelen usein, että muut nuoret eivät pidä minusta. (K)	13,9	33,1	26,5	18,4	8,1	3,3
Tunnen itseni usein yksinäiseksi. (K)	39,0	30,9	14,2	11,1	4,7	3,9

Skaala 1-5; 1 = Täysin eri mieltä, 2 = Jokseenkin eri mieltä, 3 = En samaa enkä eri mieltä, 4 = Jokseenkin samaa mieltä, 5 = Täysin samaa mieltä. Mitä suurempi arvo, sitä enemmän vastaajalla on sosiaalista toimintakykyä kyseisen osa-alueen osalta. K = Skaala käännetty.

OSA IV

NUORTEN SOSIAALISEN TOIMINTAKYVYN RAKENTUMINEN JA KEHITTYMINEN

10 SOSIAALINEN TOIMINTAKYKY YHTEISÖTASOISENA ILMIONÄ

Tutkimukseen osallistuneilla nuorilla on monia niin sanottuja ryhmäjäsennyksiä. He käyvät yhtä kaupungin kolmesta koulusta, käyvät tiettyä rinnakkaisluokkaa (esim. 7A tai 7B) ja kuuluvat mahdollisten sisarustensa kanssa tiettyyn perheeseen. Nämä ovat nuoren elämässä vaikuttavia luonnollisia ryhmiä, joiden olemassaolo aiheuttaa aineiston analyysiin hierarkkisen ulottuvuuden. On mahdollista, että tietyn ryhmän jäsenet ovat samankaltaisempia kuin eri ryhmään kuuluvat yksilöt. Esimerkiksi perheen vanhemmuustyylillä vaikuttaa siihen, että saman perheen lapset ovat tarkasteltavan ominaisuuden osalta samankaltaisempia kuin eri perheissä kasvaneet lapset. Luokan ryhmädynamiikka voi vaikuttaa siten, että tietyn koululuokan nuoret ovat tarkasteltavan ominaisuuden osalta samankaltaisempia kuin muiden luokkien nuoret. Tällaista vaikutusta voidaan nimittää myös yhteisötason yhteydeksi tai kontekstivaikutukseksi.

Ryhmän jäsenten samanlaisuuden mittana voidaan käyttää sisäkorrelaatiota. Sisäkorrelaatio vaihtelee arvojen 0 ja 1 välillä. Mitä suurempi arvo, sitä homogeenisempia ryhmään kuuluvat nuoret ovat toistensa kanssa verrattuna koko aineiston nuoriin. Tällöin kyse on ryhmätasoisesta ilmiöstä eli ryhmään kuuluminen jossain määrin yhdenmukaistaa nuoria. Mikäli sisäkorrelaation arvo on lähempänä nollaa, sitä erilaisempia ryhmään kuuluvat ovat toisiinsa nähden, eikä ryhmän jäsenyys samankaltaista jäseniään. Tällöin kyse on yksilötason ilmiöstä. Kyse voi olla myös ryhmäjäsennydestä, jota ei ole huomattu tutkia. Esimerkiksi kaveriryhmien merkitys jää tässä tutkimuksessa analyysien ulkopuolelle, koska aineiston keräämisvaiheessa tehtyjen päätösten mukaisesti kaveriryhmien merkityksen tutkiminen ei ollut mahdollista. Tällaisia päätöksiä olivat esimerkiksi tutkimuseettinen päätös kerätä aineisto koodein ja vanhemmilta saaduin suostumuksin. Tällöin tutkimuksessa ei voitu kysyä kysymyksiä kaveripiiristä (ketä kaveripiiriin kuuluu), mikä olisi edellyttänyt kaikkien koululaisten osallistumisen kyselyn täyttämiseen ja kaikkien nuorten suostumuksen nimien käyttöön kavereita nimettäessä.

Jatkoanalyysijä varten on syytä tarkastella, kuinka paljon nuorten sosiaalinen toimintakyky selittyy ryhmätasoisilla selittäjillä ja miten paljon on kyse yksilötasoisesta ilmiöstä. Näin saadaan selville, miten paljon kouluun ja perheeseen liittyvät tekijät selittävät nuorten sosiaalista toimintakykyä vai selittävätkö vain nuoreen itseensä liittyvät piirteet sitä, millainen sosiaalinen toimintakyky hänellä on. Jos kyse olisi vain tai pääasiassa siitä, että nuoren yksilölliset ominaisuudet selittäisivät sosiaalista toimintakykyä, esimerkiksi sillä ei olisi kovinkaan suurta merkitystä, millainen perhetausta nuorella on. Tästä seuraisi myös se, että pyrittäessä tukemaan nuorta ja hänen sosiaalisen toimintakykynsä vahvistumista, tulisi antaa nuorelle yksilöllistä tukea. Oletettavaa kuitenkin on, että nuorten sosiaalinen toimintakyky ei ole vain yksilön ominaisuuksiin sidoksissa oleva, vaan myös perheeseen liittyvillä tekijöillä on merkitystä sosiaalisen toimintakyvyn muotoutumisessa ja kehittämisessä.

Koulutasolla aineistossa on vain kolme ryhmää, eli kolme koulua, joten tulokset koulutason sisäkorrelaatioiden osalta ovat vain suuntaa antavia. Koululuokkia aineistossa on 45 kappaletta, joten tällä tasolla tulokset sisäkorrelaation osalta ovat erittäin luotettavia.⁵¹ Perhetasoisessa aineistossa sisarusryhmiä on 29 (28 sisarusta ja yhdessä perheessä on 4 yläkouluikäistä lasta), muilla nuorilla ei ole sisarusta mukana aineistossa⁵². Näin ollen perhetasoisia ryhmiä on riittävästi, mutta kussakin perheessä on vähän jäseniä, tässä tapauksessa sisarusia. Tämä voi vaikuttaa siihen, että lasketut sisäkorrelaatiot ovat harhaisia (Clarke & Wheaton 2007). Hox (2010, 234) on kuitenkin todennut, että ryhmien määrä on merkityksellisempi kuin yksilöiden määrä ryhmissä tai aineiston koko. Mahdollisen harhaisuuden toteamiseksi perhetason osalta sisäkorrelaatiot on laskettu kahteen kertaan: ensin koko aineistosta ja tämän jälkeen tulokset on tarkastettu poistamalla yksittäiset nuoret analyysistä, jolloin mukana ovat vain sisarusryhmät. Tällöin analyysistä on poistettu yksittäisten nuorten varianssi tarkasteltavan muuttujan suhteen. Näin nähdään, miten aineistokoon muutos vaikuttaa tuloksiin ja saadaan varmennettua jo saadut perhekohtaiset tulokset sisäkorrelaation osalta. Sisarusaineistoon (29 perheen sisarukset) perustuva suunnitelmallisuuden sisäkorrelaatio on .304, lojaaliuden .332 ja itsevarmuuden .403. Perhetason sisäkorrelaatioita verrattaessa nähdään, että tulokset ovat samansuuntaiset, mutta eroja esiintyy (ks. taulukko 12).

⁵¹ On huomattava, että koulu- ja koululuokkataso ovat sisäkkäisiä ryhmiä. Laskettaessa koululuokkakohtaiset sisäkorrelaatiot kouluittain arvot vaihtelevat siten, että koulussa C koululuokalla ei ole yhtään selittävää voimaa sosiaalisen toimintakyvyn osalta. Sen sijaan koulussa B koululuokka selittää suunnitelmallisuudesta 6,2 %, lojaaliudesta 3,7 % ja itsevarmuudesta 7,2 %. Koulussa A vastaavat arvot ovat 0,8 %, 7,8 % ja 0 %.

⁵² Vähäisen sisarusmäärän vuoksi sisäkorrelaatioiden avulla ei voitu tarkastella perhetekijöiden merkitystä sukupuolittain.

TAULUKKO 12 Koulu, koululuokka ja perhe nuorten sosiaalisen toimintakyvyn selittäjinä (ICC)

Sosiaalista toimintakykyä			
mittaava muuttuja	Koulu	Koululuokka	Perhe
Suunnitelmallisuus	.000	.021	.572
Lojaalius	.000	.051	.310
Itsevarmuus	.049	.061	.469

Sisäkorrelaatioita eri tasojen osalta tarkasteltuna huomataan, että koulujen väliset (koulutaso) erot selittävät hyvin vähän nuorten sosiaalisen toimintakyvyn yksilöllisestä vaihtelusta (taulukko 12). Ainoastaan itsevarmuuden osalta koulutaso selittää vähän, mutta vain 4,9 %. Vaikka arvoihin tulee suhtautua varauksella vähäisen ryhmäkoon vuoksi, sisäkorrelaatiot ovat samassa linjassa koululuokkatason sisäkorrelaatioiden kanssa. Koululuokkien väliset erot selittävät 2,1–6,1 % nuorten sosiaalisen toimintakyvyn yksilöllisestä vaihtelusta. Näin ollen voidaan sanoa, että sillä, mitä koulua nuori käy tai mihin luokkaryhmään nuori kuuluu, ei ole paljonkaan merkitystä sille, millainen nuoren sosiaalinen toimintakyky on. Toisin sanoen tietyn koulun tai koululuokan nuoret ovat toisiinsa nähden erilaisia sosiaalisen toimintakyvyn osalta ryhmäjäsenyydestä riippumatta. Esimerkiksi Dufur kollegoineen (2008) on tutkinut kouluun ja perheeseen liittyvän sosiaalisen pääoman merkitystä nuorten ongelmakäyttäytymiseen liittyen. Myös heidän tuloksensa osoitti, että koulu ei ole merkityksellinen selittäjä. Sen sijaan perheen sosiaalinen pääoma, sisältäen esimerkiksi vanhemman tietoisuuden lastensa tekemisistä, oli vahva nuorten vähäistä ongelmakäyttäytymistä selittävä tekijä (Dufur ym. 2008, 152–159).

Koulun ollessa heikko sosiaalisen toimintakyvyn selittäjä, perhe osoittautui merkitykselliseksi nuorten sosiaalisen toimintakyvyn yksilöllistä vaihtelua selittäväksi tasoksi. Saman perheen sisarukset ovat samankaltaisempia kuin muut nuoret jokaisella sosiaalisen toimintakyvyn osa-alueella. Perheenjäsenyys selittää eniten nuorten suunnitelmallisuutta (ICC=.572), mutta vahvasti myös itsevarmuutta (ICC=.469) ja lojaaliutta (ICC=.310). Kysymykseksi nousee, onko perhetekijöillä merkitystä vain nuorten sosiaaliselle toimintakyvylle vai selittävätkö perheen piirteet myös muita sosiaalisuuden osa-alueita, kuten sosiaalisia taitoja sekä oireita ja ongelmia.

Tarkasteltaessa muita sosiaalisuutta mittaavia osa-alueita, tulee huomata, että perhetaso kadottaa osin selitysvoimansa. Toisin sanoen perhe ei ole yhtä voimakkaan merkityksellinen selittäjä esimerkiksi kielteisen käyttäytymisen osalta (ICC=.000), tunne-elämän ja käytöshäiriön oireiden, empaattisuuden ja kaverisuhteiden ongelmien osalta (ICC=.015–.056). Näiden sosiaalisuuden osa-alueiden osalta saman perheen lapset ovat toisiinsa nähden erilaisia perheeseen liittyvistä ominaisuuksista, esimerkiksi vanhemmuudesta huolimatta. Näiden osa-alueiden taustalla selittäjänä on osittain koululuokka. Esimerkiksi käytöshäiriön oireista koululuokka selittää 8,6 %. Näin ollen sillä, mihin koululuokkaan nuori kuuluu, on merkitystä sille, miten paljon hänellä on niin sanottuja käytöshäiriön oireita. Tällöin koululuokassa voisi olla käytöshäiriöitä ko-

rostava ilmapiiri. Muita selittäviä tekijöitä voivat olla yksilön persoonallisuus tai kaveriryhmä, mutta myös mahdolliset perhesuhteissa tapahtuneet muutokset lapsuuden aikana.

Sisäkorrelaatioiden perusteella voidaan sanoa, että fokusryhmähaastatteluiden pohjalta rakennetut nuorten sosiaalisen toimintakyvyn osa-alueet ovat vahvasti perhetasoon kiinnittyviä ($ICC=.310-.572$) koulun ja koululuokan jäädessä heikoiksi selittäjiksi. On merkittävää, jos perheeseen liittyvät ominaisuudet (perheiden väliset erot toisiinsa nähden) selittävät yli puolet nuorten suunnitelmallisuuden vaihtelusta. Sisäkorrelaatiot perhetason osalta ovat epävarmoja sisarusaineiston pienuuden vuoksi. Sisäkorrelaatiot ovat kuitenkin suuntaa antavinakin niin suuria, että tulos ei ole merkityksetön. Perhe on merkityksellinen nuorten sosiaalisen toimintakyvyn selittäjä. Tästä syystä seuraavaksi keskitytään perheeseen liittyviin selittäjiin sosiaalisen toimintakyvyn tarkastelussa. Tutkitaan, mitkä ja miten paljon sosiaalisen toimintakyvyn osa-alueet ovat selitettävissä perheen ominaisuuksilla (prosessi- ja kontekstitekijät). Näin ikään kuin tarkastetaan sisäkorrelaatioiden avulla saatua informaatiota ja varmenne-taan, ovatko perheeseen liittyvät ominaisuudet sosiaalisen toimintakyvyn merkityksellisiä selittäjiä.

11 NUORTEN PERHEET JA NIIDEN TOIMIVUUS

Luvun tarkoituksena on tarkastella perheitä, joissa nuoret elävät. Bronfenbrennerin (2001; Bronfenbrenner & Morris 2006) teoriaan suhteutettuna luku pohjautuu prosessi-henkilö-konteksti-aika -mallin kahteen tekijään: prosessiin ja kontekstiin. Aluksi esitetään kuvailevia tietoja perheestä, jossa nuorten sosiaalinen toimintakyky rakentuu ja muokkautuu. Näitä kontekstiin liittyviä tekijöitä ovat perheen taustatiedot, kuten perhemuoto, perheenjäsenten määrä sekä vanhempien koulutustausta ja työllisyystilanne. Toiseksi tutkitaan prosessitekijöitä. Prosessitekijöitä ovat perheeseen liittyvät tekijät, joiden kautta ja vaikutuksessa nuorten sosiaalinen toimintakyky rakentuu ja kehittyy. Prosessitekijöitä ovat perheen toimivuus ja perheen vanhemmuustyylit. Kokonaisuudessaan luvussa tarkastellaan nuorten perheitä, vanhempien vanhemmuutta ja perheen toimivuutta sekä näiden tekijöiden välisiä yhteyksiä.

Aluksi kuvataan kontekstitekijöitä, sitten vanhemmuustyylit -muuttujan rakentamista ja ominaisuuksia. Tämän jälkeen tarkastellaan äitien ja isien osalta erikseen, millaisia erilaisia vanhemmuustyyliä vanhemmilla on ja kuvaillaan, millaiset piirteet ovat ominaisia kullekin vanhemmuudelle. Lopuksi tarkastellaan, millainen perheen vanhemmuustyyli on nuorten arvioimana myönteisin perheen toimivuuden kannalta sekä miten perheen vanhemmuustyyli on yhteydessä nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn.

11.1 Nuorten vanhemmat ja perheet

Lapsiperhe voi syntyä ja muuttua monin eri tavoin, useimmiten biologisen lapsen syntymän myötä, avio- ja avoliiton tai adoption myötä (Hartman 2003, 637–638). Perheet ovat myös taustatekijöiden osalta erilaisia. Esimerkiksi vanhempien sosioekonomisessa taustassa ja perherakenteessa on eroja, jotka voivat olla yhteydessä nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn. Pitkittäistutkimuksen perusteella vanhempien sosioekonominen tausta selittää miesten aikuisiän sosiaalisen toimintakyvyn kehitystä, mutta ei naisten (Pulkkinen ym. 2002, 258–262).

Myös vanhemmuus on tekijä, jolla on todettu olevan yhteyttä eri tavoin mitattuun sosiaaliseen käyttäytymiseen, taitoihin tai sosiaaliseen toimintakykyyn. (Prelow ym. 2007; Soenens & Vansteenkiste 2005, 595–596; Simons-Morton & Crump 2003; Pulkkinen ym. 2002; Simons-Morton 2002; Lindsey & Mize 2001; Carson ym. 1999). Keskeinen tulos on se, että lapsikeskeinen vanhemmuus⁵³ on yhteydessä sekä poikkileikkausaineistoin tutkittuun nuoruusiän että pitkittäisaineistoin tutkittuun aikuisiän sosiaaliseen toimintakykyyn (Pulkkinen ym. 2002, 258–262). Tästä syystä luvun aluksi tutustutaan tarkemmin, millaisia nuorten vanhemmat ovat taustoiltaan (taulukko 13) ja millaisissa perheissä nuoret elävät (taulukko 14).

TAULUKKO 13 Nuorten vanhempien taustatiedot⁵⁴

	Äidit/ äitipuolet (n=332)		Isät/ isäpuolet (n=303)	
	n	%	n	%
Ikä				
Alle 40-vuotias	66	15,9	39	9,4
41–50-vuotias	211	51,0	178	43,0
Yli 51-vuotias	47	11,4	80	19,3
Koulutustausta				
Peruskoulutus	19	5,9	30	10,2
Keskiasteen koulutus	222	68,5	208	71,0
Korkea-asteen koulutus	83	25,6	55	18,8
Työllisyystilanne				
Työssä	276	83,1	263	86,8
Ei-työssä	56	16,9	40	13,2

Kyselylomakkeella on kysytty vastaajan ja hänen mahdollisen puolisonsa taustatietoja. Tästä syystä yllä olevassa taulukossa on sekä äitien ja isien, mutta myös mahdollisten äiti- ja isäpuolien tiedot. Äitien ja isien työllisyystilanne vastaushetkellä on toisiinsa nähden lähes samanlainen. Vakituudessa tai määräaikaisessa osa- tai kokopäivätyössä on äideistä 83,1 % ja isistä 86,8 %. Vanhemmista 13–17 % on työttömänä, eläkkeellä, opiskelemassa tai eri syistä pitkäaikaisesti kotona (esim. lasten hoito, pitkä lomautus, sairausloma). Sen sijaan koulutustaustan suhteen vanhemmat eroavat jonkin verran toisistaan. Suurimmalla osalla vanhemmista on keskiasteen koulutus (äidit 68,5 %; isät 71 %). Isisitä useammalla on pelkästään peruskoulutus (äidit 5,9 %; isät 10,2 %) ja äideistä useammalla on korkeakoulutus (äidit 25,6 %; isät 18,8 %). Iän suhteen isät ovat keskimäärin kaksi vuotta äitejä vanhempia. Nuorin vanhemmista on 30-vuotias, vanhin 62-vuotias.

⁵³ Pulkkinen, Nygrenin ja Kokon (2002; ks. myös Metsäpelto, Pulkkinen & Poikkeus 2001) lapsilähtöinen vanhemmuus on vastaava kuin Baumrindin (1966) määrittelemä auktoritatiivinen vanhemmuus.

⁵⁴ Vanhempien vastausten määrä (n) vaihtelee kysymyksestä riippuen, onko vastaaja vastannut kyseiseen kysymykseen. Vaihtelua aiheuttaa myös se, että kaikilla vastaajilla ei ole puolisoa, joten vastaajasta riippuen puolison osalta puuttuu tietoa esimerkiksi koulutustaustasta tai työllisyystilanteesta.

Nuorista 74 prosenttia asuu niin sanotussa ydinperheessä, jossa on molemmat biologiset vanhemmat, 13 prosenttia asuu isän tai äidin uusperheessä ja 10 prosenttia yksinhuoltajaperheissä (taulukko 14). Kahdella prosentilla nuorista on muu perhemuoto. Muu perhemuoto sisältää sekä ne nuoret, jotka asuvat sijaisperheissä että nuoret, joiden osalta ei käy selkeästi ilme, millainen perhemuoto heillä on. Perheissä on keskimäärin 2,5 lasta ja 4,6 perheenjäsentä mukaan lukien perheissä asuvat isovanhemmat. Perheissä asuu valtakunnallisesti verraten paljon lapsia, koska koko Suomessa perheissä asuu keskimäärin 1,8 lasta. Keskiarvoero johtunee siitä, että tämän aineiston vastanneet ovat jo ohittaneet pikkulapsiperhevaiheen, joissa on keskimäärin vähemmän lapsia.

Nuorista suurin osa elää perheissä (73,3 %), joissa molemmat vanhemmat työskentelevät vähintään osa-aikaisesti. Vain kolmella prosentilla nuorista kumpikaan vanhempi ei ole työelämässä.

TAULUKKO 14 Perheiden taustatiedot

	Poikittaisaineisto 2009		Pitkittäisaineisto 2009–2011	
	Nuoret (N=359)		Nuoret (N=115)	
	n	%	n	%
Perhemuoto				
Biologinen perhe	267	74,4	90	78,3
Yksinhuoltajaperhe	36	10,0	7	6,1
Uusperhe	48	13,4	14	12,2
Muu perhemuoto	8	2,2	4	3,5
Perheenjäsenten määrä				
2–3	79	22,0	21	18,3
4	138	38,4	48	41,7
5 tai enemmän	142	39,6	46	40,0
Vanhempien koulutustaso				
Molemmilla peruskoulutus	3	1,0	1	1,1
Molemmilla keskiasteen koulutus	159	53,9	42	45,7
Molemmilla korkeakoulutus	36	12,2	12	13,0
Vanhemmilla eritasoinen koulutus	97	32,9	37	40,2
Vanhempien työllisyystilanne				
Molemmat töissä	220	73,3	68	73,1
Isä töissä, äiti kotona	40	13,3	13	14,0
Äiti töissä, isä kotona	31	10,3	9	9,7
Molemmat kotona	9	3,0	3	3,2

Julkisissa keskusteluissa nousee aika ajoin esiin yksinhuoltaja- ja uusperheiden sekä heidän lastensa ongelmat. Ydinperhettä on pitkään pidetty ideaalina sen eheyden ja luonnollisten perhesuhteiden vuoksi (Nätkin 2003, 16, 18, 37). Ydinperhemalliin perustuva lähestymistapa on erilaistuvien perheiden aikana hyvin staattinen tapa tarkastella perhettä. Tällöin perhemuodot määrittävät perheeseen kuuluvat henkilöt tietyntilaisiin piirteihin ja asemoivat tietyntilaiset perheet erillaisiksi, yleensä paremmiksi tai huonommiksi kuin toiset. Kuitenkin myös ydinperheet voivat olla monenlaisia ja erilaisia suhteessa toisiinsa, samoin yksinhuoltajaperheet (Anderson 2003, 121). Toisin sanoen perheet toimivat eri ta-

voin siitä riippumatta, mitä perhemuotoa perhe edustaa. Perhemuotoa merkityksellisempää nuoren kehitykselle on se, mitä perheissä tehdään tai miten toimitaan ja miten nuori kokee esimerkiksi perheessä vallitsevan tunneilmapiirin (esim. Brannen, Heptinstall & Bhopal 2000; Broberg 2010, 211; myös Al-Krenawi & Slonim-Nevo 2008, 759).

Tutkijat ovat saaneet ristiriitaisia tuloksia perhemuodon yhteydestä sosiaaliseen käyttäytymiseen (Amato 2001; Kesner & McKenry 2001, 140; Broberg 2010, 194). Tässä tutkimuksessa eri perhemuotojen välillä ei esiinny eroja sosiaalisen toimintakyvyn suhteen.

Perheen koon on todettu olevan yhteydessä ongelmakäyttäytymiseen: mitä suurempi lapsimäärä, sitä enemmän ongelmakäyttäytymistä. Tämän selitetään johtuvan muun muassa yhtä lasta käytettävissä olevan ajan vähäisyydestä (Parcel & Dufur 2001, 41). Tulokset vaihtelevat sen mukaan, minkä ikäisiä lapset ovat ja mikä on selitettävän muuttujan tarkka sisältö. Suunta on kuitenkin se, että suurella perheen lapsimäärällä on kielteinen vaikutus lapsen sosiaalisiin taitoihin (Niemi 2012, 112–114). Tässä tutkimuksessa perheenjäsenten, myöskään erikseen katsottuna lasten määrällä ei ollut yhteyttä nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn.

Perhemuodon ja perheenjäsenten lukumäärän ohella suurin osa perheeseen ja vanhempiin liittyvistä tekijöistä ei ollut yhteydessä nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn. Perhetekijöinä analyysissä mukana olivat erilaiset vanhempia ja perhettä kuvaavat muuttujat: perheen vanhemmuustyyli, taloudellinen tilanne, vanhemmuustyytyväisyys (KPS), vanhempien tyytyväisyys, vanhempien ikä sekä koulutustausta ja työllisyystilanne. Perhetekijöistä ainoastaan vanhemmuustyyliä kuvaava muuttuja sekä perheen toimivuus olivat selkeästi yhteydessä nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn. Joidenkin sosiaalisen toimintakyvyn osa-alueiden ja esimerkiksi äidin koulutuksen, isän työllisyystilanteen tai taloudellisen tilanteen kokemisen välillä oli yhteys, mutta selitysasteet jäivät pieniksi (1,6–5,6 %). Yhteydet katoavat, kun mukaan otetaan muita selittäjiä. Tästä syystä seuraavan alaluvun aluksi tarkastellaan vanhemmuustyyliä, siten käsitellään perheen vanhemmuustyylien yhteydet ensin perheen toimivuuteen ja sen jälkeen nuorten sosiaalisen toimintakyvyn ulottuvuuksiin.

11.2 Perheiden vanhemmuustyyli ja perheen toimivuus

Nuoret ovat arvioineet erikseen sekä äitien että isien vanhemmuutta. Tässä tutkimuksessa muodostui faktorianalyysin avulla kolme vanhemmuustyylin ulottuvuutta. Ne on nimetty lämpimyydeksi, kontrolloivuudeksi ja syyllistävyudeksi. Seuraavana olevassa taulukossa 15 on kuvattu väittämät sekä niiden keskiarvot, kommunaliteetit ja faktorilataukset erikseen äitien ja isien osalta. Lisäksi on kuvattu muodostuneet äitien ja isien vanhemmuustyylien ulottuvuudet sekä niiden ominaisarvot, reliabiliteetit ja selitysosuudet.

TAULUKKO 15 Vanhemmuustyylejä koskeva faktorointi

Vanhemmuustyylit -mittarin väittämät	Keski- arvot		Kommu- naliteetit		Faktorilataukset					
	Äidit	Isät	Äidit	Isät	Äidit			Isät		
					F1	F2	F3	F1	F2	F3
Lämpimyyys										
Minulla ja äidilläni/isälläni on hyvä suhde.	6,0	5,7	.70	.71	.91			.86		
Äitini/isäni kunnioittaa mielipiteitäni.	5,8	5,6	.54	.73	.80			.91		
Äitini/isäni osoittaa usein, että hän rakastaa minua.	5,5	5,0	.54	.61	.78			.75		
Äitini/isäni ottaa ajatukseni huomioon kun hän suunnittelee perheen asioita.	5,5	5,3	.61	.66	.77			.81		
Äitini/isäni osoittaa minulle usein, kuinka hän arvostaa sitä, että yritän tehdä jotakin tai saada jotain aikaiseksi.	5,5	5,4	.58	.68	.76			.78		
Äitini/isäni tietää mistä asioista olen kiinnostunut.	5,8	5,4	.56	.62	.75			.77		
Äitini/isäni tietää, kenen kanssa vietän aikaani.	5,9	5,2	.44	.51	.69			.70		
Äitini/isäni mielestä kiitos saa aikaan enemmän kuin rangaistus.	5,4	5,1	.40	.43	.66			.70		
Äitini/isäni tietää yleensä, mitä puuhailen ja missä olen.	5,7	5,0	.44	.52	.64			.69		
Äitini/isäni rohkaisee minua oma-aloitteellisuuteen.	5,6	5,3	.59	.67	.62			.78		
Jos meillä on erimielisyyksiä äitini/isäni kanssa, selvitämme asiat yleensä puhumalla.	5,4	5,3	.39	.56	.58			.69		
Kontrolli										
Äitini/isäni mielestä nuoren on käyttäydyttävä kunnolla vanhempiaan kohtaan.	5,9	5,7	.54	.69	.66			.79		
Kun äitini/isäni suuttuu, hän myös näyttää sen.	5,0	5,1	.25	.29	.61			-.33	.50	
Äitini/isäni mielestä on tärkeää, että perheessämme noudatetaan sääntöjä.	5,7	5,5	.53	.61	.61			.78		
Äidilläni/isälläni on tärkeää, että tottelen häntä.	5,7	5,6	.60	.64	.55			.69		
Äitini/isäni mielestä toruminen ja asioista muistuttaminen on paikallaan.	5,1	5,0	.25	.48	.51			.66		
Jos käyttäydyn huonosti tai sopimattomasti, äitini/isäni kyllä näyttää selvästi, että hän on pettynyt ja häpeissään.	4,8	4,6	.36	.51	.46			.53	.39	
Syylisyyttä										
Äitini/isäni muistuttaa minua usein, miten paljon hän on uhrautunut minun vuokseni.	3,9	3,8	.87	.91			.94		.93	
Äitini/isäni muistuttaa minua usein siitä, mitä kaikkea hän on vuokseni tehnyt.	4,3	3,9	.66	.88			.79		.90	

Faktorit: F1 = lämpimyyttä; F2 = kontrolloivuuks; F3 = Syylisyyttä.

Äitien lämpimyyttä: ominaisarvo 6,98; selitysosuus 36,7 %, $\alpha=.92$.

Äitien kontrolloivuuks: ominaisarvo 1,89; selitysosuus 10,0 %; $\alpha=.76$.

Äitien syylisyyttä: ominaisarvo 0,96; selitysosuus 5,0 %; $\alpha=.86$.

Isien lämpimyyttä: ominaisarvo 7,70; selitysosuus 40,5 %, $\alpha=.94$.

Isien kontrolloivuuks: ominaisarvo 2,58; selitysosuus 13,6 %; $\alpha=.83$.

Isien syylisyyttä: ominaisarvo 1,43; selitysosuus 7,5 %; $\alpha=.94$.

Mittarin skaala 1-7: mitä suurempi keskiarvo, sitä lämpimämpää, kontrolloivampaa tai syylisyyttä nuori arvioi vanhempansa vanhemmuuden olevan.

Faktoriansalyysin perusteella molempien vanhemmuustyyliä ovat sisällöllisesti yhteneväiset, kuten myös Metsäpelto ja Pulkkinen (2003, 73–74) ovat havainneet. Ulottuvuuksista lämpimyyden vanhemmuuden osa-alueena kuvastaa tunteilmapiiriä, joka vanhemman ja nuoren välillä on perheen arjessa: kuinka nuori kokee tullessa kuulluksi, arvostetuksi ja rakastetuksi sekä kuinka tietoisia ja kiinnostuneita nuoren tekemisistä ollaan vanhempien taholta. Kontrollointi ilmaisee sitä, miten vanhempi ohjaa ja kontrolloi nuoren käyttäytymistä ja osoittaa vanhempi sääntöjen ja tottelevaisuuden tärkeyden. Syyllistävyys ilmaisee sitä, muistuttaako vanhempi nuorelle usein siitä, mitä kaikkea hän on tehnyt ja miten paljon uhrautunut nuoren vuoksi. Keskiarvot osoittavat, mitä suurempi keskiarvo, sitä vahvempaa on äidin ja isän lämpimyyden, kontrollointi sekä syyllistävyys lapsiaan kohtaan. Vaikka vanhemmuustyylien ulottuvuudet ovat sisällöllisesti samanlaiset, äidit ja isät osoittavat vanhemmuutta lapsilleen eri tavoin eri osa-alueiden osalta. Äidit ovat sekä lämpimämpiä, kontrolloivampia että syyllistävämpiä kuin isät (taulukko 16).

TAULUKKO 16 Äitien ja isien vanhemmuustyylien ulottuvuudet (ka.)⁵⁵

	Äidit (n = 357)	Isät (n = 350)
Lämpimyyden***	5,6	5,3
Kontrollointi*	5,4	5,3
Syyllistävyys*	4,1	3,9

*** p<.001, ** p<.01, * p<.05

Mittarin skaala 1–7: mitä suurempi keskiarvo, sitä lämpimämpää, kontrolloivampaa tai syyllistävämpää nuori arvioi vanhempansa vanhemmuuden olevan.

On huomattava, että arvioijan sukupuoli vaikuttaa siihen, miten hän arvioi tarkasteltavaa ominaisuutta, esimerkiksi vanhemmat arvioivat lapsensa ominaisuuksia tai toimintaa eri tavoin (Renk & Phares 2007, 109). Nuorten arviot vanhempiensa vanhemmuudesta vaihtelevat jonkin verran sukupuolittain. Pojat arvioivat yhtäläisesti isiensä ja äitiensä vanhemmuutta kunkin osa-alueen osalta, samoin tytöt kontrollin osalta. Sen sijaan tytöt arvioivat äitinsä vanhemmuuden lämpimyyden osalta myönteisemmin kuin isänsä lämpimyyden (p<.001) sekä äidit syyllistävämmiksi kuin isät (p=.010). Pojat siis kokevat äidin ja isän vanhemmuuden kunkin osa-alueen osalta samanlaisena toisiinsa nähden, kun tytöt kokevat äitinsä lämpimämmiksi, mutta syyllistävämmiksi kuin isänsä. Tulos tukee osittain aiemmin esitettyä näkemystä siitä, että tytöille suhde äitiin on erilainen kuin isään ja pojille suhde isään on erilainen kuin äitiin (Buist, Dekovic, Meeus & van Aken 2002). Vanhemmuustyyliä mitaten tulos

⁵⁵ Keskiarvoeron tilastollinen merkitsevyys on merkitty tähdillä vanhemmuustyylien ulottuvuuksien yhteyteen vasemmanpuolimmaiseen sarakkeeseen.

pitää tyttöjen osalta paikkansa, mutta pojat arvioivat vanhempi-lapsi-suhteen yhtäläiseksi molempien vanhempien kanssa.

Isillä eri vanhemmuustyylien ulottuvuudet korreloivat voimakkaasti keskenään ($r=.350-.498$), äideillä korrelaatioissa on enemmän vaihtelua ($r=.158-.488$). Tämä kuvastaa sitä, että isillä eri vanhemmuuden osa-alueet ovat lähes yhtä voimakkaasti osana vanhemmuutta toisin kuin äideillä, joilla syyllistävyyttä esiintyy vain vähän yhteydessä lämpimään vanhemmuuteen. Sekä keskiarvoista että korrelaatioista voidaan huomata, että syyllistäminen kuuluu olennaisena osana vanhemmuuteen, etenkin äideillä. Syyllistäminen ei ole vain kielteiseksi mielletty vanhemmuuden osa-alue, kuten monet tutkijat ovat todenneet (esim. Barber 1996; Barber ym. 2012).

Jatkoanalyysija varten lämpimyden ja kontrolloinnin summamuuttujat luokiteltiin kaksiluokkaisiksi. Tällaisessa lähestymistavassa on kyse henkilösuuntautuneesta tutkimusotteesta, joka tarkastelee yksittäisen muuttujan keskiarvon sijasta yksilöitä mittaavien useampien arvojen yhdistelmiä. Summuuttujien katkaisupisteinä käytettiin arvoa viisi, jota esimerkiksi Simons ja Conger (2007, 222) ovat käyttäneet katkaisupisteinä jakaessaan vastaavalla skaalalla olevat vanhemmuuden ulottuvuudet kahteen luokkaan. Näin muodostettiin muuttujat, joiden avulla saatiin esiin vähän ja paljon lämpimyyttä sekä vähän ja paljon kontrollointia lapsilleen osoittavat vanhemmat. Kaksiluokkaisten muuttujien avulla muodostettiin Maccobyn ja Martinin (1983) kasvatus-tyylien typologian mukaisesti erikseen äidin ja isän vanhemmuustyyliä kuvaava nelikenttä: auktoritatiiviset, sallivat, autoritaariset ja laiminlyövät äidit ja isät (ks. tarkemmin luku 5.1). Auktoritatiiviset vanhemmat kohtelevat lapsiaan kunnioittavasti ja rakastavasti rajat asettaen. Sallivat vanhemmat osoittavat rakkautta, mutta eivät halua tai kykene asettamaan rajoja lapsilleen kovinkaan vahvasti. Autoritaarinen vanhempi on rajat asettava, mutta rakkauden ja välittämisen tunteita heikosti osoittava. Hän on niin sanottu viileä ja ankara vanhempi lastaan kohtaan. Laiminlyövä vanhempi on sekä tunteissaan että rajojen asettamisessa vetäytyvä. Maccobyn ja Martinin (1983) nelikentässä pitäydytään tulosten vertailtavuuden sekä aineiston koon tuottamien rajoitusten vuoksi. Syyllistävyuden ulottuvuus jää nelikentän ulkopuolelle, sitä käytetään vain lähinnä kuvaamaan, miten paljon syyllistävyyttä esiintyy eri vanhemmuustyyli-ryhmissä.

Äitien ja isien vanhemmuustyyleistä yleisimmäksi osoittautui tässä aineistossa lämmin ja rajat asettava eli auktoritatiivinen vanhemmuus (taulukko 17). Äideillä seuraavaksi yleisin on salliva vanhemmuus, sitten laiminlyövä vanhemmuus ja viimeisenä autoritaarinen vanhemmuus. Sen sijaan isien vanhemmuudessa toisella sijalla on laiminlyövä, sitten salliva ja viimeisenä autoritaarinen vanhemmuus. Kasvatustyylien nelikenttään pohjautuva luokittelu ei huomioi syyllistävyuden osa-aluetta osana vanhemmuutta. Syyllistävyys kuitenkin näyttäytyy seuraavan taulukon mukaisesti mielenkiintoisena tarkasteltavana vanhemmuuden osa-alueena.

TAULUKKO 17 Syyllistävyiden määrä äitien ja isien vanhemmuustyyli-ryhmissä (n; ka.)

Vanhemmuustyyli	Äidit			Isät		
	n	%	Syyllistävyys	n	%	Syyllistävyys
Laiminlyövä	56	15,7	3,6	84	24	3,1
Autoritaarinen	34	9,5	4,7	45	12,9	3,6
Salliva	69	19,3	3,4	72	20,6	3,2
Auktoritatiivinen	198	55,5	4,4	149	42,6	4,8
Yhteensä	357	100	4,1	350	100	3,9

Äitien ja isien samanlaiset vanhemmuudet eroavat toisistaan syyllistävyiden osa-alueen osalta (taulukko 17). Auktoritatiiviset isät syyllistävät lapsiaan eniten (ka. 4,8), äideistä autoritaariset (ka. 4,7). Syyllistäminen nuorten kokemana liittyy ilmeisen vahvasti rajojen asettamiseen ja sääntöjen noudattamiseen, koska myös autoritaariset isät ja auktoritatiiviset äidit syyllistävät lapsiaan muita vanhemmuustyyliä enemmän. Rajojen asettamisen vähäisyyteen perustuvat laiminlyövien ja sallivien äitien ryhmät syyllistävät lapsiaan enemmän kuin vastaavien vanhemmuustyylien isät, mutta selkeästi vähemmän kuin autoritaariset ja auktoritatiiviset vanhemmat. Syyllistäminen jätetään kuitenkin tulosten selkeyttämisen vuoksi tarkemmista jatkoanalyseista pois, koska analyysien aikana kävi ilmi, että syyllistävyys ei ole tulosmuuttujien kannalta vanhemmuuden merkityksellinen ulottuvuus toisin kuin esimerkiksi Kaisa Aunola ja Jari-Erik Nurmi (2005) ovat artikkelissaan osoittaneet. Tässä tutkimuksessa syyllistävyiden merkityksettömyys johtuu siitä, että syyllistävyys on vahvasti yhteydessä vanhempien lapsilleen osoittamaan kontrollointiin. Kuten edellä olevasta taulukosta on huomattavissa, syyllistävyys liittyy autoritaariseen ja auktoritatiiviseen vanhemmuuteen, joissa rajojen asettaminen on keskeinen osa vanhemmuutta. Päätelmää tukee se, että erilaisissa selitysmalleissa syyllistämisen merkitys selittäjänä katosi, kun kontrolloinnin ulottuvuus asetettiin selittäjäksi.

Vanhempien vanhemmuustyylien lisäksi perheen arjessa nuoren elämään vaikuttava tärkeä tekijä on perheen toimivuus. Nuoret arvioivat perheen toimivuutta kyselylomakkeella ja faktorianalyysin avulla muodostui neljä perheen toimivuuden ulottuvuutta: kommunikaatio, perheen myönteinen tunnetila, konfliktit ja huolet. Taulukossa 18 on nuorten aineiston faktorirakenne perheen toimivuus -mittarin osalta.

TAULUKKO 18 Perheen toimivuus -mittarin väittämät ja ulottuvuudet nuorten aineistossa (ka.)

Perheen toimivuus -mittariston väittämät	Keskiarvot n/v	Kommunaliteetit	Faktorilataukset			
			F1	F2	F3	F4
Kerron perheenjäsenilleni, kun olen surullinen.	3,8/4,8	.71	.84			
Keskustelen perheenjäsenieni kanssa ihmishuoneasioista, kun ne mietityttävät minua.	3,5/5,1	.63	.80			
Kerron perheenjäsenilleni, kun olen peloissani.	3,5/4,2	.61	.79			
Kerron perheenjäsenilleni, kun olen poissa tolaltani.	4,0/4,8	.63	.77			
Perheessäni keskustellaan murrosikään liittyvistä fyysisistä muutoksista.	3,5/4,3	.53	.65			
Perheessäni puhutaan seksuaalisuuteen ja kehittymiseen liittyvistä asioista.	3,1/4,0	.54	.62	.40		
Kerron perheenjäsenilleni, kun olen vihainen heille.	4,3/5,0	.30	.57			
Perheenjäseneni keskustelevat kanssani ongelmistaan.	4,1/5,0	.46	.54			
Perheessämme lapset tappelevat keskenään.	3,2/3,6	.35		.68		
Perheenjäsenet huutavat toisilleen.	3,1/3,5	.45		.60		
Perheenjäseniä täytyy muistutella asioista, joita heitä on pyydetty tekemään.	4,0/4,6	.31		.57		
Perheenjäseneni mielestä olen toivoton tapaus.	2,0/2,1	.48		.57		
Perheenjäsenet käyttävät tavaroitani ilman lupaani	2,8/2,7	.41		.55		
Perheenjäsenet lyövät toisiaan.	1,5/1,3	.29		.50		
Perheessämme riidellään raha-asioista.	2,5/2,8	.38		.45		
Kun perheessäni asiat menevät huonosti, jotakin perheenjäseniä syytetään siitä.	2,8/2,7	.32		.44		
Perheenjäsenet välittävät riittävästi tarpeistani.	5,8/4,9	.54			.74	
Perheenjäsenet kuuntelevat, kun puhun.	5,9/5,6	.48			.73	
Perheeni arvostaa minua.	6,1/5,6	.51			.71	
Perheeni hyväksyy minut sellaisena kuin olen.	6,4/6,1	.39			.62	
Tunnen itseni rakastetuksi perheessämme.	5,7/5,8	.59			.58	
Tulemme perheenä hyvin toimeen muiden perheiden kanssa.	5,9/5,8	.35			.49	
Voin pahoin, kun asiat perheessäni eivät suju.	3,2/4,1	.61				.81
Olen huolestunut, jos joku perheessäni on vihainen.	3,6/4,1	.52				.73
Kun perheessäni asiat menevät huonosti, se vaikuttaa ruokahaluuni.	2,2/2,9	.41				.52
Olen huolestunut, jos olen eri mieltä perheenjäsenieni mielipiteiden kanssa.	2,4/3,1	.31				.49
Minulla on univaikeuksia, kun ajattelen perheemme ongelmia.	2,2/3,0	.40				.44
Ominaisarvot			5,63	4,48	1,35	1,04
Selitysosuudet (yht. 46,3 %)			20,9	16,6	5,0	3,8
Reliabiliteetit			.89	.82	.84	.78

Faktorit: F1 = Kommunikaatio; F2 = Konfliktit; F3 = Perheen tunnetila; F4 = Huolet
 Muuttujakohtaiset keskiarvot on ilmoitettu taulukossa sekä nuorten että vanhempien osalta: n/v, n = keskiarvot nuorten aineistossa; v = keskiarvot vanhempien aineistossa.
 Mittarin skaala 1-7, mitä suurempi arvo, sitä enemmän kommunikaatiota, perheen myönteistä tunnetilaa, konflikteja ja huolia.

Alkuperäisten ja tämän tutkimuksen faktorianalyysin tulosten erona on se, että tässä nuorten aineistossa ei muodostunut rituaalien ulottuvuutta. Perheen toimivuuden ulottuvuutena rituaalit tarkoittavat sitä, kunnioitetaanko perheessä perinteitä, juhlistaanko merkkipäiviä, osallistutaanko sukujuhliin, mutta myös arkisempia rituaaleja, kuten päivittäin yhdessä syömistä. Rituaaleihin alun perin sisältyneistä kysymyksistä vain yksi – tulemme perheenä hyvin toimeen muiden perheiden kanssa – latautui, tässä tapauksessa perheen tunnetila - ulottuvuuteen. Tämä osoittaa sen, että suomalaisessa kulttuurissa esimerkiksi suvun tapaamisiin ja juhlapäiviin suhtaudutaan eri tavoin kuin yhdysvaltalaisessa kulttuurissa. Suomalaisessa kulttuurissa on mahdollisesti kyse perheyhteisyydestä enemmän tunnetilana, esimerkiksi juhlapäivien juhliminen on osa perheen kiinteyttä, läheisyyttä ja tunnesuhdetta kuin niin sanottua rituaalinomaista toimintatapaa. Tulos ei tarkoita sitä, että rituaalit olisivat merkityksellisiä suomalaisissa perheissä, vaan sitä, että niiden rooli ei erotu aineistotallalla perheen tunnetilasta erilliseksi ja yhteneväiseksi ulottuvuudeksi.

Ulottuvuuksista kommunikaatio kuvastaa sitä, miten usein nuoret kertovat omista tunteistaan ja ongelmistaan perheenjäsenilleen ja keskustellaanko perheessä murrosikään ja seksuaalisuuteen liittyvistä asioista. Perheen myönteinen tunnetila kuvastaa sekä sisäistä että ulkoista tunneilmapiiriä eli sitä, tuleeko nuori kuulluksi, rakastetuksi ja huomioituksi perheessään, mutta myös sitä tuleeko perhe toimeen muiden perheiden kanssa. Konfliktit -ulottuvuus ilmaisee riitelyn, syyttelyn, huutamisen ja tappelemisen ilmenemistä perheenjäsenten kesken. Huolet -ulottuvuus ilmentää sitä, miten usein nuorella on huolia perheeseen tai perheenjäseniin liittyvien asioiden vuoksi. Huolten ulottuvuus kuvastaa myös huolten aiheuttamia seurauksia, esimerkiksi miten erilaiset ongelmat tai toisten perheenjäsenten mielialat vaikuttavat omaan mielialaan tai aiheuttaa jopa univaikeuksia ja pahoinvointia.

Seuraavaksi tarkastellaan nuorten arvioimaa perheen toimivuutta eri vanhemmuustyyliyhmissä. Ensin tulokset äitien, sitten isien osalta (ks. taulukko 19). On huomattavissa, että äitien ja isien vanhemmuustyylien yhteydet nuorten kokemukseen perheen toimivuudesta ovat pääosin yhteneväiset.

Sekä äitien että isien auktoritatiivisella vanhemmuudella on yhteys hyvään kommunikaatioon ja perheen myönteiseen tunnetilaan, kun laiminlyövä vanhemmuus on yhteydessä heikkoon kommunikaatioon ja perheen kielteisempään tunnetilaan. Vähäiseen konfliktien ja huolten määrään on yhteydessä salliva vanhemmuus, runsaampaan konfliktien määrään on yhteydessä autoritaarinen vanhemmuus. Tulokset äitien ja isien osalta ovat yhteneväisiä, sen sijaan huolten osalta löytyy vanhempien välillä eroa. Isien osalta runsaampaan huolten määrään on yhteydessä autoritaarinen vanhemmuus, mutta äitien osalta vanhemmuustyylien välillä ei ole eroa.

Edellä esitelty lähestymistapa ei kuitenkaan ota huomioon sitä tosiseikkaa, että kaksivanhempaisissa perheissä myös toisen vanhemman vanhemmuudella on merkitystä. Isän ja äidin vanhemmuustyylien merkitystä yhdessä, suhteessa toisiinsa on tutkittu vähän ja tutkimukselle on tarvetta (Aunola 2005, 364).

TAULUKKO 19 Perheen toimivuus äitien ja isien eri vanhemmuustyyliyhdistyksissä (ka.)

Perheen toimivuus				
Äitien vanhemmuustyyli	Kommunikointi	Tunnetila	Konfliktit	Huolet
Laiminlyövä (n=56)	2,9	5,0	3,1	2,7
Autoritaarinen (n=34)	3,0	5,5	3,3	2,7
Salliva (n=69)	3,9	6,1	2,5	2,5
Auktoritatiivinen (n=197)	4,1	6,2	2,6	2,8
Keskiarvo (N=356)	3,7	6,0	2,7	2,7
Selitysaste ja merkitsevyys	14,5; p<.001	28,1; p>.001	8,6; p<.001	0,8; p=.433
Perheen toimivuus				
Isien vanhemmuustyyli	Kommunikointi	Tunnetila	Konfliktit	Huolet
Laiminlyövä (n=84)	3,2	5,4	3,0	2,6
Autoritaarinen (n=45)	3,7	5,8	3,3	3,3
Salliva (n=72)	3,7	6,1	2,3	2,5
Auktoritatiivinen (n=148)	4,1	6,3	2,6	2,7
Keskiarvo (N=349)	3,7	6,0	2,7	2,7
Selitysaste ja merkitsevyys	9,7; p<.001	20,4; p<.001	13,2; p<.001	5,7; p<.001

Mittarin skaala 1–7, mitä suurempi arvo, sitä enemmän kommunikaatiota, perheen myönteistä tunnetilaa, konflikteja ja huolia. Lihavoidulla merkitty arvo, joka kuvastaa myönteisintä perheen toimivuutta.

On osoitettu, että toinen vanhempi voi kompensoida esimerkiksi toisen vanhemman laiminlyövästä tyyliä (Simons & Conger 2007, 230–237). Myös tietyt vanhemmuustyylien yhdistelmät ovat lapselle aiheuttavia seurauksia tarkastellen parempia kuin toiset (Simons & Conger 2007, 230–237). Lisäksi on esitetty, että pojille suhde isään on erilainen kuin äitiin ja tytöille suhde äitiin erilainen kuin isään esimerkiksi siten, että kiintymys samaa sukupuolta olevaan vanhempaan on vahvempaa (Buist, Dekovic, Meeus, van Aken 2002). Tämän tutkimuksen kuvailevien tulosten mukaan tyttöjen suhteessa äitiin ja isään sekä poikien suhteessa äitiin ja isään ei esiintynyt tilastollisesti merkitseviä eroja. Tulos tukee uuden perheen vanhemmuustyyli -muuttujan rakentamista, joka ottaa huomioon, miten erilaiset äitien ja isien vanhemmuustyylien yhdistelmät ovat nuorten arvioimana yhteydessä erilaisiin tulosuuttujiin. Tämän tutkimiseksi muodostetaan perheen vanhemmuustyyliä kuvastava muuttuja⁵⁶.

⁵⁶ Ennen äitien ja isien vanhemmuustyylien yhdistämistä tarkasteltiin eri yhdistelmien välisiä eroja äitien ja isien välillä. Tutkittiin, onko merkitystä, kumpi vanhemmista edustaa tiettyä vanhemmuustyyliä, esimerkiksi kumpi on autoritaarinen ja kumpi on salliva. Tutkittaessa eroja erilaisten tulosuuttujien suhteen (30 tulosuuttujaa, esimerkiksi perheen toimivuus, sosiaalinen toimintakyky, tyytyväisyys ja itsetunto), tilastollisesta näkökulmasta samanlaisten vanhemmuustyylikombinaatioiden välillä ei esiinny eroa. Tämä tukee äitien ja isien samanlaisten vanhemmuustyylikombinaatioiden (esimerkiksi salliva isä + autoritaarinen äiti & autoritaarinen isä + salliva äiti) yhdistämistä. Erojen tai yhdenmukaisuuden tutkimiseksi tarvitaan kuitenkin suurempia aineistoja, jotta ryhmäkoot olisivat riittävän suuret luotettavien tulosten saamiseksi, kun kysytään eroavatko äitien ja isien samanlaiset vanhemmuustyylikombinaatiot vai eivät. Näin siitä syystä, että nyt ryhmäkoot ovat niin pieniä, että tilastollista merkitsevyyttä syntyy vasta hyvin suurilla keskiarvoeroilla.

TAULUKKO 20 Perheen vanhemmuustyylikombinaatioiden muodostaminen ja jakaumat

Äidin ja isän vanhemmuustyylien				
yhdistelmät	n	Perheen vanhemmuustyyli	n	
Molemmat laiminlyöviä (ä+i)	39	} Molemmat laiminlyöviä	39	
Molemmat autoritaarisia (ä+i)	5		} Molemmat autoritaarisia	5
Molemmat sallivia (ä+i)	34		} Molemmat sallivia	34
Molemmat auktoritatiivisia (ä+i)	129		} Molemmat auktoritatiivisia	129
Laiminlyövä (ä) + autoritaarinen (i)	8	} Laiminlyövät + autoritaariset	23	
Autoritaarinen (ä) + laiminlyövä (i)	15			
Laiminlyövä (ä) + salliva (i)	3	} Laiminlyövät + sallivat	15	
Salliva (ä) + laiminlyövä (i)	12			
Laiminlyövä (ä) + auktoritatiivinen (i)	4	} Laiminlyövät + auktoritatiiviset	21	
Auktoritatiivinen (ä) + laiminlyövä (i)	17			
Autoritaarinen (ä) + salliva (i)	8	} Autoritaariset + sallivat	20	
Salliva (ä) + autoritaarinen (i)	12			
Autoritaarinen (ä) + auktoritatiivinen (i)	5	} Autoritaariset + auktoritatiiviset	25	
Auktoritatiivinen (ä) + autoritaarinen (i)	20			
Salliva (ä) + auktoritatiivinen (i)	11	} Sallivat + auktoritatiiviset	37	
Auktoritatiivinen (ä) + salliva (i)	26			
Yhteensä	348	Yhteensä	348	

Aineiston koko asettaa kuitenkin rajoituksen, jonka myötä ei voida tutkia kaikkia erilaisia äitien ja isien vanhemmuustyyliyhdistelmiä. Yhdistettäessä äitien ja isien vanhemmuustyyliä erilaisiksi kombinaatioiksi, syntyy 16 erilaista tyylien yhdistelmää. Joissakin yhdistelmäryhmissä on vai 3–5 äitiä ja isää, mikä ei ole jatkoanalyysien kannalta mielekäästä. Tästä syystä samaan ryhmään yhdistettiin sellaiset vanhemmuustyylien yhdistelmäparit, joissa on samanlainen yhdistelmä, esimerkiksi salliva äiti ja autoritaarinen isä sekä salliva isä ja autoritaarinen äiti. Edellä oleva taulukko 20 kuvaa ryhmien muodostamista ja nuorten määrää perheiden vanhemmuustyyliyhdistelmässä.

Perheen vanhemmuustyylien yhdistelmistä nähdään, että aineistossa on eniten perheitä, joiden molemmilla vanhemmilla on auktoritatiivinen vanhemmuus (37,1 %; n=129). Toiseksi eniten aineistossa perheitä, joissa molemmilla vanhemmilla on laiminlyövä vanhemmuus (11,2 %; n=39). Laiminlyövästä äideistä 69,6 % elää laiminlyövän isän kanssa ja laiminlyövästä isistä 46,4 % on yhdessä laiminlyövän äidin kanssa. Luvun tuloksia tulkittaessa on syytä huomata, että laiminlyövien vanhempien eläessä yhdessä jotakin muuta vanhemmuustyyliä edustavan vanhemman kanssa, suurin osa laiminlyövästä vanhemmista on isiä. Esimerkiksi laiminlyövien ja auktoritatiivisten vanhempien yhdistelmässä on neljä laiminlyövästä äitiä, kun isistä laiminlyöviä on 17. Auktoritatiivisten sekä laiminlyövien perheiden jälkeen aineistossa on kolmanneksi eniten sallivien ja auktoritatiivisten vanhempien yhdistelmä, sitten perheen vanhemmuustyyli, jossa molemmat ovat sallivia. Tämän jälkeen on erilaisia vanhem-

muustyylien yhdistelmiä, joita edustaa parikymmentä perhettä kutakin. Vähi-
ten on perheitä, joissa molemmat vanhemmat on autoritaarisia (n=5)⁵⁷.

TAULUKKO 21 Äitien ja isien syyllistävyiden määrä perheen vanhemmuustyyliyhdis-
telmissä (n; ka.)⁵⁸

Perheen vanhemmuustyyli	n	Vanhempien syyllistävyys	
		Äiti	Isä
Molemmat laiminlyöviä	39	3,35	3,64
Molemmat autoritaarisia	5	4,40	3,30
Molemmat sallivia	34	3,32	3,13
Molemmat auktoritatiivisia	129	4,61	4,83
Laiminlyövät + autoritaariset	23	4,52	3,39
Laiminlyövät + sallivat	15	3,53	3,20
Laiminlyövät + auktoritatiiviset	21	4,48	3,00
Autoritaariset + sallivat	20	3,55	3,35
Autoritaariset + auktoritatiiviset	25	3,88	3,28
Sallivat + auktoritatiiviset	37	3,74	3,50
Yhteensä	348	4,07	3,90

Mittarin skaala 1-7: mitä suurempi keskiarvo, sitä syyllistävämpää nuori arvioi vanhem-
pansa vanhemmuuden olevan. Keskimääräistä suuremmat eli erityisen vahvaa syyllistä-
vyyttä ilmaisevat arvot on lihavoitu.

Tarkasteltaessa vanhemmuustyylien kolmatta ulottuvuutta, syyllistävyyttä, huomataan sen liittyvän aiemmin esitetysti rajojen asettamiseen. Mutta takana on myös muita selityksiä. Jos isä on laiminlyövä (p<.001) tai salliva (p=.004), äiti on tilastollisesti merkitsevästi syyllistävämpi kuin isä. Tämä liittyy äitien kei-
noon saada lapset toimimaan sääntöjen mukaisesti, kun isä ei halua tai kykene
asettamaan rajoja lapsille. Jos äiti on vanhemmuudessaan autoritaarinen, hän
samalla syyllistää lapsiaan. Sen sijaan isä ei tällöin syyllistä kovin voimakkaasti
(p<.001). Samanlainen efekti toisin päin on silloin kun äiti on laiminlyövä. Täl-
löin äiti syyllistää vähäisesti ja isä syyllistää voimakkaammin (p=.038). Kyse on
niin sanotusta buffering-efektistä: toinen vanhempi kompensoi toisen puutteita
tai vääränlaiseksi kokemaansa toimintatapaa (Simons & Conger 2007, 230-237).

Aiemmin todettiin, että äideillä ja isillä auktoritaarinen vanhemmuustyyli
on yhteydessä perheen myönteiseen tunnetilaan ja vahvaan kommunikaation
määrään ja salliva vanhemmuustyyli on yhteydessä vähäisiin konfliktien ja

⁵⁷ Tämä pienin ryhmä on jätetty ryhmävertailuista pois, koska se aiheuttaa eroja ryh-
mien variansseihin.

⁵⁸ Perheen vanhemmuustyyli-ryhmät on muodostettu siten, että ensiksi mainittua van-
hemmuustyyliä edustavat isät enemmän. Esimerkiksi laiminlyövät + autoritaariset -
ryhmässä on enemmän laiminlyöviä isä ja enemmän autoritaarisia äitejä. On hyvä
muistaa tuloksia tarkasteltaessa, kenestä tulokset kertovat: vaikuttaako vanhem-
muustyyllissä enemmän äidin vai isän laiminlyövä tyyli vanhempänä. Lihavoidulla
on merkitty arvo, joka kuvastaa keskimääräistä voimakkaampaa syyllistämisen mää-
rää.

huolten määrään. Seuraavaksi tarkastellaan, miten äitien ja isien vanhemmuustyylien yhdistelmät eli perheen vanhemmuustyyli on yhteydessä perheen toimivuuteen (ks. taulukko 22).

Perheen vanhemmuustyyli selittää nuorten koettua perheen toimivuutta kommunikaation osa-alueen osalta 14,4 %, perheen myönteisen tunnetilan osalta 32,2 % ja konfliktien osalta 14,6 %. Huolten osa-alueen osalta vanhemmuustyyli on heikko selittäjä; 4,9 %. Tämä johtuu huolten erilaisesta roolista perheessä verrattuna esimerkiksi konflikteihin. On sitä parempi, mitä vähemmän perheessä esiintyy konflikteja, mutta huolten osalta on toisin. Jokaisella tulee olla jonkin verran huolia, mutta ei ole hyvä, jos huolia on liikaa. Perheen toimivuudessa huolten osa-alue kuvaa nimenomaan perheen ongelmiin ja toimimattomuuteen liittyviä huolia.

Huolten vähäisyys selittyy pääosin sillä, että vähintään toinen vanhempi on salliva tai laiminlyövä. Kun vanhempi on salliva ja laiminlyövä, vanhemmuudessa ei aseteta rajoja. Tällöin nuori on niin sanotusti huoleton perheen ongelmien osalta: niitä ei kukaan aiheuta tai nosta esille. Kun kukaan ei nosta ongelmia esille, ei aiheudu konflikteja. Konfliktien osa-alue osoittaa tämän päätelmän oikeasuuntaisuuden. Konflikteja esiintyy vähiten perheissä, joissa mieluiten molemmat, mutta vähintään toinen vanhempi on salliva. Enemmän huolia ja konflikteja esiintyy perheissä, joissa vähintään toinen vanhempi on autoritaarinen. Tällainen vanhempi edellyttää että nuori kunnioittaa rajoja, mutta viileä tunnelaus nuorta kohtaan osoittaa eräänlaista neuvottelemattomuutta: nuoren on vain toteltava. Tätä nuoren on vaikea ottaa vastaan ja ristiriitatilanteita syntyy helpommin.

Kommunikoinnin ja perheen myönteisen tunnetilan osalta tulos on toisiinsa nähden samansuuntainen. Heikointa kommunikointi ja perheen tunnetila on perheissä, joissa molemmat tai toinen vanhemmista on laiminlyövä tai autoritaarinen. Kommunikointi perheissä toimii ja perheen tunnetila on myönteisintä, kun molempien vanhempien tyyli on auktoritatiivinen tai salliva tai näiden yhdistelmä. Rakastavalla ja rajat asettavalla vanhemmuudella saadaan aikaiseksi lämmintä perheilmapiiriä. Tästä kertoo myös perheen tunnetilan korkea selitysaste: kolmannes perheen tunnetilasta selittyy pelkästään yhdellä selittäjällä, vanhemmuustyyllillä.

Myös perheen vanhemmista toinen on arvioinut perheen toimivuutta omasta näkökulmastaan. Vanhempien arviot perheen toimivuudesta eivät vaihdelleet suuresti, hajontaa oli hyvin vähän. Myöskään vanhemmuustyyli-ryhmien välillä ei esiintynyt eroja perheen myönteistä tunnetilaa lukuun ottamatta ($p=.005$; $R=.048$). Verrattaessa isien ja äitien arviointeja toisiinsa, eroa esiintyi vain kommunikaation osalta. Äidit arvioivat perheenjäsenten välisen kommunikaation huomattavasti paremmaksi kuin isät.

TAULUKKO 22 Perheen vanhemmuustyylien yhteys perheen toimivuuteen

Kommunikaatio (FFS)	n	keskiarvo
Molemmat auktoritatiivisia (MA)	128	4,20
Molemmat sallivia (MS)	34	3,89
Sallivat + auktoritatiiviset (SA)	37	3,84
Autoritaariset + auktoritatiiviset (aA)	25	3,77
Autoritaariset + sallivat (aS)	20	3,54
Laiminlyövät + auktoritatiiviset (LA)	21	3,52
Laiminlyövät + sallivat (LS)	15	3,48
Laiminlyövät + autoritaariset (La)	23	3,12
Molemmat laiminlyöviä (ML)	39	2,82
F-testi 6,992; p<.001; R=.144; ka.=3,76		
Perheen tunnetila (FFS)	n	keskiarvo
Molemmat auktoritatiivisia (MA)	128	6,34
Molemmat sallivia (MS)	34	6,28
Sallivat + auktoritatiiviset (SA)	37	6,10
Laiminlyövät + auktoritatiiviset (LA)	21	6,05
Autoritaariset + sallivat (aS)	20	5,98
Autoritaariset + auktoritatiiviset (aA)	25	5,95
Laiminlyövät + sallivat (LS)	15	5,63
Laiminlyövät + autoritaariset (La)	23	5,35
Molemmat laiminlyöviä (ML)	39	4,89
F-testi 19,808; p<.001; R=.322; ka.=5,98		
Konfliktit (FFS)	n	keskiarvo
Molemmat sallivia (MS)	34	2,19
Sallivat + auktoritatiiviset (SA)	37	2,39
Molemmat auktoritatiivisia (MA)	128	2,56
Laiminlyövät + sallivat (LS)	15	2,60
Laiminlyövät + auktoritatiiviset (LA)	21	2,72
Autoritaariset + sallivat (aS)	20	2,94
Molemmat laiminlyöviä (ML)	39	3,14
Laiminlyövät + autoritaariset (La)	23	3,26
Autoritaariset + auktoritatiiviset (aA)	25	3,28
F-testi 7,144; p<.001; R=.146; ka.=2,70		
Huolet (FFS)	n	keskiarvo
Molemmat sallivia (MS)	34	2,31
Sallivat + auktoritatiiviset (SA)	37	2,52
Laiminlyövät + sallivat (LS)	15	2,55
Laiminlyövät + auktoritatiiviset (LA)	21	2,55
Molemmat laiminlyöviä (ML)	39	2,64
Laiminlyövät + autoritaariset (La)	23	2,70
Molemmat auktoritatiivisia (MA)	128	2,76
Autoritaariset + sallivat (aS)	20	3,08
Autoritaariset + auktoritatiiviset (aA)	25	3,30
F-testi 2,123; p=.033; R=.049; ka.=2,71		

Mittarin skaala 1–7, mitä suurempi arvo, sitä enemmän kommunikaatiota, perheen myönteistä tunnetilaa, konflikteja ja huolia. N=342⁵⁹

⁵⁹ Analyyseista on jätetty pois molempien autoritaaristen vanhempien ryhmä, koska ryhmän koko on pieni (n=5).

Verrattaessa nuorten ja vanhempien välisiä arvioita perheen toimivuudesta päätulos on se, että mikäli perheessä on vahva vanhemmuus (molemmat auktoritatiivisia tai sallivia tai näiden kombinaatio) sekä nuoret että vanhemmat arvioivat perheen toimivuutta samansuuntaisemmin kuin heikon vanhemmuuden perheissä. Vahvan vanhemmuuden perheissä nuoret arvioivat perheen myönteisen tunnetilan huomattavasti paremmaksi kuin vanhemmat ja heidän mielestään perheessä esiintyy vähemmän konflikteja ja nuorilla on vähemmän huolia kuin vanhemmilla. Sen sijaan kommunikaation nuoret arvioivat heikomiksi kuin vanhempansa. Huomionarvoista on, että vahvan vanhemmuuden perheissä isät kokevat kommunikaation yhtäläisesti lastensa kanssa, äidit puolestaan kokevat kommunikaation paremmaksi kuin lapsensa.

Heikon vanhemmuuden perheissä nuoret ja vanhemmat kokevat perheen myönteisen tunnetilan yhtäläisesti, samoin perheessä esiintyvien konfliktien määrän. Kommunikaation osalta nousee esille ryhmän erityispiirre. Heikon vanhemmuuden perheissä nuoret kokevat erityisen voimakkaasti, että kommunikaatio toimii heidän mielestään huomattavasti heikommin kuin vanhempiensa kokemana, kaikkein korosteisimmin isään verrattuna. Onko siis niin, että vanhemmat elävät elämäänsä huomaamatta, mitä ympärillä tapahtuu? Nuori kokee kommunikaation heikoksi. Eikö nuoren kokemuksella ja mielipiteillä ole väliä vai eikö sitä huomata kuunnella?

Seuraavaksi siirrytään tutkimaan perheen vanhemmuustyylien yhteyttä nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn. Alaluvun jälkeen tutkitaan kaikkien kolmen muuttujan keskinäistä suhdetta toisiinsa.

11.3 Perheen vanhemmuustyylien yhteys sosiaaliseen toimintakykyyn

Aluksi tutkitaan vanhemmuustyylien yhteyttä sosiaalisen kompetenssin ja psykososiaalisten vahvuuksien ja vaikeuksien osa-alueisiin. Tulos antaa vertailutietoa siitä, millä tavalla sosiaalisen toimintakyvyn selittäjinä toimivat sosiaalinen kompetenssi ja psykososiaaliset vahvuudet ja vaikeudet selittyvät vanhemmuustyylin osalta hieman eri logiikalla kuin sosiaalinen toimintakyky selittyy. Perheen vanhemmuustyyliä ovat eri tavoin yhteydessä sosiaaliseen toimintakykyyn kuin esimerkiksi sosiaaliseen kompetenssiin.

Yhteistyön, empatian, impulsiivisuuden ja häiritsevyyden (MASK) osalta perheen vanhemmuustyyli selittävät vaihtelusta 4,7–11,1 %. Tunne-elämän oireita, käytöshäiriöiden oireita, tarkkaavaisuuden ongelmia ja kaverisuhteiden ongelmia (SDQ) perheen vanhemmuustyyli selittävät saman verran (6,7–12,2 %). Tulokset ovat kaikkien kahdeksan osa-alueen osalta toisiinsa nähden hyvin samansuuntaiset. Tästä syystä esitellään vain psykososiaaliset vaikeudet - muuttuja, joka on oireita ja ongelmia mittaavien osa-alueiden summatiivinen summamuuttuja (taulukko 23). Perheen vanhemmuustyyli selittävät 14,7 prosenttia nuorten oireiden ja ongelmien määrän vaihtelusta.

TAULUKKO 23 Perheen vanhemmuustyylien yhteys psykososiaalisiin vaikeuksiin (n; ka.)

SDQ-total	n	Keskiarvo
Molemmat sallivia (MS)	34	7,1
Salliva + Auktoritatiivinen (SA)	36	8,4
Molemmat auktoritatiivisia (MA)	129	10,1
Autoritaarinen + Auktoritatiivinen (aA)	25	11,0
Autoritaarinen + Salliva (aS)	20	12,0
Laiminlyövä + Autoritaarinen (La)	23	12,1
Laiminlyövä + Auktoritatiivinen (LA)	21	13,3
Laiminlyövä + Salliva (LS)	15	13,5
Molemmat laiminlyöviä (ML)	39	15,5

F-testi 7,192; p<.001; R=.147; ka.= 10,9

Skaala 0–40: Mitä suurempi arvo, sitä enemmän nuorella on arvionsa mukaan psykososiaalisia vaikeuksia.

Eniten myönteistä sosiaalista käyttäytymistä (yhteistyötaidot ja empatia) sekä vähiten kielteistä sosiaalista käyttäytymistä (impulsiivisuus ja häiritsevyys), oireita ja ongelmia esiintyy perheissä, joissa molemmat ovat joko sallivia tai auktoritatiivisia tai vähintään toinen edustaa näitä vanhemmuustyyliä (myös (García & Gracia 2009, 120–121). Eniten oireita, ongelmia ja kielteistä sosiaalista käyttäytymistä ja vähiten myönteistä sosiaalista käyttäytymistä esiintyy perheissä, joissa vähintään toinen vanhempi on laiminlyövä. Tuloksen perusteella näyttää olevan merkityksellisintä, että vanhemmat osoittavat lapsilleen rakkautta, mutta yhtäaikaaisesti myös rajoja. Tällöin nuorella on vähiten oireita ja ongelmia ja eniten myönteistä sosiaalista käyttäytymistä. Rakkauden ja rajojen osoittamisen vähentyessä nuorella ilmenee enemmän hankaluuksia elämässään sosiaalisen alueella.

Kun vanhemmuustyylien merkitystä tutkitaan sosiaalisen toimintakyvyn osalta, tulos on osittain eriävä. Perheen vanhemmuustyyli selittävät nuorten sosiaalisesta toimintakyvystä yhtä suuren osuuden (10,5–15,3 %), mutta perheen vanhemmuustyyli eivät enää selitä samansuuntaisesti tulosmuuttujia kuin psykososiaalisten vaikeuksien osalta.

Voisi ennakoida, että vanhemmuustyyli, jotka ovat yhteydessä vähäisiin oireisiin ja ongelmiin sekä myönteiseen sosiaaliseen käyttäytymiseen, selittäisivät eniten myös nuorten suunnitelmallisuutta. Osin yhdenmukaisuutta on: jos vähintään toinen vanhempi on auktoritatiivinen tai salliva, nuorella on enemmän suunnitelmallisuutta (taulukko 24). Erona on kuitenkin se, että laiminlyövä ja sallivan vanhemman yhdistelmä on yhteydessä vahvaan suunnitelmallisuuteen, kun se muiden yksittäisten kompetenssin sekä oireiden ja ongelmien tulosmuuttujien osalta on ollut selkeästi yhteydessä heikkoon kompetenssiin ja runsaisiin oireisiin ja ongelmiin.

TAULUKKO 24 Perheen vanhemmuustyylin yhteys suunnitelmallisuus-muuttujaan (n; ka.)

Suunnitelmallisuus	n	Keskiarvo
Molemmat auktoritatiivisia (MA)	129	4,2
Laiminlyövä + Salliva (LS)	15	4,1
Salliva + Auktoritatiivinen (SA)	37	4,0
Autoritaarinen + Auktoritatiivinen (aA)	25	4,0
Molemmat sallivia (MS)	34	4,0
Laiminlyövä + Auktoritatiivinen (LA)	21	3,9
Autoritaarinen + Salliva (aS)	20	3,9
Laiminlyövä + Autoritaarinen (La)	23	3,7
Molemmat laiminlyöviä (ML)	39	3,5

F-testi 8,733; p<.001; R=.153; ka.=3,99

Skaala 1-5: Mitä suurempi arvo, sitä enemmän nuorella on arvionsa mukaan suunnitelmallisuutta.

Laiminlyövän ja sallivan vanhemman kombinaation merkitys nuorten suunnitelmallisuudessa saattaa olla vanhempien asettamien rajojen puutteessa: kun vanhemmat eivät aseta rajoja, eivätkä seuraa nuoren toiminnan johdonmukaisuutta, mutta vähintään toinen vanhempi osoittaa rakkautta, nuori joutuu ottamaan vastuuta ja opettelemaan uusia asioita pärjätäkseen arjessa ja tulevaisuudessa itsekseen. Tällöin toisen vanhemman osoittama rakkaus (tai emotionaalinen lämpö) motivoi ja ohjaa nuorta oikeaan suuntaan. Tulkintaa tukee tulos vanhemmuudesta, jossa emotionaalinen lämpö on vähäistä (molemmat vanhemmat ovat laiminlyöviä sekä laiminlyövä ja autoritaarinen): nuoren suunnitelmallisuus on keskimääräistä heikompaa.

TAULUKKO 25 Perheen vanhemmuustyylin yhteys lojaalius-muuttujaan (n; ka.)

Lojaalius	n	Keskiarvo
Molemmat auktoritatiivisia (MA)	129	4,3
Molemmat sallivia (MS)	34	4,3
Laiminlyövä + Auktoritatiivinen (LA)	21	4,2
Salliva + Auktoritatiivinen (SA)	37	4,2
Autoritaarinen + Auktoritatiivinen (aA)	25	4,1
Laiminlyövä + Salliva (LS)	15	4,1
Autoritaarinen + Salliva (aS)	20	3,9
Laiminlyövä + Autoritaarinen (La)	23	3,9
Molemmat laiminlyöviä (ML)	39	3,7

F-testi 5,995; p<.001; R=.105; ka.=4,13

Skaala 1-5: Mitä suurempi arvo, sitä enemmän nuorella on arvionsa mukaan lojaaliutta.

jöillä. Seuraavaksi tarkastellaan, miten perheen toimivuus selittää nuorten sosiaalista toimintakykyä, kun nuoren sukupuoli otetaan huomioon (taulukko 27).

TAULUKKO 27 Perheen toimivuus ja sukupuoli nuorten sosiaalisen toimintakyvyn selittäjinä

Muuttujat	Suunnitelmallisuus	Lojaalius	Itsevarmuus
	β	β	β
Sukupuoli	.016	.034	-.204***
Kommunikaatio	.296***	.225***	.100
Perheen tunnetila	.170**	.238***	.232***
Konfliktit	-.152**	-.055	-.163**
Huolet	.057	-.100	-.279***
Vakio	3,026	3,082	3,118
N	358	358	358
Selitysaste (korjattu) %	20,5	16,3	31,4

Sukupuoli: 0 = poika, 1 = tyttö; kommunikaatio, perheen tunnetila, konfliktit ja huolet: skaala 1-7, mitä suurempi arvo, sitä enemmän kommunikaatiota, perheen myönteistä tunnetilaa, konflikteja ja huolia.

Perheen toimivuus selittää nuorten sosiaalista toimintakykyä eri tavoin eri ulottuvuuksien osalta. Esimerkiksi suunnitelmallisuutta selittävät kommunikaatio, perheen tunnetila ja konfliktit. Sen sijaan huolet eivät selitä suunnitelmallisuutta. Myöskään sukupuoli ei selitä, joten tytöt ja pojat eivät eroa toisistaan suunnitelmallisuuden selitysmallin osalta. Mitä enemmän nuorilla on perheessään kommunikaatiota, myönteisempi tunnetila ja vähemmän konflikteja, sitä suunnitelmallisempia nuoret ovat. Lojaaliuden osalta vain kommunikaatio ja perheen myönteinen tunnetila toimivat selittäjinä samalla johdonmukaisuudella kuin suunnitelmallisuuden osalta. Sen sijaan itsevarmuuden selitysmallissa sukupuoli toimii vahvana selittäjänä. Pojat ovat itsevarmempia. Otettaessa perheen toimivuuden osa-alueet huomioon, sukupuoliero pienenee, mutta tulos on edelleen tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < .001$). Mitä myönteisempi on perheen tunnetila ja mitä vähemmän on konflikteja ja huolia, sitä itsevarmempi nuori on.

Sisäkorrelaatioiden perusteella suunnitelmallisuus ja itsevarmuus ovat vahvimmin perhetekijöillä selitettäviä sosiaalisen toimintakyvyn ulottuvuuksia (ks. luku 10). Tarkasteltaessa ulottuvuuksien välisiä yhteyksiä perheen toimivuuteen ja vanhemmuustyyliin, voidaan todeta näiden perhetekijöiden selittävän suunnitelmallisuudesta 15,3–20,5 % ja itsevarmuudesta 13,1–31,4 %. Lojaaliudesta perhetekijät selittävät 10,5–16,3 %. Mutta tutkittaessa vielä eri perhetekijöiden yhteyttä toisiinsa, huomataan myös vanhemmuustyylien selittävän perheen toimivuutta. Eniten perheen vanhemmuustyyli selittää perheen myönteistä tunnetilaa (32,2 %) ja vähiten huolten määrää (4,9 %). Seuraavaksi tutkitaan perhetekijöiden keskinäistä yhteyttä nuorten sosiaaliseen toimintakyvyn samalla kun otetaan mukaan yksilölliset ominaisuudet selittäjiksi.

12 NUORTEN SOSIAALISTA TOIMINTAKYKYÄ SELITTÄVÄT TEKIJÄT

Nuorten sosiaalista toimintakykyä selittävään malliin valittiin sekä yksilöön että perheeseen liittyviä selittäjiä. Mallissa yksilöön liittyvät henkilötekijät⁶⁰ osoittavat, millaiset sosiaaliset taidot tai asenteet ovat yhteydessä nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn. Perheeseen liittyvät prosessimuuttujat osoittavat, millainen perheessä vallitseva vanhemmuustyylisi selittää sosiaalista toimintakykyä ja miten perheen toimivuus vaikuttaa tähän yhteyteen. Perheen toimivuus muuttujista jokaiseen malliin otettiin mukaan systeemiteoreettisen lähestymistavan mukaisesti sekä perheen myönteinen toimivuus että konfliktit -muuttujat⁶¹. Regressioanalyysin avulla pyrittiin löytämään paras nuorten sosiaalista toimintakykyä selittävä malli ja ottamaan sekä mahdolliset mediaattori- että moderaattorivaikutukset huomioon. Tulokset mediaattorivaikutusten osalta varmennettiin bootstrap-menetelmän avulla.

Selitysmalliin sisällytettiin aluksi erilaisia nuorten perhekontekstiin liittyviä tekijöitä. Tällaisia ovat vanhempien taustaan (koulutus, työllisyystilanne, tulot, subjektiivinen tunne omasta taloudellisesta tilanteesta) ja perherakenteeseen liittyvät muuttujat. Tämä kuitenkin johti siihen, että analyysissa mukana olleiden määrä tippui muuttujasta riippuen jopa sadalla. Tämä johtui siitä, että kyselyyn vastannut vanhempi ei välttämättä ollut vastannut kaikkiin omaa tai puolison tilannetta koskeviin kysymyksiin. Taustatekijät eivät myöskään tuoneet malliin selitysvoimaa, eivätkä toimineet tarkasteltujen yhteyksien välissä moderaattoreina. Näin ollen Bronfenbrennerin (2001; Bronfenbrenner & Morris

⁶⁰ Henkilötekijöistä nuorten vahvuudet ja vaikeudet (SDQ) sekä sosiaalinen kompetenssi (MASK) selittivät nuorten sosiaalista toimintakykyä kohtalaisen vahvasti. Näistä analyysiin otettiin mukaan vain MASK -mittariston avulla mitatut myönteinen ja kielteinen sosiaalinen käyttäytyminen, jotta täytettiin regressioanalyysin oletukset muuttujien multikollineaarisuuden osalta.

⁶¹ Perheen myönteinen toimivuus -muuttuja sisältää kommunikaation ja perheen myönteisen tunnetilan muuttujat. Huolet -muuttuja jätettiin pois, koska sen yhteys tulosmuuttujiin on käyräviivainen. Muuttujia yhdistettiin multikollineaarisuuden välttämiseksi.

2006) teoriaan suhteutettuna tarkastelun keskiössä ovat prosessi- ja henkilötekijät, kun kontekstitekijät ovat heikkoja tai merkityksettömiä selittäjiä.

Tulosten perusteella voidaan todeta, että perheen taloudellisella tilanteella ja vanhempien sosioekonomisella taustalla ei ollut yhteyttä nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn. Taustatekijät ja perherakenne eivät myöskään toimi nuorten sosiaalista toimintakykyä selittävien tekijöiden välisessä yhteydessä moderaattoreina. Tämä tarkoittaa sitä, että yksikään taustatekijä ei toimi niin sanottuna selittävänä mekanismina, joka osoittaisi milloin tai kuinka vahvana yhteys selittävän ja selitettävän muuttujan välillä ilmenee.

12.1 Suunnitelmallisuus

Nuorten suunnitelmallisuus ei ole sukupuolittunutta, vaan tytöillä ja pojilla on samanlainen selitysmalli (taulukko 28). Yksilöllisistä tekijöistä myönteinen sosiaalinen käyttäytyminen ja onnistumisasenne selittävät vahvasti (34,8 %) nuorten suunnitelmallisuutta. Tämä tarkoittaa sitä, että suunnitelmallisilla nuorilla on yhteistyötaitoja ja empaattisuutta sekä myönteistä asennoitumista uusissa tilanteissa ja tehtävissä pärjäämistä kohtaan. Vastaavasti epävarmuus tehtävissä onnistumisesta ja heikot sosiaaliset taidot liittyvät heikkoon suunnitelmallisuuteen. Kun asennoituu siten, että pärjää tilanteessa kuin tilanteessa, voi antautua suunnittelemaan tulevaisuuttaan ja tehdä tekoja tulevaisuuden hyväksi. On luottamus ja asenne siihen, että asiat järjestyvät.

TAULUKKO 28 Nuorten suunnitelmallisuutta selittävät yksilö- ja perhetekijät

Muuttujat	Askel 1	Askel 2	Askel 3
	β	β	β
Myönteinen sosiaalinen käyttäytyminen (MASK)	.377***	.344***	.303***
Onnistumisasenne	.334***	.307***	.262***
Perheen vanhemmuustyyli		.129**	.037
Perheen myönteinen toimivuus			.234***
Perheen toimivuus, konfliktit			-.051
Vakio	3,992	3,905	3,960
N	359	348	347
Selitysaste (korjattu) %	34,8	36,3	39,8

MASK: skaala 1–4, 1 = vähän myönteistä käyttäytymistä, 4 = paljon myönteistä käyttäytymistä; onnistumisasenne: skaala 1–4, 1 = vähän onnistumisasennetta, 4 = paljon onnistumisasennetta; perheen vanhemmuustyyli: 0 = heikko vanhemmuustyyli, 1 = vahva vanhemmuustyyli; perheen toimivuus: skaala 1–7, 1 = heikko toimivuus, 7 = vahva toimivuus. β = standardoitu regressiokerroin.

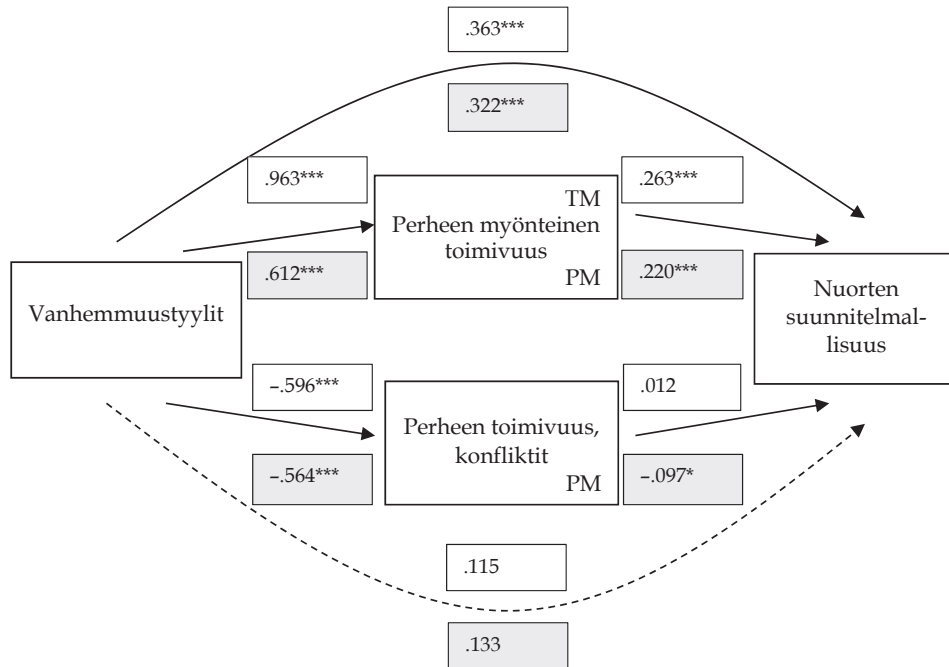
* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

Myönteisen sosiaalisen käyttäytymisen ja onnistumisasenteen selityskyky hiveneen laskee, kun malliin lisätään perheen vanhemmuustyylin⁶² vaikutus. Tämä osoittaa, että perheen vanhemmuustyyli selittää jonkin verran myös myönteistä sosiaalista käyttäytymistä ja onnistumisasennetta. Tulos osoittaa myös sen, että nuorten suunnitelmallisuus ei ole pelkästään yksilöllisten piirteiden avulla selitettävissä, vaan perheellä ja sen ominaisuuksilla on merkitystä.

Perheen vanhemmuustyyllillä on tilastollisesti merkitsevä kulmakerroin ($\beta=.129^{**}$). Lisättäessä malliin perheen toimivuuden konfliktit -muuttuja ja perheen myönteisen toimivuuden muuttuja, joka sisältää perheenjäsenten välisen kommunikaation ja myönteisen tunnetilan, mallin selitysaste nousee 3,5 prosenttia ja perheen vanhemmuustyylin tilastollinen merkitsevyys suunnitelmallisuuden selittäjänä poistuu ($\beta=.037$, ns.). Näin ollen voidaan olettaa, että perheen myönteinen toimivuus toimii mediaattorina eli osittain välittää perheen vanhemmuustyylin yhteyttä nuorten suunnitelmallisuuteen.

Mediaattoriyhteyksiä tutkitaan tarkemmin testaamalla suoria ja epäsuoria vaikutuksia multimediaattorimallin mukaisesti. Tällöin tutkitaan perheen vanhemmuustyylin yhteys mahdollisesti mediaattorina toimivaan perheen myönteiseen toimivuuteen ja konflikteihin sekä näiden yhteys suunnitelmallisuuteen. Lisäksi saadaan tutkittua suora vaikutus vanhemmuustyylistä suunnitelmallisuuteen. Tulokseksi saadaan myös epäsuora vaikutus, joka kertoo sen, mikä on vanhemmuustyylin yhteys suunnitelmallisuuteen, kun siitä on vähennetty epäsuorat eli mediaattorivaikutukset pois. Bootstrap-menetelmän avulla yhteyksille saadaan tilastolliset merkitsevyydet sekä tulos siitä, ovatko mediaattoriksi oletetut tekijät todellisia mediaattoreita selittävän ja selitettävän muuttujan välillä. Mediaattorimallin testaaminen suoritetaan tytöille ja pojille erikseen. Näin varmistetaan, onko mahdollinen mediaattorimalli samanlainen vai kenties erilainen.

⁶² Vahvan vanhemmuustyylin perheiksi luokiteltiin ne perheet, joissa molemmat vanhemmat edustivat joko auktoritatiivista tai sallivaa vanhemmuutta tai toinen vanhemmista edusti auktoritatiivista ja toinen sallivaa. Heikoksi vanhemmuustyyliksi luokiteltiin muut kuin edellä mainitut vanhemmuustyylit.

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

TM = Tyttöjen moderaattori, PM = Poikien moderaattori

KUVIO 4 Suunnitelmallisuuden mediaattorimalli erikseen tyttöjen ja poikien osalta⁶³

Tulokseksi saatiin erilaiset mediaattorimallit sukupuolittain (ks. kuvio 4). Perheen vanhemmuustyylit vaikuttaa hyvin vahvasti nuorten suunnitelmallisuuteen, mutta ei suoraan, vaan tytöillä perheen myönteisen toimivuuden kautta ja pojilla lisäksi konfliktien kautta. Mediaattorimallin selitysosuus on 22,6 %. Sen sijaan regressiomallissa perheeseen liittyvillä ominaisuuksilla oli suhteellisen vähäinen selitysvaikutus (5 %) yksilömuuttujien selitysosuuden jälkeen. Osuuden olisi voinut olettaa olevan suurempi, koska sisäkorrelaation perusteella suunnitelmallisuus on vahvasti perhetasoon kiinnittyvä osa-alue (ICC=.572).

⁶³ Tyttöjen mallin yhteydet ja tilastolliset merkitsevyydet ovat nuolen yläpuolella, poikien osalta tulokset ovat nuolen alapuolella harmaapohjaisissa kehyksissä.

12.2 Lojaalius

Lojaalius ei ollut sisäkorrelaation perusteella yhtä vahvasti perhesidonnaista kuin suunnitelmallisuus ja itsevarmuus. Tästä syystä lojaaliuden selittäjistä perheeseen liittyvät piirteet ovat heikompia selittäjiä kuin suunnitelmallisuuden ja itsevarmuuden osalta. Vähäisen sisarusmäärän vuoksi sisäkorrelaatioiden avulla ei voitu tarkastella perhetekijöiden merkitystä sukupuolittain. Sen sijaan aiemmin luvussa 11.4 saatiin selville, että tyttöjen ja poikien lojaalius ei eroa perheen toimivuuden ulottuvuuksien kautta tarkastellen (ks. taulukko 27). Seuraavana olevat regressioanalyysit kuitenkin osoittavat, että tyttöjen ja poikien välillä on eroja selitysmallissa suhteessa lojaaliuteen (taulukot 29 ja 30). Tämä ei johdu perheen toimivuudesta eikä perheen vanhemmuustyyleistä, vaan nuorten yksilöllisten ominaisuuksien merkityksestä erilaisina selittäjinä tyttöjen ja poikien osalta.

TAULUKKO 29 Tyttöjen lojaaliutta selittävät yksilö- ja perhetekijät

Muuttujat	Askel 1	Askel 2	Askel 3
	β	β	β
Onnistumisasenne	.472***	.470***	.413***
Turvattomuus	-.222***	-.228***	-.219***
Koskettaminen	.205***	.203***	.191**
Perheen vanhemmuustyyli		.054	-.005
Perheen myönteinen toimivuus			.194**
Perheen toimivuus, konfliktit			.070
Vakio	4,193	4,174	4,190
N	185	177	177
Selitysaste (korjattu) %	37,7	38,9	40,6

Onnistumisasenne: skaala 1-4, 1 = vähän onnistumisasennetta, 4 = paljon onnistumisasennetta; turvattomuus: skaala 1-5, 1 = vähän turvattomuutta, 5 = paljon turvattomuutta; koskettaminen: skaala 1-5, 1 = koskettamisen epäluontevuus, 5 = koskettamisen luontevuus; perheen vanhemmuustyyli: 0 = heikko vanhemmuustyyli, 1 = vahva vanhemmuustyyli; perheen toimivuus: skaala 1-7, 1 = heikko toimivuus, 7 = vahva toimivuus.

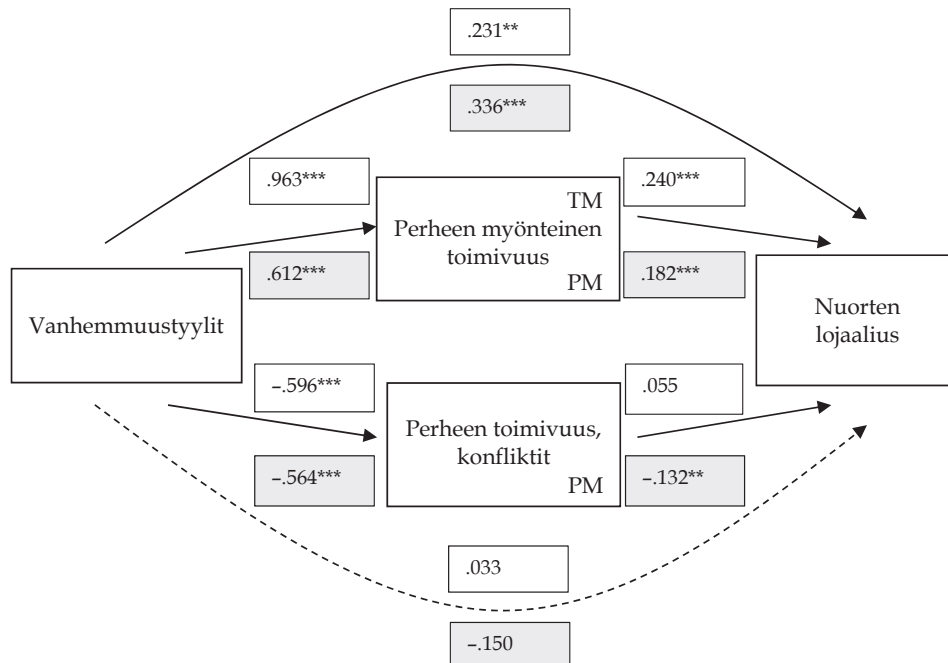
β = standardoitu regressiokerroin.

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

Tyttöjen lojaaliutta selittävät yksilöllisistä ominaisuuksista onnistumisasenne, turvattomuus ja koskettamisen luontevuus. Selittävien muuttujien regressiokerroimet eivät olennaisesti muutu lisättäessä perhemuuttujia malliin. Näin ollen joka askeleella lojaalius itseä ja muita ihmisiä kohtaan selittyy vahvalla luottamuksella omaan onnistumiseen erilaisissa tilanteissa, turvattomuuden vähäisyydellä sekä koskettamisen luontevuudella. Vastaavasti jos tyttö on epävarma onnistumisestaan ja kokee turvattomuutta, se heijastuu asenteeseen ja toimintaan, miten vahvasti hän uskaltaa puolustaa itseään ja ystäviään ja tuoda oman

mielipiteensä julki. Koskettamisen luontevuus liittyy juuri tähän vahvuuteen puolustaa ja olla oma itsensä: lojaali tyttö uskaltautuu myös koskettamisen kautta välittämään lojaaliutta toisia ihmisiä kohtaan, mutta myös ottamaan tarvittaessa vastaan lohdutusta ja kannustusta.

Perhetekijöistä perheen vanhemmuustyyli ei selitä mallissa lojaaliutta⁶⁴, mutta perheen myönteinen toimivuus selittää, vaikkakin selitysosuuden lisäys (1,7 %) jää pieneksi. Näin ollen lojaaliuden osalta perheen myönteisen toimivuuden merkitys perheen vanhemmuustyylin mediaattorina jää epäselväksi, mutta ainakin sillä on oma suora vaikutus. Perheenjäsenten välisillä konflikteilla ei ole tilastollisesti merkitsevää kulmakerrointa. Tarkastetaan mediaattorimalli vielä testaamalla yhteyksien väliset tilastolliset merkitsevyydet.

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

TM = Tyttöjen moderaattori, PM = Poikien moderaattori

KUVIO 5 Lojaaliuden mediaattorimalli erikseen tyttöjen ja poikien osalta⁶⁵

⁶⁴ Selityssasteen muutos (1,2 %) askeleelta yksi askeleelle kaksi johtuu tässä tapauksessa mallissa mukana olevien muutoksesta (N-muutos = -8), ei juurikaan perheen vanhemmuustyylin selitysvuimasta.

⁶⁵ Tyttöjen mallin yhteydet ja tilastolliset merkitsevyydet ovat nuolen yläpuolella, poikien osalta tulokset ovat nuolen alapuolella harmaapohjaisissa kehyksissä.

Mediaattorimalli saa tukea (kuvio 5). Perheen myönteinen toimivuus toimii mediaattorina perheen vanhemmuustyylin ja tyttöjen lojaaliuden välillä. Konfliktteilla ei vastaavaa mediaattoriroolia ole. Perheen vanhemmuustyyllillä on tilastollisesti merkitsevä suora vaikutus tyttöjen lojaaliuteen, mutta yhteys poistuu otettaessa huomioon perheen toimivuuden epäsuorat vaikutukset mediaattorina ($\beta = -.231^{**}$ vs. $\beta = -.033$). Pelkästään perhetekijöillä tyttöjen lojaaliutta selittäen, selitysosuus jää 15,7 prosenttiin.

Voidaan todeta, että tyttöjen lojaaliutta mallissa selittävät suureksi osaksi yksilöön itseensä liittyvät ominaisuudet. Perheen myönteisen toimivuuden selitysosuus ja rooli perheen toimivuuden ja lojaaliuden mediaattorina kuvastaa kuitenkin sitä, että perhe ei missään tapauksessa ole merkityksetön siinä, miten lojaalisti nuoret toimivat suhteessa itseensä ja muihin ihmisiin. Mitä enemmän perheissä keskustellaan ja mitä myönteisempi perheen tunnetila on, sitä enemmän tytöillä on lojaaliutta. Enemmän merkitystä on kuitenkin sillä, miten tytöt itse suhtautuvat itseensä ja toisiinsa. Jos tytöt asennoituvat pärjäämiseen myönteisesti ja uskaltavat osoittaa sen koskettamisen välityksellä, eivät koe turvattomuutta, he rohkaistuvat olemaan lojaaleja ja vastuullisia itseä ja muita kohtaan.

TAULUKKO 30 Poikien lojaaliutta selittävät yksilö- ja perhetekijät

Muuttujat	Askel 1 β	Askel 2 β	Askel 3 β
Onnistumisasenne	.405***	.357***	.274***
Koskettaminen	.284***	.272**	.247***
Perheen vanhemmuustyyli		.163*	.066
Perheen myönteinen toimivuus			.219***
Perheent toimivuus, konfliktit			-.151*
Vakio	4,092	3,978	4,171
N	174	171	170
Selitysaste (korjattu) %	27,6	30,1	35,1

Onnistumisasenne: skaala 1-4, 1 = vähän onnistumisasennetta, 4 = paljon onnistumisasennetta; koskettaminen: skaala 1-5, 1 = koskettamisen epäluontevuus, 5 = koskettamisen luontevuus; perheen vanhemmuustyyli: 0 = heikko vanhemmuustyyli, 1 = vahva vanhemmuustyyli; perheen toimivuus: skaala 1-7, 1 = heikko toimivuus, 7 = vahva toimivuus.

β = standardoitu regressiokerroin.

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

Myös poikien lojaaliutta selittävät yksilöllisistä ominaisuuksista onnistumisasenne ja koskettamisen luontevuus, mutta tytöistä poiketen turvattomuus ei selitä mallissa poikien lojaaliutta (taulukko 30). Toisella askeleella perheen vanhemmuustyyli selittää poikien lojaaliutta tilastollisesti merkitsevästi, mutta kolmannella askeleella menettää selitysvoimansa, kun malliin lisätään perheen toimivuus -muuttujat. Myös onnistumisasenteen regressiokerroin laskee ($\beta = .357$, $p < .001$ vs. $\beta = .274$, $p < .001$). Tämä ilmaisee perheen toimivuuden, eli

kommunikaation runsauden, perheen myönteisen tunnetilan ja konfliktien vähäisyyden kenties toimivan mediaattorina paitsi perheen vanhemmuustyylin, myös osittain onnistumisasenteen osalta. Toisin sanoen vanhemmuustyylien lisäksi nuorten myönteinen onnistumisasenne vaikuttaa perheen myönteistä toimivuutta vahvistavasti ja konflikteja vähentäen, mikä vaikuttaa vahvistavasti poikien lojaaliuteen. Tyttöjen osalta onnistumisasenteessa tapahtui samansuuntainen, mutta vähäisempi muutos.

Tarkasteltaessa mediaattorimallin yhteyksien tilastolliset merkitsevyydet, mediaattorimalli saa tukea. Perheen myönteinen toimivuus ja konfliktit toimivat perheen vanhemmuustyylin ja poikien lojaaliuden täydellisinä mediaattoreina. Vaikka perheen vanhemmuustyyllillä on suora vaikutus poikien lojaaliuteen, se poistuu, kun otetaan huomioon epäsuorat vaikutukset. Mediaattorimallin selitysaste on 22,4 %.

Vanhemmuustyyleillä on tyttöjen ja poikien lojaaliuden selittäjinä hivenen erilainen rooli. Pojilla yhteys lojaaliuteen syntyy perheen myönteisen toimivuuden ja konfliktien kautta. Tytöillä yhteys lojaaliuteen syntyy vain perheen myönteisen toimivuuden kautta. Kuitenkin yksilötekijöiden huomioimisen jälkeen perheen vanhemmuustyyli ei ole suoraan eikä välillisesti yhteydessä tyttöjen lojaaliuteen.

12.3 Itsevarmuus

Lojaaliuden lisäksi itsevarmuuden selitysmalli on sukupuolisidonnainen (taulukot 31 ja 32). Selitysmallin rakentamisessa on huomioitu masentuneisuuden merkitys itsevarmuuden selittäjänä. Masennusoireet yksittäisenä muuttujana mallissa selittää tyttöjen itsevarmuudesta 42,3 prosenttia ($\beta = -.653$, $p < .001$) ja poikien itsevarmuudesta 21,8 prosenttia ($\beta = -.472$, $p < .001$). Nuoren kokemusta masentuneisuuden oireista ei kuitenkaan haluttu laittaa malliin mukaan, koska kysymykset masentuneisuuden ja itsevarmuuden osalta ovat osin rinnasteiset ja se tuottaa malliin multikollineaarisuutta⁶⁶. Vaikka kyse on erilaisista ilmiöistä, ne ovat todennäköisesti ajallisesti yhtäaikaisia, eikä masentuneisuus senkään vuoksi toimi selitysmallissa parhaalla mahdollisella tavalla nimenomaan selittäjänä. On luultavaa, että se, mikä heikentää itsevarmuutta, tuottaa yhtäaikaisesti myös masentuneisuuden kokemuksia. Koulukiusatuksi tuleminen voi olla tällainen sekä masentuneisuuden oireita ja itsevarmuutta heikentävä tekijä nuorten elämässä.

⁶⁶ Masennusoireiden määrän lisäksi epävarmuusasennetta ei haluttu muuttujan rinnasteisuuden vuoksi laittaa malliin mukaan (multikollineaarisuus). Tytöillä epävarmuusasenne selittää 31 prosenttia ($\beta = -.560$, $p < .001$) ja pojilla 49 prosenttia ($\beta = -.702$, $p < .002$) itsevarmuudesta.

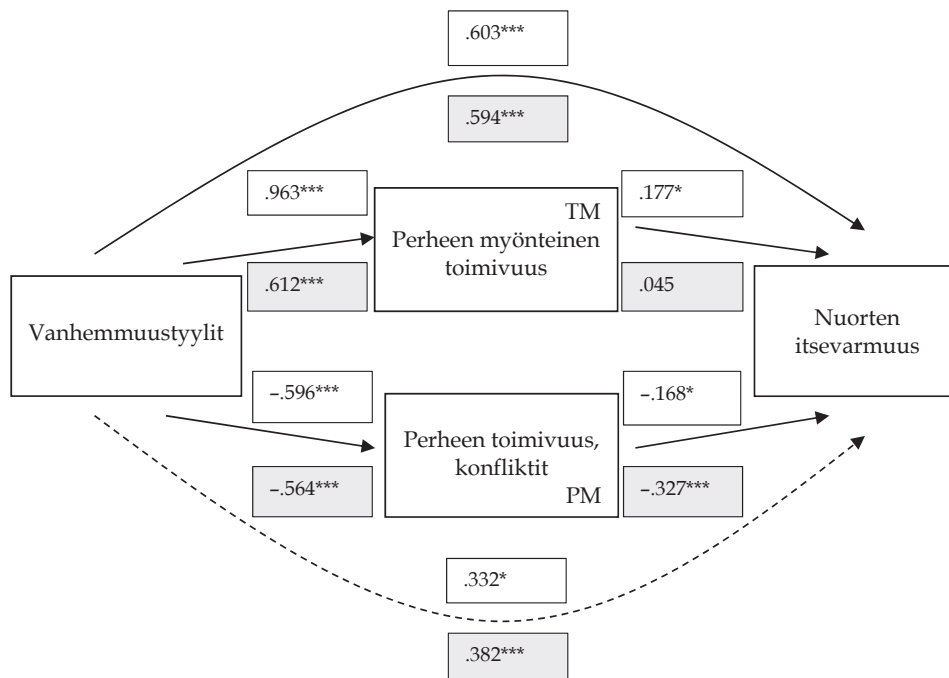
TAULUKKO 31 Tyttöjen itsevarmuutta selittävät yksilö- ja perhetekijät

Muuttujat	Askel 1	Askel 2	Askel 3
	β	β	β
Kiusatuksi tulemisen useus	-.325***	-.296***	-.266***
Koskettaminen	.285***	.238***	.230***
Perheen vanhemmuustyyli		.279***	.165*
Perheen myönteinen toimivuus			.134
Perheen toimivuus, konfliktit			-.148*
Vakio	3,291	3,059	3,171
N	185	177	177
Selitysaste (korjattu) %	20,4	27,0	30,1

Kiusatuksi tulemisen useus: skaala 1-5, 1 = ei koskaan, 5 = joka päivä; koskettaminen: skaala 1-5, 1 = koskettamisen epäluonteisuus, 5 = koskettamisen luonteisuus; perheen vanhemmuustyyli: 0 = heikko vanhemmuustyyli, 1 = vahva vanhemmuustyyli; perheen toimivuus: skaala 1-7, 1 = heikko toimivuus, 7 = vahva toimivuus.

β = standardoitu regressiokerroin.

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

TM = Tyttöjen moderaattori, PM = Poikien moderaattori

KUVIO 6 Itsevarmuuden mediaattorimalli erikseen tyttöjen ja poikien osalta⁶⁷

⁶⁷ Tyttöjen mallin yhteydet ja tilastolliset merkitsevyydet ovat nuolen yläpuolella, poikien osalta tulokset ovat nuolen alapuolella harmaapohjaisissa kehyksissä.

Tyttöjen itsevarmuutta vahvistaa kiusatuksi tulemisen vähäisyys ja se, mitä luontevammaksi tytöt kokevat koskettamisen välityksellä tuen vastaanottamisen ja antamisen läheisilleen. Myös se, mitä parempi vanhemmuustyyli perheessä on ja mitä vähemmän perheessä esiintyy konflikteja, sitä itsevarmempia tytöt ovat. Vahva perheen toimivuus heikentää perheen vanhemmuustyylin merkitystä selittäjänä. Tämä tarkoittaa sitä, että perheen toimivuudesta konfliktien vähäisyys saattaa toimia perheen vanhemmuustyylin mediaattorina.

Tarkastettaessa edellä mainittu alustava oletus mediaattorirakenteesta, todetaan, että alustava malli ei päde (kuvio 6). Sen sijaan perheen myönteinen toimivuus toimii vanhemmuustyylien ja tyttöjen itsevarmuuden mediaattorina. Konfliktit eivät toimi mediaattorina, vaan sille jää voimaan oma suora vaikutus. Samoin vanhemmuustyyli jää oma suora tilastollisesti melkein merkitsevä vaikutus vielä epäsuorien vaikutusten poistamisen jälkeen ($\beta = -.332$, $p = .019$). Mediaattorimallin selitysosuus tyttöjen itsevarmuudesta on 17,4 %.

TAULUKKO 32 Poikien itsevarmuutta selittävät yksilö- ja perhetekijät

Muuttujat	Askel 1	Askel 2	Askel 3
	β	β	β
Kiusatuksi tulemisen useus	-.417***	-.336***	-.312***
Perustarpeet		.206**	.153*
Perheen vanhemmuustyyli		.278***	.216***
Perheen myönteinen toimivuus			.013
Perheen toimivuus, konfliktit			-.303***
Vakio	3,834	3,548	3,598
N	174	171	170
Selitysaste (korjattu) %	16,9	29,1	39,7

Kiusatuksi tulemisen useus: skaala 1-5, 1 = ei koskaan, 5 = joka päivä; perustarpeet: skaala 1-5, 1 = perustarpeisiin ei vastata riittävästi, 5 = perustarpeisiin vastataan riittävästi; perheen vanhemmuustyyli: 0 = heikko vanhemmuustyyli, 1 = vahva vanhemmuustyyli; perheen toimivuus: skaala 1-7, 1 = heikko toimivuus, 7 = vahva toimivuus.

β = standardoitu regressiokerroin.

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

Poikien itsevarmuutta vahvistaa kiusatuksi tulemisen vähäisyys sekä se, että vanhemmat vastaavat paremmin poikien perustarpeisiin. Mediaattorimallin mukaan konfliktit toimivat mediaattorina perheen vanhemmuustyylin ja poikien itsevarmuuden välillä. Perheen myönteinen toimivuus ei toimi vastaavanlaisena mediaattorina, eikä sille jää suoraa vaikutusta poikien itsevarmuuteen. Lisäksi perheen vanhemmuustyyli vaikuttaa tilastollisesti erittäin merkitsevästi suoraan poikien itsevarmuuteen ja yhteys on epäsuorien vaikutusten poistamisen jälkeen edelleen tilastollisesti erittäin merkitsevä. Voidaan todeta, että riitojen ja erimielisyyksien välttäminen, perustarpeista huolehtiminen ja vahva vanhemmuus tukevat merkityksellisesti poikien itsevarmuutta ja vähentävät kiusa-

tuksi tulemisen merkitystä itsevarmuutta heikentävänä tekijänä ($\beta=-.417$, $p<.001$ vs. $\beta=-.312$, $p<.001$).

Nuorten itsevarmuuden osalta kiusatuksi tulemisen kokemus heikentää merkittävästi itsevarmuutta. Pojilla itsevarmuutta heikentää vanhempien heikko vastaamisen taso poikien perustarpeisiin, tytöillä koskettamisen vaikeus. Sekä tytöillä että pojilla perheen vanhemmuustyyli on suoraan yhteydessä itsevarmuuteen. Tosin tytöillä yhteys heikkenee ja kulkee osin perheen myönteisen toimivuuden kautta, pojilla konfliktien vähäisyyden kautta.

13 NUORTEN TOIMIJATYYPIT

Nuoret ovat sosiaalisen toimintakyvyn osalta erilaisia sukupuolittain, mutta erilaisia myös toisiinsa nähden. Tästä syystä edetään ryhmittelyanalyysin avulla tutkimaan, millaisia erilaisia nuorten ryhmiä nuorten keskuudessa on sosiaalisen toimintakykyisyyden näkökulmasta tarkastellen. Sosiaalinen toimintakykyisyys tarkoittaa sosiaalista toimintakykyä laajempaa käsittekokonaisuutta, johon sisällytetään kirjallisuuskatsauksessa käytetyt käsitteet social functioning, social adjustment ja social competence.

Kyselyaineistossa sosiaalista toimintakykyisyyttä mitattiin itse laadullisen aineiston pohjalta kehitetyn nuorten sosiaalista toimintakykyä mittaavien muuttujien (NSTK) avulla, myös kahden mittarin avulla: monitahoarviointi sosiaalisesta kompetenssista (MASK) ja Vahvuuksien ja vaikeuksien kyselylomake (SDQ-Fin). Analyysiin sisällytettiin mukaan kaikki sosiaalisen toimintakykyisyyden ulottuvuudet, mutta myös kolme laadullisesta aineistosta esiin nousutta analyysin kannalta keskeistä muuttujaa: Internet-sosiaalisuus, normien mukainen toiminta ja koskettaminen. Näistä Internet-sosiaalisuus ja koskettaminen nousivat merkityksellisiksi sosiaalista toimintakykyä selittäviksi tekijöiksi. Ryhmittelemällä muuttujat toisiinsa nähden sisällöllisesti samanlaisiin ryhmiin saadaan selville, millainen kukin nuori on sosiaalisen toimintakykyisyyden osalta. Näin saadaan luokiteltua nuorten toimijatyyppejä.

Nuorten toimijatyyppejä kuvaavien tulosten pohjalta käy ilmi myös laadullisen ja määrällisen aineiston vastaavuus, kuitenkin siten, että määrällinen aineisto tarkentaa laadullisen aineiston tuloksia toimijatyyppeiden osalta. Ryhmittelyanalyysin avulla rakennetut ryhmät nimettiin fokusryhmähaastatteluiden tulosten mukaisesti: tulevaisuusorientoituneet, sählääjät ja vetäytyjät. Tämä laadulliseen aineistoon perustuva tulos on kehystettynä taulukossa 33. Lisäksi muodostuivat huolettomien ja Internet-sosiaalisten ryhmät. Molemmista nuorten ryhmistä näkyi laadullisessa aineistossa kevyitä viitteitä, mutta määrällinen aineisto vahvisti tuloksen ryhmien osalta.

TAULUKKO 33 Sosiaalinen toimintakykyisyys -muuttujien keskiarvot ryhmittäin

	Tulevaisuus- orientoituneet (n=87)	Sählääjät (n=62)	Vetäytyjät (n=35)	Huoletto- mat (n=124)	Internet- sosiaaliset (n=50)
NSTK (skaala 1-5)					
Suunnitelmallisuus	4,4	3,4	3,7	4,0	4,3
Lojaalius	4,6	3,7	3,6	4,1	4,3
Itsevarmuus	4,1	3,4	2,5	3,8	2,9
Internet-sosiaalisuus	2,3	2,7	2,7	2,5	3,4
Normien mukainen toiminta	4,4	3,1	4,3	4,1	3,8
Koskettaminen	4,2	3,5	2,8	3,6	3,8
MASK (skaala 1-4)					
Yhteistyö	3,4	2,7	2,4	2,9	3,2
Empatia	3,7	2,8	2,9	3,1	3,5
Impulsiivisuus	1,6	2,6	2,3	1,8	2,5
Häiritsevyys	1,4	2,4	1,7	1,8	2,0
SDQ (skaala 0-10)					
Tunne-elämän oireet	1,6	3,8	4,8	1,8	5,7
Käytöshäiriön oireet	1,1	4,2	2,0	1,4	3,7
Tarkkaavaisuuden ongelmat	2,1	5,3	3,4	2,9	4,9
Kaverisuhteiden ongelmat	1,5	3,2	4,9	1,8	3,9
Myönteinen sosiaalinen käyttäytyminen	8,5	5,1	5,8	6,6	7,5

Mitä suurempi arvo, sitä enemmän tai vahvempaa on summamuuttujan mittaama asia, esimerkiksi oireiden ja ongelmien määrä, empatian ja suunnitelmallisuuden määrä.

Edellä olevassa taulukossa 33 esitetään nuorten keskiarvot kunkin summuuttujan osalta ryhmittäin. Keskiarvot vaihtelevat hyvinkin paljon eri ryhmissä. Näin ollen voidaan sanoa, että ryhmät ovat toisiinsa nähden erilaiset ja selkeästi tulkittavissa olevat. Seuraavaksi tarkastellaan ryhmiä ja niiden välisiä eroja perheeseen liittyvien kuvailevien tietojen kautta: millaisia eri ryhmiin kuuluvat nuoret ovat ja millaisia heidän perheensä ovat. Perheitä tarkastellaan vanhemmuustyylien ja perheen toimivuuden osalta. Lisäksi tarkastellaan nuorten tyytyväisyyttä vanhempiensa toimintaan esimerkiksi rajojen asettamisessa ja kaverisuhteiden tukemisessa ja verrataan arviota vanhempien tyytyväisyyteen oman toimintansa osalta. Vanhempiensa vanhemmuustyyliä ovat arvioineet nuoret, perheen toimivuutta nuoret ja vanhemmat erikseen omasta näkökulmastaan.

Eri ryhmiin kuuluvien nuorten vanhemmat arvioivat perheen toimivuuden toisiinsa nähden lähes samanlaiseksi (taulukko 34). Tilastollisesti merkitseviä eroja vanhempien arvioissa on vain konfliktien ja perheen tunnetilan osal-

ta⁶⁸. Nuoret eri ryhmissä sen sijaan arvioivat perheen toimivuutta kohtalaisen suurillakin eroilla. Verrattaessa nuorten ja vanhempien arvoja perheen toimivuuden ja tyytyväisyyden osalta, nuoret arvioivat perheen toimivuutta myönteisemmin kuin vanhemmat. Ainoastaan kommunikaatiota nuoret arvioivat olevan vähemmän kuin mitä heidän vanhempansa arvioivat. Britanniassa ja Kanadassa toteutetun tutkimuksen mukaan nuoret arvioivat perheen toimivuutta kaikilla osa-alueilla⁶⁹ heikommaksi kuin vanhempansa (Bagley, Bertrand, Bolitho & Mallick 2001, 396). Kyse voi olla mittariin tai aineiston keräämisen tapoihin liittyvistä eroista, mutta mahdollisesti myös kulttuuriin liittyvistä eroista.

Tuloksissa ei ollut koululuokittain eroja lukuun ottamatta kommunikaation ulottuvuutta. Jokaisessa nuorten toimijatyypin ryhmässä 9.-luokkalaiset arvioivat perheenjäsenten välisen kommunikaation huomattavasti heikommaksi kuin 7.-luokkalaiset ($p=.010$; luokittaiset keskiarvot: 9.-luokka 4,0; 8.-luokka 3,7; 7.-luokka 3,5; $p=.015$)⁷⁰.

Nuoret nimesivät fokusryhmähaastatteluisissa tavoitteelliset, avoimet, itsevarmat ja tasavertaiset nuoret sosiaalisiksi, joista käytän sisällöllisin perustein nimitystä Tulevaisuusorientoituneet⁷¹. Heitä aineistossa on joka neljäs (24,3 %, $n=87$). Tulevaisuusorientoituneilla nuorilla on runsaasti suunnitelmallisuutta, lojaaliutta ja itsevarmuutta. Heillä on hyvät ystävyystaidot, paljon myönteistä sosiaalista käyttäytymistä ja hyvin vähän tunne-elämään tai käyttäytymiseen liittyviä oireita tai ongelmia.

Tulevaisuusorientoituneissa nuorissa on yhtä paljon tyttöjä ja poikia. Näiden nuorten vanhempien vanhemmuustyyllissä korostuu lämpimyyks. Vanhemmat asettavat rajat lapsilleen ja vaativat sääntöjen noudattamista. Äidit syyllistävät lapsiaan suhteellisen vähän, isät vielä vähemmän. Nuorten mielestä perheen toimivuus on kaikkien osa-alueiden osalta hyvää: perheissä on hyvä tunneilmapiiri, vähän huolia perheen tilanteeseen liittyen. Jos huolia tai ongelmia on, niistä keskustellaan, eikä riidellä. Näin ollen ei ole yllättävää, että nämä nuoret ovat kaikkein tyytyväisimpiä vanhempiensa toimintaan heitä kohtaan, muun muassa siihen, miten vanhemmat käyttäytyvät heitä kohtaan tai miten he asettavat rajat lapsilleen.

⁶⁸ On syytä kysyä, miksi nuorten vastausten välillä eroja perheen toimivuudessa on runsaasti, mutta vanhempien välillä eroja ei esiinny. Aiheesta enemmän luvussa 15.1 Kato ja aineiston valikoituneisuus.

⁶⁹ Tutkimuksessa on käytetty McMaster -teoriaan pohjautuvaa Family Assessment Device (FAD) -mittaristoa, ks. kuvaus luvusta 5.3 Perheen toimivuus.

⁷⁰ Myös pitkittäisaineisto osoittaa samanlaisen suuntauksen. Muutoksessa on kuitenkin sellainen ominaispiirre, että 7.-luokalla nuoret arvioivat perheen kommunikaatiota eri toimijatyypin ryhmissä hyvin eri tavoin toisiinsa nähden, mutta 9.-luokalle tultessa ryhmien väliset erot pienenevät. Toisin sanoen 9.-luokalla nuoret arvioivat perheen kommunikaation heikommaksi kuin 7.-luokalla, mutta toimijatyypiryhmittäin arviot ovat enemmän samanlaisia kuin 7.-luokalla.

⁷¹ On syytä huomata, että nimenä Tulevaisuusorientoituneet ei viittaa tulevaisuuteen aikuisuutta merkityksellisemmäksi elämänvaiheeksi arvottaen, vaan kyse on suhteessa muihin tapahtuvasta kehittymisestä ja asioiden tavoittelua kuvastavasta nimestä.

TAULUKKO 34 Nuorten arviot vanhempiensa vanhemmuudesta sekä nuorten ja vanhempien arviot perheen toimivuudesta ja tyytyväisyydestä vanhempien toimintaan toimijatyypeittäin (n; ka.)⁷²

Osa-alue ja muuttuja	Tulevaisuus- orientoituneet (n=87)	Sählääjät (n=62)	Vetäytyjät (n=35)	Huolet- tomat (n=124)	Internet- sosiaaliset (n=50)
Äitien vanhemmuustyyli					
Lämpimyyss***	6,2	5,1	4,9	5,7	5,6
Kontrolli/ohjaus***	5,6	5,1	4,8	5,4	5,7
Syyllystävyys*	3,9	4,4	3,6	4,0	4,5
Isien vanhemmuustyyli					
Lämpimyyss***	5,9	4,6	4,7	5,3	5,3
Kontrolli/ohjaus***	5,4	4,8	4,7	5,3	5,8
Syyllystävyys*	3,6	4,1	3,6	3,8	4,6
Perheen toimivuus/nuoret					
Kommunikaatio***	4,2	3,1	3,1	3,7	4,1
Perheen tunnetila***	6,4	5,5	5,4	6,1	5,7
Konfliktit***	2,3	3,1	2,8	2,6	3,2
Huolet***	2,5	2,6	3,1	2,6	3,3
Perheen toimivuus/vanhemmat					
Kommunikaatio	4,6	4,6	4,4	4,7	4,6
Perheen tunnetila**	5,8	5,5	5,3	5,6	5,7
Konfliktit*	2,8	3,1	2,9	2,8	3,1
Huolet	3,3	3,5	3,4	3,5	3,2
Nuorten tyytyväisyys					
vanhempiensa toimintaan***	6,1	5,1	5,2	5,7	5,3
Vanhempien tyytyväisyys					
omaan toimintaansa***	5,9	5,4	5,0	5,5	5,5

*** p<.001, ** p<.01, * p<.05

Skaala 1-7: Mitä suurempi arvo, sitä enemmän vanhemmuudessa on lämpimyyttä, kontrollia ja syyllystävyyttä sekä perheen toimivuudessa kommunikaatiota, konflikteja ja huolia ja tunnetilassa myönteisyyttä. Mitä suurempi keskiarvo, sitä voimakkaampaa nuorten ja vanhempien tyytyväisyys on suhteessa vanhempien toimintaan.

Myös tulevaisuusorientoituneiden vanhemmat ovat kaikkein tyytyväisimpiä perheen toimivuuteen kokonaisuudessaan sekä omaan toimintaansa lastensa suhteen. Huomionarvoista kuitenkin on, että nuoret arvioivat perheen toimivuutta (kommunikaatiota lukuun ottamatta) ja vanhempiensa toimintaa lapsiaan kohtaan myönteisemmin kuin vanhempansa (p<.001-.011⁷³). Tulevaisuusorientoituneiden nuorten vanhemmat ovat kenties tietoisempia oman toimin-

⁷² Analyysissä mukana olevien vastaajien määrä vaihtelee. Ryhmittäiset n-arvot ovat koko aineistoon perustuvia. Analyysikohtaiset n-arvot: äitien vanhemmuustyyli n=356, isien vanhemmuustyyli n=349, perheen toimivuus/nuoret n=357, perheen toimivuus/vanhemmat n=301-303.

⁷³ Parittaisten riippuvien otosten t-testien tulokset vertailtaessa tyytyväisyyttä vanhempien omaan toimintaan vs. nuorten tyytyväisyyttä vanhempiensa toimintaan sekä perheen toimivuuden ulottuvuuksia nuorten ja vanhempien välillä.

tansa seurauksista ja siten kriittisempiä oman toimintansa suhteen. Tämä heijastunee lapsille arvostuksena ja valmiutena muuttaa omaa toimintaa, jos he havaitsevat olevansa epäreiluja perheenjäseniä kohtaan. Tämä luo kokonaisvaltaista hyvää perheilmapiiriä, joka välittyy erityisesti nuorten arvioissa perheestään ja vanhemmistaan.

Sählääjät ovat toinen ryhmä, jonka haastatellut nuoret nimesivät. Sählääjillä korostuvat kaikki kielteisen toiminnan muodot. Heillä on vähiten myönteistä sosiaalista käyttäytymistä ja kohtalaisen paljon kaverisuhteiden ongelmia. Myös itsevarmuus on keskimääräistä heikompaa. Kuvaus vastaa osin fokusryhmähaastatteluiden tulosta, jonka mukaan sählääjät ovat huonon itsetunnon omaavia ja epälojaaleja kavereita, joilla on paljon yliaktiivista, impulsiivista ja häiritsevää käyttäytymistä sekä vähiten empatiataitoja. He elävät nykyhetkessä miettimättä kovin paljon tulevaisuuttaan tai toimintansa seurauksia.

Nuorista sählääjiä on lähes viidesosa (17,3 %, n=62) ja heistä reilu puolet on poikia (n=37). Sählääjät arvioivat vanhempiansa vanhemmuudessa esiintyvän vähän lämpimyyttä ja vähän kontrollointia, mutta runsaasti syyllistävyyttä. Korosteista on se, että kolmanneksella nuorista äitien ja isien vanhemmuustyylillä on toisiinsa nähden erilainen. Vanhemmat arvioivat perheen toimivuuden lähes yhtäläisesti muiden vanhempien kanssa, mutta konflikteja heidän perheissään esiintyi enemmän kuin muissa perheissä. Nuoret arvioivat perheen tunnetilan viileäksi ja kommunikaation heikoksi, silti heillä on huolia lähes vähiten muihin nuoriin verrattuna. Sählääjien mielestä perheessä esiintyy jonkin verran konflikteja, enemmän kuin useimmilla muilla nuorilla. Näin ollen nämä nuoret elävät muita nuoria viileämmässä ja keskustelemattomammassa perheilmapiirissä. Sen sijaan vanhemmat ovat tästä eri mieltä arvioiden perheen toimivuuden lähes yhtä hyväksi kuin muut vanhemmat. Pitäneen siis paikkaansa haastatteluissa useiden nuorten esille nostama sählääjien piirre: ”Ei saa tarpeeksi vanhemmilta huomiota, niin pitää ruveta opettajilta sellaista [hakemaan]” (9.-luokkalainen tyttö). Tuloksiin liittyy mielenkiintoisesti nuorten tyytymättömyys vanhempiansa toimintaan heitä kohtaan, mutta myös vanhempien tyytyväisyys omaa toimintaansa kohtaan. Nämä vanhemmat ovat kaikkiin vanhempiin verrattuna keskimääräisen tyytyväisiä omaan toimintaansa. Nuoret kuitenkin arvioivat vanhempiaan kielteisimmin siten, että he eivät tule huomioiduksi vanhempiansa taholta toivomallaan tavalla. Tulos kuvastaa sitä, että vaikka nuoret ovat tyytymättömiä, vanhemmat eivät sitä kenties tiedosta. Koska kommunikaatio on nuorten mielestä vähäistä, ei asiasta myöskään päästä keskustelemaan. Keskustelu mahdollistaisi muutoksen.

Nuoret nimesivät fokusryhmähaastatteluissa syrjään vetäytyvät, epävarmat ja kaverisuhteissa taitamattomat nuoret vetäytyjiksi. Nuorista vetäytyjiä on kymmenesosa (9,8 %, n=35) ja heistä suurin osa on tyttöjä (n=25). Vetäytyjät toimivat sääntöjen mukaisesti ja heillä on kohtalaisen vähän käytöshäiriöitä ja häiritsevyyttä. He ovat olemisessaan hyvin epävarmoja ja sivuun jättäytyviä, ikään kuin näkymättömiä nuoria. Vetäytyjillä on heikot ystävyystaidot. Heillä on vähän myönteistä sosiaalista käyttäytymistä, lojaaliutta ja yhteistyötaitoja, eikä heidän arkensa ole kovin suunnitelmallista muihin nuoriin verrattuna. He

kokevat koskettamisen hyvin epäluontevana osana sosiaalisia suhteita. Nämä eri osa-alueiden puutteet näkyvät myös runsaina kaverisuhteiden ongelmina.

Tulokset tukevat haastatteluissa tuotettua kuvausta, jonka mukaan vetäytyjillä ei ole riittäviä sosiaalisia taitoja ystävyyden aloittamiseen tai ylläpitämiseen ja siksi he jäävät yksin koulussa. He jäävät yksin myös kotona: nuorten mielestä kommunikointi perheenjäsenten välillä on harvinaista ja perheen tunnetila on heikoin muihin perheisiin verrattuna. Myös vanhemmat arvioivat perheen toimivuuden näiltä osin heikoksi muihin vanhempiin verrattuna. Vanhemmuudessaan vanhemmat ovat vetäytyviä. He eivät aseta kovinkaan voimakkaasti lapsilleen rajoja, eivätkä ole yhtä kiinnostuneita lastensa kuulumisista ja tekemisistä. Myös syyllistävyyden osalta vanhemmat ovat vetäytyviä. Kuten sählääjien osalta, myös vetäytyjien vanhempien vanhemmuustyyli on toisiinsa nähden erilaiset. Lähes puolella (48,5 %) ne ovat erilaiset, kun muiden ryhmien nuorten vanhemmilla ne ovat samanlaiset tai lähes samanlaiset. Tulokset antavat viitettä nuorten tyytyväisyydestä vanhempiensa toimintaan: nuoret ovat keskimääräistä huomattavasti tyytymättömpämpiä. Oletettavasti vanhemmat ovat ainakin jossain määrin tietoisia oman toimintansa epäsuotuisista seurauksista, koska he ovat myös itse kaikkein tyytymättöimpiä omaan toimintaansa lastensa suhteen.

Kolmannes (34,6 %) nuorista on huolettomia sukupuolijakauman ollessa lähes tasainen. Huolettomat ovat suhteellisen itsevarmoja nuoria, joilla on keskimääräiset sosiaaliset taidot ja hyvin vähän impulsiivisuutta sekä tunne-elämän ja käytöshäiriön oireita. Näin ollen kavereiden kanssa on hyvin vähän ongelmia. Huolettomien vanhemmat ovat vanhemmuustyylien osalta niin sanottuja keskivertovanhempia: mikään vanhemmuuden osa-alue ei korostu ja keskiarvot vastaavat koko aineistoa.

Huolettomien nuorten ryhmä ei noussut selkeästi esille nuorten haastatteluiden aikana. Ryhmää ei nimetty, mutta se nousi esille eroavaisuutena Tulevaisuusorientoituneiden ryhmästä, johon kuuluvat miellettiin ikään kuin täydellisyydentavoittelijoiksi. Kun Tulevaisuusorientoituneet nuoret suhtautuvat tekemiseen ja olemiseen tietyllä suunnitelmallisuudella, jolloin he pyrkivät toimimaan oikealla ja tarkoituksenmukaisella tavalla, huolettomat suhtautuvat elämään hiukan rennommin: he elävät enemmän hetkessä. Huolettomat -nimitys ei suoranaisesti kuvasta huolien vähäisyyttä, vaan asennetta elämään. Huolettomilla nuorilla on todellisuudessa vähän perheeseen liittyviä huolia, sen sijaan heidän vanhemmillaan niitä on eniten.

Nuoret arvioivat perheen toimivuutta muihin nuoriin verrattuna keskimääräisesti ihan hyväksi. Verrattaessa heidän arvioitaan vanhempiensa, nuoret arvioivat perheen toimivuuden huomattavasti paremmaksi kommunikaatiota lukuun ottamatta. Huolettomien nuorten vanhempien mielestä heidän perheessään on paljon kommunikaatiota. Nämä vanhemmat ovat kuitenkin vetäytyjien vanhempien rinnalla kaikkein tyytymättöimpiä omaan toimintaansa suhteessa lapsiinsa. Oletettavasti tärkeää on se, että nuoret ovat tyytyväisiä vanhempiensa toimintaan, vaikka he itse eivät sitä välttämättä aina ole. Kohtalaisen run-

Internet-keskustelufoorumi myös mahdollistaa perheenjäsenten välisten suhteiden hyvänä pysymisen.

Edellä mainitut ryhmät ovat jollakin tavalla tiedossa olevia ja tunnistettuja ryhmiä, mutta Internet-sosiaaliset (14 %, n=50) ovat nuoria, joista yleisesti tiedetään aika vähän. Tähän ryhmään kuuluvat nuoret viettävät paljon koulun jälkeistä aikaa tietokoneella, saavat tukea Internetistä ja he tutustuvat Internetin kautta uusiin ihmisiin. Internet-sosiaalisuudesta nousee mieleen ”nörtti” poika, jolla ei ole ystäviä ja joka on monin tavoin syrjään vetäytynyt. Tämä mielikuva ei pidä paikkaansa, vaan Internet-sosiaaliset nuoret ovat suunnitelmallisia ja heillä on kaikki taidot (esim. yhteistyö ja empatia) toimia ystävyssuhteissaan myönteisesti. Myöskään sukupuolen osalta mielikuva ei pidä paikkansa: Internet-sosiaalisista nuorista reilusti yli puolet on tyttöjä (n=33).

Fokusryhmähaastattelussa nuoret eivät osanneet päättää, onko runsas tietokoneella oleminen hyvä vai huono sosiaalisuuden muoto. Myös valokuva-aineistosta oli nähtävissä Internet-sosiaalisuuden kaksijakoisuus: kuvassa *Mesetystä* sosiaalisuus määrittyi myönteiseksi yhteydenpidoksi ystävien kesken, kun kuvassa *Sosiaalisesti rajoittunut* sosiaalisuus määrittyi kielteiseksi kasvotusten tapahtuvan yhteydenpidon puuttuessa vuorovaikutuksesta. Internet-sosiaaliset ovat ristiriitaisuudessaan mielenkiintoinen nuorten ryhmä: heillä on runsaasti sekä myönteistä että kielteistä sosiaalista käyttäytymistä, paljon psykososiaalisia oireita ja epävarmuutta, mutta samalla myös paljon tulevaisuuteen luotavaa suunnitelmallisuutta ja lojaaliutta. Näiden nuorten osalta tulee havainnollistetuksi Laakin ja kollegoiden (2003, 261; Howes 2000) ajatus siitä, että sosiaalisesti epäsuotuisasti toimivalla tai runsaasti sosioemotionaalisia ongelmia omaavalla nuorella voi olla runsaasti sosiaalisia taitoja. Nämä epävarmuutta kokevat nuoret joutuvat tasapainottelemaan arjessa myönteisen ja kielteiseksi mielletyn käyttäytymisen välillä samalla kun katse ei ole pelkästään tässä hetkessä vaan tulevaisuuden taitojen ja tavoitteiden saavuttamisessa.

Mesetystä

Sosiaalisesti rajoittunut

Internet-sosiaalisten nuorten vanhempien vanhemmuudessa korostuvat runsas kontrollin käyttö sekä vahva syyllistäminen molempien, mutta erityisen voimakkaasti isien toimesta. Kenties tähän liittyen nuoret arvioivat perheissä esiin-

tyvän keskivertoa enemmän konflikteja vanhempien ollessa yhtä mieltä. Myös nuorten kokemien huolten määrä oli keskimääräistä huomattavasti korkeampaa. Sen sijaan Internet-sosiaalisten nuorten vanhempien mielestä perheeseen liittyviä huolia oli vähiten muihin vanhempiin verrattuna. Myönteistä kuitenkin oli keskimääräistä runsaampi kommunikaation määrä. Perheissä keskustellaan itseä mietityttävistä asioista perheenjäsenten kanssa. Vanhemmat itse arvioivat toimivansa suhteessa lapsiinsa ihan hyvin, keskimääräisesti kaikkiin vastanneisiin nähden. Vaikka nuoret arvioivat huolten ja konfliktien määrän suuremmaksi kuin muut nuoret, he arvioivat vanhempiensa toimivan vain vähän keskimääräistä heikommin muiden nuorten sekä vanhempien arvioihin verrattuna.

Ryhmittelyanalyysin tulos on kiinnostava: tuloksena on tyyppikuvauksia sosiaalisilta taidoiltaan ja käyttäytymiseltään erilaisista nuorista. Tulos vastaa fokusryhmähaastatteluiden tulosta, mutta myös täsmentää sitä: tulevaisuus-orientoituneiden, sählääjien ja vetäytyjien lisäksi nuorten keskuudessa on myös huolettomia ja Internet-sosiaalisia nuoria. Keskiarvovertailujen avulla saatiin selville, millaisia näiden nuorten perheet ja perheen toimivuus on sekä vanhempien että nuorten mielestä. Erilaisiin ryhmiin kuuluvat nuoret ovat toisiinsa nähden erilaisia, mutta myös taustoiltaan erilaisia.

14 YLÄKOULUAIKANA TAPAHTUNEET MUUTOKSET

Poikkileikkausaineistolla on edellä tutkittu sitä, mitkä tekijät ovat yhteydessä nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn. Seuraavaksi tutkitaan sitä, mitä sosiaaliselle toimintakyvylle tapahtuu yläkoulun aikana, vahvistuuko se, pysyykö ennallaan vai heikkenee. Lisäksi tutkitaan, mitkä perheeseen liittyvät syyt selittävät nuorten sosiaalisessa toimintakyvyssä tapahtuvia muutoksia. Näitä syitä voivat olla vanhemmuudessa tai perheen toimivuudessa tapahtuneet muutokset. Tämä tapahtuu liittämällä Bronfenbrennerin (2001; Bronfenbrenner & Morris 2006) yksilön kehityksen teoreettisen selitysmallin viimeinen osio – aika – mukaan nuorten sosiaalista toimintakykyä selittävään malliin. Keskeisessä osassa on kysymys siitä, mikäli perheen prosessitekijöissä (vanhemmuudessa tai perheen toimivuudessa) tapahtuu muutoksia, vaikuttaako se nuorten sosiaalisen toimintakyvyn kehitykseen kahden vuoden aikana.

14.1 Vanhemmuustyylien muutos

Vanhemmuustyylien on todettu olevan suhteellisen pysyviä vanhempien ominaisuuksia (Aunola 2005, 357, 365). Aunola (2005, 365) on saanut tulokseksi, että pysyvyyskertoimet⁷⁴ kolmen eri kasvatustyyli­dimension osalta äideillä ovat .86–1.00 ja isillä .90–.99. Nuorilta keräämäni pitkittäisaineisto ei vastaa tätä tulosta. Seuraavana olevasta taulukosta 35 on nähtävissä, että äitien pysyvyyskertoimet vanhemmuustyylien osalta ovat .52–.59 ja isien vastaavat kertoimet ovat .41–.54. Tytöt ovat arvioineet vanhempiensa vanhemmuuden yhdenmukaisemmin kuin pojat kolmella eri mittauskerralla.

⁷⁴ Pysyvyyskerroin kuvaa niiden henkilöiden suhteellista osuutta, joiden vastaukset pysyvät yhtäläisinä mittausten välillä.

TAULUKKO 35 Vanhemmuustyyliä osa-alueittain eri mittauskerroilla (ka.)

		Mittauskerta			Pysyvyyskerroin
		1	2	3	
Äidit	Lämpimyys	5,8	5,7	5,8	.59
	Kontrolli	5,5	5,5	5,6	.54
	Syyllystävyys	4,1	4,1	4,2	.52
Isät	Lämpimyys	5,5	5,2	5,5	.44
	Kontrolli	5,3	5,2	5,6	.54
	Syyllystävyys	3,7	3,8	4,1	.41

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

Mittarin skaala 1-7: mitä suurempi keskiarvo, sitä lämpimämpää, kontrolloivampaa tai syyllystävämpää nuori arvioi vanhempansa vanhemmuuden olevan.

Kertoimien pohjalta voidaan sanoa, että vajaan puolella nuorten arvioimana äitien vanhemmuustyyli muuttuu suuntaan tai toiseen nuoren ollessa yläkou-lussa, isistä noin puolella vanhemmuustyyli muuttuu tuona aikana. Suurin syy pysyvyyskertoimien eroihin eri tutkijoiden aineistoissa on kenties siinä, ketkä vanhemmuustyyliä ovat olleet arvioimassa. Vanhempien arviot omasta vanhemmuustyylistään ovat oletettavasti pysyvämpiä kuin nuorten arviot vanhempiensa tyylistä toimia vanhempana. Nuorilta kysyttäessä nuoret vastaavat sen mukaan, miten he kokevat vanhempiensa vanhemmuustyylin, eivätkä vastaukset kerro niinkään siitä, miten vanhemmat tosi asiassa asennoituvat vanhemmuuteen. Perheen lapset arvioivat vanhempiensa vanhemmuutta omasta näkökulmastaan, omiin kokemuksiin pohjaten. Kukin sisarus voi nähdä vanhempiensa vanhemmuuden eri tavoin. Vanhempi voi toimia kunkin lapsen kanssa eri tavoin ja näin ollen lasten arviot yhteisten vanhempien vanhemmuustyyleistä saattavat vaihdella. Tästä kertoo saman perheen sisarusten arviointien erilaisuus. Aineistossa on 28 suostumuslomakkeen avulla sisaruksiksi tunnistettua nuorta sekä yksi neljän sisaruksen ryhmä. Näistä 22 sisarusta ovat molemmat arvioineet vanhempiensa vanhemmuustyyliä, samoin kaikki neljä sisarusta. Viisi (21,7 %) sisarusta on yhtä mieltä perheen vanhemmuustyylistä⁷⁵. Sisaruksista kahdeksan (34,8 %) on arvioinut, että äidin vanhemmuustyyli on samanlainen molempien mielestä ja yhdeksän (39,1 %) on arvioinut, että isän tyyli vanhempana on molempien mielestä samanlainen. Nuorten kokemukseen vanhemmuustyylistä vaikuttavat muun muassa yksilölliset tekijät, miten nuori ottaa vanhemmuutta vastaan (Barber 1996), mutta myös se, että nuori arvioi vanhemmuustyyliä eri tasolta kuin on tarkoitus. Teoreettisesti vanhemmuustyyli on hierarkkisen mallin ylimmän tason yleistyneitä vanhemmuuden ominaisuuksia ja piirteitä (Holden & Miller 1999). Nuori arvioi vanhempiensa vanhemmuutta kenties enemmän toiminnan tasolta: millaista kohtelua hän saa ja erityisesti millaista kohtelua hän on saanut vanhemmiltaan kyselyn täyttämisen

⁷⁵ Perheen vanhemmuustyyli eli äitien ja isien vanhemmuustyyleistä muodostettu erilaisten vanhemmuustyylien kombinaatio.

aamuna tai kuluneella viikolla. Tämä vaikuttaa myös pysyvyyskertoimien alhaisuuteen eri mittauskerroilla.

Tulos sisarusten erilaisista arvioista vanhemmuustyylien osalta tuo muun muassa Aunolan (2005, 364) esiin nostaman huomion äärelle: tutkittaessa nimenomaan vanhemmuustyyliä, nuorten ohella on tärkeää saada myös muita arvioita vanhempien vanhemmuudesta. Tällöin saadaan vertailtavissa olevaa tietoa useasta lähteestä ja voidaan tutkia esimerkiksi, eroavatko nuoren ja vanhemman arviot vanhemmuudesta, ja jos eroavat, niin miksi ja millainen eri arvioiden yhteys on eri tulosmuuttujiin, esimerkiksi nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn. Sen sijaan tässä tutkimuksessa oleellista on se, miten nuoret itse kokevat vanhempiensa vanhemmuuden ja millä tavalla se on yhteydessä erilaisiin tulosmuuttujiin.

Tarkasteltaessa toistomittauksia vanhemmuustyylien osalta osa-alueittain (ks. taulukko 35), keskiarvoissa nuorten arvioimana eri mittauskertojen välillä ei ole tilastollisesti merkitsevää eroa äitien eikä isien osalta. Kuitenkin tarkasteltaessa muutosta siirtymäfrekvenssien avulla, saadaan pysyvyyskertoimia vastaava tulos: riippumattomuustestin arvo osoittaa, että muutosta vanhemmuustyylistä toiseen tapahtuu tilastollisesti merkitsevästi ($p < .001$). Siirtymäfrekvenssejä tarkasteltaessa ilmenee, että 41 prosentilla nuorista perheen vanhemmuustyyli pysyy ennallaan yläkoulun aikana. Noin 30 prosentilla perheen vanhemmuustyyli muuttuu heikompaan suuntaan ja yhtä suurella osuudella nuorista tilanne muuttuu parempaan suuntaan.

14.2 Perheen toimivuuden muutos

On luonnollista, että lapsen ja nuoren käsitys perhesuhteista muuttuu lapsuuden, mutta erityisesti nuoruuden aikana. Kehityopsykologisesti yksi nuoruuden tärkeistä tehtävistä on irtautuminen riippuvuussuhteista suhteessa vanhempiin (esim. Erikson 1982). Nuorten haastatteluissa tämä nousi esiin vanhemmista irtautumisen tavoitteena. Samalla nuoret pitivät tärkeänä irtautumista siten, että he tavoittelevat perhesuhteiden ylläpitämistä. Perhesuhteiden ylläpitäminen ei tarkoita riidattomuutta ja täydellistä yhteisymmärrystä, vaan pyrkimystä kompromissiratkaisuihin. Tällöin sekä nuorten että vanhempien on joustettava. Jos joustoa ja neuvottelevaa asennetta ei löydy toiselta tai molemmilta, se ei voi olla vaikuttamatta nuoren kokemukseen perheen toimivuudesta. Seuraavaksi tarkastellaan pitkittäisaineiston avulla sitä, miten paljon perheen toimivuus on muuttunut 7.-luokalta 9.-luokalle ja miten paljon nämä arvot eroavat sen suhteen, onko perheen vanhemmuustyyli muuttunut vastaavana aikana.

Taulukon 36 keskiarvot osoittavat, että kommunikaatio ja huolten määrä ei muutu keskimääräisesti yläkoulun aikana. Konfliktien määrä vähenee 7.-luokalta 8.-luokalle tultaessa ja perheen tunnetila heikkenee vastaavana aikana hiukan. Pysyvyyskertoimet (.52–.61) osoittavat, että muutosta tapahtuu yksilötasolla. On kiinnostavaa tutkia, mistä yksilötasolla tapahtuva perheen toimi-

vuoden muutos johtuu. Selittääkö sitä esimerkiksi edellä tarkasteltu perheen vanhemmuustyylin muutos?

TAULUKKO 36 Perheen toimivuus osa-alueittain eri mittauskerroilla (ka.)

Perheen toimivuus	Mittauskerta			Pysyvyyserroin
	1	2	3	
Kommunikointi	4,0	4,0	3,9	.57
Konfliktit***	3,2	2,8	2,7	.52
Perheen tunnetila*	6,2	6,0	6,0	.54
Huolet	2,7	2,7	2,7	.61

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

Mittarin skaala 1-7, mitä suurempi arvo, sitä enemmän kommunikaatiota, perheen myönteistä tunnetilaa, konflikteja ja huolia.

Tutkittaessa perheen vanhemmuustyyllissä tapahtuneen muutoksen yhteyttä perheen toimivuuteen, ensin muodostettiin perheen vanhemmuustyyli -muuttujista uusi muuttuja, jossa tarkastellaan sitä, miten perheen vanhemmuustyyli on muuttunut vuodesta 2009 vuoteen 2011⁷⁶. Uusi muuttuja on neljäluokkainen: 1) tilanne ennallaan, heikko vanhemmuustyyli, 2) vanhemmuustyyli heikentynyt, 3) vanhemmuustyyli parantunut ja 4) tilanne ennallaan, hyvä vanhemmuustyyli⁷⁷. Taulukosta 37 on nähtävissä, millainen on perheen toimivuuden taso eri vanhemmuustyylien muutokseen liittyvissä ryhmissä. Keskeinen tulos on se, että perheen toimivuus on hyvä perheissä, joissa on hyvä tai parantunut vanhemmuustyyli ja perheen toimivuus on heikompaa perheissä, joissa vanhemmuustyyli pysyy heikkona tai huonontuu aiemmasta.

⁷⁶ Sisältää kaksi mittauskerta: luokka-asteet seitsemän ja yhdeksän.

⁷⁷ Tilanne ennallaan/heikko vanhemmuustyyli ryhmään kuuluvat perheen vanhemmuustyyleistä ne nuoret, joiden vanhemmilla vanhemmuustyyli on pysynyt 7.-luokalta 9.-luokalle joko molemmat laiminlyövinä, laiminlyövä + autoritaarinen tai autoritaarinen + salliva -yhdistelmänä. Vanhemmuustyyli heikentynyt ryhmään kuuluvat nuoret, joiden vanhempien vanhemmuustyyli on muuttanut heikompaan suuntaan, esimerkiksi sallivasta laiminlyövään. Vanhemmuustyyli parantunut ryhmään kuuluvat nuoret, joiden vanhempien vanhemmuustyyli on vahvistunut, esimerkiksi autoritaarisesta auktoritatiiviseksi. Tilanne ennallaan/hyvä vanhemmuustyyli -ryhmään kuuluvat nuoret, joiden vanhempien vanhemmuustyyli on pysynyt yläkoulun aikana hyvänä. Tällaisia vanhemmuustyyli-ryhmiä ovat: molemmat sallivia, molemmat auktoritatiivisia, laiminlyövä + auktoritatiivinen, autoritaarinen + auktoritatiivinen ja salliva + auktoritatiivinen.

TAULUKKO 37 Perheen toimivuus 9.-luokalla suhteessa perheen vanhemmuustyylin muutokseen (n; ka.)

	n	Perheen			Huolet
		Kommunikaatio	tunnetila	Konfliktit	
Tilanne ennallaan (heikko VT)	8	3,6	4,7	3,3	3,5
Vanhemmuustyyli heikentynyt	33	3,2	5,7	2,9	2,5
Vanhemmuustyyli parantunut	33	4,1	6,1	2,4	2,6
Tilanne ennallaan (hyvä VT)	38	4,4	6,3	2,8	2,9
P-arvo		<,001	<,001	0,045	0,126
Selitysaste		16,7	21,4	7,6	5,5
F-testin arvo		6,740	9,179	2,773	1,954

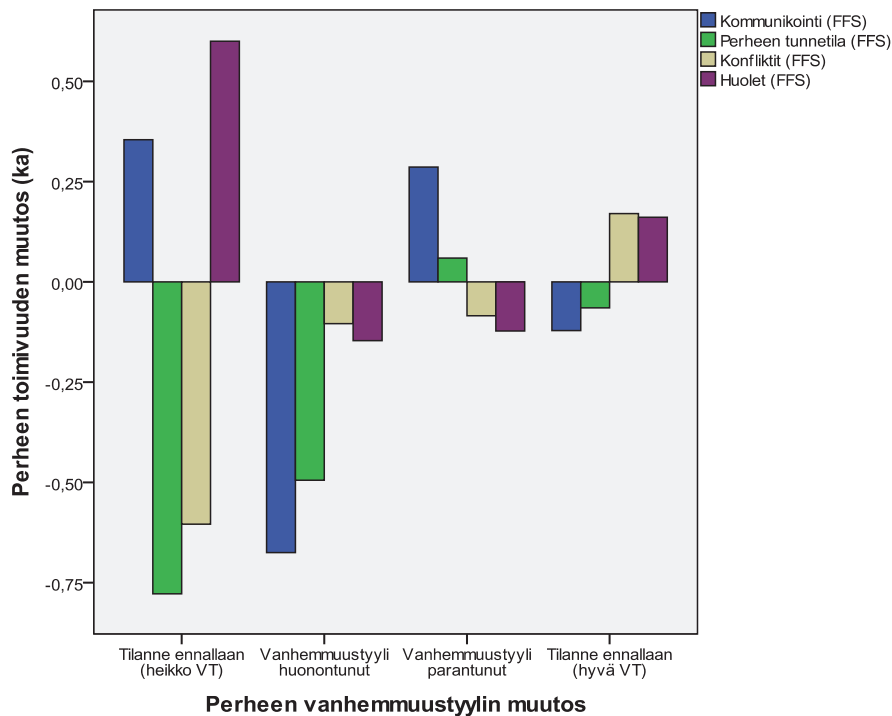
Mittarin skaala 1-7, mitä suurempi arvo, sitä enemmän kommunikaatiota, perheen myönteistä tunnetilaa, konflikteja ja huolia.

Perheissä, joissa vanhemmuustyyli pysyy heikkona, on heikoin perheen myönteinen tunnetila, heikko kommunikaatio ja konflikteja on eniten. Myös huolia on eniten, vaikkakaan tulos ei ole tilastollisesti merkitsevä. Perheissä, joissa vanhemmuustyyli on heikentynyt, on heikoin kommunikaation taso. On oletettavaa, kun nuoret kokevat vanhempiensa muuttuneen vanhemmuudessaan vähemmän lämpimiksi, se vaikuttaa kommunikaation heikkenemiseen ja vähenemiseen. Näissä perheissä perheen tunnetila on keskitasoa, samoin konfliktien määrä, mutta huolia on vähiten. Perheissä, joissa vanhemmuustyyli on parantunut, kommunikaatio on hyvällä tasolla, samoin perheen tunnetila. Näissä perheissä konflikteja on vähiten ja huolia vähän. Perheissä, joissa tilanne pysyy hyvänä vanhemmuustyylin osalta, kommunikaatio toimii parhaiten, tunnetila on myönteisin, mutta konflikteja on keskimääräisesti ja huolia eniten muihin ryhmiin verrattuna.

Seuraavana oleva kuva 2 ilmentää sitä, miten perheen vanhemmuustyylin pysyvyys ja muutos on yhteydessä nuorten arvioimaan perheen toimivuuden muutokseen 7.-luokalta 9.-luokalle. Kommunikaation, perheen tunnetilan ja konfliktien osalta tulokset ovat tilastollisesti merkitseviä, huolten osalta ei.

Mikäli vanhemmuustyyli perheessä on ollut jo 7.-luokalla hyvä ja pysyy ennallaan, perheen toimivuus on hyvä ja pysyy samalla tasolla myös 9.-luokalla⁷⁸. Mikäli vanhemmuustyyli muuttuu parempaan suuntaan, perheen toimivuus pysyy muuten ennallaan, mutta kommunikaation määrä kasvaa. Mikäli vanhemmuustyyli muuttuu heikompaan suuntaan, perheen toimivuus pysyy konfliktien ja huolten osalta ennallaan, mutta heikkenee kommunikaation osalta ja perheen tunnetila muuttuu kielteisemmäksi.

⁷⁸ Vanhemmuustyylin muutos selittää 10,2 % kommunikaation muutoksesta yläkoulu-aikana (p=.012; F-testi 3,826), 8 % konfliktien määrän muutoksesta (p=.040; F-testi 2,883) ja perheen tunnetilan muutoksesta 11,2 % (p=.007; F-testi 4,227). Huolten osalta tulos ei ole tilastollisesti merkitsevä.

KUVA 2 Perheen vanhemmuustyylin pysyvyyden yhteys perheen toimivuuden muutokseen nuorten arvioimana⁷⁹

Suurimmat muutokset perheen toimivuudessa tapahtuvat perheissä, joissa vanhemmuustyyli pysyy ennallaan, mutta heikkona. Tuloksia on syytä suhteuttaa siihen tietoon, että tässä ryhmässä perheen toimivuus on lähtökohtaisesti (7.-luokalla) huomattavasti heikompaa kuin muissa ryhmissä. Perheen toimivuus on heikentynyt edelleen yläkoulun aikana huolten ja perheen myönteisen tunnetilan osalta. Toisaalta kommunikaation määrä on hivenen lisääntynyt ja konfliktit vähentyneet. Konfliktien määrä on edelleen korkea kaikkien nuorten keskiarvoon verrattuna. Tämän ryhmän osalta tulos on suuntaa antava, koska ryhmän koko on pieni (n=8, tässä analyysissa n=6). Tämä heikentää analyysien tilastollista merkitsevyyttä. Tulos on kuitenkin johdonmukainen siten, että nuori oppii kenties välttämään konflikteja perheessä, minkä myötä kommunikaatoristiriidat vähenevät. Tätä päätelmää tukee se, että riitelyn määrä näissä perheissä vähenee 9.-luokalle tultaessa. Nuori ei kuitenkaan viihdy perheessä, jossa tulee olla varuillaan ja vältellä mahdollisia ristiriitatilanteita. Näin osoittaa myös se, että perheen tunnetila on heikentynyt ja huolten määrä kasvanut.

⁷⁹ Mitä suurempi arvo kullakin ulottuvuudella, sitä enemmän nuori on arvioinut perheessä esiintyvän kommunikaatiota, sitä paremmaksi perheen tunnetilan ja sitä enemmän perheessä esiintyy konflikteja ja huolia 9.-luokalla 7.-luokkaan verrattuna.

Tuloksen merkittävyyden vuoksi on syytä pohtia, onko kyse kausaalisesta yhteydestä kahden muutoksen välillä. Kausaalisuhteesta ei ole välttämättä kyse, kun jokin muutos tapahtuu yhtäaikaaisesti toisen muutoksen kanssa. Ei voida sanoa, että perheen toimivuuden muutos on seurausta vanhemmuustyylin muutoksesta, muutokset vain tapahtuvat yhtä aikaa. Tulosten mukaan yhteys on, mutta muutosten yhteys voi johtua osittain tai kokonaan myös nuorena tapahtuneesta kokonaisvaltaisemmasta muutoksesta: hän asennoituu vastaus-hetkellä myönteisemmin tai kielteisemmin kaikkeen elämässään ja vastaa näin asenteensa mukaisesti kysymyksiin.

Tarkasteltaessa nuoren onnistumisasenteessa tapahtuneen muutoksen yhteyttä perheen toimivuuteen ja sosiaaliseen toimintakykyyn, käy ilmi, että kyse ei ole vastaushetkellä vallitsevasta myönteisemmästä tai kielteisemmästä asenteesta. Onnistumisasenteen muutos on yhteydessä itsevarmuuteen, mutta ei johdonmukaisesti kaikkiin nuoren elämässä tapahtuneisiin muutoksiin. Tulos vahvistaa edellä tutkitun vanhemmuustyylin muutoksen kausaalista luonnetta suhteessa perheen toimivuuden muutokseen.

14.3 Nuorten sosiaalisen toimintakyvyn muutokset

Nuorten sosiaalisessa toimintakyvyssä tapahtuu yläkoulun aikana hienoisia muutoksia (taulukko 38). Keskiarvoilla tarkastellen suunnitelmallisuudessa tapahtuu tilastollisesti merkitsevää muutosta, kasvua. Kyse on nimenomaan tyttöjen suunnitelmallisuuden kasvusta. Lojaaliudessa ja itsevarmuudessa ei tapahdu keskimääräistä muutosta yläkoulun aikana. Tyttöillä ja pojilla muutos on samanlaista eri mittauskertojen välillä. Tarkasteltaessa nuorten sosiaalisessa toimintakyvyssä tapahtuvaa muutosta pysyvyyskerroimen avulla, lojaalius on nuorten sosiaalisen toimintakyvyn ulottuvuus, joka muuttuu erityisesti pojilla yksilöittäin tarkastellen erittäin paljon yläkoulun aikana.

TAULUKKO 38 Nuorten sosiaalinen toimintakyky eri mittauskerroilla sukupuolittain (ka.; 53 tyttöä, 50 poikaa)

		Mittauskerta			Pysyvyyskerroin
		1	2	3	
Suunnitelmallisuus*	Tytöt*	4,0	4,2	4,2	.45
	Pojat	3,9	3,9	4,0	.49
Lojaalius	Tytöt	4,2	4,3	4,3	.55
	Pojat	4,1	4,0	4,1	.22
Itsevarmuus	Tytöt	3,4	3,4	3,4	.42
	Pojat	3,9	3,9	3,7	.52

*p < .05, **p < .01, ***p < .001.

1 = 7.-luokan mittaus; 2 = 8.-luokan mittaus; 3 = 9.-luokan mittaus.

Skaala 1-5. Mitä suurempi arvo, sitä enemmän vastaajalla on sosiaalista toimintakykyä kyseisen osa-alueen osalta.

Tarkasteltaessa, miten perheen vanhemmuustyylin pysyvyys ja muutos on yhteydessä nuorten sosiaalisen toimintakyvyn muutokseen 7.-luokalta 9.-luokalle, käy ilmi, että aineistossa ei esiinny tilastollisesti merkitseviä yhteyksiä. Toisin sanoen nuorten sosiaalisessa toimintakyvyssä ei tapahdu muutoksia yläkoulun aikana suhteessa perheen vanhemmuustyylien muutokseen vastaavana aikana. Myöskään sukupuolittaisia eroja ei löydy.

Pysyvyysero osoitti, että yksilötasolla muutosta tapahtuu melko paljon. Tästä syystä edetään tarkastelemaan, miten perheen toimivuus on yhteydessä nuorten sosiaalisen toimintakyvyn vahvistumiseen tai heikkenemiseen. Tätä varten on muodostettu kaksiluokkainen muuttuja, joka kuvastaa sitä, onko nuoren suunnitelmallisuudessa, itsevarmuudessa ja lojaaliudessa erikseen tarkastellen tapahtunut vahvistumista vai heikkenemistä 7.-luokalta 9.-luokalle. Aineistossa vähän yli puolella nuorista suunnitelmallisuus (n=57) ja lojaalius (n=53) on vahvistunut yläkoulun aikana ja noin kolmasosalla itsevarmuus (n=33) on vahvistunut (taulukko 39).

TAULUKKO 39 Perheen toimivuus eri mittauskerroilla suhteessa nuorten sosiaalisen toimintakyvyn muutokseen yläkouluajana (ka.)

Suunnitelmallisuus								
	Heikentynyt (n=46)			Vahvistunut (n=57)			Aika	Ryhmä
	1	2	3	1	2	3	p	p
Kommunikaatio	4,2	4,0	3,7	3,8	4,0	4,0	.011	.008
Perheen tunnetila	6,2	6,0	5,8	6,1	6,0	6,1	ns.	ns.
Konfliktit	3,1	2,8	2,8	3,2	2,7	2,7	ns.	ns.
Huolet	2,8	2,8	2,8	2,6	2,6	2,6	ns.	ns.
Lojaalius								
	Heikentynyt (n=50)			Vahvistunut (n=53)			Aika	Ryhmä
	1	2	3	1	2	3	p	p
Kommunikaatio	4,0	3,8	3,5	4,0	4,2	4,2	.016	.010
Perheen tunnetila	6,2	5,9	5,8	6,1	6,0	6,1	.010	.016
Konfliktit	3,3	2,9	2,9	3,1	2,7	2,6	ns.	ns.
Huolet	2,6	2,6	2,6	2,8	2,7	2,7	ns.	ns.
Itsevarmuus								
	Heikentynyt (n=70)			Vahvistunut (n=33)			Aika	Ryhmä
	1	2	3	1	2	3	p	p
Kommunikaatio	4,0	4,1	3,9	4,0	4,0	3,8	ns.	ns.
Perheen tunnetila	6,2	5,9	6,0	6,0	6,1	6,0	ns.	ns.
Konfliktit	3,2	2,8	2,8	3,1	2,6	2,5	<.001	ns.
Huolet	2,6	2,7	2,8	3,0	2,8	2,5	.001	.001

Aika ja ryhmä sarakkeet kertovat keskiarvoerojen tilastollisen merkitsevyyden toistomittauksen osalta eri mittauskerroilla aika- ja ryhmätasolla. 1 = 7.-luokan mittaus; 2 = 8.-luokan mittaus; 3 = 9.-luokan mittaus. Mittarin skaala 1-7, mitä suurempi arvo, sitä enemmän kommunikaatiota, perheen myönteistä tunnetilaa, konflikteja ja huolia.

Perheen kommunikaatiossa tapahtuneet muutokset ovat yhteydessä nuorten suunnitelmallisuuden muutokseen yläkoulun aikana. Vertailtavat ryhmät ovat nuorten ryhmä, jossa nuorten suunnitelmallisuus on vahvistunut ($n=57$) ja ryhmä, jossa nuorten suunnitelmallisuus on heikentynyt ($n=46$). Ryhmien välillä tilastollisesti merkitsevää eroa on vain kommunikaatiossa ($p=.008$). Myös mittauskertojen välillä on tilastollisesti melkein merkitsevää eroa ($p=.011$). Sen sijaan perheen tunnetilassa sekä konfliktien ja huolten määrässä ei tapahdu ryhmä-, eikä aikatasolla muutoksia. Kommunikaation osalta erot ovat selkeästi havaittavissa aikatason lisäksi ryhmittäin. Kun vahvistuneen suunnitelmallisuuden ryhmässä kommunikaatio perheenjäsenten välillä on 7.-luokalla ollut heikompaa kuin heikentyneen suunnitelmallisuuden ryhmässä, se on vahvistunut 9.-luokan päättyessä. Heikentyneen suunnitelmallisuuden ryhmässä kommunikaatio perheenjäsenten välillä on oleellisesti vähentynyt. Kommunikaation ajallisen muutoksen yhteys suunnitelmallisuuteen on tilastollisesti merkitsevä vain tytöillä ($p=.043$).

Nuorten lojaaliuteen ovat yhteydessä kommunikaatio ja perheen myönteinen tunnetila sekä aika- että ryhmätasoilla. Kun lojaalius on vahvistunut ($n=53$), myös kommunikaatiossa ja perheen tunnetilassa on tapahtunut hienois-ta kasvua. Päinvastoin käy nuorten osalta, joilla lojaalius on heikentynyt. Heidän perheissään kommunikaatio on vähentynyt ja perheen tunnetila viilentynyt vähemmän toisia arvostavaksi. Tulokset ovat tilastollisesti merkitseviä vain pojilla (kommunikaatio, $p=.027$; perheen tunnetila, $p=.002$).

Vahvaan itsevarmuuteen on yhteydessä vähäinen huolten määrä. Ero on tilastollisesti merkitsevä sekä aika- että ryhmätasoilla. Konfliktien osalta muutosta on tapahtunut vain verrattaessa eri mittauskertojen välisiä keskiarvoja. Konfliktit ovat kuitenkin vähentyneet voimakkaammin nuorilla, joiden itsevarmuus on vahvistunut. Ryhmien välillä on 9.-luokalla tilastollisesti melkein merkitsevä ero perheenjäsenten välisten konfliktien määrän osalta ($p=.040$). Nuorilla, joilla itsevarmuus on vahvistunut ($n=33$), perheeseen liittyvät huolet ovat vähentyneet yläkoulun aikana. Heikentyneen itsevarmuuden ryhmässä ($n=70$) perheeseen liittyvät huolet ovat lisääntyneet.

Kokonaisuudessaan tulokset kertovat tärkeää tietoa nuorten perhearjesta yläkoulun aikana. Tytöillä suunnitelmallisuuden muutoksiin on yhteydessä kommunikaation määrän muutos yläkoulun aikana. Erityisen vahva on kommunikaation vähentymisen yhteys tyttöjen suunnitelmallisuuden vähenemiseen. Lojaaliuden muutoksia tapahtuu erityisesti pojilla. Jälleen yhteys on vahvempi siten, että mikäli kommunikaation määrä ja perheen tunnetila heikkenee yläkoulun aikana, poikien lojaalius vähenee. Sen sijaan nuorten itsevarmuuden kasvuun eivät ole yhteydessä perheenjäsenten välisen kommunikoinnin tai perheen tunnetilan muutokset, vaan nimenomaan konfliktien ja huolten väheneminen yläkoulun aikana.

14.4 Sosiaalisen toimintakyvyn muutokset toimijatyypeittäin

Pitkittäisaineiston avulla tarkastellaan vielä lopuksi nuorten toimijatyyppisiä. Toimijatyyppit saatiin selville ryhmittelyanalyysin avulla (ks. luku 13). Tuloksissa verrataan seitsemännellä luokalla tiettyyn toimijatyyppiryhmään kuuluneiden nuorten suunnitelmallisuuden, lojaaliuden ja itsevarmuuden muutosta yläkoulun aikana (taulukko 40). Lisäksi tarkastellaan perheen toimivuudessa tapahtuneiden muutosten yhteyttä nuorten sosiaalisen toimintakyvyn muutokseen toimijatyypeittäin yläkoulun aikana.

TAULUKKO 40 Nuorten sosiaalinen toimintakyky toimijatyypeittäin eri mittauskerroilla (ka.)

		Mittauskerta		
		1	2	3
Suunnitelmallisuus	Tulevaisuusorientoituneet	4,3	4,3	4,3
	Sählääjät	3,5	3,3	3,6
	Vetäytyjät	3,7	3,9	4,0
	Huolettomat**	3,9	4,0	4,1
	Internet-sosiaaliset	4,2	4,4	4,2
Lojaalius	Tulevaisuusorientoituneet	4,6	4,4	4,5
	Sählääjät	3,8	3,7	3,9
	Vetäytyjät	3,5	3,7	3,9
	Huolettomat*	4,0	4,1	4,2
	Internet-sosiaaliset	4,3	4,4	4,3
Itsevarmuus***	Tulevaisuusorientoituneet*	4,2	4,0	3,8
	Sählääjät*	3,8	3,3	3,2
	Vetäytyjät	2,8	2,9	3,0
	Huolettomat	3,7	3,9	3,6
	Internet-sosiaaliset*	2,7	3,2	3,5

*** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$

1 = 7.-luokan mittaus; 2 = 8.-luokan mittaus; 3 = 9.-luokan mittaus.

Skaala 1-5. Mitä suurempi arvo, sitä enemmän vastaajalla on sosiaalista toimintakykyä kyseisen osa-alueen osalta.

Suunnitelmallisuus ja lojaalius ovat vahvistuneet tilastollisesti merkitsevästi yläkoulun aikana vain huolettomilla. Muilla suunnitelmallisuus ja lojaalius ovat pysyneet pääsääntöisesti samalla tasolla tai vahvistuneet vähän. Huolettomilla suunnitelmallisuuden ja lojaaliuden kasvua selittää poikittaisaineistosta esiin noussut selittäjä; perheen myönteinen toimivuus. Näin ollen kommunikaation ja perheen myönteisen tunnetilan lisääntyessä huolettomien suunnitelmallisuus ($\beta = .322$, $p = .029$, $R = .084$) ja lojaalius ($\beta = .517$, $p < .001$, $R = .250$) vahvistuvat yläkoulun aikana.

Itsevarmuuden osalta ryhmien välillä esiintyy 9.-luokan päättyessä tasoittumista verrattuna 7.-luokan itsevarmuuden keskiarvoihin ryhmittäin. 7.-luokalla keskiarvot ryhmien välillä ovat suuret, 9.-luokalla erot ovat huomattavasti pienemmät. Tulevaisuusorientoituneilla ja sählääjillä itsevarmuus on heikentynyt, Internet-sosiaalisilla vahvistunut. Aiemmin tarkasteltiin poikittaisaineiston avulla itsevarmuuden selittäjiä, selvisi kiusatuksi joutumisen sekä konfliktien olevan merkityksellisiä itsevarmuutta heikentäviä tekijöitä. Lisäksi huolet olivat yhteydessä yläkoulun aikana itsevarmuudessa tapahtuvaan muutokseen. Tulos saa pitkittäisaineiston avulla vahvistusta, mutta tulevaisuusorientoituneiden, sählääjien ja Internet-sosiaalisten ryhmässä eri tavoin. Sählääjien itsevarmuuden muutosta selittää perheeseen liittyvien huolten kasvu ($\beta = -.646$, $p = .023$, $R = .360$). Tulevaisuusorientoituneiden osalta selittäjänä on kiusatuksi joutuminen: mitä enemmän nuorten kiusaaminen lisääntyy yläkoulun aikana, sitä heikommaksi muuttuu itsevarmuus ($\beta = -.517$, $p = .010$, $R = .234$). Internet-sosiaalisten nuorten itsevarmuuden kasvua selittää huolten vähentyminen ($\beta = -.644$, $p = .014$) ja perheen myönteisen tunnetilan ($\beta = .444$, $p = .001$) kasvu ($R = .721$).

On myös huomattava, että vaikka vetäytyjien osalta tulokset eivät ole tilastollisesti merkitseviä ryhmän pienuuden vuoksi, keskiarvoissa tapahtuneet muutokset ovat kohtalaisen suuria. Heillä suunnitelmallisuus, lojaalius ja itsevarmuus ovat vahvistuneet huomattavasti. Tulos on merkittävä, vaikka tulokset eivät ole tilastollisesti merkitseviä.

Kokonaisuudessaan havaitaan, että perheen toimivuuden muutokset selittävät erilaisten toimijatyyppien sosiaalisen toimintakyvyn muutoksia yläkoulun aikana. Merkityksellisiksi selittäjiksi osoittautuvat myös poikittaisaineistosta esiin nousseet selittäjät: kommunikointi, huolet ja perheen myönteinen tunnetila. Konfliktien määrän muutokset eivät selittäneet eri toimijatyyppien sosiaalisen toimintakyvyn muutosta. Tulokset osoittavat yhteyksien lisäksi sen, että nuorten keskuudessa on erilaisia ryhmiä, joissa perheen toimivuuden ja sosiaalisen toimintakyvyn väliset yhteydet ovat erilaisia. Tutkimusta tarvitaan aihepiiriin liittyen lisää.

OSA V
ARVIOINTI JA POHDINTA

15 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS

Kadon analyysi, aineiston valikoituneisuus ja tutkimuseetiikka ovat oleellisia tutkimuksen luotettavuuden kannalta. Tutkimusprosessi tulee toteuttaa tutkimukseen osallistuvia kunnioittaen sekä harmia ja haittaa välttämällä. Se ei ole helppo tehtävä. Aineiston, analyysin ja johtopäätösten tulee myös täyttää tietyt kriteerit ollakseen luotettavia. Aineiston osalta on pohdittava sen edustavuutta, jotta voidaan tietää, mihin perusjoukkoon johtopäätöksiä voidaan yleistää. Aineiston analyysin on oltava johdonmukaista ja perusteltua. Nämä eri tutkimuksen luotettavuuteen liittyvät osa-alueet ovat toisiinsa kietoutuneita. Niitä on vaikea erottaa ja käsitellä erillisinä kokonaisuuksina, sillä ne vaikuttavat toisiinsa. Seuraavassa tutkimuksen luotettavuutta tarkastellaan kadon ja aineiston valikoituvuuden sekä tutkimuksen eettisyyden näkökulmista.

15.1 Kato ja aineiston valikoituneisuus

On syytä pohtia, voiko käsillä olevan tutkimuksen aineisto olla valikoitunut ja sen myötä samalla pohtia tutkimuksen luotettavuutta. Aineiston mahdolliseen valikoituneisuuteen ovat voineet vaikuttaa monet vastaajaan, tutkijaan tai tutkimuksen aineiston keräämisprosessiin liittyvät seikat. Tutkimuksen potentiaalinen vastaaja voi jättää osallistumatta, jos osallistuminen ei ole millään tavalla palkitsevaa. Mahdollinen vastaaja voi kokea tutkimuksen aihepiirin myös epäkiinnostavaksi tai aikaa vieväksi. Jopa jännittäminen tutkimukseen osallistumisen osalta voi olla este osallistumiselle. Tutkijan näkökulmasta katoa aiheuttavia syitä voivat olla esimerkiksi tutkittavien saavuttamattomuus, riittämätön informointi ja viitseliäisyys. Myös niin sanottujen portinvartijoina toimivien henkilöiden suostumattomuus tai epäsuora suostumuksen epäminen voivat aiheuttaa tutkimustulosten kannalta vaikeasti hallittavaa katoa.

Jokaiseen tutkimuksessa kerättyyn aineistoon liittyvät omanlaisensa katoa ja mahdollista valikoitumista aiheuttavat tekijät, niin sanotut ongelmat. Nämä ongelmat on pyritty ratkaisemaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta

ne eivät aiheuttaisi aineiston katoa, eivätkä valikoitumista. Taulukkoon 41 on koottu tutkimusaineistoittain katoa ja valikoitumista mahdollisesti aiheuttavat ongelmat, mahdolliset seuraukset sekä keinot yrittää minimoida mahdollista valikoitumista ja katoa.

Valikoitumista aiheuttava ongelma koko tutkimusaineiston keräämisen osalta voi olla tutkimuksen toteuttamisesta päättävien tahojen toiminta portinvartijoina. Tutkimuskontekstissa portinvartijoilla tarkoitetaan alaikäisten ja vaa- jaavaltai-osten osallistumisesta päättäviä tahoja, kuten viranomaisia ja tutkimuksen kohteena olevan organisaation osallistumisesta päättäviä henkilöitä, usein myös alaikäisten lasten huoltajia sekä edunvalvojia (Kuula 2011, 144–147). Tässä tutkimuksessa portinvartijoina toimivat kaupungin sivistysjohtaja, koulujen rehtorit ja opettajat sekä nuorten vanhemmat.

Tutkimuksen toteutumiselle on usein oleellista se, miten portinvartijat suhtautuvat kyseistä tutkimusta kohtaan. Portinvartijoiden toiminta aineistoa kerätessä ei välttämättä vaikuta millään tavalla aineiston valikoitumiseen, mutta se voi vaikuttaa. Esimerkiksi yrityksiltä aineistoa kerätessä tutkimukseen voivat lähteä mukaan yhteistyökykyisimmät, kilpailuhenkisimmät tai visionäärit yrittäjät, jolloin tietoa jää puuttumaan yrityksistä, joissa toimintatapa ja arvot voivat olla hyvin erilaiset. Koulujen osalta tilanne voi olla samansuuntainen: tutkimukseen mukaan lähtevät ne koulut, joiden rehtorit kokevat tutkimuksen jollakin tavalla tärkeäksi, eikä aineiston kerääminen vaikuta liian paljon koulutyöskentelyyn. Tästä syystä onkin tärkeää kiinnittää huomiota kentälle pääsyyn ja luottamuksellisten suhteiden luomiseen aikuisiin, jotka toimivat portinvartijan asemassa (Powell & Smith 2009; Thomas & Kane 1998). Luottamuksellisten suhteiden luominen voi edistää lasten ja nuorten tutkimukseen osallistumista että vähentää aineiston mahdollista valikoituneisuutta.

Koulut ovat usein tutkimuskohteina. Tutkimusprojekteja voi olla lukuvuoden aikana useita ja ne voivat olla eri tavoin työllistäviä. Näin ollen on ymmärrettävää, että uuden tutkimusprojektin ja tutkijan vastaanotto ei välttämättä ole innostunutta. Tämä tutkimus toteutettiin kolmessa eri yläkoulussa, joten oli mahdollisuus verrata sitä, vaikuttaako koulun työntekijöiden toiminta jollakin tavalla tutkimusaineiston keräämiseen ja siten mahdollisesti myös valikoitumiseen.

Tutkimusprosessin aluksi sivistysjohtajalta saatiin lupa tutkimuksen toteuttamiseen kaupungin kaikilla yläkouluilla. Sivistysjohtaja oli kiinnostunut tutkimuksesta ja piti tärkeänä tutkimukseen osallistumista ja sen tuottamaa tietoa. Hän tiedotti tutkimusluvan myöntämisestä yläkoulujen rehtoreille. Tämän jälkeinen yhteydenotto puhelimitse kuhunkin rehtoriin osoitti, että rehtorien suhtautuminen tutkimusprojektin aloittamiseen oli toisiinsa nähden hyvin erilainen vaihdellen erittäin vastahakoisesta erittäin innostuneeseen. Myös aineistoa kerätessä henkilökunnan suhtautuminen kouluittain oli erilaista tutkimuksen eri vaiheissa.

TAULUKKO 41 Aineiston keräämiseen liittyvät valikoitumista ja katoa aiheuttavat ongelmat, mahdolliset seuraukset sekä ongelmien ratkaisuyritykset

Aineisto	Valikoitumista aiheuttava ongelma	Ongelman mahdollinen seuraus	Ongelman ratkaisuyritys
Koko tutkimus-aineisto	Koulujen työntekijöiden toiminta portinvartijoina; nuorten haluttomuus osallistua sekä tietämättömyys osallistumisen ja vaikuttamisen oikeudesta	Tutkimukseen osallistuvat yhteistyökykyisimpien koulujen oppilaat sekä ne, jotka kokevat tutkimukseen osallistumisen merkitykselliseksi	Läpinäkyvä aineistonkeruuprosessi; informaatiotilaisuus koulujen opetushenkilökunnalle ja nuorille
Fokusryhmähaastattelut	Vanhempien toiminta portinvartijoina; nuorella ei ole kavereita tai on etäiset kaverisuhteet; ryhmän vahvimmat dominoivat keskustelua	Haastatteluihin osallistuvat "reippaimpien" perheiden "reippaimmat" lapset; kaverittomat tai etäisiä kaverisuhteita omaavat eivät voi osallistua; haastattelut ovat ulospäin-suuntautuneimpien ja vahvimpien persoonien tuotoksia	Erilaiset suostumusten palautusvaihtoehdot; haastatteluihin osallistutaan kaveriryhminä, mikä mahdollistaa tasavertaisen osallistumisen; hiljaisempien mukaan ottaminen täsmäkysymyksiin haastattelutilanteessa
Valokuva-projekti	Luokan vahvimmat dominoivat kuvien suunnittelua ja tuottamista	Kuvat ovat ulospäin-suuntautuneimpien ja vahviempien persoonien tuotoksia	Kuvien tuottaminen osana äidinkielen tunteja, jolloin opettaja ohjaa tasapuolista osallistumista
Nuorten kysely	Vanhempien toiminta portinvartijoina: ei suostumusta	Kyselyn täyttämiseen osallistuvat "reippaimpien" perheiden "reippaimmat" lapset	Erilaiset suostumusten palautusvaihtoehdot; suostumusten "karhuaminen"
Vanhempien kysely	Anonyymius suhteessa tutkijaan (kooditus) ja omaan lapseen	Kyselyn täyttämiseen osallistuvat vain ne vanhemmat, joilla ei ole mitään salattavaa tai pelättävää suhteessa tutkijaan tai omaan lapseen	Erilaiset suostumusten palautusvaihtoehdot (ml. suljettava kirjekuori)

Seuraavana oleva taulukko 42 havainnollistaa koulun työntekijöiden asennoitumista tutkimukseen. Taulukossa tarkastellaan asennoitumisen merkitystä vastausprosenttiin nuorten sekä vanhempien kyselyyn vastaamisen osalta.

TAULUKKO 42 Koulun työntekijöiden asennoituminen tutkimukseen sekä nuorten ja vanhempien vastausprosentit kyselyiden osalta kouluittain vuonna 2009

Tutkimukseen asennoituminen	Koulu A	Koulu B	Koulu C
Rehtorin asenne aluksi	Neutraali: asia hoidetaan	Innostunut	Vastahakoinen
Rehtorin asenne prosessin aikana	Sitoutunut	Vetäytynyt	Vastahakoinen
Opettajien asenne prosessin aikana	Sitoutunut	Kiinnostunut sekä vetäytynyt	Kiinnostunut sekä vetäytynyt
Opettajien asenne nuorten lähettämiseen täyttämään kyselyä	Täsmällinen	Täsmällinen sekä välinpitämätön	Täsmällinen sekä välinpitämätön
Nuorten kyselyn vastausprosentti (yht. 47,3 %; N=359)	57,9	46,8	35,7
Vanhempien kyselyn vastausprosentti (yht. 46,0 %; N=349)	45,5	50,0	40,6

Nuorten kyselyn vastausprosenttien pohjalta on nähtävissä se, että koulun henkilökunnan sitoutuneisuus tutkimusprosessin aikana tukee nuorten osallistumista kyselyn täyttämiseen. Sen sijaan vanhempien vastausprosenttiin koulun henkilökunnan sitoutuneisuus ei ole samalla tavalla yhteydessä. Tämä johtuu siitä, että esimerkiksi tutkimusprosessiin sitoutuneessa koulussa A opettajat huolehtivat täsmällisesti materiaalin toimittamisesta nuorille ja huolehtivat oikea-aikaisesti nuoret täyttämään kyselyä, mutta koulun henkilökunta ei voi vaikuttaa siihen, haluavatko vanhemmat täyttää kyselyn vai eivät. Kyselyyn vastaaminen on vanhempien oma ratkaisu. Sen sijaan nuoret ovat osallistuneet aktiivisemmin kyselyn täyttämiseen. Koulussa B rehtori on ollut aluksi innostunut, mutta aineiston keräämisprosessin aikana hän on jättänyt vastuun opettajille ja vetäytynyt itse taustalle. Koulussa C rehtorin asenne oli sekä ensimmäisellä yhteydenottohetkellä että koko prosessin ajan vastahakoinen. Molemissa kouluissa osa opettajista oli kiinnostuneita ja he osallistuivat tutkimusprosessiin täsmällisesti, kun taas osa oli vetäytyneitä ja välinpitämättömiä. Nuorille on kenties välittynyt ristiriitainen kuva tutkimuksen ja osallistumisen merkityksestä. Tämä vaikuttanee nuorten sitoutumiseen tutkimusta kohtaan, eivätkä vanhempien suostumukset ole palautuneet tutkijalle, vaan ovat jääneet jossain monivaiheisen prosessin vaiheessa välille. Koulussa C rehtorin ja muuttaman opettajan asenne tutkimusta kohtaan oli ilmeisen vastahakoista. Tämä näkyy nuorten kyselyn vastausprosentissa, joka on muihin kouluihin verrattuna matalin. Henkilökunnan asenne vaikuttaa katoon, mutta on epätodennäköistä, että se olisi systemaattista tutkittavan ilmiön kannalta. Vaikka koulun C vastausprosentti jää alhaiseksi, nuoret ovat oletettavasti toisiinsa nähden erilaisia. Nuoret ovat erilaisista perheistä ja heillä on toisiinsa nähden erilainen sosiaalinen toimintakyky.

Sen lisäksi, että tutkimus koetaan koulun näkökulmasta aikaa vieväksi projektiksi, tutkimuksen toteuttaminen koulupäivän lomassa voidaan mieltää myös tärkeäksi osaksi yhteiskunnallisten opetustavoitteiden välittämistä. Perusopetuslain 2 § (628/1998) määrittää, että opetuksen tavoitteena on tukea

paitsi oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuulliseen yhteiskunnan jäsenyyteen, myös antaa elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja. Valtakunnalliset tavoitteet korostavat oppilaiden tukemista kriittisesti ympäristöään arvioiviksi aktiivisiksi yhteiskunnan jäseniksi, joilla on valmiuksia toimia demokraattisessa ja tasa-arvoisessa yhteiskunnassa (Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta 1435/2001). Muun muassa nämä tavoitteet sisältävät tieteen merkityksen opettamisen ja välittämisen sekä tutkimukseen osallistumisen merkityksen tärkeyden.

Tukeakseni perusopetuslain mukaista tavoitetta tutkimukseni avulla sekä samalla tiedottaakseni nuoria osallistumisen merkityksestä, järjestin jokaisella kolmella yläkoululla nuorille ja opettajille tiedotustilaisuuden. Perusteellisen tiedon antamisen avulla oli tarkoitus myös tehdä aineiston keräämisprosessista niin ymmärrettävä, että opettajat ja nuoret olisivat tietoisia tutkimuksen eri vaiheista, jolloin osallistuminen olisi sujuvampaa. (Ks. Kuula 2011, 99–120, 151.)

Tiedotustilaisuudessa käsiteltiin tiedettä ja tutkimusta, mikä niiden merkitys on ja mihin niitä käytetään. Tiedotettiin muun muassa siitä nuorten kannalta tärkeästä seikasta, että tutkimuksella tuotettu tieto ei ehdi vaikuttaa kyseisen ikäluokan, vaan todennäköisesti vasta tulevien ikäluokkien hyväksi (ks. Alderson 2005, 31; Mäkelä 2010, 83). Samalla tuotiin esiin, mikä merkitys sillä on, että osallistuu vastaajana tutkimukseen. Nuorille annettiin tietoa osallistumis päätöstä varten: osallistuminen on oikeus, mutta ei velvollisuus. Oikeutena osallistuminen tarkoittaa sitä, että nuori saa halutessaan ilmaista mielipiteensä tutkittavaan asiaan ja vaikuttaa asioiden tilaan. Nuorella on oikeus tulla kuulluksi (mm. Lapsen oikeuksien yleissopimus 12. artikla). Tätä kuulluksi tulemistä myös tutkijan on tuettava. Sen sijaan tutkimukseen osallistuminen ei saa olla velvollisuus: nuori osallistuu, koska sitä häneltä edellytetään tai nuori ajautuu osallistumaan muiden mukana. Näin tapahtuu usein tilanteissa, joissa muut päättävät nuoren osallistumisesta hänen puolestaan tai tutkimus toteutetaan osana muuta toimintaa. On hyvä, että nuori pohtii osallistumistaan ja että päätös ei pohjaudu tiedon puutteeseen. Informaatiotilaisuudessa tiedotettiin myös osallistumisen perumisen oikeudesta. Peruminen oli mahdollista tehdä missä tutkimuksen vaiheessa tahansa (ks. esim. MacNaughton & Smith 2005, 119; Rauhala & Virokannas 2011, 241). Vain yksi suostumuksen saaneista nuorista ilmoitti, että ei halua osallistua tutkimukseen. Huomionarvoista on se, että moni nuori saapui kutsuttuna täyttämään kyselyä tietämättä, että vanhemmat olivat lähettäneet suostumuksen suoraan tutkijalle. Vanhemmat eivät olleet keskustelleet nuoren kanssa siitä, haluaako tämä osallistua (ks. Kuula 2011, 151).

Fokusryhmähaastatteluiden osalta yksi katoa ja mahdollisesti valikoitumista aiheuttava ongelma oli se, että haastatteluun osallistuakseen nuorella tuli olla vanhemmiltaan suostumus osallistumiseen. Jos itsellä tai kavereilla ei tätä suostumusta ollut, nuori ei voinut osallistua kavereidensa kanssa haastatteluun. Mahdollisen valikoitumisen osalta tämä tarkoittaa sitä, että haastatteluihin osallistui kenties nuoret, jotka huolehtivat reippaasti suostumuslomakkeen täyttäväksi vanhemmilleen ja takaisin tutkijalle. Fokusryhmähaastatteluiden

osalta suostumukseen liittyvä katoa ja mahdollista valikoitumista aiheuttava ongelma on vastaava kuin nuorten kyselyn osalta ja aihetta käsitellään kyselyn osalta tarkemmin.

Toinen haastatteluaineiston valikoituvuuteen vaikuttava tekijä on se, että nuoria pyydettiin ilmoittautumaan kaveriryhminä haastateltaviksi fokusryhmähaastatteluihin, jotta haastattelutilanne olisi mahdollisimman tasavertainen. Tällöin on oletettavaa, että asioiden jakaminen ystäväysten kesken on helpompaa ja luovempaa kuin jos ryhmissä olisi keskenään etäisempiä tai jopa toisilleen tuntemattomia nuoria. Haastateltavaksi osallistuminen edellyttää kultakin nuorelta sitä, että hänellä on kavereita. Toinen edellytys on, että hänellä on riittävästi sosiaalisia taitoja kyetäkseen neuvottelemaan kavereiden kanssa haastatteluihin osallistumisesta. Kolmas edellytys kullekin haastatteluun osallistuvalla nuorella on, että heidän on kyettävä kavereina jakamaan asioita keskenään, mutta myös haastattelijan kanssa. Neljäs edellytys kaverisuhteelle on, että kavereiden tulee haluta yhdessä mukaan haastateltavaksi. Näin ollen haastateltavilla on oletettavasti melko vahva sosiaalinen toimintakyky. Sen sijaan nuoret, joilla ei kenties ole niin vahva sosiaalinen toimintakyky, eivät ehkä ole halunneet, uskaltaneet tai voineet osallistua haastateltaviksi.

Tarkasteltaessa haastatteluihin osallistuneita nuoria vuoden 2009 kyselylomakkeen vastausten perusteella, edellä mainittu oletus haastatteluihin osallistuneiden vahvasta sosiaalisesta toimintakyvystä osoittautui vääräksi. Haastatteluihin ilmoittautuneet ja osallistuneet nuoret olivat suurimmaksi osaksi sosiaalisen toimintakyvyn osalta samanlaisia kuin kyselyn täyttäneet nuoret, jotka eivät ilmoittautuneet haastateltavaksi. Ilmoittautuneet sekä haastatteluun osallistuneet erosivat ei-ilmoittautuneista ainoastaan yhteistyötaitojen ($p=.004$) ja koskettamisen luontevuuden ($p=.009$) osalta toisistaan. Haastatteluihin ilmoittautuneet ja osallistuneet edustivat myös kaikkia perheissä esiintyviä vaihtoehtoisia vanhemmuustyylejä ja perhemuotoja sekä vanhempien koulutus-, työ- ja tulostaustoja. Tulokset tukevat sitä, että laadullinen aineisto on edustava. Lisäksi haastattelutilanteessa pyrittiin ehkäisemään sitä, että kukaan ei liikaa dominoi keskustelua. Hiljaisempia vedettiin keskusteluun mukaan täsmällisin ja kyseiselle henkilölle suunnatuin kysymyksin, jolloin puheliaimmat antoivat tilaa myös hitaammalla rytmillä keskusteleville kavereilleen.

Laadullisen aineiston edustavuutta tukee myös se, että haastatteluaineistoon yhdistettiin analyysivaiheessa valokuvat sekä niiden nimet ja selitetekstit. Valokuvien tuottamiseen osallistuivat lähes kaikki luokat (93,6 %) ja lähes kaikki nuoret, koska valokuvaprojektiin osallistuakseen nuori ei tarvinnut vanhemmiltaan suostumusta⁸⁰. Valokuvia olivatideoimassa ja tuottamassa myös ne nuoret, joilla ei kenties ollut ihan niin vahva sosiaalinen toimintakyky kuin haastatteluihin osallistuneilla nuorilla. Kyselyyn vastatessaan nuoret arvioivat omaa osallistumistaan valokuvien tuottamiseen. Valokuvaprojektiin osallistuneista ei voida tietää täsmällistä lukua, mutta on oletettavaa, että suurin osa oppilaista on osallistunut kuvien tuottamiseen, koska kuvat otettiin äidinkielen

⁸⁰ Valokuvaprojektiin liittyvästä eettisestä pohdinnasta enemmän seuraavassa aluvuossa 15.2 Tutkimuksen eettisyyden arviointi.

tai kuvaamataidon tuntien aikana. Tämä on mahdollistanut kaikkien, toivottavasti tasavertaisen, osallistumisen. Kyselyyn vastanneista nuorista 83 % arvioi, että he osallistuivat ainakin jossain määrin aktiivisesti valokuvien suunnitteluun ja tuottamiseen.

Laadullisen aineiston edustavuuden lisäksi voidaan kysyä, onko määrällinen aineisto edustava. Miten sitä voidaan arvioida, kun perusjoukosta (kaupungin kaikki yläkoululaiset) tiedetään vain sukupuoli ja määrä. Nuorten kyselyn osalta katoa ja mahdollista valikoitumista aiheuttava ongelma on vastaava kuin fokusryhmähaastatteluihin osallistumisen osalta eli vanhempien toiminta portinvartijoina. Ei ole välttämättä satunnaista, keneltä vanhemmilta suostumuslomakkeet ovat palautuneet tutkijalle. Aineiston kerääminen tapahtui siten, että suostumus on saattanut jäädä saamatta monissa eri vaiheissa: 1) Nuoren tuli toimittaa kirjekuori vanhemmille. Jos nuori unohti antaa kirjekuoren, suostumus jäi saamatta. 2) Nuori muisti antaa kirjekuoren, mutta vanhempi unohti täyttää sen. 3) Vanhempi täytti suostumuksen, mutta unohti lähettää sen tai antaa lomakkeen takaisin nuorelle kouluun palautettavaksi. 4) Nuori sai vanhemmiltaan suostumuksen, mutta unohti palauttaa sen koululle. 5) Opettaja unohti jakaa muistutuskierroksen suostumuslomakkeet tai ei muistanut toimittaa palautuneita suostumuksia tutkijalle. 6) Vanhemmat eivät halunneet antaa lapselleen lupaa osallistua tutkimukseen, koska kyselylomakkeessa oli koodi, ja tutkimus eteni tunnistetiedoin⁸¹. Eri vaiheissa on mahdollisuus sekä satunnaisuuteen että systemaattisuuteen. Systemaattisuuden takana voi olla perheiden kommunikaatio-ongelmat, jolloin suostumus ei kulje nuorelta vanhemmalle tai päinvastoin. Perheissä voi olla myös eri syistä johtuva kiire, stressi tai jaksamattomuus, esimerkiksi masennukseen tai arjen hallintakeinojen riittämättömyyteen liittyen. Syyt ovat voineet vaikuttaa siihen, että tutkimukseen osallistumista ei ole jaksettu pohtia tai tutkimukseen ei ole haluttu osallistua yksityisyyden suojaamiseksi. Esimerkiksi perhetilanteen vuoksi halutaan pysyä tunnistamattomana, koska ei luoteta tutkimuksen olevan täysin aukoton salassa pitämisen ja anonyymiyden osalta. Tällöin vastaajiksi voivat valikoitua vanhemmat, joiden perhetilanteessa ei ole salattavaa, niin sanotut myönteisemmän perhetilanteen omaavat vanhemmat. Jotta voitaisiin välttää suostumuksen hankkimiseen ja suostumuslomakkeen palauttamiseen liittyvää mahdollisesti valikoitumista aiheuttavaa katoa, ongelma pyrittiin ratkaisemaan erilaisin suostumuslomakkeen palautusvaihtoehtoin. Lisäksi lähetettiin kaksi muistutuskirjettä, jos suostumus oli jäänyt välille edellä mainituilla viidellä ensimmäisellä vaihtoehtoisella tavalla.

Tästä huolimatta on edelleen mahdollista, että nimenomaan heikommassa perhetilanteessa elävät vanhemmat ovat halunneet jättää vastaamatta tai vastatessaan ovat hivenen kaunistelleet perhetilannettaan. Tätä tukee se, että vastanneiden vanhempien arviot perheen toimivuudesta eivät eroa kovin paljon toi-

⁸¹ Tutkimukseen liittyen laadittiin tieteellisen tutkimuksen rekisteriseloste, jossa kuvattiin tutkimuksen perustietojen lisäksi eri aineistonkeruumenetelmin kerätty tietosisältö, rekisterin suojauksen periaatteet ja tutkimusaineiston säilytys- ja käyttötavat (ks. liite 6).

sistaan. Toisin sanoen hajontaa vastausten välillä on hyvin vähän. Vanhempien arviot eroavat toisistaan nuorten toimijatyyppeiden suhteen tilastollisesti melkein merkitsevästi perheen myönteisen tunnetilan ja konfliktien osalta. Kommunikaation ja huolten osalta eroa ei esiinny. Sen sijaan nuorten arviot vaihtelevat perheen toimivuuden jokaisella osa-alueella tilastollisesti erittäin merkitsevästi. (ks. taulukko 34 luvusta 13).

Aineiston kerääminen koodin avulla on voinut vaikuttaa myös siihen, ovatko nuoret saaneet vanhemmiltaan suostumuksen osallistua tutkimukseen. Kyselyyn vastasi 47,3 % yläkoulujen nuorista. Koulukohtaiset vastausprosentit vaihtelivat 35,7 ja 57,9 välillä ja kaupungin luokkakohtaiset vastausprosentit vaihtelivat 35,6 ja 59,8 välillä (taulukko 43). Heikoimmin vastasivat C koulun 9.-luokkalaiset, vastausprosentin ollessa tasan 20. Sukupuolten välillä vastausprosentit ovat tasaisempia: pojista 42,9 ja tytöistä 52,4 prosenttia vastasivat kyselyyn. Sitä ei voida arvioida, millaisen perhetaustan omaavat nuoret ovat jättäneet syystä tai toisesta vastaamatta.

TAULUKKO 43 Koulu- ja luokkakohtaiset vastausprosentit

Luokka	Koulu A	Koulu B	Koulu C	Kaikki koulut luokittain
7	47,5	47,8	46,0	47,3
8	73,6	58,8	45,5	59,8
9	50,7	36,6	20,0	35,6
kouluittain	57,9	46,8	35,7	47,3

Vanhempien aineiston edustavuutta on vaikea arvioida, koska pääsääntöisesti samojen perheiden vanhemmat ja nuoret ovat vastanneet kyselyyn, eikä perusjoukosta⁸² tiedetä taustatietoja. Näin ollen sekä nuorten että vanhempien aineistot ovat yhteneväiset, eikä voida arvioida, ketkä eivät ole vastanneet kyselyyn. Aineistossa on kuitenkin sekä niin sanotun heikon vanhemmuuden perheitä että keskinkertaisen ja vahvan vanhemmuuden perheitä.

Tutkimuskaupungin osalta on saatavissa juuri tämän ikäryhmän osalta vain joitakin täsmällisiä tilastotietoja, joita voi verrata ja siten arvioida aineiston katoa. Kyselyyn vastanneista nuorista 10,0 % asuu yksinhuoltajaperheissä. Sen sijaan tutkimuskaupungin kaikista nuorista yksinhuoltajaperheissä asuu 19 %. Vanhempien osalta tilastotietoja tarkasteltaessa käy ilmi, että aineistossa on huomattavasti vähemmän peruskoulutuksen ja korkeakoulutuksen saaneita ja runsaasti enemmän keskiasteen koulutuksen saaneita vanhempia kuin vastaavan ikäisten keskuudessa tutkimuskaupungissa, mutta myös valtakunnallisesti. Työttömäksi itsensä tai puolisonsa kyselylomakkeella määritteli noin 4 % vastanneista vanhemmista, mikä on sekä tutkimuskaupungin että koko Suomen vertailuarvoon verrattuna erittäin pieni osuus. (SotkaNet; Tilastokeskus.) Luvut antavat viitettä siihen suuntaan, että aineistossa korostuu nimenomaan biolo-

⁸² Perusjoukko on kaikki kaupungin yläkouluikäiset nuoret.

gisten vanhempiensa kanssa asuvien nuorten määrä (74,4 %) sekä vähän vaakaammassa ja paremmassa taloudellisessa tilanteessa elävät perheet.

Aineiston valikoituvuuden kannalta merkityksellistä tietoa saadaan verrattaessa tutkimusaineiston tuloksia kouluterveyskyselyn tuloksiin. Kouluterveyskysely on toteutettu tutkimuskaupungissa noin kuukautta ennen tämän tutkimuksen aineiston keräämistä. Seuraavana oleva taulukko 44 osoittaa tutkimusaineiston ja kouluterveyskyselyn tulosten eroavaisuudet niiden kysymysten osalta, jotka ovat olleet molemmissa kyselyissä täysin samassa muodossa. Molempien aineistojen osalta vastaajat ovat tutkimuskaupungin 8.-9.-luokkalaaisia. Näin ollen prosenttiosuudet ovat täysin vertailukelpoisia.

TAULUKKO 44 Kouluterveyskyselyn⁸³ ja tutkimusaineiston erot tutkimuskaupungin 8.-9.-luokkalaisten osalta

	Kouluterveyskysely N=440	Tutkimusaineisto N=244
Viikoittain kiusatuksi joutuminen	5,9	3,3
Päivittäin tupakoiva	16,2	11,5
Kokeillut huumeita	4,0	3,3
Vähintään keskivaikea masentuneisuus	12,2	7,0

Kouluterveyskyselyssä on enemmän vähintään kerran viikossa kiusatuksi joutuneita, päivittäin tupakoivia ja huumeita kokeilleita kuin tutkimusaineiston samassa ikäryhmässä. Masentuneisuuden osalta erot ovat vielä suurempia: 7 prosenttia 8.-9.-luokkalaaisista tutkimusaineiston nuorista (pojista 2,6 %, tytöistä 10,9 %) koki vähintään keskivaikeaa masentuneisuutta, kun kouluterveyskyselyn mukaan vastaava prosenttiosuus on 12,2 (pojat 6,4 % ja tytöt 18,2 %).⁸⁴

Erot kertovat siitä, että tämän tutkimuksen nuorten kyselyyn ovat jättäneet vastaamatta ne nuoret, joilla on eniten masentuneisuutta, huumeekokeiluja, päivittäin tupakoimista sekä kiusatuksi tulemistä. Näiden vertailun mahdollistavien tietojen pohjalta voidaan vetää johtopäätös, että oma aineistoni on valikoitunut siten kuin koulu- tai päiväkotiaineistojen yleensä on oletettu valikoituvan: vastaamatta jättävät ne perheet, joissa arki on vaativaa (Rönkä, Sevón, Malinen & Salonen 2012, 8-15). Vastaamattomien perheissä voi olla enemmän esimerkiksi arjen- tai elämänhallinnan ongelmia. Taulukon 44 muuttujien ja perheen toimivuuden väliset korrelaatiot vaihtelevat -.217 ja -.455 välillä ($p < .001$). Muuttujista kiusatuksi joutuminen, tupakoiminen ja masentuneisuus selittävät perheen toimivuudesta 24,3 % ($p \leq .001$) masentuneisuuden ollessa

⁸³ Kouluterveyskyselyyn vastasi 85,3 % tutkimuskaupungin 8.-9.-luokkalaaisista nuorista samana vuonna 2009 kuin tutkimusaineisto on kerätty. Koulukohtaiset vastausprosentit olivat 83,3-87,3 %. Tutkimusaineiston 8.-9.-luokkalaisten osalta vastausprosentti on 48,3 %.

⁸⁴ Luvut masentuneisuuden osalta ovat vertailukelpoiset, koska kysymysten muotoilut ovat täysin samat, samoin pisteytys sekä luokka-asteet (8.- ja 9.-luokkalaiset). Vähintään keskivaikeaa masentuneisuutta kokevaksi luokiteltiin nuoret, jotka saivat mittaristolla vähintään 8 pistettä (maksimi 36).

vahvin selittäjä. Mitä enemmän nuori tulee kiusatuksi, tupakoi ja mitä enemmän kokee masentuneisuutta, sitä heikompaa on perheen toimivuus. Tuloksen pohjalta voidaan vetää se johtopäätös, että ne nuoret, joiden perheen toimivuudessa on ongelmia, ovat jättäneet vastaamatta kyselyyn.

On mahdoton tarkasti arvioida, mitä tämän tyyppinen aineiston valikoituvuus vaikuttaa tulosten luotettavuuteen. Olisi tärkeää saada tietoa niistä nuorista ja heidän perheistään, joilla on erityisiä ongelmia perheen arjessa. On kuitenkin oletettavaa, että tutkimuksen tulokset ovat yleistettävissä koskemaan koko kaupunkia yläkouluikäisten osalta, koska aineistoa on analysoitu selittävien menetelmin. Vaikka prosenttiosuudet antavat hivenen myönteisemmän kuvan nuorten tilanteesta, yhteyksiä tutkittaessa tulokset pätevät suurempaan perusjoukkoon. Tämä johtuu siitä, että hajonnan vähentyessä tilastolliset merkitsevyydet eri ryhmien välillä heikkenevät. Kun heikommassa perhetilanteessa elävien perheiden lapset ovat osallistuneet vähäisemmässä määrin kyselyyn ja jos erityisesti niin sanottu ääripää, eli kaikkein heikoimmassa perhetilanteessa elävät ovat jättäneet kokonaan vastaamatta, se pienentää vastausten hajontavälin pituutta. Tällöin on mahdollista, että ryhmien välisiä eroja tutkitessa keskiarvoerot pienenevät ja näin ollen tilastolliset merkitsevyydet heikkenevät. Jos heikommassa perhetilanteessa elävät nuoret olisivat vastanneet kyselyyn, vastausten hajontaväli olisi ollut suurempi, samoin vastanneiden määrä. Tämä vaikuttaa siihen, että esimerkiksi keskiarvoerojen tilastolliset merkitsevyydet vahvistuvat. Kun tässä tutkimuksessa pienemmällä aineistokoolla ja pienemmällä keskiarvoeroilla on saatu tilastollisesti merkitseviä tuloksia, tilastolliset merkitsevyydet olisivat oletettavasti vielä vahvempia isommalla aineistolla. Samantyyliiseen johtopäätökseen tullaan pohdittaessa lineaaristen selitysmallien luotettavuutta. Jos aineistossa olisi enemmän kaikkein heikoimmassa perhetilanteessa elävien nuorten vastauksia, se pidentäisi vastausten hajontavälin pituutta, jolloin lineaarinen regressiosuora jatkuisi pidemmälle, mutta ei muuttaisi tuloksia. Näin ollen voidaan todeta, että aineiston valikoituneisuudesta huolimatta tämän tutkimuksen tulokset ovat luotettavia.

15.2 Tutkimuksen eettisyyden arviointi

Keskeinen osa tutkimuksen eettisyyttä on aineiston keräämiseen liittyvä eettinen arviointi (Kannasoja & Svenlin 2011, 285–289). Erityisen merkitykselliseksi tämä nousee sosiaalityön tieteenalalla, jonka arvot perustuvat suurelta osin ammatillisen sosiaalityön arvoihin: ihmisten tasa-arvon, merkityksen ja ihmisarvon kunnioittamiseen (Hugman 2010; ks. IFSW 2012). Vaikka tutkimuseettisten seikkojen pohtiminen ja huomioiminen eivät takaa tutkimuksen korkeaa eettikää, eettinen pohdinta luo edellytykset ja mahdollisuuden sille, että tutkimus on toteutettu eettisesti, mahdolliset haitat ennakoiden, arvioiden ja minimoiden.

Jokaiseen tutkimuksessa kerättyyn aineistoon liittyvät omanlaisensa eettiset ongelmat. Nämä ongelmat on pyritty ennakoimaan ja ratkaisemaan mahdol-

lisimman varhaisessa vaiheessa, jotta ne eivät aiheuttaisi tutkimukseen osallistuvalla kielteisiä seurauksia, esimerkiksi kiusaamista tai mielipahaa. Nuorten osalta erityisenä pyrkimyksenä on ollut yhdistää tutkimukseen osallistuminen ja suojelu. Suojelulla tässä tutkimuksessa tarkoitetaan hyvinvointia lisääviä ja suojaavia valintoja tutkimuseettiset näkökohdat huomioiden. Tällöin tarkoituksena on ennakoita ja arvioida valintojen seurauksia tutkimukseen osallistuville sekä toimia suojelua ja osallistumista tuottaen (Kannasoja & Svenlin 2011). Tutkimuksen keinoin on tuotettu vielä hyvin vähän tietoa siitä, miten eri aineiston keräämisen menetelmät koetaan, mitkä ovat parempia tai huonompia tapoja toimia ja millaisia seurauksia erilaisilla aineiston keräämisen menetelmillä voi olla. Tässä tutkimuksessa mahdollisia seurauksia on arvioitu nuorilta kysyen ja havainnoiden. Taulukkoon 45 on koottu tutkimusaineistoittain eettiset ongelmat, mahdolliset seuraukset ja ongelmien ratkaisut.

Osallistumisen oikeuteen liittyvä eettinen ongelma koko tutkimusaineiston osalta on tiedon puute. Tiedon puute ei liity pelkästään tietyn tutkimuksen tarkoitukseen ja vaiheisiin, vaan myös tieteen tarkoitukseen sekä osallistumisen merkitykseen ja osallistumisen oikeuteen. Nuorilla tiedon puute korostuu siitä syystä, että portinvartijat usein päättävät heidän puolestaan tutkimukseen osallistumisesta. Usein päätös osallistumisesta tehdään nuorta kuulematta. Tästä kertoi usean nuoren hämmennys heidän saapuessaan kutsuttuna täyttämään kyselyä sekä kyselyn (vuosi 2009) palautekohtaan kirjoitetut kommentit: ”Luulin, että en saanut/palauttanut mitään lappua.” (7.-luokkalainen poika). Kommentti kertoo tavasta, jolla vanhempi on antanut suostumuksen lapselleen osallistua tutkimukseen. Vanhempi on näissä tilanteissa palauttanut suostumuslomakkeen palautuskuoressa suoraan tutkijalle kysymättä lapseltaan kotona mielipidettä, haluaako hän osallistua tai mainitsematta lähettäneensä suostumuksen. Sen sijaan ne nuoret, joiden suostumuslomaketta ei ollut palautettu, eivät voineet osallistua fokusryhmähaastatteluihin, eikä kyselyn täyttämiseen. Ilman vanhempien suostumusta jääneitä nuoria oli yhteensä noin puolet (n=384; 50,6 %). Näiden nuorten joukossa oli niitä, jotka olisivat syystä tai toisesta halunneet osallistua. Osalle syy voi olla päästä pois tylsäksi koetulta oppitunnilta, joku voi kokea haluavansa osallistua ja vaikuttaa nuorten asioihin (ks. Korkiamäki 2013, 101). Useampi nuori saapui tietokonealuokkaan täyttämään kyselyä siitä huolimatta, että he eivät olleet saaneet suostumusta vanhemmiltaan. Tutkimuksiin liittyvät suostumuskäytännöt nuorten osallistumista mahdollistavana ja tukevana prosessina ovat kyseenalaisia (ks. Wiles, Crow, Charles & Heath 2007).

Mahdollistaakseni osallistumisen ja välttääkseni osallistumisen epäamisestä aiheutuvia seurauksia, järjestin kouluilla nuorille ja koulun henkilökunnalle tiedotustilaisuuden tutkimukseen liittyen. Painotin osallistumispäätöksen tekemiseen tarvittavaa tietoa, kuten tutkimuksen luotettavuutta, osallistumisen oikeutta ja merkitystä, myös tutkimuksen paikallisia vaikutuksia. Kerroin todenmukaisesti myös siitä, että tutkimuksen kautta saadun tiedon avulla on mahdollista vaikuttaa nuorten asioihin vasta myöhemmin, kun tutkimukseen osallistuvat nuoret ovat jo mahdollisessa jatkokoulutuksessa. Tällöin he eivät ole enää tutkimuksen kautta saadun tiedon vaikutusalueella.

TAULUKKO 45 Aineiston keräämiseen liittyvät eettiset ongelmat, mahdolliset seuraukset sekä ongelmien ratkaisuyritykset

Aineisto	Eettinen ongelma	Ongelman mahdollinen seuraus	Ongelman ratkaisuyritys
Koko tutkimusaineisto	1) Osallistumattomuus: ei tietoa nuorten osallistumisen oikeudesta; 2) keiden kesken kamera arvotaan	1) Nuori kokee jäävänsä ulkopuoliseksi tutkimukseen osallistumisesta ja siten jää vaille asioihin vaikuttamisen mahdollisuutta, 2) kameran arpomisesta aiheutuva epäoikeudenmukaisuuden tunne	Informaatiotilaisuus koulujen henkilökunnalle sekä nuorille; suostumusten karhuaminen, 2) kameran arpominen kaikkien niiden nuorten kesken, joiden luokka voitti nuorten äänestyskilpailun parhaasta kuvasta
Fokusryhmähaastattelut	Ei vanhempien suostumusta osallistumiseen vs. osallistumisen oikeus	Nuori kokee jäävänsä ulkopuoliseksi tutkimukseen osallistumisesta ja siten jää vaille asioihin vaikuttamisen mahdollisuutta	Valokuvaan osallistumisen mahdollisuus ja oikeus
Valokuva-projekti	1) Anonyymius; 2) valokuvaan osallistumisen ehtiedetyt seuraukset	1 ja 2) Nuori ei olisi halunnut itsestään julkaistavan tiettyä (tunnistettavaa) kuvaa, mutta ei uskaltanut kieltää kuvan toimittamista tutkijalle: häpeä kuvasta, kiusaamistilanteet	1 ja 2) Kuvissa ei saanut esiintyä kasvokuvia (tunnistettavuus); valokuvaan osallistumisen kokemuksen arviointi; kiusaamisen ehkäisemiseksi valokuvaan osallistumisen opettajavetoisuus
Nuorten kysely	1) Ei vanhempien suostumusta osallistumiseen vs. osallistumisen oikeus; 2) suostumusten karhuaminen sopivissa määrin vs. liian usein; 3) kysymysten ahdistavuus	1) Nuori kokee jäävänsä ulkopuoliseksi tutkimukseen osallistumisesta ja siten jää vaille asioihin vaikuttamisen mahdollisuutta, 2) tunne vastaanpakottamisesta tutkijan taholta, 3) ahdistuneisuus	1) ja 2) Suostumusten karhuaminen vain niille, jotka eivät olleet vielä vastanneet kyselyyn sekä karhukirjeiden määrän rajoitus, 3) Ei liian ahdistavaksi oletettavia kysymyksiä; ohjaus asiantuntijoiden luokse; kyselyyn osallistumisen kokemuksen arviointi
Vanhempien kysely	Anonyymius suhteessa tutkijaan (kooditus) ja omaan lapseen	Vanhempi ei koe voivansa vastata kyselyyn ollenkaan tai osin, koska ei halua tutkijan tai lapsensa saavan tietoa vastauksista, esimerkiksi jos perheessä on ongelmia.	Erilaiset suostumusten palautusvaihtoehdot (ml. suljettava kirjekuori)

Tutkimuksesta välitetyn tiedon avulla nuoren oli mahdollista tehdä itsenäinen osallistumispäätöksensä vanhempiensa antaman suostumuksen jälkeen, mikä on yksi tärkeimmistä tutkimuseettisistä ratkaisuista (Alderson 2005, 33; Morrow 2005, 156–157; Powell & Smith 2009, 137; Nieminen 2010, 37; Kuula 2011, 99–120, 151). Mahdollistaakseni osallistumisen, lähetin nuorten kautta suostumuslomakkeen vanhemmille vielä kaksi kertaa. Jälkimmäisellä kerralla suostumuslomake oli mahdollista palauttaa siten, että nuori voi tuoda lomakkeen suoraan tutkijalle tullessaan täyttämään kyselyä.

Fokusryhmähaastatteluihin osallistuakseen nuorella tuli olla vanhempien allekirjoittama suostumus jo hyvin varhaisessa vaiheessa tutkimusta. Monelta haastatteluihin ilmoittautuneelta jäi suostumus saamatta. Tämä vaikutti kaveriryhmien valitsemiseen sen pohjalta, miten nopeasti suostumus oli saapunut kaikilta kaveriryhmän nuorten osalta. Joissakin tilanteissa esimerkiksi viiden tai kuuden nuoren kaveriporukasta usealta puuttui suostumus, jolloin ryhmää ei voitu pyytää haastatteluun. Joissakin tilanteissa yhdeltä puuttui suostumus, jolloin muut haastateltiin. Tällöin tuli tarkkaan pohtia sitä, miten perustelee nuorelle sen, miksi hän ei voi osallistua, vaikka hän itse sitä haluaisi. Kerroin uudelleen informaatiotilaisuudessa kertomani haastatteluihin osallistumisen edellytyksen: vanhemmilta tuli olla suostumus. Lisäksi kerroin, että jos nuori saa suostumuksen, hän voi myöhemmin osallistua kyselyn täyttämiseen. Mikäli hän ei saa suostumusta, hän voi halutessaan osallistua tutkimukseen osallistumalla valokuvaprojektiin. Valokuvaprojekti oli suunniteltu juuri niitä nuoria ajatellen, jotka haluaisivat osallistua tutkimukseen ja mahdollisesti vaikuttaa nuorten asioihin, mutta jotka eivät saa vanhemmiltaan suostumusta. Valokuvaprojektiin osallistuakseen ei tarvittu suostumusta, koska kyse oli osallistavasta menetelmästä (ks. esim. Dennis ym. 2009, 469; Gallacher & Gallagher 2008), eikä valokuvien tema ollut vanhempiin liittyvä, eikä niin sanotusti sensitiivinen tai haavoittava, eikä tunnistetietoja kerätty (Kuula 2011, 149–150; Korkiamäki 2013, 104). Valokuvien tuli olla anonyymeja, ei tunnistettavissa olevia kasvokuvia.

Siitä huolimatta, että valokuvaprojekti toteutettiin hyvää tarkoittaen – mahdollistettiin tutkimukseen osallistuminen ja varmistettiin valokuvien anonyymius – ei voida taata, että osallistuminen olisi ollut mieleistä. Valokuvien suunnitteluun ja toteutukseen voi kytkeytyä luokan dynamiikkaan liittyviä yhdessä toimimisen konflikteja. Nuoren halutessa kieltää tietyn kuvan käyttäminen tutkimustarkoituksessa tai kiusaamistilanteet valokuvia otettaessa voivat olla tällaisia hankalasti esiin tulevia tutkimuksen kielteisiä seurauksia. Näiden välttämiseksi valokuvaprojekti järjestettiin opettajien johdolla oppituntien aikana. Opettajat eivät raportoineet nuorista, jotka eivät olisi osallistuneet valokuvaprojektiin. Opettajat raportoivat, että toiset osallistuivat muita aktiivisemmin valokuvaprojektin eri vaiheisiin (esim. suunnittelu, valokuvien ottaminen, valokuvattavana oleminen). Sen sijaan kyselyaineistossa 7,3 % nuorista (n=26) ilmoitti, että ei ollut osallistunut valokuvaprojektiin. Osa oli pois koulusta kyseisenä päivänä. Suurin osa näistä on nuoria, joiden luokka ei osallistunut olenkaan valokuvaamiseen.

Valokuvaprojektin jälkeen kerätty kysely sisälsi kysymyksiä valokuvaprojektin toteutuksesta ja sen tuottamasta mieliharmista ja mukavuudesta. Aineiston keräämistä arvioivassa mielessä kysymykset olisi tullut muotoilla tarkemmin. Kysymykset kuitenkin antavat suuntaviivoja siitä, miten valokuvaprojekti on koettu ja tuottavat tärkeän tuloksen tutkimuseettisestä näkökulmasta tarkasteltuna. Projektiin osallistuneista nuorista 13,3 % ei pitänyt valokuvaprojektin ohjeistusta ja toteutusta selkeänä ja 15,1 % oli sitä mieltä, että he eivät välittäisi jatkossa järjestettävän vastaavaa projektia uudelleen. Vaikka valtaosa osallistuneista arvioi valokuvaprojektia myönteisesti, on huomattava, että hyvää tarkoittava osallistava menetelmä voi aiheuttaa myös kielteisiä seurauksia. Vaikka suurin osa osallistuneista koki projektin myönteisesti, noin 11 % nuorista arvioi, että projekti aiheutti joko hänelle itselleen tai jollekin luokkalaiselle mieliharmia. Tätä ei voitane täysin välttää, mutta siihen tulee kiinnittää huomiota. Tutkimuseettiseltä kannalta tarkasteltuna osallistavien menetelmien tarkoitusta, toteutusta ja mahdollisia seurauksia on ennakoitava ja arvioitava huolellisesti. Kaikki menetelmät eivät sovi kaikille (Hill 2006, 36–37).

Tutkimusprosessin aikana ennakkoinnin ja arvioinnin avuksi tarvitaan lisää tutkimusta tutkimuseetiikkaan liittyen. Miten nuoret kokevat tutkimukseen osallistumisen? Miksi he kokevat tietyllä tavalla? Noora Ellonen ja Tarja Pösö (2010, 205; 2011, 478) ovat todenneet, että aiemmat elämänkokemukset tai ryhmätilanteet vaikuttavat siihen, miten nuoret kokevat tutkimukseen osallistumisen. Omassa tutkimuksessaan he tulivat johtopäätökseen, jonka mukaan tunnetason ongelmat olivat yhteydessä nuorten kokemaan ahdistukseen joihinkin kysymyksiin vastatessaan. Lisäksi vanhempien tai koulun henkilökunnan asennoituminen tutkimusta kohtaan on merkityksellinen tekijä. Myös tässä tutkimuksessa aiempien elämänkokemusten merkitys nousi oleelliseksi selittäjäksi, kun tarkasteltiin valokuvaprojektin aikana aiheutunutta mieliharmia: mitä enemmän nuorella oli kaverisuhteiden ongelmia, käytöshäiriöitä ja masennusta sekä korkeampi painoindeksi, sitä enemmän nuori koki valokuvaprojektista aiheutuneen mieliharmia hänelle itselleen⁸⁵. Lisäksi laiminlyövä vanhemmuus oli yhteydessä koettuun mieliharmiin verrattaessa eri vanhemmuustyylejä keskenään. Tulosten pohjalta voidaan arvioida, että tutkimukseen osallistavat menetelmät ovat haitallisia nimenomaan heille, joilla on haasteita muutenkin elämässään. Miten heitä tulisi suojella tutkimuksen mahdollisesti haitallisilta seurauksilta? Tämä on keskeinen ja eettisesti vaikea, mutta kiinnostava kysymys, joka tulee ottaa jatkossa huomioon tutkimuksen suunnittelussa ja toteutuksessa.

Tutkimuksen alussa nuoria motivoitiin osallistumaan tutkimukseen kamerapalkinnon avulla. Valokuvaprojektissa käytetyt kolme kameraa arvottiin kaikkien koulun nuorten kesken yksi kullakin koululla. Kameraa ei arvottu vain kyselyyn osallistuneiden kesken, koska ei haluttu palkita ja ohjata osallistumaan niin sanotusti painostuksellisin keinoin, vaan kaikilla oli mahdollisuus voittaa kamera. Tarkoituksena oli kannustaa osallistumaan, mutta päätöksen tuli perustua tietoon ja vapaaehtoisuuteen. Tutkimuksen pääpaino nuorten näkökulmasta oli oletettavasti kyselyssä, johon suuri osa nuorista osallistui ja jota

⁸⁵ Regressioanalyysin tulos poikkileikkausaineistossa. F-testi: 25,588; $p < .001$; $R = .216$.

varten tarvittiin vanhempien allekirjoittama suostumuslomake. Kamerapalkinto haluttiin mahdollistaa kaikille siitä huolimatta oliko osallistunut kyselyn täyttämiseen vai ei. Näin pyrittiin välttämään ulossulkevan mielikuvan muodostuminen: en osallistunut kyselyn täyttämiseen, joten en voi saada kamerapalkintoa.

Kameran arpominen toteutettiin kaksivaiheisesti. Jokaisella koululla valokuvista järjestettiin valokuvanäyttely. Näyttely sijaitsi koulun yleisessä tilassa, johon kaikilla oli yhtäläinen pääsymahdollisuus. Valokuvat numeroitiin ja nimettiin nuorten itsensä antamin nimin. Ohjeistuksena oli äänestää erikseen annetulla lipukkeella sellaista kuvaa, joka nuoren itsensä mielestä parhaiten ilmensi nuorten sosiaalista toimintakykyä. Ohjeena oli myös pyyntö, että oman luokan ottamaa kuvaa ei äänestetä. Kamera äänestettiin sen luokan keskuudessa, jossa parhaaksi äänestetty kuva oli otettu.

Valokuvaprojektin äänestysprosentiksi muodostui lopulta 42,6 % (N=323). Vastausprosentista on oletettavissa, että äänestykseen osallistuivat lähes kaikki kyselyn täyttäneet nuoret. Äänestyslipuke jaettiin heille kyselyn täyttämisen yhteydessä. Äänestys oli tarkoitettu kaikille koulun nuorille, mutta äänestyslipukkeiden jakaminen nuorille, jotka eivät osallistuneet kyselyn täyttämiseen, osoittautui hankalaksi ja epäonnistuneeksi. Tarkoituksena oli, että opettajat jakavat luokkaan jääneille nuorille lipukkeet lähetettyään vanhempien suostumuksen saaneet nuoret täyttämään kyselyä. Useimpien luokkien osalta opettajat unohtivat jakaa äänestyslipukkeet, mikä on voinut aiheuttaa mieliharmia, kun ei ole voinut osallistua äänestämiseen.

Vaikka kamerapalkinnon arpominen kaikkien nuorten kesken oli hyvää tarkoittava, motivoiva ja palkitseva ratkaisu, kaikki nuoret eivät välttämättä hyväksyneet ratkaisun seurauksia. Kyselyn yhteydessä kameran arpomiseen liittyen annettiin vain yksi palaute: ”Than kiva idea, mutta tyhmää kun vain yksi oppilas saa sen kameran äänestämällä. Joku karkkipussi olisi ollut parempi palkinto. Muut tulee kateelliseksi sille, jolle kamera äänestetään.” (8-luokkalainen tyttö.) Informaatiotilaisuudessa yksi tyttö nosti esiin, että on epäreilua, kun sellainen nuori voi saada kamerapalkinnon, joka ei ole edes osallistunut kyselyn täyttämiseen tai jota koko tutkimus ei edes kiinnosta. Tutkijalla oli tähän kommenttiin kaksi eettistä perustelua. Ensimmäinen oli se, että nuorista melkein kaikki osallistuivat valokuvaprojektiin, joten on reilua arpoa kamera kaikkien kesken. Toinen perustelu oli se, että nuorta kohtaan ei ole reilua jäädä arvonnasta esimerkiksi sillä perusteella, jos vanhemmat eivät halua antaa lapselleen lupaa osallistumiseen. Tällaisessa tilanteessa nuorella on oikeus seurata mahdollisimman hyvillä mielin parhaan kuvan äänestämistä ja myöhemmin kameran arpomista.

Kyselyn täyttämisen osalta eettistä pohdintaa aiheutti jälleen kysymys osallistumisen oikeudesta ja vaikuttamisen mahdollisuudesta. Tämä pyrittiin ratkaisemaan lähettämällä nuorten kautta korkeintaan kaksi kirjettä niille vanhemmille, jotka eivät olleet vielä lähettäneet suostumuslomaketta tutkijalle. Siten mahdollistettiin lomakkeen päätyminen mahdollisesta unohtuksesta riippumatta nuoren repusta vanhemmalle ja takaisin, mutta rajoitettiin kirjeiden

määrä vain kahteen, että vanhemmille ei tulisi tunnetta painostamisesta. Nämä kirjeet osoitettiin koodin perusteella vain niiden nuorten koteihin, joista ei suostumusta ollut palautettu. Rajauksista huolimatta yhden koulun työyhteisöön kuuluva vanhempi antoi sähköpostitse palautetta ”omasta ja joidenkin muiden puolesta, että tutkimusluvan jatkuva tivaaminen alkaa vaikuttaa ”ahdistelulta”. Tietääkseni osallistuminen on vapaaehtoista. Lisäksi täytyy ihmetellä tutkimuksen luottamuksellisuutta, kun nimellä osataan perään kysellä.”. Kyseinen vanhempi kirjoitti viestin mainitsematta lastensa mielipidettä asiaan. Tämä yhteydenotto sai pohtimaan paitsi soveliaan muistutuskirjeiden määrää myös sitä, ovatko vanhemmat keskustelleet kotona lastensa kanssa osallistumisesta. Yhteydenotto sai myös pohtimaan, miten tietoisia vanhemmat ovat lastensa osallistumisen ja vaikuttamisen oikeudesta (Vehkalahti, Rutanen, Lagström & Pösö 2010, 16) sekä muista tutkimuseettisistä periaatteista, kuten vahingoittamisen välttämisestä sekä yksityisyyden suojasta ja tietosuojasta (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009). Kenties vanhemmille olisi tullut tiedottaa saatekirjeessä täsmällisemmin ja konkreettisemmin siitä, mikä tutkimuksen tavoite on, mitä tiedolla tavoitellaan sekä tutkijan pyrkimys mahdollistaa osallistuminen nuoria suojellen ja mahdollista tutkimuksesta aiheutuvaa haittaa minimoiden (Kanasoja & Svenlin 2011, 285).

Kyselyä ja siihen osallistumista nuoret arvioivat kaksi kertaa: vuosina 2010 (N=110) ja 2011 (N=105). Kyselylomakkeella kysyttiin kokemuksia kyselylomakkeen täyttämisestä ja tutkimuksen merkityksellisyydestä nuorten elämässä. Noin 75 % nuorista oli molempina vuosina sitä mieltä, että kyselyihin on tärkeää osallistua, koska niiden avulla ymmärretään paremmin omaa toimintaa ja niiden avulla voidaan vaikuttaa nuorten asioihin. Myös palauteosiossa nuoret kommentoivat oma-aloitteisesti tutkimuksen hyötynäkökulmaa näistä kahdesta näkökulmasta. Toisaalta tärkeäksi nähtiin hyöty itselle: ”Tämä kysely oli todella mielenkiintoinen ja vähän opettavakin. Osaan nyt selvittää eri tilanteita, tajuan nyt enemmän mitä muut voivat ajatella tietystä asiasta.” (vuoden 2009 palaute, 7.-luokkalainen tyttö). Toisaalta tärkeää oli tutkimuksen hyöty muille: ”Ihan hyvä, että kyselyitä tehdään. Kärsivät oppilaat voidaan tunnistaa ja toimia ajoissa.” (vuoden 2010 palaute, 8.-luokkalainen poika).

Nuorista 70–81 % oli kiinnostuneita kuulemaan, millaisia tuotoksia tutkijat tulevat kirjoittamaan kyselyiden pohjalta ja millaisia kehittämisehdotuksia niiden pohjalta tehdään. Mutta joillekin kysely ei tuottanut myönteistä kokemusta, vaan ahdistusta. Näitä nuoria aineistoissa oli keskimäärin 12,1 %⁸⁶. Ahdistusta aiheuttaviksi kysymyksiksi nuoret arvioivat yksityisiksi koetut asiat, kuten painoon, itsetuntoon ja ulkonäköön sekä kaveri- ja perhesuhteisiin liittyvät kysymykset. Vastausten perusteella on pääteltävissä, että ahdistusta aiheuttivat kysymykset, jotka nuorta itseään jollakin tapaa mietityttivät tai olivat ongelmallisia. Esimerkiksi koulukiusaaminen oli yhden nuoren palautteessa omakohtaista ja siksi arka aihe. Tarkasteltaessa asiaa eri selittävien tekijöiden kautta, selvisi, että niiden nuorten keskuudessa, joille kysymykset aiheuttivat ahdistusta, itse-

⁸⁶ Laskettu vuosien 2010 ja 2011 frekvenssien suhteellinen osuus. (Täsmälliset prosentit ovat 11,8 % ja 12,4 %)

varmuus oli selkeästi heikompaa (vuoden 2010 aineistossa keskiarvot 2,8 ja 3,7, $p < .001$). Kyselyn joidenkin kysymysten tuottaman ahdistuksen selittäviksi tekijöiksi nousivat vuoden 2010 aineistossa itsevarmuus ja painoindeksi⁸⁷ sekä vuoden 2011 aineistossa masennus, turvattomuus ja epävarmuusasenne⁸⁸.

Jos kyselyn kysymyksistä osa aiheuttaa vastaajalle ahdistusta, miten tämä tulisi huomioida paremmin kyselyitä laadittaessa? Osa tutkijoista on päätenyt ratkaisuun, jossa voidaan rajata kysymyksiä siten, että kaikki eivät näe esimerkiksi tarkentavia kysymyksiä. Ellonen ja Pösö (2010, 196–197) kuvaavat tutkimusta, jossa nuoret eivät saaneet nähtäväkseen tarkentavia jatkokysymyksiä, jos he olivat vastanneet aiempaan kysymykseen, että he eivät ole kokeneet seksuaalista väkivaltaa. Jos lähdetään siitä, että tutkimus ei saisi aiheuttaa ollenkaan mielipahaa tai ahdistusta, tutkimuksia ei voitaisi jatkossa toteuttaa lähes ollenkaan. Kysymys tutkimuksen aiheuttamista seurauksista tutkimukseen osallistuvilla on kuitenkin erittäin relevantti. Asiaa ei voi ohittaa vain sillä, että tutkimusta on tehtävä tiedontarpeen vuoksi. Tietoa tarvitaan esimerkiksi haavoittavissa elämäntilanteissa eläneiden lasten kokemuksista tai parisuhdeväkivallan prosesseista ja seurauksista. Kielteiseksi koettujen seurausten pelossa tutkimuksia ei voi jättää toteuttamatta. Kyse on siitä, miten tutkimukset voidaan toteuttaa eettisesti; perustellusti, ennakoiden ja arvioiden. Turhia ja ennakoitavissa olevia seurauksia tulee välttää. Tämä ei onnistu eettiset seikat ohittamalla.

Tämän tutkimuksen yhteydessä tutkimusetiikkaan liittyviä kysymyksiä huomioitiin tutkimusprosessin eri vaiheissa. Kyselyn kysymysten ja lomaketutkimukseen osallistumisen osalta aiempaa tutkimusta eettisistä näkökohdista on vähän. Tätä tutkimusta suunniteltaessa ei osattu ennakoida, että kysymykset tuottavat näin paljon mielipahaa. Internet-kyselyn viimeiselle sivulle liitettiin ohjeistus, miten toimia, jos kysymykset jäävät mietityttämään: ”Jos kysymykset jäivät askarruttamaan mieltäsi, keskustele niistä vanhempiesi tai muun aikuisen kanssa. Voit myös ottaa yhteyttä opettajaasi, terveydenhoitajaan, koulusi psykologiin tai koulukuraattoriin.”. Jälkikäteen ajatellen, tämä ei ollut riittävä toimintatapa. Uskon monen ohittaneen viimeisen sivun tekstin ja päättäneen kyselyn tiedostamatta, miten toimia, jos kyselyn asiat nousevat myöhemmin mieleen. Lisäksi on huomattava, että kysely aiheuttaa ahdistusta heille, joilla on minäkuvaan liittyviä ongelmia, masennusta tai turvattomuutta. Nämä nuoret tarvitsisivat muutenkin tukea: tukea niihin syihin, jotka aktivoituvat kyselyn kysymysten kautta ja tuottavat yhdessä ahdistusta.

⁸⁷ Regressioanalyysin tunnusluvut: F-testi 22.226; $p < .001$; $R = .280$.

⁸⁸ Regressioanalyysin tunnusluvut: F-testi 13.039; $p < .001$; $R = .258$.

16 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Kiinnostus tutkimuksen keskeistä ilmiötä kohtaan nousi käytännön sosiaalityössä kohdatusta ongelmasta, miten tukea nuorten sosiaalista toimintakykyä, kun itse käsite on hyvin epämääräinen. Tutkimuksen tavoitteena oli tutkia, mitä nuorten sosiaalinen toimintakyky on nuorten määrittelemänä sekä miten se rakentuu ja kehittyy yläkoulun aikana. Rakentumisella tarkoitetaan tietynä hetkenä ilmenevää sosiaalista toimintakykyä ja sitä selittäviä tekijöitä. Kehittymisellä tarkoitetaan yläkoulun aikana tapahtuvia sosiaalisen toimintakyvyn muutoksia ja niitä selittäviä tekijöitä.

Nuoret sosiaalista toimintakykyä määrittämässä

Sosiaalinen toimintakyky rakentuu yksilön sosiaalisten taitojen ja sopeutuvan toiminnan varaan. Sosiaalinen toimintakyky ei kuitenkaan pelkisty taitoihin ja sopeutuvaan toimintaan, eikä ole arvioitavissa niiden perusteella.

Sosiaalisen toimintakyvyn perustana ovat yksilön tiedot, taidot ja kyvyt. Näihin lukeutuvat muun muassa kyky vastaanottaa, tuottaa ja tunnistaa sekä verbaalista että nonverbaalista viestintää ja taito tarjoutua auttamaan apua tarvitsevaa ystävää. Nämä ovat taitoja, joita tarvitaan vuorovaikutuksen perustaksi ja ystävyys-suhteiden luomiseen. Kyse on suppeasta sosiaalisen kompetenssin sisältökuvauksesta (vrt. Salmivalli 2005, 72). Ilman tietoja vuorovaikutussuhteiden lainalaisuuksista ja ilman kykyä ottaa taidot käyttöön erilaisissa toimintaympäristöissä yksilön on vaikeaa saavuttaa vahvaa sosiaalista toimintakykyä. Tätä sosiaalisen kompetenssin yksilöllisiä ominaisuuksia laajempi kokonaisuus on sopeutuva toiminta (social adjustment). Esimerkiksi kyky pohtia eri tilanteisiin sopivaa käyttäytymistä ja toimintaa, kyky valita oma käyttäytymisen tapansa suhteessa tilanteeseen ja toisiin ihmisiin, kyky itsesäätelyyn, kuten kyky tunnistaa ja hallita tunteita, ovat osa sopeutuvaa toimintaa. Yksilön tulisi myös osata toimia suhteessa tietoihin, taitoihin ja kykyihin sekä suhteessa tilanteeseen ja muihin ihmisiin. Eli yksilön tulisi osata toteuttaa toiminta, jota pohdintojensa perusteella päättää tehdä. Aina kyse ei kuitenkaan ole pelkästä osaamisesta, vaan tärkeää on halu osata ja toimia. Joskus on myös pakko osata

ja pakko toimia, vaikka ei haluaisikaan. Tärkeää on myös kyky ja halu kehittyä, koska ilman sitä yksilö ei voi oppia uusia sopeutuvia taitoja ja mukautuvaa käyttäytymistä (ks. Dufur ym. 2008), eikä silloin myöskään sosiaalisella toimintakyvyllä ole kovin vahvaa pohjaa kehittymiselle.

Yksilö toteuttaa sosiaalista toimintaa eli ilmaisee itseään eri keinoin, esimerkiksi puhuen, kirjoittaen tai vaikkapa maalaten. Itsensä ilmaisuun lukeutuu olemisen tapa, jota kehollisesta viestinnästä on luettavissa; nuori istuu ja katsoo opettajaa tai vanhempiaan kiinnostuneesti tai välinpitämättömästi. Tähän toimintaan ei liity vielä mitään tiedostetun tavoitteellista, vaan kyse on niin sanotusta hetkessä elämisen tavoitteettomasta olemisen tavasta, olemuksesta. Toiminta on kontekstisidonnaista suhteessa paikkaan ja tilanteeseen. Näin ollen nuoren olemus ja toiminta voi viestittää eri tilanteissa erilaista viestiä. Esimerkiksi eri opettajien tunneilla nuori istuu kuunnellen tai välinpitämättömänä siitä riippuen, miten hän tunnilla viihtyy. Viihtyminen voi johtua esimerkiksi kiinnostavasta aiheesta, hyvästä opettajasta tai luokkarauhasta, silti nuori ei välttämättä pyri mihinkään tavoitteelliseen toimintaan tai konkreettiseen tavoitteeseen, esimerkiksi hyvään arvosanaan. Nuorten, vanhempien tai vaikkapa opettajien arvioidessa nuorta ja hänen toimintaansa tällaisissa tilanteissa, arvio on usein toimintaan tai olemukseen perustuva tulkinta. Tulkinta voi kuvastaa yksilöllisiä ominaisuuksia tai taitoja toimia tietyssä tilanteessa ja määrittyy näin kuvastamaan nuoren sosiaalista kompetenssia. Sen sijaan arvioitaessa muutosta yksilön käyttäytymisessä tai toiminnan seurauksia useimmiten käytösongelmina tai tunnereaktioina, arvio määrittyy kuvastamaan sopeutuvan toiminnan tasoa (social adjustment).

Sosiaalinen toimintakyky edellyttää tavoitteellista asennetta. Yksilön toimissa sosiaalisesti tavoitteellisesti hän pyrkii toiminnallaan johonkin tavoitteeseen. Nuorten osalta nämä merkitykselliset tavoitteet liittyvät perhesuhteiden ylläpitämiseen ja vanhemmista irtautumiseen, aikuisuuteen (koulutus, työ ja perhe) sekä ystävyysuhteiden ylläpitämiseen. Tällä tasolla yksilön sosiaalisesti tavoitteellinen ja aktuaalinen toiminta on paikan ja tilanteen lisäksi kontekstisidonnaista suhteessa tavoitteeseen. Joillakin toiminta on rationaalisempaa suhteessa tavoitteeseen, toiset eivät ole yhtä tietoisia tavoitteistaan ja toimintansa päämääristä ja seurauksista. *Sosiaalinen toimintakyky on sosiaalista toimintaa ohjaavaa yleistynyttä tulevaisuuteen orientoitunutta asennetta itseä ja muita kohtaan.* Tällöin sosiaalista toimintaa ohjaa niin sanottu sisäistynyt toiminnan logiikka, jolloin toiminnassa on kyse enemmän asenteesta kuin jatkuvasti toiminnassa tehtävistä valinnoista.

Erilaisten taitojen käyttöönottoaminen on ristiriitaista ja monenlaisten tilannesidonnaisten valintojen ja tavoitteiden ohjaamaa. Nuorella voi kuitenkin olla vahva sosiaalinen toimintakyky, vaikka hänellä olisi puutteita sosiaalisissa taidoissa tai hankaluuksia joillakin elämänalueilla. Hänellä voi olla ongelmia vanhempien kanssa, kaverisuhteissa tai läksyistä suoriutumisessa. Ongelmat voivat olla yksittäisiä tai moninaisia, silti nuoren sosiaalinen toimintakyky voi olla vahva. Sosiaalisessa toimintakyvyssä on kyse suhtautumisesta itsen ja toisten väliseen suhteeseen. Nuorten osalta tämä määrittyy kolmen tavoitteen kaut-

ta, ensinnäkin miten nuori suhtautuu vanhemmista irtautumiseen ja perhesuhteiden ylläpitämiseen. Suhtautuminen ei näy aina suoraan konkreettisena ja johdonmukaisena toimintana, vaan toiminta voi olla ristiriidassa sen suhteen, miten nuori suhtautuu itsensä ja vanhemman väliseen suhteeseen. Nuori voi esimerkiksi olla välinpitämätön vanhempiensa asettamia rajoja kohtaan ja pyrkiä jopa tarkoituksellisesti aiheuttamaan vanhemmilleen mielipahaa. Ristiriidoista huolimatta nuorella voi olla vahva sosiaalinen toimintakyky. Toiseksi suhtautuminen itsen ja toisten väliseen suhteeseen määrittyy aikuisuuteen liittyvien tavoitteiden kautta: miten nuori suhtautuu lähinnä vanhempiensa, mutta myös muun lähipiiriin, kuten isovanhempien ja opettajien mielipiteisiin oikeanlaisesta ja tavoiteltavasta aikuisuudesta, mutta myös heidän välittämiin yhteiskunnan normeihin. Nuori voi esimerkiksi olla luvatta pois koulusta siitä huolimatta, että hän tavoittelee jatkokoulutuspaikkaa, jota varten hän tarvitsee hyvän keskiarvon. Kolmanneksi suhtautuminen itsen ja toisten väliseen suhteeseen määrittyy ystävyys-suhteiden ylläpitämiseen. Nuorella voi olla hyvät tai heikot sosiaaliset taidot jollakin osa-alueella tai hänellä voi olla ylivilkkautta. Siitä huolimatta hän voi pyrkiä ylläpitämään ystävyys-suhteita ja tekemään asioita ystävyys-suhteen hyväksi. Sosiaalinen toimintakyky ei siis ole taitojen ja tekojen summa, vaan yksilöiden – sekä yksilön ja yhteisön että yksilön ja yhteiskunnan – välisessä suhteessa muokkautunut sen hetkinen toteuma. Vaikka kyse on tietynhetkisestä toteumasta, kyse ei ole hyvin muutosalttiista, vaan melko stabiilista ilmiöstä. Sosiaalisen toimintakyvyn on mahdollista kehittyä; heikentyä tai vahvistua.

Näin ollen nuorten sosiaalinen toimintakyky on nähtävissä rinnasteisena erityisesti Aulikki Kananoja (1981) ja Pirkko-Liisa Rauhalan (1988) näkemyksille sosiaalisesta toimintakyvystä ihmisenä kasvamisena, joka tapahtuu historiallisessa suhteessa muihin ihmisiin ja ympäröivään yhteiskuntaan. Kananojan (1983a, 5–8; 1983b, 48–53) näkemyksessä toiminta rakentuu kolmesta elementistä: tietoisuudesta, resursseista ja persoonallisuudesta. Tietoisuus kiinnittyy ymmärrykseen itsestä tavoitteellisena ihmisenä suhteessa ympäröivään maailmaan. Resurssit pitävät sisällään niin sosiaalista, taloudellista kuin kulttuuris-takin pääomaa. Persoonallisuus ja sen kehitys on kykyä muun muassa itsesäätelyyn ja kykyä toimintaan suhteessa muihin ihmisiin. Rauhalan (1988, 46–47) näkemyksessä korostuu yksilön historian merkitys kehityksessä: yksilöllä on halu ja mahdollisuus vaikuttaa elämänehtoihinsa omasta historiastaan ja tavoitteellisesta näkökulmastaan yhdessä muiden ihmisten kanssa. Näkemyksissä nimenomaan tavoitteellisuus ja toiminnan esteiden muuttaminen nähdään ihmisen perustarpeena. Tosin nuoret itse eivät nostaneet esiin toiminnan esteitä, eikä yrityksiä tai tarpeita toimia toiminnan esteiden poistamiseksi. Tähän liittyen nuorten oli vaikea hahmottaa haastattelussa esitettyjä kysymyksiä. Ainoat maininnat toiminnan esteistä liittyivät aikuisten asettamiin sääntöihin ja normeihin, mukaan lukien sen kyseenalaistamisen, miksi ilman vanhempien suostumusta jääneet nuoret eivät voineet osallistua kyselyn täyttämiseen. Tosin toiminnan esteiden näkökulmasta voidaan pohtia myös yksilön sisäisiä ja ulkoisia tekijöitä, jotka eivät välttämättä ole nuorelle kovin jäsentyneitä ja tietoisia

toiminnan esteitä. Esimerkiksi perheen heikko toimivuus on toiminnan este tuottaessaan nuorelle itsevarmuuden laskua, jolloin yksilön toiminta erilaisissa tilanteissa voi estyä. Myös vähäinen ja vähentyvä kommunikaation määrä voi tuottaa nuorelle suunnitelmallisuuden heikentymistä, mikä voi estää nuorta saavuttamasta tavoittelemansa jatkokoulutuspaikkaa. Erilaiset toiminnan esteet ja nuorten yritykset toiminnan esteiden poistamiseksi tulisikin ottaa jatkossa tarkemmin tutkimuksen kohteeksi. Lisäksi olisi tarpeellista tutkia, miten sosiaalinen toimintakyky on yhteydessä nuorten erilaisiin yrityksiin vaikuttaa itselleen tärkeissä asioissa.

Nuorten puheissa ja valokuviissa sosiaalisen toimintakyvyn keskeisiksi osa-alueiksi määrittyivät tavoitteellisuus, vastuullisuus, tasavertaisuus, itsevarmuus ja lojaalius. Lisäksi esiin nousivat koskettamisen merkitys ja vuorovaikutuksen virtuaalistuminen. Kyselyaineiston pohjalta nämä osa-alueet täsmentyivät kuudeksi osa-alueeksi. Normien mukainen toiminta, koskettaminen ja Internet-sosiaalisuus ovat luonteeltaan sosiaalista toimintakykyä selittäviä tekijöitä. *Nuorten sosiaalinen toimintakyky on suunnitelmallisuutta, lojaaliutta ja itsevarmuutta.*

Suunnitelmallisuus, lojaalius ja itsevarmuus ilmaisevat tulevaisuuteen orientoitunutta asennetta olla suhteessa itseensä ja ympäristöönsä. Suunnitelmallisuus on vastuullisuutta omien toimien osalta sekä nykyhetken että tulevaisuuden tavoitteiden, toimien ja seurausten osalta. Nuori osaa huolehtia tekemisistään ja asioiden loppuunsaattamisesta sekä pohtia tarkoituksenmukaisia valintoja tulevaisuutensa kannalta. Suunnitelmallisuus on myös muiden ihmisten tunteiden ja mielipiteiden huomioimista. Muut huomioimalla nuori auttaa samanaikaisesti itseään ja tavoitteidensa toteutumista. Lojaalius on tasapuolista, oikeudenmukaista ja vastuullista toimintaa itseä ja muita ihmisiä kohtaan. Lojaalius on myös halua ja rohkeutta puolustautua ja puolustaa ystäviään ja läheisiään. Itsevarmuus on luottamusta itseä ja muita kohtaan uskaltakseen olla esillä ja toimia. Itsevarmuutta tarvitaan ollakseen suunnitelmallinen ja lojaali. Itsestään epävarma on herkkä muiden mielipiteille itsestään ja tavoitteistaan, mikä vaikuttaa siihen, että on vaikea olla uskollinen tavoitteilleen ja niiden saavuttamiselle. On myös vaikea puolustaa omaa tai ystävänsä mielipidettä, mikäli pelkää altistuvansa naurunalaiseksi.

Selviytymisen kannalta merkitystä ei ole niinkään sillä, millaisia kykyjä tai taitoja nuorella on tietyssä tilanteessa, vaan sillä, millainen nuoren sosiaalinen toimintakyky yleensä ottaen on: millä asenteella nuori tätä elämää elää suhteessa muihin ihmisiin. Kaikissa tilanteissa yksilöllä ei ole motivaatiota, eikä halua käyttää kaikkia tietojaan, taitojaan ja kykyjään, vaan hän ottaa ne tarvittaessa käyttöön, kun halua on riittävästi tavoitella haluamaansa omaa tai yhteistä tavoitetta. Sosiaalinen toimintakyky ei ole taitojen summa tai oireiden ja ongelmien vähäisyyttä. Vahva sosiaalinen toimintakyky on sitä, että nuorella on jatkuva myönteinen asenne toimia elämässään tavoitteellisesti ja lojaalisti sekä itseä että muita kohtaan ja lisäksi hän uskaltaa toimia itsevarmasti sekä oikeudenmukaisesti ja tasavertaisesti muita ihmisiä kohtaan heidän reaktioitaan suuremmin pelkäämättä silloin kun uskoo toimivansa oikein.

Näin määrittynen sosiaalinen toimintakyky on yleistettävissä nuoruuden lisäksi muihin elämänvaiheisiin. Tosin mitattaessa suunnitelmallisuutta, lojaaliutta ja itsevarmuutta kysymystenasettelut on toteutettava suhteessa elämänvaiheeseen. Sosiaalisen toimintakyvyn mittaaminen edellyttää vahvaa mittariston kehittämisprosessia. Prosessissa on syytä ottaa huomioon eri elämänvaiheessa eläville ihmisille suunnattujen mittaristojen kehittäminen yhtäaikaaisesti rinnakkain, jotta mittaristoista saadaan sisällöllisesti yhdenmukaisia. Lisäksi tärkeää on tutkia nuorten esiin nostamia ja osittain kyselyaineiston pohjalta täsmennyneitä koskettamisen, normien mukaisen toiminnan ja Internet-sosiaalisuuden osa-alueita sekä tutkia näiden suhdetta nuorten suunnitelmallisuuteen, lojaaliuuteen ja itsevarmuuteen.

Nuorten sosiaalisen toimintakyvyn rakentuminen

Sosiaalisen toimintakyvyn määrittelyn jälkeen keskityttiin nuorten sosiaalisen toimintakyvyn rakentumiseen ja sitä selittäviin tekijöihin. Nuorten sosiaalinen toimintakyky, eli suunnitelmallisuus, lojaalius ja itsevarmuus, on perhesidonnaista. Erityisesti suunnitelmallisuus, mutta myös itsevarmuus ja lojaalius rakentuvat perheissä ja perheen vaikutuksessa. Koulu tai tiettyyn koululuokkaan kuuluminen ei selitä nuorten sosiaalista toimintakykyä merkittävästi. Näin ollen tutkimuksessa keskityttiin nuorten lähiympäristöistä perheeseen ja sen merkitykseen nuorten sosiaalisen toimintakyvyn rakentumiselle ja kehittymiselle.

Merkityksellinen tulos nuorten sosiaalisen toimintakyvyn tukemisen kannalta on se, että perheen sosioekonomisella taustalla, perheenjäsenten lukumäärällä tai perhemuodolla (kontekstitekijät) ei ollut yhteyttä siihen, millainen nuorten sosiaalinen toimintakyky on. Tulos johtuneee aineiston valikoituneisuudesta siten, että heikommassa perhetilanteessa elävät nuoret ja heidän vanhempansa eivät ole vastanneet kovin aktiivisesti kyselyyn. On siis oletettavaa, että esimerkiksi vastaajien perheiden taloudellisessa tilanteessa on niin vähän vaihtelua, että se ei tuota tilastollisesti merkitseviä tuloksia. Ympäristöön liittyvien tekijöiden yhteydestä sosiaaliseen käyttäytymiseen ja sosiaalisiin taitoihin on aiemmin esitetty ristiriitaisia tutkimustuloksia. Näistä syistä perheeseen liittyvät taustatekijät (kontekstitekijät) tulee edelleen ja entistäkin yksityiskohtaisemmin sisällyttää tutkimusten aineistoja kerätessä. Lisäksi kontekstitekijöiden osalta tarvitaan jatkossa väestöpohjaan yleistettävää tutkimustietoa erilaisen perheen taustatekijöiden yhteydestä nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn. Mikäli taustatekijöillä ei ole yhteyttä nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn, perheen rakenteelliset ominaisuudet eivät toimi riskinä, mutta eivät myöskään tukena nuorten sosiaalisen toimintakyvyn rakentumiselle. Tällöin tulokset tukevat vielä vahvemmin sitä systeemiteoreettistakin ajattelua, jonka mukaan perheen ominaisuuksia merkityksellisempää on se, mitä perheissä tehdään (esim. Brannen, Heptinstall & Bhopal 2000; Broberg 2010, 211; myös Al-Krenawi & Slonim-Nevo 2008, 759). Tulosten ohjaamana tarkasteltiin erityisesti vanhem-

muustyytlejä ja perheen toimivuutta sekä näiden suhdetta ja yhteyttä nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn.

Vanhemmuustyytlejä tarkasteltiin nuorten arvioina äitien ja isien osalta erikseen sekä yhdessä, suhteessa toisiinsa. Vanhemmuustyylien ulottuvuuksia ovat lämpimyyden, kontrolli ja syyllistävyys. Kaiken kaikkiaan äidit osoittautuivat nuorten arvioissa lämpimämmiksi, rajat asettavammiksi ja syyllistävemmiksi kuin isät. Nuorten arvioiden osalta löytyi kuitenkin myös sukupuolittaisia eroja. Pojat arvioivat molempien vanhempiansa vanhemmuutta yhtäläisesti. Sen sijaan tytöt arvioivat äitiensä olevan isiä lämpimämpiä ja syyllistävämpiä.

Tulokset lämpimyyden ja kontrollin ulottuvuuksien osalta ovat hyvin samansuuntaisia kuin aiemmissa tutkimuksissa. Sen sijaan syyllistävyys ulottuvuuden osalta tulokset ovat osin eriäviä. Useat tutkijat ovat todenneet äitien syyllistämisen olevan yhteydessä itsesäätelyn ongelmiin (Keinänen ym. 2011, 22–27) ja äitien lämpimyyteen liitettynä sisään- ja ulospäin suuntautuneisiin käyttäytymisongelmiin (Aunola & Nurmi 2005, 1152–1153) sekä masennukseen, epäsosiaaliseen käyttäytymiseen ja sosiaaliseen aloitekyvyttömyyteen (Barber ym. 2012, 283; myös Barber 1996, 3304–3315). Tämä tutkimus osoitti, että syyllistävyyttä ei voida tulkita vain kielteisillä määreillä ongelmia aiheuttavana vanhemmuuden ulottuvuutena. *Tulevaisuusorientoituneilla* nuorilla on vahva sosiaalinen toimintakyky sekä vähiten oireita ja ongelmia esimerkiksi tunne-elämän ja käyttäytymisen osalta. Heidän vanhempansa ovat lapsiaan kunnioittavia, huomioon ottavia, rakastavia, mutta yhtäaikaista myös vahvasti rajat asettavia. He myös osoittavat lapsilleen, miten paljon he ovat lastensa eteen tehneet asioita, jopa uhrautuneet lapsensa hyväksi. Tällainen rakkaudella osoitettu syyllistäminen opettaa lapsia kenties arvostamaan sitä, mitä hänen vanhempansa ovat hänen hyväkseen tehneet. Jos syyllistäminen tapahtuu yhdistyen joko vanhemmuuden heikkoon lämpimyyteen tai runsaaseen kontrolliin, se aiheuttaa lapselle ristiriitaisia tunteita, eikä nuori saa riittävästi tukea syyllistämisen käsittelyyn. Tämä on yhteydessä nuorten runsaasti tunne-elämän ongelmiin ja häiritsevään käyttäytymiseen. Sillä puolestaan on erilainen merkitys, mikäli syyllistävyyttä on vanhemmuudessa keskimääräistä vähemmän. Vähäinen syyllistävyys yhdistyi muutoinkin vetäytyvään vanhemmuuteen, jolloin vanhemmat osoittavat nuorelle rajat keskimääräistä heikommin, eivätkä kohtele nuorta kovinkaan lämpimän arvostavasti ja neuvottelevasti. Tällainen *vetäytyjien* vanhemmille ominainen vanhemmuus oli yhteydessä muun muassa kaverisuhteiden ongelmiin ja heikkoihin ystävyystaitoihin. *Vetäytyjä* jää koulussa sivuun heikkojen ystävyystaitojen vuoksi. Hän tulee sivuutetuksi myös kotona.

Perheen toimivuutta arvioitiin neljän ulottuvuuden kautta: kommunikaatio, perheen myönteinen tunnetila, konfliktit ja huolet. Huolten ulottuvuuden todettiin olevan eri tavalla tulkittava perheen toimivuuden osa-alue kuin muut ulottuvuudet. Perheen myönteisen toimivuuden kannalta on tärkeää, että perheessä esiintyy runsaasti perheenjäsenten välistä keskustelua ja lämmintä välittämistä ja toisten huomioon ottamista sekä vähäisesti konflikteja. Jokaisella tulee kuitenkin olla jonkin verran huolia, koska se myös osoittaa perheenjäsenistä välittämistä. Huolia ei kuitenkaan saisi olla liikaa, että perheen arki ei mene

kielteiseksi huolehtimiseksi, mikä aiheuttaa jopa psykosomaattista oireilua, kuten univaikeuksia ja ruokahaluttomuutta.

Nuorten arvioiden perusteella auktoritatiivinen eli lämmin ja rajat asettava vanhemmuus oli perheen myönteisen toimivuuden kannalta arvioiden toimivien vanhemmuustyyli. Salliva vanhemmuus oli perheen kielteisen toimivuuden eli konfliktien ja huolten vähäisyyden kannalta arvioiden toimivien vanhemmuustyyli. Tulokset pätevät sekä äiteihin että isiin. Systemiteoreettisesta näkökulmasta oli tarpeen ottaa huomioon, miten vanhempien vanhemmuustyyli yhdessä ovat yhteydessä sekä perheen toimivuuteen että nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn. Äiti ja isä ja heidän vanhemmuutensa eivät voi olla vaikuttamatta toisiinsa, vaan muodostavat yhdessä perheen vanhemmuustyylin. Heikompien vanhemmuustyylien perheissä perheen toimivuus ja nuorten sosiaalinen toimintakyky oli heikompaa. Näissä perheissä vanhempien välillä voidaan tulkita tapahtuvan toisen vanhemmuuden kompensointia. Esimerkiksi isän ollessa haluton tai kykenemätön asettamaan lapselleen rajoja, äiti kompensoi tätä syyllistämällä lastaan. Tämä on kenties äidin keino saada lapsi käyttäytymään asetettujen sääntöjen mukaisesti. Myös isä kompensoi äidin lapsilleen osoittamaa vahvaa syyllistämisen määrää syyllistämällä itse vähemmän. Vahva vanhemmuustyyli – molemmat vanhemmat edustivat joko auktoritatiivista tai sallivaa vanhemmuutta tai toinen vanhemmista edusti auktoritatiivista ja toinen sallivaa – oli sekä perheen toimivuuden että nuorten sosiaalisen toimintakyvyn kannalta arvioiden myönteisintä.

Tuloksia täsmennettiin lisäämällä malliin merkityksellisiä nuorten sosiaalista toimintakykyä selittäviä yksilömuuttujia ja lopuksi tutkittiin vielä mediaattorimallin avulla perheen toimivuuden mahdollista roolia mediaattorina perheen vanhemmuustyylin ja nuorten sosiaalisen toimintakyvyn välillä. Nuorten suunnitelmallisuutta selittivät yksilötekijöistä myönteinen sosiaalinen käyttäytyminen ja onnistumisasenne. Toisin sanoen suunnitelmallisuutta edistää, kun on asennoitunut onnistumaan toimissaan sekä omaa paljon empatia- ja yhteistyötaitoja. Tyttöillä vanhempien vahva vanhemmuustyyli vaikuttaa perheen myönteistä toimivuutta vahvistavasti ja sen kautta vahvistaa tyttöjen suunnitelmallisuutta. Pojilla vahvan vanhemmuustyylin yhteys kulkee sekä perheen myönteisen toimivuuden että konfliktien vähäisyyden kautta ja näin vahvistaa poikien suunnitelmallisuutta.

Tyttöjen ja poikien lojaaliutta selittävät erilaiset tekijät erilaisella logiikalla. Tyttöillä perusturvallisuus, myönteinen onnistumisasenne ja koskettamisen luontevaksi kokeminen selittävät vahvaa lojaaliutta. Vahva vanhemmuustyyli vaikuttaa lojaaliutta vahvistavasti perheen myönteisen toimivuuden kautta. Toisin sanoen vahva vanhemmuus tuottaa kommunikaatiota nuorten ja vanhempien välille sekä myönteistä perheilmapiiriä. Tämä tukee tyttöjen halua ja uskallusta tehdä itsensä ja ystäviensä hyväksi asioita sekä puolustaa ja puolustautua. Pojilla vahvaan lojaaliuteen ovat yhteydessä myönteinen onnistumisasenne ja koskettaminen. Vahva vanhemmuus välittyy lojaaliuteen sekä perheen myönteisen toimivuuden että konfliktien vähäisyyden kautta.

Myös itsevarmuutta selittävät sukupuolittain erilaiset tekijät. Tyttöjen itsevarmuutta vahvistaa kiusatuksi tulemisen vähäisyys ja se, mitä luontevamaksi tytöt kokevat koskettamisen. Koskettaminen on merkityksellinen tekijä, koska sen välityksellä osataan vastaanottaa tukea ja antaa sitä läheisilleen. Koskettamisen avulla näytetään myös ilon ja mieliharmin tunteita. Tyttöillä perheen vahva vanhemmuustyylillä vaikuttaa suoraan tyttöjen itsevarmuutta kasvattavasti, mutta myös perheen myönteisen toimivuuden kautta. Lisäksi konfliktien vähäisyys vahvistaa tyttöjen itsevarmuutta. Pojilla itsevarmuutta vahvistaa vahva vanhemmuus sekä suoraan että vähäisten konfliktien kautta. Yksilöteki-
jöistä kiusatuksi tulemisen useus ja se, miten vahvasti vanhemmat huolehtivat poikien perustarpeista, on yhteydessä poikien itsevarmuuteen. Perheen vanhemmuustyylillä on erittäin merkityksellisessä asemassa sen suhteen, miten voidaan auttaa nuoria itsevarmuuden kasvussa. Näin ollen esimerkiksi koulussa kiusatut nuoret tarvitsevat erityisen paljon rakastavia ja rajat asettavia vanhempia. Lisäksi tyttöjen itsevarmuuden kasvua edesauttaa lämmin ja runsas keskusteleminen kotona ja arvostava perheen tunneilmapiiri, kun pojille tärkeää on konfliktien vähäisyys.

Nuorten sosiaalisen toimintakyvyn kehittyminen

Yläkoulun aikana perhettä kuvaavissa prosessitekijöissä, eli perheen vanhemmuustyylissä ja perheen toimivuudessa tapahtuu jonkin verran yhtäaikaista muutoksia. Mikäli perheissä vanhemmuustyylillä pysyy heikkona tai heikentyy nuoren yläkouluajana, se heikentää perheen toimivuutta. Jos vanhemmuustyylillä pysyy heikkona, perheen tunnetila muuttuu kielteisemmäksi ja huolet lisääntyvät. Suurimmat muutokset aiheutuvat perheissä, joissa vanhemmuustyylillä on heikentynyt yläkoulun aikana. Tällöin kommunikaatio vähenee ja perheen tunnetila heikkenee. Mediaattoritulosten valossa voidaan tulkita, että vanhemmuustyylillä ja perheen toimivuuden muutoksilla on suora yhteys nuorten sosiaalisen toimintakyvyn heikkenemiseen. Pitkittäisaineisto tuki erityisesti tyttöjen osalta tätä oletusta: kommunikaation vähetessä yläkoulun aikana, tyttöjen suunnitelmallisuus heikentyi. Tuloksen varmistamiseksi tarvitaan isompia pitkittäisaineistoja.

Perheissä tapahtuneiden muutosten ohella sosiaalisessa toimintakyvyssä ei tapahdu suuria muutoksia keskimääräisesti tarkastellen yläkoulun aikana. Tyttöillä suunnitelmallisuus lisääntyy hivenen. Sen sijaan yksilötasolla muutoksia tapahtuu noin puolella nuorista.

Tarkasteltaessa yksilötasolla tapahtuvaa sosiaalisen toimintakyvyn kasvua ja heikentymistä, yläkouluajana tapahtuvat muutokset perheen toimivuudessa ovat yhteydessä nuorten sosiaalisen toimintakyvyn muutoksiin. Erityisesti tyttöillä, joilla suunnitelmallisuus vahvistuu, kommunikaatio perheenjäsenten välillä vahvistuu myös. Vastaavasti suunnitelmallisuuden heiketessä, kommunikaatio heikkenee kohtalaisen paljon. Lojaaliuden muutoksiin, erityisesti poikien keskuudessa, ovat yhteydessä muutokset kommunikaatiossa ja perheen tunnetilassa. Lojaaliuden vahvistuessa, kommunikaatio lisääntyy samanaikaisesti.

Perheen tunnetilan heikentyessä ja kommunikaation määrän vähentyessä nuorten, erityisesti poikien, lojaalius heikentyy. Itsevarmuus on yhteydessä konflikteihin ja erityisesti huoliin. Mikäli nuoren itsevarmuus heikkenee yläkoulun aikana, huolet lisääntyvät, mutta jos itsevarmuus vahvistuu, perheenjäsenten välisiin suhteisiin liittyvät huolet vähenevät olennaisesti. Yhdistettäessä tulokset nuorten toimijatyyppeihin, tulokset monipuolistuvat ja täsmentyvät sekä tuottavat hyvin konkreettisiakin tuen kohdentamisen painopistealueita.

Toimijatyyppit: sosiaalisen toimintakyvyn rakentuminen ja kehittyminen

Nuoret puhuivat erilaisista nuorten toimijatyypeistä: *tulevaisuusorientoituneista, sählääjistä ja vetäytyjistä*. Kysely vahvisti tuloksen tuoden esiin vielä *huolettomien ja Internet-sosiaalisten* nuorten ryhmät. Seitsemännellä luokalla sosiaalinen toimintakyky vaihtelee runsaasti eri toimijatyyppien ryhmissä. Myönteistä on, että erot kaventuvat yläkoulun aikana pääosin myönteiseen suuntaan.

Kaiken kaikkiaan suurimmalla osalla nuorista on tämän tutkimuksen kontekstissa asiat elämässä hyvin. Kaverisuhteiden ongelmia oli kuitenkin lähes joka kolmannella nuorella. Eniten kaverisuhteiden ongelmia – kuten muitakin oireita ja ongelmia sekä vähiten kaverisuhteiden taitoja, myönteistä sosiaalista käyttäytymistä ja sosiaalista toimintakykyä – oli *vetäytyjillä*. *Vetäytyjät* ovat hyvin epävarmoja itsensä ja muiden ihmisten suhteen. Heiltä puuttuvat riittävät taidot ystävyys-suhteiden rakentamiseen ja ylläpitämiseen. He pyrkivät toimimaan kiltisti, silti toiminnalla on välillä kielteisiä seurauksia. Heillä on riski jäädä tottelevaisina nuorina sivuun, näkymättömiksi. *Vetäytyjät* kokevat vanhempiensa vanhemmuuden muuten heikoimmaksi, mutta syyllistävyttä vanhemmat eivät lapsilleen osoita. Perheen toimivuus on heikkoa sekä nuorten että heidän vanhempiensa mielestä. Vanhempiensa toimintaan nuoret eivät ole oikein tyytyväisiä, mutta eivät myöskään vanhemmat itse. Perhetilanne on kokonaisuudessaan viileä ja etäinen. Myönteistä on, että yläkoulun aikana *vetäytyjien* sosiaalinen toimintakyky vahvistuu kohtalaisen paljon. Suunnitelmallisuus vahvistuu keskimääräiseksi muihin nuoriin verrattuna, mutta lojaaliuden ja itsevarmuuden taso ei yllä edes lähelle keskimääräistä kaikkiin muihin nuoriin verrattuna. Näin ollen *vetäytyjät* ovat nuoria, jotka tarvitsevat myönteistä huomiota ja tukea. Heidän perheissään sekä nuoret että vanhemmat itse ovat tyytymättömmimpiä vanhempien toimintaan. He ovat siis potentiaalisia avun tarvisijoita, jotka voisivat suhtautua tarjottuun apuun ja tukeen myönteisesti tiedostaen tuen tarpeen.

Muihin toimijatyyppeihin verrattuna *sählääjillä* on heikoin tilanne kaikilla myönteisen ja kielteisen käyttäytymisen sekä oireiden, ongelmien ja sosiaalisen toimintakyvyn osa-alueilla. *Sählääjät* ovat epävarmoja ja kaikkein tyytymättömmimpiä vanhempiensa toimintaan ja arvioivat vanhemmat heikosti rajat asettaviksi. Sen sijaan nuorten syyllistämistä vanhemmat käyttivät kohtalaisen paljon. Perheen toimivuuden *sählääjät* arvioivat heikoksi. Perhetilannetta voikin nimittää etäiseksi, mutta syyllistäväksi. Korosteista kuitenkin on, että näillä nuorilla ei ole huolia heikosta perheen toimivuuden kokemuksesta huolimatta. Voisi

olettaa edes kohtalaisen runsaiden perheessä esiintyvien konfliktien aiheuttavan nuorille huolta. Vaikuttaa siltä, että nämä nuoret eivät saa vanhemmiltaan sellaista vanhemmuutta kuin toivovat ja tarvitsevat, mikä aiheuttaa tyytymättömyyttä ja kenties myös välinpitämättömyyttä. Tällöin ei tarvitse kantaa huolta muiden perheenjäsenten tunteista ja mielipiteistä. Heikko kommunikaation taso ei edesauta näkemään muutosta mahdollisuutena, eikä keinoja muutoksen saavuttamiseen. Tosin näissä perheissä vanhemmat ovat suhteellisen tyytyväisiä omaan toimintaansa, joten he eivät oletettavasti tiedosta avun tarvettaan nuorten hyvinvoinnin turvaamiseksi. *Sählääjien* perheet ovat *vetäytyjien* ohella tärkein perheen arkeen tukea tarvitseva ryhmä. Tämä tulee esille myös tarkasteltaessa yläkoulun aikana sosiaalisessa toimintakyvyssä tapahtuvia muutoksia: *sählääjien* itsevarmuus heikkenee olennaisesti ja tätä selittää perheeseen liittyvien huolten kasvu. Vaikka *sählääjien* huolten määrä on muihin nuoriin verrattuna vähäistä, huolten määrän kasvu yläkoulun aikana on erittäin merkityksellistä. Tämä edellyttää lisää tutkimusta siitä, mitkä erilaiset perheeseen ja muihin nuoren lähiympäristöihin liittyvät tekijät vaikuttavat *sählääjien* itsevarmuuden heikkenemiseen ja huolten määrän lisääntymiseen.

Internet-sosiaalisilla nuorilla on suhteellisen paljon kielteistä käyttäytymistä sekä oireita ja ongelmia, mutta heillä on kuitenkin runsaasti ystävyystaitoja sekä suunnitelmallisuutta ja lojaaliutta. *Internet-sosiaalisten* itsevarmuus on heikko, mutta vahvistuu yläkoulun aikana olennaisesti. Mikäli Internet-sosiaalisuus ei kärjisty muista ihmisistä eristäytyväksi, näiden nuorten perheet eivät välttämättä ole avun tarpeessa. Perheissä vanhemmuus on lämmintä ja rajat johdonmukaisesti asettavaa. Perheissä myös keskustellaan paljon. Nuorten kannalta myönteisempää kuitenkin olisi, jos vanhemmat syyllistäisivät heitä vähemmän. Syyllistämisen vähentyminen oletettavasti vähentäisi ristiriitaisuuden tunnetta ja huolia perheen toimivuuden osalta ja tätä kautta vahvistaisi entisestään *Internet-sosiaalisten* nuorten itsevarmuutta.

Huolettomat olivat ryhmä, jotka ovat sosiaalisten ominaisuuksiensa, vanhempiensa vanhemmuuden, perheen toimivuuden ja tyytyväisyyden osalta niin sanottuja mainstream-nuoria. Heitä on aineistossa eniten, eikä mikään perheeseen liittyvä tai yksilöllinen ominaisuus nouse korosteisesti esiin muihin nuoriin verrattuna. He ovat hyvällä tavalla tavallisia nuoria ja perhetilanne on hyvä. Tosin *huolettomien* vanhemmilla on kaikista vanhemmista eniten huolia perheeseen liittyen. Tilanne on siinä mielessä hyvä, että sen myötä vanhemmat ovat kiinnostuneita ja tietoisia perheen tilanteesta nuorten ollessa suhteellisen huolettomia. Tämä myös näkyy muutoksissa nuorten suunnitelmallisuudessa ja lojaaliudessa yläkoulun aikana: perheen myönteisen toimivuuden kasvu selittää *huolettomien* nuorten suunnitelmallisuuden ja lojaaliuden kasvua.

Tulevaisuusorientoituneet nuoret ja heidän vanhempansa olivat tyytyväisiä vanhempien toimintaan ja nuoret arvioivat vanhempiensa vanhemmuutta myönteisimmin arvioin. Nuoret arvioivat myös perheen toimivuuden vahvimaksi, samoin pääpiirteissään vanhemmat. Tulevaisuusorientoituneiden nuorten perhetilannetta voi nimittää ideaaliksi. Tästä huolimatta tulevaisuusorientoituneilla itsevarmuus valitettavasti heikkenee yläkoulun aikana.

Vaikka itsevarmuus on edelleen vahvin muihin nuoriin verrattuna, silti itsevarmuutta heikentävään selittäjään tulee puuttua: kiusaamisen kohteeksi joutumista on vähennettävä.

Nuorten toimijatyyppit tuottivat mielenkiintoista tietoa sekä nuorten erilaisista ryhmistä, mutta myös siitä, miten erilaisia perhesuhteita nuorilla on. Näin ollen jatkossa on tärkeä huomioida sekä todellisten että potentiaalisten ryhmäjäsennyksien merkitys. Nuorten ei voida olettaa olevan samanlaisia, eivätkä he myöskään ole samanlaisia. Sen myötä tutkimuksissa tulee paremmin ottaa nämä erilaiset ryhmäjäsennydet huomioon. Kiinnostavaa olisi saada lisää tietoa vähemmän näkyvien ja heikommin äänensä kuuluville saavien nuorten elämästä. Tärkeää onkin välittää tietoa nuorille tieteestä ja tutkimuksesta. Se on mahdollisuus saada äänensä kuuluville ja vaikuttaa.

Tutkimusasetelma

Tutkimuksen käsitteen määrittelyä tehtiin nuorten tuottamaan tietoon (fokusryhmähaastattelut ja valokuvat) sekä kirjallisuuskatsauksen avulla tuotettuun tietoon pohjaten. Edellisessä luvussa todettiin, että nuorilta kerätyn laadullisen aineiston keräämisessä ei ole tapahtunut valikoitumista. Aineiston edustavuutta tukee kahden erilaisen menetelmän avulla kerätty samaa ilmiötä kuvastava tieto, jonka tuottamiseen ovat saaneet osallistua kaikki tutkimuskaupungin nuoret. Näiden kahden hyvin erilaisen aineiston – fokusryhmähaastattelut ja valokuvat – analysointi osoitti erilaisten aineistojen käytön tärkeyden. Aineistot tuottivat eritasoista ja erilaista tietoa suhteessa toisiinsa.

Kirjallisuuskatsauksen artikkelihaku olisi voitu tehdä useampaan tietokantaan vielä laajemman tieteidenvälisen tiedon saavuttamiseksi. Myös esimerkiksi toimijuus -käsitteen suhteuttaminen sosiaalisen toimintakyvyn käsitteeseen voisi tuoda esiin kiinnostavia näkökulmia. Nyt kirjallisuuskatsauksessa painottuu psykologian tieteenala. Tosin kirjallisuuskatsauksessa on keskitytty sosiaalisen toimintakyvyn määrittelyyn ja mittarikuvauskiin sekä tuloksiin. Tuloksia on tarkasteltu niin sanottuina teoreettisina vihjeinä: mihin selittäviin tekijöihin on syytä kiinnittää huomiota etsittäessä parhaita yksilö- ja yhteisötekijöihin perustuvia sosiaalisen toimintakyvyn selitysmalleja. Vain kirjallisuuskatsauksen tulosten tuottaman tiedon varaan ei ole jättäydytty, koska sosiaalisessa toimintakyvyssä on käsitteellisesti kyse sisällöllisesti erilaisesta ja eritasoisesta käsitteestä kuin psykologian alalla käytetyt käsitteet *social functioning*, *social adjustment* ja *social competence*. Lisäksi analyysia on ohjannut kyselyaineiston pohjalta noussut tulos siitä, että perhe on merkityksellinen sosiaalisen toimintakyvyn rakentumisen paikka.

Määrällisen aineiston analysointi on pohjattu erilaisille nuorten ja heidän vanhempiensa tuottamille kyselyaineistoille. Vanhemmilta kerättyä kyselyaineistoa käytettiin tutkittaessa perheen taustatekijöiden, esimerkiksi perhemuodon ja sosioekonomisen aseman yhteyttä nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn. Myös moderaattoriyhteyksiä etsittiin, mutta merkityksellisiä yhteyksiä ei löy-

tynyt. Nuorten poikittais- ja pitkittäisaineistoja käytettiin sekä erikseen että vanhempien aineistoon yhdistellen.

Tutkimuksen analyysia ohjaavana selitysmallina käytettiin rinnakkain sekä Bronfenbrennerin prosessi-henkilö-konteksti-aika -mallia että edellä mainitun mallin prosessitekijöihin keskittyvää teoreettista mediaattorimallia. Bronfenbrennerin mallin avulla saatiin erotetuksi selkeästi yksilöön liittyvät muuttujat sekä perheen prosessi- ja kontekstitekijät askeltavaa selitysmallia varten.

Askeltavan mallin avulla ensimmäisessä vaiheessa on saatu selville parhaiten nuorten sosiaalista toimintakykyä selittävät yksilölliset tekijät. Toisessa vaiheessa on lisätty perheen vanhemmuustyyli ja kolmannessa vaiheessa perheen toimivuus nuorten sosiaalista toimintakykyä selittäviksi tekijöiksi. Analyysin ja mallien rajoitteena ovat – kuten useimmiten regressioanalyysia toteutettaessa – multikollinearisuutta aiheuttavat muuttujat sekä valikointi merkityksellisten muuttujien välillä. Tästä syystä joitakin kenties merkityksellisiä yhteyksiä on jäänyt tutkimatta, osittain esimerkiksi kirjallisuuskatsauksessa esiin nousseen masentuneisuuden yhteys nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn. Askeltaen toteutetun selitysmallin pohjalta saatua alustavaa tulosta siitä, että perheen toimivuus toimii mediaattorina nuorten perheen vanhemmuustyylin ja nuorten sosiaalisen toimintakyvyn välillä, on tutkittu perheeseen liittyvien prosessitekijöiden osalta tarkemmin. Erilaiset lähestymistavat toimivat hyvin tutkittaessa nuorten sosiaalista toimintakykyä selittäviä tekijöitä: tulokset täsmennyvät perheeseen liittyvien selittäjien osalta mediaattorimallin avulla.

Nuorilta kerätty pitkittäisaineisto tuki poikittaisaineiston avulla saatuja tuloksia. Pitkittäisaineiston avulla analyysiin saatiin yhdistettyä Bronfenbrennerin aika-ulottuvuus. Tällöin tarkastelun kohteena eivät ole pelkästään ajassa tapahtuneet muutokset, vaan tässä tapauksessa kahden vuoden aikana tapahtuneiden muutosten yhteydet suhteessa nuorten sosiaalisen toimintakyvyn kehitykseen. Kokonaisuudessaan Bronfenbrennerin malli osoittautui käyttökelpoiseksi ja analyysia syventäväksi malliksi. Valitettavasti prosessi-henkilö-konteksti-aika -mallia on käytetty ainakin suomalaisessa tutkimuksessa erittäin vähän tutkimuksen apuna. Sitä on käytetty paljon vähemmän kuin paremmin tunnettua edeltävää mallia, joka sisälsi lähinnä kehittyvän yksilön tutkimisen kontekstissään (henkilö-konteksti). Uuden mallin käyttökelpoisuus tutkimusasetelmaa jäsentävänä mallina voisi edistää tutkimustulosten vertailtavuutta. Se voisi myös lisätä muutosten tutkimista ajassa ja kontekstissään sekä lisätä ymmärrystä muutosten vaikutusten merkityksestä yksilön kehitykselle.

Bronfenbrennerin mallin käyttäminen ja sen hyödynnettävyys edellyttää hyviä pitkittäisaineistoja ja erityisesti koko perusjoukkoon tai hyvään otokseen perustuvia aineistoja. Tässä tutkimuksessa on käytetty keskisuomalaisen keskisuuren kaupungin nuorilta kerättyä aineistoa vastanneiden osuuden jäädessä noin puoleen. Tulosten yleistettävyyden varmistaminen edellyttää tarkkaa aineiston kadon analyysia, perusjoukon taustatietojen tuntemista ja niiden suhteuttamista kaikkia suomalaisia nuoria koskeviin taustatietoihin. Tällaisia tarkkoja vertailutietoja ei ole saatavissa ja vaikka olisi, yleistettävyyden arviointi jäisi edelleen olettamusten varaan. Voidaan kuitenkin todeta aineiston katoa ja

mahdollista valikoitumista koskevan analyysin perusteella, että heikoimmassa perhetilanteessa elävät nuoret ja heidän vanhempansa ovat jättäneet vastaamatta kyselyyn. Nuorten osallistumista on luonnollisestikin vähentänyt vanhemmilta edellytetty suostumus osallistua tutkimukseen, mihin oletettavasti vaikuttaa kiire, tiedon puute ja jaksamattomuus, mutta myös se, että aineisto on kerätty koodin avulla nimitiedoin.

Tutkimusaineistojen valikoitumista arvioivien tulosten perusteella voidaan todeta mahdollisten portinvartijoina toimivien tahojen ja henkilöiden sitouttamisen olevan tärkeää aineiston valikoitumisen ja kadon minimoimiseksi. Portinvartijoiden sitouttaminen on erityisen tärkeää kerätessä tietoa tai tutkittaessa yhdessä lasten ja nuorten kanssa, koska näin vahvistetaan nuorten osallistumisen mahdollisuutta: tutkimukseen halusivat osallistua useat nuoret, jotka eivät olleet saaneet kotoa suostumusta osallistuakseen tutkimukseen. Keskustelua on syytä käydä siitä, missä tapauksissa lasten ja nuorten oma halu osallistua ja vaikuttaa asioihinsa on merkityksellisempi kuin vanhempien päätös, tai pahimmassa tapauksessa päättämättömyys (ks. myös Wiles ym. 2007). Näin ollen tutkimuksiin liittyviä suostumuskäytäntöjä nuorten osallistumista tukevana prosessina on kehitettävä. Tämä ei tarkoita tutkimuseettisten kysymysten ohittamista tai tutkimuseetiikan venyttämistä, vaan tarkempaa huomioimista.

Tutkimusta ja erityisesti aineiston keräämistä aloittaessa on tarpeen ennakoita, arvioida ja minimoida aineiston mahdolliset valikoitumista ja katoa aiheuttavat tekijät, mutta ehdottomasti myös ennakoita ja pohtia tutkimuksen eettiset kysymykset. Tutkimuksen arviointi osoitti, että useimmille nuorille oli mieleistä saada osallistua valokuvaprojektiin, joka toimi tutkimukseen osallistavana menetelmänä. Tosin on syytä miettiä myös vaihtoehtoisia osallistavia menetelmiä, koska kaikille esimerkiksi valokuvaaminen ei toimi myönteisenä toimintana, vaan saattaa aiheuttaa mieliharmia. Mieliharmi selittyi muun muassa kaverisuhteiden ongelmilla ja korkealla painoindeksillä. On luonnollista, että nuori kokee yhteisen tekemisen ja esillä olemisen epämiellyttäväksi, mikäli hänellä on epävarmuus sosiaalisista taidoistaan sekä kavereiden suhtautumisesta ideoihinsa ja mahdollisesti vielä pelkää joutuvansa vastentahtoisesti kuvattavaksi. Yksi aineiston keräämisessä tärkeä huomioitava seikka on kysymysten esittämisen tapa ja muotoilun merkitys. On huomioitava, että heikossa perhetilanteessa eläville lapsille ja nuorille ei aiheuteta haittaa tai vahinkoa epämiellyttäväksi koetuilla kysymyksillä. Ahdistusta saattavat aiheuttaa niinkin arkiset kysymykset kuin kaveri- ja perhesuhteisiin liittyvät kysymykset. Ahdistusta selittivät ongelmat kyseisiin suhteisiin liittyen sekä muun muassa alhainen itsevarmuus. Eettiset näkökulmat huomioivia tutkimusmenetelmiä on arvioitava ja kehitettävä.

Teoreettisesti tarkastellen nuorten sosiaalisen toimintakyvyn tutkimiseen tarvitaan monitieteistä lähestymistapaa. Sosiaalisen toimintakyvyn määrittely ja tietopohjan rakentaminen edellyttää ehdottomasti vahvaa yhteiskuntatieteellistä tutkimusta. Tärkeää on tutkia esimerkiksi sosiaalisen pääoman merkitystä sosiaalisen toimintakyvyn rakentumiselle ja kehittymiselle, samoin yhteiskunnallisten esteiden merkitystä. Ei voida kuitenkaan unohtaa yksilön kehitykseen

ja sosiaalisuuteen liittyvää psykologista tutkimusta, joka tuottaa arvokasta lapsi-, nuoriso- ja perhesosiaalityön tietoa. Nuorten sosiaalisen toimintakyvyn suunnitelmallisuus edellyttää vielä vahvaa yhteiskuntatieteisiin nojautuvaa motivaatioteoreettista tutkimusta sekä aktuaalisen että potentiaalisen toimintakyvyn erottelua ja tähän liittyvää tutkimusta. Myös sosiaalisen toimintakyvyn lojaalius ja itsevarmuus edellyttävät itsesääätelyyn liittyvien tulevaisuusorientoituneiden tavoitteiden näkökulmaa. Nuorten suunnitelmallisuuden, lojaaliuden ja itsevarmuuden tutkiminen nimenomaan tulevaisuuden tavoitteiden kautta nostaa esiin yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tarpeen: millaista yhteiskuntaa nuoret rakentavat juuri nyt ja millaisen he sen toivovat olevan?

Kehittämisehdotuksia

Tulokset ovat merkityksellisiä suunniteltaessa nuorten sosiaalisen toimintakyvyn tukemista. Sosiaalityössä ei ole kyse siitä, että tarkastellaan pahatapaista ja huonokäytöksistä nuorta ja yksilöllisen ongelmanmäärittelyn kautta pyritään muuttamaan nuorta paremmaksi yksilöksi, jonka täytyy lopettaa huono käytös. Kyse ei ole myöskään siitä, että esimerkiksi kotoa karkailevan nuoren vanhempia pyritään muuttamaan paremmiksi ihmisiksi. Kyse on suhteesta, usein nuoren ja vanhemman välisestä suhteesta. Kun on kyse suhteesta – olipa kyse kahden tai useamman yksilön välisestä suhteesta, yksilön ja yhteisön välisestä suhteesta tai yksilön ja yhteiskunnan välisestä suhteesta – asian, ongelman tai työskentelyn kohteen hahmottaminen muuttuu vaikeaksi. Kyse ei ole mistään konkreettisesta seikasta, vaan yleensä ihmisten välissä olevista vuorovaikutus- ja tunnesuhteista, jotka voivat aiheuttaa nuoren ja vanhemman väliin toiminnan esteitä. Toiminta voi olla myös sellaista, joka ei tyydytä ketään osapuolta tai sillä voi olla kielteisiä seurauksia. Onnistunutta ja vaikuttavaa sosiaalityötä ei ole se, että kotoa karkailevalle nuorelle perustellaan, miksi kotoa karkaileminen on haitallista. Voidaan uskoa, että hyvin perustelemalla nuori pysyy kotona ja ongelma on vanhempien näkökulmasta ratkaistu. Onnistunutta ja vaikuttavaa sosiaalityötä sen sijaan on se, että sosiaalityöntekijä rakentaa nuoren ja vanhempien välille edellytykset myönteiselle suhteelle, jonka myötä sekä nuori että vanhemmat voivat kokea perheyhteisyyden myönteiseksi ja kutsuvaksi, jolloin kaikki viihtyvät yhdessä.

On tärkeää tukea nuorten tavoitteita suhteessa ystäviin, itsenäistymiseen ja tulevaisuuden tavoitteisiin. Nämä tavoitteet ovat monisyisiä ja osin ristiriitaisia. Nuori joutuu tasapainottelemaan tilanteittain ja priorisoimaan tavoitteitaan. Kyse ei useinkaan ole tietoisista valinnoista, vaan nuoren sosiaalinen toimintakyky yleistyneenä asenteena ohjaa valintoja. Kenellekään ei ole olemassa yhtä ainoa oikea polku tai valintojen ketjua, vaan jokainen tavoittelee kasvua ja hyvää elämää omista lähtökohdistaan käsin. Yhdellä on enemmän perheen tukea esimerkiksi myönteisen tunneilmapiirin ja runsaan kommunikaation muodossa, toisella on etäinen ja runsaasti huolta tuottava perhetilanne. Erilaisten perhetaustojen, mutta myös yksilöllisten ominaisuuksien myötä nuorten sosiaalisesta toimintakyvystä rakentuu erilaista. Sen sijaan esimerkiksi vanhempien

sosioekonomisella asemalla ja perhemuodolla näyttäisi olevan hyvin vähän merkitystä.

Nuorten suunnitelmallisuuden kasvua tukee se, että nuori oppii suhtautumaan ja luottamaan myönteisemmin pärjäämiseensä erilaisiin asioihin ja toimiin ryhtyessään sekä oppii käyttäytymään suhteessa toisiin ihmisiin ystävällisesti, auttavaisesti ja empaattisesti. Näin ollen on kyse jossain määrin yksilön vuorovaikutustaitojen tukemisesta. Tyttöjen ja poikien lojaaliutta selittävät onnistumisasenne ja koskettamisen luontevuus. Molemmat tekijät ovat jossain määrin yksilöllisiä taitoja ja asennetta omaan pärjäämiseen sekä hyväksytyksi tulemisen tunnetta. Jos näitä onnistutaan tukemaan, kasvaa lojaalius läheisiä ja itseä kohtaan. Lisäksi tyttöjen lojaaliutta kasvattaa turvattomuuden vähentäminen. Turvattomuus voi olla sisäistä epävarmuutta suhteessa maailmaan tai konkreettista pelkoa ihmisiä kohtaan, joten tunnetta turvallisesta olotilasta voi pyrkiä parantamaan niin perheen sisäisin keinoin kuin myös koulussa tai muissa lähiympäristöissä. On todettu, että nuorilla on paljon sosiaalista pääomaa (Korkiamäki 2013). Aikuisilla on myös taipumus kontrollillaan rajoittaa sosiaalisen pääoman muodostumista (Korkiamäki 2013, 125). Nuoret tarvitsevat turvallisia paikkoja, joissa voivat kerryttää niin sosiaalista pääomaa kuin sosiaalista toimintakykyään. Nuoret elävät merkityksellistä nykyhetkeä ja kaipaavat osallisuutta. Tämän tutkimuksen nuoret puhuivat paljon tasavertaisuudesta, arvostuksesta, hyväksynnästä, vastuusta, välittämisestä ja rehellisyydestä. Nuorille on tärkeä antaa tätä kaikkea yhtäläisesti, mutta myös luottamusta. Nuorten kanssa on tärkeä luoda osallisuuden paikkoja. Aikuisten tulisi uskaltaa luottaa nuoriin ja heidän keskinäiseen tukeen ja kontrolliin. Kaupungilla tai kylällä hengailu ei ole aina pelkästään huono asia, mutta kenties panostaminen mielekkäisiin nuorisotiloihin ja kohtuuhintaisiin harrastusmahdollisuuksiin voisi sekä rauhoittaa vanhempia liialliselta huolehtimiselta että antaisi nuorille omaa tilaa. Tilaa, jossa on hyvä kehittyä suhteessa omiin ja yhteisiin tavoitteisiin.

Joissakin tilanteissa nuorten arki on sitä, että nuori joutuu irtautumaan perheen yhteisyydestä. Tällöin nuorella ei ole kotia, sitä turvasatamaa, josta lähteä ja johon palata. Nuori on irrallaan, joko välinpitämättömänä vailla huolia tai joskus huolia on liiaksi: pärjääkö tai jaksako äiti tai isä. Tällöin voi olla helpompi olla poissa kotoa kuin kotona. Joskus sosiaalityö on mukana perheen arjessa, tukemassa perhettä turvatakseen lapsen tai nuoren kasvua ja kehitystä. Vaikka vanhemmuustyö on voimakkaasti yhteydessä perheen toimivuuteen ja nuorten suunnitelmallisuuteen ja lojaaliuteen, merkityksellisempää on tukea perheitä rakentamaan arkeaan siten, että he keskustelevat enemmän ja oppivat arvostamaan toisiaan ja luottamaan toisiinsa. Tulos on myönteinen, koska vanhemmuustyöt ovat suhteellisen pysyviä vanhempien ominaisuuksia, eikä niihin vaikuttaminen sosiaalityön keinoin ole kovin helppoa eikä nopeaa. Sen sijaan perheen toimivuuden tukeminen suhdetyöskentelyn avulla voi olla tehokasta. Keskustelevan ja myönteisen tunnetilan tukeminen edesauttaa erityisesti tyttöjen sosiaalisen toimintakyvyn kasvua ja erityisesti poikien lojaaliuden kasvua. Sen sijaan tukemalla perheitä vähentämään perheenjäsenten välisiä konflikteja, autetaan erityisesti poikien sosiaalisen toimintakyvyn kasvua, mutta

myös tyttöjen itsevarmuuden vahvistumista. Myös perheenjäseniin liittyvien huoltien todettiin olevan merkityksellisesti yhteydessä nuorten itsevarmuuteen. Näin ollen perheissä, joissa esiintyy runsaasti perheenjäsenten välisiä konflikteja ja huolia, on syytä keskustella erilaisista keinoista vähentää konflikteja ja huolia muun muassa myönteisemmän ja avoimemman kommunikation avulla. Suhdetyöskentely edellyttää monipuolista asiantuntijuutta työskennellä ja yhteen sovittaa eri ihmisten intressejä ja tavoitteita. Sosiaalityöntekijä ei työskentele yksinään, vaan hänellä on mahdollisuus tukeutua erilaisiin tukitoimiin, kuten perhetyöhön.

Perhetyö on arvokas lastensuojelun käyttämä avoimuusmallinen tukitoimi, jonka avulla pyritään auttamaan yleensä koko perhettä, mutta keskiössä on aina lapsen edun turvaaminen. Perhetyö sisältää psykososiaalista tukea, mutta jopa konkreettista apua. Perhetyö on usein suhteellisen pitkäkestoista, koska muutoksia perhesuhteissa tapahtuu yleensä hitaasti. Vielä hitaammin muutoksia tapahtuu ongelmalliseksi koetun toiminnan seurauksessa, esimerkiksi nuoren huonossa käytöksessä. Mikäli perheen toimivuus on erityisen heikko, yksittäisillä perhetyöntekijän tapaamisilla ei välttämättä kyetä käsittelemään perheenjäsenten välisiin suhteisiin liittyviä asioita riittävän tiiviisti, vaan perhe tarvitsee perhekuntoutusta. Perhekuntoutuksessa on kyse lastensuojelun avoimuusmallisesta tukitoimesta, jossa koko perhe sijoitetaan perhe- tai laitoshoitoon. Tällöin on mahdollista keskittyä kokonaisvaltaisesti vanhemmuuden ja perheen toimivuuden tukemiseen koko perheen hyvinvoinnin ja kasvun edistämiseksi. Perhekuntoutus on Suomessa suhteellisen uusi tukimuoto, eikä sen vaikuttavuudesta juurikaan ole tietoa. Perhekuntoutusta tulisi kehittää ja tutkia.

Vaikka perhe on merkityksellinen nuorten sosiaalisen toimintakyvyn selittäjä, se ei ole ainoa nuorten elämän merkityksellinen elinympäristö. Esimerkiksi ystävyys-suhteilla on suuri merkitys siinä, millaiseksi nuorten sosiaalisen toimintakyky rakentuu. Nuoret viettävät koulussa merkittävän osan siitä ajasta, jonka he ovat ystävien kanssa. Vaikka tämän tutkimuksen mukaan koulu-yhteisöllä ei suoranaisesti ole suurta merkitystä sosiaalisen toimintakyvyn rakentumiselle, on syytä korostaa, että niillä nuorilla, joilla perhetilanne on heikko, koulun merkitys voi nousta nuoren kannalta erityisen tärkeään rooliin (ks. Parcel & Dufur 2001, 45). Koska nuorten itsevarmuutta perheissä vahvistaa nimenomaan lämmin, nuorta kunnioittava sekä johdonmukaisesti rajat asettava vanhemmuus sekä huoltien ja konfliktien vähäisyys, voi tämän olettaa pätevän myös koulun arjessa. Kun nuorta kunnioitetaan ja kohdellaan kannustavasti koulussa sekä toimitaan rajat asettaen, tuetaan nuoren itsevarmuuden, mutta myös kokonaisuudessaan sosiaalisen toimintakyvyn kasvua. Näin ollen on tärkeää, että koulun toiminnassa huomioidaan myönteisesti nimenomaan heikoissa perhetilanteissa elävät nuoret. Tulosten mukaan kyse on erityisesti *sählääjistä* ja *vetäytyjistä*. Tosin kiusaamisen vähentämisen kautta koulu-yhteisön merkitys korostuu koskemaan kaikkia nuoria: mitä vähemmän nuorta kiusataan, sitä vahvempi on hänen itsevarmuutensa.

Koulun merkitys nuorten sosiaalisen toimintakyvyn rakentumiselle ja hyvinvoinnille lienee vahva nimenomaan yhteisönä, ei niinkään perusopetuspal-

veluita tuottavana organisaationa. Yhteiskunta voi palvelujärjestelmän kautta tuottaa rakenteet, hyvän elämän reunaehdot, mutta ihmiset itse tuottavat ja antavat sisällön elämälleen. Vanhemmat neuvottelevat ja tavoittelevat hyvää vanhemmuutta ja perheen keskinäisiä perhesuhteita vaalien lapsilleen parhaat mahdolliset resurssit: hyvän sosiaalisen toimintakyvyn, jonka myötä nuorilla on kauaskantoista asennetta rakentaa itselleen ja läheisilleen hyvä elämä. Kyse on vastavuoroisesta suhteesta. Aikuisten olisi syytä kuunnella nuoria ja ottaa oppia. Merkityksellistä on nykyhetki ja tulevaisuus: nuorten arjessa tavoitteet ovat keskeinen osa hyvää elämää. Keskeistä nuorten arjessa on myös ihmisten keskinäinen arvostus, tasavertaisuus, luottamus ja vastuu – ja kuulluksi tuleminen yhteisöissään.

SUMMARY

Background and aims

The purpose of this study was to explore social functioning among young people. Interest arose out of working in social work practice: How can we work with young people and support them in social functioning if we do not have a common understanding of the concept of social functioning? It is important to clarify the meaning of the concept for the purpose of understanding environment as a broad base of social functioning and the causal explanations for development too. The results will indicate how to allocate the support for young people and for their families.

Research process, research questions, data and analysis

This study examines social functioning among young people. It was interesting to discover how young people themselves define social functioning at the everyday level and not simply take the general definition, which is medical including perspectives of ageing and rehabilitation. The research question was: How to define social functioning among young people and what are the associated effects?

The study consists of a mixed methods design. The research data consist of group interviews, photos and surveys from young people and their parents. The cross-sectional data was collected in spring 2009. Seven group interviews (24 young people) were made in the spring of 2009. Interviewees included young people of both genders from one elementary school and who were in the seventh, eighth and ninth grades (13–16 years old). Also, the data which consist of 132 photos were gathered with a title and short description about how the photo expresses social functioning. The qualitative data (interviews and photos with descriptions) were analysed using content analysis. The international review was made up of 60 articles (years 1987–2008), which covered corresponding concepts: social functioning, social adjustment and social competence.

Based on the preliminary results, one survey was made for young people (N=359) aged 13 to 16 years from three elementary schools and one survey for their parents (N=349) in a small Finnish city in Central Finland. Also, longitudinal data was gathered (N=103). The longitudinal data consist of a survey for young people and was collected with identifier code. The same survey was completed three times (years 2009–2011) by the same individuals.

The cross-sectional quantitative data was analysed using many descriptive and explanatory analysis methods. Firstly, an exploratory factor analysis was used, which had the purpose of developing a scale and to identify a common factor model. An example of its use is to clarify the structure of social functioning, family functioning and parenting styles. Secondly, the analysis was based on the intraclass correlation coefficient, which describes how strongly

units (individuals) in the same group (in the family) resemble each other. Thirdly, it used descriptive methods, such as crosstabs, independent and parent samples t-test and analysis of variance. Using these methods, knowledge was produced about what kind of environment the young people live in. Fourthly, the results were produced with explanatory analysis methods, such as a linear regression analysis and a bootstrapping method. The linear regression analysis was used for discovering the explanatory model of social functioning among young people. The bootstrapping, a non-parametric resampling procedure, is a method for testing indirect effects in mediator models. In this study it was used to test and confirm the indirect effects: is family functioning a mediator between parenting styles and social functioning. This presumption was hypothesis from theory and preliminary result by linear regression. Fifthly, a cluster analysis was used for exploring and confirming the preliminary result of the qualitative data.

The longitudinal data was analysed using crosstabs, a stability coefficient and general linear models (analysis of variance and repeated measures). Crosstabs was used for exploring change and stability of individuals between the specific categories. The stability coefficient was used in conjunction with the repeated measures method to show the change and stability of the phenomenon (e.g. social functioning and family functioning) over time.

Results

The literature review indicated that social functioning develops in different environments and mainly in families. In addition, the results of the literature review and the qualitative study indicated that the social functioning among young people has a structure. The qualitative data showed that the structure was based on the specific targets of the future. Specifically one target, sustaining friendship, was interpreted through different kinds of social types of young people.

Social functioning was measured by a self-developed instrument in the survey. Results of the quantitative study indicated a more specified structure of social functioning than did the preliminary result of the qualitative study. The factor analysis revealed that target-orientation, loyalty and self-confidence were the factors of social functioning among young people. The factors represent the orientation towards future, self and others. The analysis based on the intraclass correlation showed that social functioning is strongly linked to the level of family. The result supported the result from the literature review. That was the main reason why the quantitative analysis was focused on family characteristics – mainly parenting styles and family functioning – in explanatory relation to social functioning at the end of the research process. The quantitative data was analysed according to the Process-Person-Context-Time model, which was based on Urie Bronfenbrenner's (2005; Bronfenbrenner & Morris 2006) bioecological system theory. Descriptive methods were used to build knowledge of what kind of environments young people live in (context). They

lived in families with both biological parents (74%) and with a single-parent (10%). In blended-families, there were 13% of young people. The number of children per family unit was on average 2.5. Most parents had lower tertiary education (approx. 70%). Mothers (26%) had typically more higher secondary education than fathers (19%). Over 83% of mothers and 87% of fathers had work. Approximately 73% of parents living in the same family both had work, and they worked mainly full-time. These features of family (context) were not associated with social functioning.

In the families, 37% of both parents had an authoritative parenting style (high affection and high behavioral control). The second largest subtype was neglectful parenting (11%; low affection and low behavioral control). The third largest subtype was one where one parent had an authoritative parenting style and the other had a permissive parenting style (11%; permissive: high affection and low behavioral control). The fourth largest subtype was where both parents had a permissive parenting style (10%). The rest of the parents had different combinations of authoritative, permissive, neglectful and authoritarian parenting styles (authoritarian: low affection and high behavioral control). The associated effects were studied of parenting styles and family functioning (process) on social functioning. If both parents had an authoritative parenting style, young people had a high level of social functioning. Level of communication between family members and positive family affect predicted loyalty among young people. These and the level of conflicts between family members predicted target-orientation. Self-confidence was explained by level of positive family affect, conflicts and worries in the family context.

In the cross-sectional analysis social functioning among young people was explained by process and person variables. With multiple mediation analysis was checked, is family functioning mediator between parenting styles and social functioning, which were hypothesis from theory and preliminary result by linear regression. An important result of the multiple mediation analysis was that family functioning fully mediated the relation between the parenting styles and target-orientation and also between parenting styles and loyalty. Instead, the family functioning partly mediated the relation between parenting styles and self-confidence. The results were slightly different for boys and girls. Also, gender differences were found in which individual characteristics explained the social functioning, and how.

The quantitative analysis also specified the preliminary results based on qualitative data concerning the social types of young people. Five different social types of young people were found. The groups were illustrated by way of differing characteristics. In the first group young people had a high level of social functioning and prosocial behavior. In the second group they had a lot of antisocial behavior. In the third group they had a lot of peer relationship problems and emotional symptoms. In the fourth group they were average with regard to every characteristic, problems and social functioning for example. In the fifth group they spent a lot of time on the Internet, and they had low self-confidence and high task-orientation. These five groups differed with regard to

social functioning as they did with regard to different family functioning and parenting style.

The longitudinal study showed that target-orientation and loyalty remained after two years, but self-confidence declined in almost every group. The study indicated that increasing communication between family members predicted the growth of target-orientation. Also, increasing communication and at least some remaining level of family affect predicted the growth of loyalty among young people. The growth of self-confidence was explained by a decrease of family conflicts and family worries.

Conclusions

Social functioning among young people is founded on social skills and social adjustment. But social functioning is not counted or measured from social skills and social adjustment. Social functioning is measured at a higher, more generalized level. Target-orientation, loyalty and self-confidence were the dimensions of social functioning among young people. These dimensions represent the attitudinal orientation towards the future, self and others. Social functioning occurs not in specific actions but in functioning, which is a result of attitudinal orientation to life.

Social functioning is strongly linked to the family environment. The most important dependent factor was family functioning over the parenting styles. The conclusion was drawn that the well-functioning of families is a significant precondition for the positive development of social functioning among young people. Also, it is reasonable to study thoroughly the different environments (e.g. family, school): Is there something in the context which causes or prevents the development of young people?

Young people are different to each other; they live in different families and they need different support for development of social functioning. Yet, young people are gathered into subgroups: The results differed with regard to subgroups of social functioning among young people. Also, the interactions differed between parenting style, family functioning and social functioning in different subgroups. The results should help to allocate the support. The importance was also pointed out of the need to study subgroups of young people i.e. not putting all young people in one group and using those averages and explanations. In conclusion, the study showed the importance of the context where young people live and of supporting families to better functioning for improved social functioning among young people.

LÄHTEET

- Alderson, Priscilla 2005. Designing ethical research with children. In Ann Farrell (ed.) *Ethical research with children*. Maidenhead: Open University Press, 27–36.
- Al-Krenawi, Alean & Slonim-Nevo, Vered 2008. Psychosocial and Familial Functioning of Children from Polygynous and Monogamous Families. *The Journal of Social Psychology* 148 (6), 745–764.
- Allen, Joseph P., Weissberg, Roger P. & Hawkins, Jacquelyn A. 1989. The relation between values and social competence in early adolescence. *Development Psychology* 25 (3), 458–464.
- Amato, Paul R. & Kane, Jennifer B. 2011. Life-Course Pathways and the Psychosocial Adjustment of Young Adult Women. *Journal of Marriage and Family* 73 (1), 279–295.
- Amato, Paul R. 2001. Children of Divorce in the 1990s. *Journal of Family Psychology* 15 (3), 355–370.
- Anderson, Carol 2003. The diversity, strengths, and challenges of single-parent households. In Froma Walsh (ed.) *Normal family processes: growing diversity and complexity*. Third Edition. New York: Guilford, 121–152.
- Ang, Rebecca 2006. Effects of Parenting Style on Personal and Social Variables for Asian Adolescents. *American Journal of Orthopsychiatry* 76 (4), 503–511.
- Aunola, Kaisa & Nurmi, Jari-Erik 2005. The Role of Parenting Styles in Children's Problem Behavior. *Child Development* 76 (6), 1144–1159.
- Aunola, Kaisa, Stattin, Håkan & Nurmi, Jari-Erik 2000. Parenting styles and adolescents' achievement strategies. *Journal of Adolescence* 23 (2), 205–222.
- Aunola, Kaisa 2005. Kasvatus ja vanhemmuus: Tutkimuksen traditiot ja haasteet. *Psykologia* 40 (4), 356–369.
- Aunola, Kaisa & Nurmi, Jari-Erik 2004. Maternal affection moderates the impact of psychological control on a child's mathematical performance. *Developmental Psychology* 40 (6), 965–978.
- Bagley, Christopher, Bertrand, Lorne, Bolitho, Floyd & Mallick Kanka 2001. Discrepant Parent-Adolescent Views on Family Functioning: Predictors of Poorer Self-Esteem and Problems of Emotion and Behaviour in British and Canadian Adolescents. *Journal of Comparative Family Studies* 32 (3), 393–403.
- Bagley, Christopher, Bolitho, Floyd & Bertrand, Lorne 2001. Ethnicities and social adjustment in canadian adolescents. *Journal of International Migration and Integration* 2 (1), 99–120.
- Ball, Michael S. & Smith, Gregory W. H. 1992. *Analyzing Visual Data*. Qualitative Research Methods Series no 24. London: Sage.
- Barber, Brian K., Xia, Mingzhu, Olsen, Joseph A., McNeely, Clea A. & Bose, Krishna 2012. Feeling disrespected by parents: Refining the measurement and understanding of psychological control. *Journal of Adolescence* 35 (2), 273–287.

- Barber, Brian K. 1996. Parental psychological control: Revisiting a neglected construct. *Child Development* 67 (6), 3296-3319.
- Baron, Reuben M. & Kenny, David A. 1986. The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology* 51 (6), 1173-1182.
- Barton, Belinda & North, Kathryn 2004. Social skills of children with neurofibromatosis type 1. *Developmental Medicine and Child Neurology* 46 (8), 553-563.
- Baumrind, Diana 1966. Effects of Authoritative Parental Control on Child Behavior. *Child Development* 37 (4), 887-907.
- Baumrind, Diana 1967. Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior. *Genetic Psychology Monographs* 75 (1), 43-88.
- Beavers, Robert W. & Hampson, Robert B. 2003. Measuring Family Competence: The Beavers System Model. In Froma Walsh (ed.) *Normal Family Processes. Growing diversity and complexity. Third Edition.* New York: Guilford, 549-580.
- Beebe-Frankenberger, Margaret, Lane, Kathleen L., Bocian, Kathleen M., Gresham, Frank M. & MacMillan, Donald L. 2005. Students with or at risk for problem behavior: Betwixt and between teacher and parent expectations. *Preventing School Failure* 49 (2), 10-17.
- Benner, Gregory J., Allor, Jill H. & Mooney, Paul 2008. An Investigation of the Academic Processing Speed of Students with Emotional and Behavioral Disorders Served in Public School Settings. *Education & Treatment of Children* 31 (3), 307-332.
- Bennett, Linda A., Wolin, Steven J. & Reiss, David 1988. Cognitive, behavioral, and emotional problems among school-age children of alcoholic parents. *The American Journal of Psychiatry* 145 (2), 185-190.
- Berz, Jennifer B., Murdock, Karla K. & Mitchell, Daphne K. 2005. Children's asthma, internalizing problems, and social functioning: An urban perspective. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing* 18 (4), 181-197.
- Bettge, Susanne, Wille, Nora, Barkmann, Claus, Schulte-Markwort, Michael, Ravens-Sieberer, Ulrike & the BELLA study group 2008. Depressive symptoms of children and adolescents in a german representative sample: Results of the BELLA study. *European Child & Adolescent Psychiatry* 17 (1, supplement), 71-81.
- Blakely, Thomas J. & Dziadosz, Gregory M. 2007. Social Functioning: A Sociological Common Base for Social Work Practice. *Journal of Sociology & Social Welfare* 34 (4), 151-168.
- Bloor, Michael & Wood, Fiona 2006. *Keywords in Qualitative Methods: A Vocabulary of Research Concepts.* London: Sage.
- Boyd, Candice P., Gullone, Eleonora, Needleman, Gillian L. & Burt, Trudy 1997. The Family Environment Scale: Reliability and Normative Data for an Adolescent Sample. *Family Process* 36 (4), 369-373.

- Brannen, Julia 2005. Mixing Methods: The Entry of Qualitative and Quantitative Approaches into the Research Process. *International Journal of Social Research Methodology* 8 (3), 173–184.
- Brannen, Julia, Heptinstall, Ellen & Bhopal, Kalwant 2000. *Connecting children: Core and family life in later childhood*. London: RoutledgeFalmer.
- Brendgen, Mara, Vitaro, Frank, Turgeon, Lyse, Poulin, Francois & Wanner, Birgitte 2004. Is There a Dark Side of Positive Illusions? Overestimation of Social Competence and Subsequent Adjustment in Aggressive and Nonaggressive Children. *Journal of Abnormal Child Psychology* 32 (3), 305–320.
- Broberg, Mari 2010. *Uusperheen voimavarat ja lasten hyvinvointi*. Helsinki: Väestöliitto.
- Bronfenbrenner, Urie 1979. *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, MA: Harvard University Press, cop.
- Bronfenbrenner, Urie 1993. *Ecological models of human development*. Reprinted in Mary Gauvain & Michael Cole (eds.) *Readings on the development of children*, second edition. New York: Freeman, 37–43.
- Bronfenbrenner, Urie 1995. *Developmental Ecology Through Space and Time: A Future Perspective*. In Phyllis Moen, Glen H. Elder Jr. & Kurt Lüscher (eds.) *Examining lives in context: Perspectives on the ecology of human development*. Washington, DC: American Psychological Association, 619–648.
- Bronfenbrenner, Urie 2001. *Human Development, Bioecological Theory of*. In Neil J. Smelser & Paul B. Baltes (eds.) *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Science* 10, 6963–6970. Reprinted: Bronfenbrenner, Urie 2005. *The Bioecological Theory of Human Development*. In Urie Bronfenbrenner (ed.) *Making human beings human: Bioecological perspectives on human development*. Thousand Oaks: Sage, 3–15.
- Bronfenbrenner, Urie 2005. *Ecological Systems Theory*. In Urie Bronfenbrenner (ed.) *Making human beings human: Bioecological perspectives on human development*. Thousand Oaks: Sage, 106–173.
- Bronfenbrenner, Urie & Morris, Pamela A. 2006. *The Bioecological Model of Human Development*. In Richard M. Lerner & William Damon (eds), *Theoretical Models of Human Development. Handbook of Child Psychology, Volume 1. Sixth Edition*. New York: Wiley, 793–828.
- Bronstein, Phyllis, Fox, Barbara J., Kamon, Jody L. & Knolls, Michelle L. 2007. Parenting and gender as predictors of moral courage in late adolescence: A longitudinal study. *Sex Roles* 56 (9–10), 661–674.
- Browne, Beverly A. & Francis, Sally K. 1993. Participants in school-sponsored and independent sports: Perceptions of self and family. *Adolescence* 28 (110), 383–391.
- Buist, Kirsten L., Dekovic, Maja, Meeus, Wim & van Aken, Marcel A. G. 2002. Developmental patterns in adolescent attachment to mother, father and sibling. *Journal of Youth and Adolescence* 31 (3), 167–176.

- Carson, David K., Chowdhury, Aparajita, Perry, Cecyle K. & Pati, Chetana 1999. Family characteristics and adolescent competence in India: Investigation of youth in southern Orissa. *Journal of Youth and Adolescence* 28 (2), 211-233.
- Chen, Xinyin, Chen, Huichang & Kaspar, Violet 2001. Group social functioning and individual socioemotional and school adjustment in Chinese children. *Merrill-Palmer Quarterly* 47 (2), 264-299.
- Chung, HyunHee & Elias, Maurice 1996. Patterns of adolescent involvement in problem behaviors: Relationship to self-efficacy, social competence, and life events. *American Journal of Community Psychology* 24 (6), 771-784.
- Churchill, Susan L. 2003. Goodness-of-Fit in Early Childhood Settings. *Early Childhood Education Journal* 31 (2), 113-118.
- Clarke, Philippa & Wheaton, Blair 2007. Addressing Data Sparseness in Contextual Population Research: Using Cluster Analysis to Create Synthetic Neighborhoods. *Sociological Methods & Research* 35 (3), 311-351.
- Collins, Marietta & Nowicki, Stephen 2001. African American children's ability to identify emotion in facial expressions and tones of voice of European Americans. *The Journal of Genetic Psychology* 162 (3), 334-346.
- Connor-Smith, Jennifer & Compas, Bruce E. 2003. Analogue measures of DSM-IV mood and anxiety disorders based on behavior checklists. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment* 25 (1), 37-48.
- Cooley, Eileen L. & Triemer, David M. 2002. Classroom behavior and the ability to decode nonverbal cues in boys with severe emotional disturbance. *The Journal of Social Psychology* 142 (6), 741-751.
- Cumberland-Li, Amanda, Eisenberg, Nancy, Champion, Claire, Gershoff, Elizabeth & Fabes, Richard A. 2003. The relation of parental emotionality and related dispositional traits to parental expression of emotion and children's social functioning. *Motivation and Emotion* 27 (1), 27-56.
- Davidson, Michael, Reichenberg, Abraham, Rabinowitz, Jonathan, Weiser, Mark, Kaplan, Zeev & Mark, Mordehai 1999. Behavioral and intellectual markers for schizophrenia in apparently healthy male adolescents. *The American Journal of Psychiatry* 156 (9), 1328-1335.
- Dennis, Samuel F., Gaulocher, Suzanne, Carpiano, Richard M. & Brown, David 2009. Participatory photo mapping (PPM): Exploring an integrated method for health and place research with young people. *Health & Place* 15 (2), 466-473.
- Dufur, Mikaela J., Parcel, Toby L. & McKune, Benjamin A. 2008. Capital and Context: Using Social Capital at Home and at School to Predict Child Social Adjustment. *Journal of Health and Social Behavior* 49 (2), 146-161.
- Ellonen, Noora & Pösö, Tarja 2010. Lapset arvioimassa tutkimusetiikkaa - esimerkkinä uhritutkimus. Teoksessa Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Julkaisuja 101. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 192-209.

- Ellonen, Noora & Pösö, Tarja 2011. Children's Experiences of Completing a Computer-Based Violence Survey: Ethical Implications. *Children & Society* 25 (6), 470–481.
- Ellonen, Noora 2006. Monitasoanalyysit ja niiden soveltaminen sosiaalityöissä. *Janus* 14 (2), 127–138.
- Epstein, Nathan B., Ryan, Christine E., Bishop, Duane S., Miller, Ivan W. & Keitner, Gabor I. 2003. The McMaster Model. A View of Healthy Family Functioning. In Froma Walsh (ed.) *Normal Family Processes. Growing diversity and complexity*. Third Edition. New York: Guilford, 581–607.
- Epstein, Nathan B., Baldwin, Lawrence M. & Bishop, Duane S. 1983. The McMaster family assessment device. *Journal of Marital and Family Therapy* 9 (2), 171–180.
- Erikson, Erik H. 1982. *Lapsuus ja yhteiskunta*. Suomentaja Esko Huttunen. Jyväskylä: Gummerus (Alkuteos julk. 1962).
- Eräsaari, Leena 1995. *Kohtaamisia byrokraattisilla näyttämöillä*. Helsinki: Gaudeamus. Yhteiskuntapolitiikan väitöskirja.
- Eräsaari, Leena 2000. Sosiaalityötä "linssin" takaa. Teoksessa Synnöve Karvinen, Tarja Pösö & Mirja Satka (toim.) *Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 117–145.
- Feldman, Robert S., Tomasian, Jason C. & Coats, Erik J. 1999. Nonverbal deception abilities and adolescents' social competence: Adolescents with higher social skills are better liars. *Journal of Nonverbal Behavior* 23 (3), 237–249.
- Fichman, Laura, Koestner, Richard & Zuroff, David C. 1994. Depressive Styles in Adolescence: Assessment, Relation to Social Functioning, and Developmental Trends. *Journal of Youth and Adolescence* 23 (3), 315–330.
- Fischer, Joel & Corcoran, Kevin 2007. *Measures for Clinical Practice and Research: A Sourcebook Volume 1: Couples, families, and children*. Fourth Edition. New York: Oxford University Press.
- Fishbein, Diana H., Herman-Stahl, Mindy, Eldreth, Diana, Paschall, Mallie J., Hyde, Christopher, Hubal, Robert, Hubbard, Scott, Williams, Jason & Ialongo, Nicholas 2006. Mediators of the Stress-Substance-Use Relationship in Urban Male Adolescents. *Prevention Science* 7 (2), 113–126.
- Fogle, Livy M., Huebner, E. Scott & Laughlin, James E. 2002. The relationship between temperament and life satisfaction in early adolescence: Cognitive and behavioral mediation models. *Journal of Happiness Studies* 3 (4), 373–392.
- Fosco, Gregory M., Caruthers, Allison S. & Dishion, Thomas J. 2012. A Six-Year Predictive Test of Adolescent Family Relationship Quality and Effortful Control Pathways to Emerging Adult Social and Emotional Health. *Journal of Family Psychology* 26 (4), 565–575.
- Gable, Sara, Crnic, Keith & Belsky, Jay 1994. Coparenting within the family system: Influences on children's development. *Family Relations* 43 (4), 380–386.

- Gallacher, Lesley-Anne & Gallagher, Michael 2008. Methodological immaturity in childhood research? Thinking through 'participatory methods'. *Childhood* 15 (4), 499-516.
- Gance-Cleveland, Bonnie, Mays, Mary Z. & Steffen, Ann 2008. Association of adolescent physical and emotional health with perceived severity of parental substance abuse. *Journal for Specialists in Pediatric Nursing* 13 (1), 15-25.
- García, Fernando & Gracia, Enrique 2009. Is always authoritative the optimum parenting style? Evidence from Spanish families. *Adolescence* 44 (173), 101-131.
- Goodman, Robert 1997. The Strengths and Difficulties Questionnaire: A Research Note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 38 (5), 581-586.
- Goodman, Robert 1999. The extended version of the Strengths and Difficulties Questionnaire as a guide to child psychiatric caseness and consequent burden. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 40 (5), 791-801.
- Goodman, Robert, Meltzer, Howard & Bailey, Veira 1998. The Strengths and Difficulties Questionnaire: A pilot study on the validity of the self-report version. *European Child and Adolescent Psychiatry* 7 (3), 125-130.
- Goodman, Robert & Scott, Stephen 1999. Comparing the Strengths and Difficulties Questionnaire and the Child Behavior Checklist: Is Small Beautiful? *Journal of Abnormal Child Psychology* 27 (1), 17-24.
- Green, Laura Ann 1991. Validity Studies on the Family Functioning Scale: Family of Origin Version. [online]. [viitattu 19.3.2009]. Saatavilla [www.muodossa: <URL: http://search.proquest.com/docview/303925521>](http://search.proquest.com/docview/303925521)
- Griffin, Kenneth W., Epstein, Jennifer A., Botvin, Gilbert J. & Spoth, Richard L. 2001. Social competence and substance use among rural youth: Mediating role of social benefit expectancies of use. *Journal of Youth and Adolescence* 30 (4), 485-498.
- Grossman, Jennifer M. & Liang, Belle 2008. Discrimination distress among chinese american adolescents. *Journal of Youth and Adolescence* 37 (1), 1-11.
- Hamilton, Elizabeth B., Asarnow, Joan R. & Tompson, Martha C. 1997. Social, academic, and behavioral competence of depressed children: Relationship to diagnostic status and family interaction style. *Journal of Youth and Adolescence* 26 (1), 77-87.
- Hartman, Ann 2003. Family policy: Dilemmas, Controversies, and Opportunities. In Froma Walsh (ed.) *Normal family processes: growing diversity and complexity*. Third Edition. New York: Guilford, 635-662.
- Heikkinen, Riitta-Liisa 1987. Sosiaalinen toimintakyky I. *Gerontologia* 2, 32-43.
- Hier, Sally J., Korboot, Paula J. & Schweitzer, Robert D. 1990. Social adjustment and symptomatology in two types of homeless adolescents: Runaways and throwaways. *Adolescence* 25 (100), 761-771.
- Hill, Malcolm 2006. Children's voices on ways having a voice: Children's and young people's perspectives on methods used in research and consultation. *Childhood* 13 (1), 69-89.

- Hoffman, Lynn 1985. Perheterapia: Systeminen näkemys. Suomentaja Kaarina Kyyrönen. Espoo: Weilin & Göös.
- Hofstra, Marijke B., Van der Ende, Jan & Verhulst, Frank C. 2002. Pathways of self-reported problem behaviors from adolescence into adulthood. *The American Journal of Psychiatry* 159 (3), 401–407.
- Holden, George W. & Miller, Pamela C. 1999. Enduring and different: A meta-analysis of the similarity in parents' child rearing. *Psychological Bulletin* 125 (2), 223–254.
- Howes, Carollee 2000. Social-emotional Classroom Climate in Child Care, Child-Teacher Relationships and Children's Second Grade Peer Relations. *Social Development* 9 (2), 191–204.
- Hox, Joop 2010. *Multilevel Analysis. Techniques and Applications*. Second Edition. New York: Routledge.
- Hugman, Richard 2010. Social work research and ethics. In Ian Shaw, Katharine Briar-Lawson, Joan Orme & Roy Ruckdeschel (eds) *The SAGE Handbook of Social Work Research*. London: SAGE, 149–163.
- Hunt, Orlagh, Burden, Donald, Hepper, Peter, Stevenson, Mike & Johnston, Chris 2006. Self-reports of psychosocial functioning among children and young adults with cleft lip and palate. *The Cleft Palate - Craniofacial Journal* 43 (5), 598–605.
- ICF 2004. Toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälinen luokitus. World Health Organisation. Helsinki: Stakesin ohjeita ja luokituksia 2004:4.
- ICF 2007. Children and Youth Version – English. [online]. [viitattu 20.2.2009]. Saatavilla [www-muodossa: <URL: http://apps.who.int/classifications/icfbrowser/Default.aspx>](http://apps.who.int/classifications/icfbrowser/Default.aspx)
- IFSW 2012. Definition of social work. Määritelmä vuodelta 2000. [online]. [viitattu 11.1.2013]. Saatavilla [www-muodossa: <URL: http://ifsw.org/policies/definition-of-social-work/>](http://ifsw.org/policies/definition-of-social-work/)
- Ingoldsby, Erin M., Kohl, Gwynne O., McMahon, Robert J., Lengua, Liliana & The Conduct Problems Prevention Research Group 2006. Conduct problems, depressive symptomatology and their co-occurring presentation in childhood as predictors of adjustment in early adolescence. *Journal of Abnormal Child Psychology* 34 (5), 602–621.
- James, Dorothy E., Schumm, Walter R., Kennedy, C. E., Grigsby, C. C., Shectman, K. L. & Nichols, C. W. 1985. Characteristics of the Kansas parental satisfaction scale among two samples of married parents. *Psychological Reports* 57 (1), 163–169.
- Jokivuori, Pertti & Hietala, Risto 2007. Määrällisiä tarinoita: monimuuttujamenetelmien käyttö ja tulkinta. Porvoo: WSOY.
- Junttila, Niina, Voeten Marinus, Kaukiainen, Ari & Vauras, Marja 2006. Multisource Assessment of Children's Social Competence. *Educational and Psychological Measurement* 66 (5), 874–895.
- Jyrkämä, Jyrki 2007. Toimijuus ja toimijatilanteet – aineksia ikääntymisen arjen tutkimukseen. Teoksessa Marjaana Seppänen, Antti Karisto & Teppo

- Kröger (toim.) Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. Jyväskylä: PS-kustannus, 195–217.
- Jyrkämä, Jyrki 2008. Toimijuus, ikääntyminen ja arkielämä – hahmottelua teoreettis-metodologiseksi viitekehyyksi. *Gerontologia* 22 (4), 190–203.
- Järviskoski, Aila & Härkäpää, Kristiina 2008. Kuntoutuskäsityksen muutos ja asiakkuuden muotoutuminen. Teoksessa Paavo Rissanen, Tapani Kallanranta & Asko Suikkanen (toim.) Kuntoutus. Toinen painos. Helsinki: Duodecim, 51–62.
- Järviskoski, Aila, Härkäpää, Kristiina, Laisola-Nuotio, Annika, Paatero, Heidi & Rissanen, Pekka 2003. Kuntoutuksen tutkimus: tehtävät ja mahdollisuudet. *Kuntoutus* 4, 20–32.
- Järviskoski, Aila & Härkäpää, Kristiina 1995. Mitä kuntoutus on? Teoksessa Asko Suikkanen, Kristiina Härkäpää, Aila Järviskoski, Tapani Kallanranta, Keijo Piirainen, Marjatta Repo & Juhani Wikström (toim.) Kuntoutuksen ulottuvuudet. Helsinki: WSOY, 12–28.
- Järviskoski, Aila & Härkäpää, Kristiina 2003. Kuntoutuksen käsitteet ja kuntoutustarve – kuntoutujan, ammattihenkilön ja yhteiskunnan näkökulmat. Teoksessa Tapani Kallanranta, Paavo Rissanen & Ilpo Vilkkumaa (toim.) Kuntoutus. Ensimmäisen painoksen (2001) muuttamaton jatkopainos. Helsinki: Duodecim, 30–41.
- Kallinen-Kräkin, Salme & Kärki, Jarmo 2004. Sosiaalityön luokitus – luonnos 2003. Väliraportti Sosiaalityön luokitus projektista, asiakastyön luokitusluonnos ja ensimmäiset luokituksen testaustulokset. [viitattu 23.1.2008]. Aiheita-sarja 4/2004. Helsinki: Stakes. Saatavilla [www-muodossa: <URL: http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201204194113>](http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201204194113)
- Kaltiala-Heino, Riittakerttu, Rimpelä, Matti, Rantanen, Päivi & Laippala, Pekka 1999. Finnish modification of the 13-item Beck Depression Inventory in screening an adolescent population for depressiveness and positive mood. *Nordic Journal of Psychiatry* 53 (6), 451–457.
- Kananoja, Aulikki & Pentinmäki, Anni 1977. Yksilökohtainen sosiaalityö. Teoria ja käytäntö. Porvoo: WSOY.
- Kananoja, Aulikki & Pentinmäki, Anni 1984. Sosiaalinen toimintakyky ja sen arviointi sosiaalityössä. Sosiaalityön vuosikirja, 96–109. Helsinki: Sosiaalityöntekijäin liitto.
- Kananoja, Aulikki 1981. Är den sociala tryggheten en tillräcklig målsättning för socialarbetet? *Nordisk Sosialt arbeid* 1 (1), 25–30.
- Kananoja, Aulikki 1983a. Mitä on sosiaalinen toimintakyky? *Kuntoutus* 3, 3–10.
- Kananoja, Aulikki 1983b. What is Social Functioning Ability? In Pekka Rissanen (ed.) *Social Functioning Ability. Report of the International Seminar on Social Rehabilitation held at the University of Tampere, June 6–9. Working Papers no 5.* Tampereen yliopisto: Sosiaalipolitiikan laitos, 45–57.
- Kananoja, Aulikki 2013. Sosiaalinen toimintakyky askarruttaa. [online]. Vastaanottaja: Sirpa Kannasoja. Lähetetty 10.3.2013. [viitattu 12.3.2013]. Yksityinen sähköpostiviesti.

- Kannasoja, Sirpa & Svenlin, Anu-Riina 2011. Osallistumisen ja suojelun yhdistäminen lähtökohdaksi sosiaalityön nuorisotutkimukselle? Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus, 275–291.
- Katz, Shaina J., Conway, Christopher C., Hammen, Constance L., Brennan, Patricia A. & Najman, Jake M. 2011. Childhood Social Withdrawal, Interpersonal Impairment, and Young Adult Depression: A Mediational Model. *Journal of Abnormal Child Psychology* 39 (8), 1227–1238.
- Kaukiainen, Ari, Junttila Niina, Kinnunen Riitta & Vauras, Marja 2005. MASK – monitahoarviointi oppilaan sosiaalisesta kompetenssista. Turun yliopisto: Oppimistutkimuksen keskus ja Turun opettajankoulutuslaitos.
- Keinänen, Riikka, Aunola, Kaisa, Lerkkanen, Marja-Kristiina, Poikkeus, Anna-Maija, Nurmi, Jari-Erik & Kiuru, Noona 2011. Vanhemmuustyilien merkitys taidoiltaan erilaisten lasten sosiaalisessa kompetenssissa. *NMI Bulletin* 21 (3), 15–33.
- Kerr, Margaret, Stattin, Håkan, Biesecker, Gretchen & Ferrer-Wreder, Laura 2003. Relationships with parents and peers in adolescence. In Richard M. Lerner, M. Ann Easterbrooks & Jayanthi Mistry (eds) *Handbook of psychology: Developmental Psychology, Volume 6*. New York: Wiley, 395–419.
- Kerr, Michael E. & Bowen, Murray 1988. *Family Evaluation: an Approach based on Bowen Theory*. New York: Norton.
- Kesner, John E. & McKenry, Patrick C. 2001. Single parenthood and social competence in children of color. *Families in Society* 82 (2), 136–144.
- Ketsetzis, Maria, Ryan, Bruce A. & Adams, Gerald R. 1998. Family processes, parent-child interactions, and child characteristics influencing school-based social adjustment. *Journal of Marriage and the Family* 60 (2), 374–387.
- Kim, Jungmeen & Cicchetti, Dante 2004. A longitudinal study of child maltreatment, mother-child relationship quality and maladjustment: The role of self-esteem and social competence. *Journal of Abnormal Child Psychology* 32 (4), 341–354.
- Korkiamäki, Riikka 2013. *Kaveria ei jätetä! Sosiaalinen pääoma nuorten vertaissuhteissa*. Tampere University Press ja Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 137. Sosiaalityön väitöskirja.
- Koskelainen, Merja, Sourander, Andre & Kaljonen, Anne 2000. The Strengths and Difficulties Questionnaire among Finnish school-aged children and adolescents. *European Child & Adolescent Psychiatry* 9 (4), 288–284.
- Koskelainen, Merja 2008. *The strengths and difficulties questionnaire: among Finnish school-aged children and adolescents*. Turun yliopisto. Lastenpsykiatrian väitöskirja.
- Kotiranta, Tuija 2008. *Aktivoinnin paradoksit*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 335. Jyväskylän yliopisto. Sosiaalityön väitöskirja.

- Kultalahti, Sanna & Rautiainen, Sanna 2010. Nuoret ja perheiden toimivuus: kvantitatiivinen tutkimus perheiden toimivuudesta nuorten näkökulmasta. Jyväskylän yliopisto. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.
- Kuperminc, Gabriel P., Blatt, Sidney J. & Leadbeater, Bonnie J. 1997. Relatedness, self-definition, and early adolescent adjustment. *Cognitive Therapy and Research* 21 (3), 301–320.
- Kuula, Arja 2011. Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Kuusela, Marjo 2005. Sosioemotionaalisten taitojen harjaannuttaminen, oppiminen ja käyttäminen perusopetuksen kahdeksannen luokan tyttöjen liikuntatunneilla. Liikuntatieteiden väitöskirja. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 165. Jyväskylä: LIKES.
- Kuusi, Eino 1931. Sosiaalipolitiikka I. Porvoo: WSOY.
- Kärki, Jarmo 2007. Asiakaskohtaisen sosiaalityön luokitukset: Sosiaalityöntekijän asiakaskohtainen toimintoluokitus ja asiakaskohtaisen sosiaalityön kohdeluokitus versiot 1.0., Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus oppaita ja luokituksia 2007:2. Helsinki: Stakes.
- Laak, Jan ter, de Goede, Martin, Aleva, Lisbeth, Brugman, Gerard, van Leuven, Miranda & Hussmann, Judith 2003. Incarcerated adolescent girls: Personality, social competence, and delinquency. *Adolescence* 38 (150), 251–265.
- Lancelot, Cindy & Nowicki, Stephen 1997. The association between receptive nonverbal processing abilities and internalizing/externalizing problems in girls and boys. *The Journal of Genetic Psychology* 158 (3), 297–302.
- Landsheer, Hans A., Maassen, Gerard H., Bisschop, Paulien & Adema, Liesbeth 1998. Can higher grades result in fewer friends? A reexamination of the relation between academic and social competence. *Adolescence* 33 (129), 185–191.
- Lapsen oikeuksien yleissopimus (LOS). Yleissopimus lasten oikeuksista. [online]. [viitattu 22.3.2011]. Unicef. Saatavilla [www-muodossa: <URL: http://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/Lasten_oik_sopimus.pdf>](http://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/Lasten_oik_sopimus.pdf)
- Leinonen, Jenni 2004. Vanhemmuus lapsen kasvuympäristön osana. *Psykologia* 39 (3), 176–195.
- Lindsey, Eric W. & Mize, Jacquelyn 2001. Interparental agreement, parent-child responsiveness, and childrens peer competence. *Family Relations* 50 (4), 348–354.
- Liu, Yih-Lan 2008. An Examination of Three Models of the Relationships between Parental Attachments and Adolescents' Social Functioning and Depressive Symptoms. *Journal of Youth Adolescence* 37 (8), 941–952.
- Loukas, Alexandra, Suizzo, Marie-Anne & Prelow, Hazel M. 2007. Examining resource and protective factors in the adjustment of latino youth in low income families: What role does maternal acculturation play? *Journal of Youth and Adolescence* 36 (4), 489–501.
- Maccoby, Eleanor & Martin, John 1983. Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. In Eileen Mavis Hetherington (ed.), Paul Henry

- Mussen (series ed.), *Handbook of child psychology, Volume 4. Socialization, personality, and social development. Fourth Edition.* New York: Wiley, 1-101.
- MacNaughton, Glenda & Smith, Kylie 2005. Transforming research ethics: The choices and challenges of researching with children. In Ann Farrell (ed.) *Ethical research with children.* Maidenhead: Open University Press, 112-123.
- Marin, Marjatta 1994. Perhe ja moraalit: vuosisata perhekeskustelua. Teoksessa Juha Virkki (toim.) *Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin.* Porvoo: WSOY, 10-23.
- Marquis, Robyn A. & Flynn, Robert J. 2009. The SDQ as a mental health measurement tool in a Canadian sample of looked-after young people. *Vulnerable Children and Youth Studies* 4 (2), 114-121.
- Marsiglio, William, Amato, Paul, Day, Randal D. & Lamb, Michael E. 2000. Scholarship on fatherhood in the 1990s and beyond. *Journal of Marriage and Family* 62 (4), 1173-1193.
- Mason, Jennifer 2006. Mixing methods in a qualitatively driven way. *Qualitative Research* 6 (9), 9-25.
- Matinvesi, Seppo 1983. On Different Qualities of Social Functioning Ability. Teoksessa Pekka Rissanen (eds) *Social Functioning Ability. Report of the International Seminar on Social Rehabilitation held at the University of Tampere, June 6-9.* Working Papers no 5. Tampereen yliopisto: Sosiaalipolitiikan laitos, 173-181.
- Matinvesi, Seppo 2010. Prosessin ja ajoittamisen ongelmat kuntoutuksessa - ICF:n tulkintaa. *Acta Universitatis Lapponiensis* 190. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. Sosiaalipolitiikan väitöskirja.
- Mayberry, Megan L. & Espelage, Dorothy L. 2007. Associations among empathy, social competence, & Reactive/Proactive aggression subtypes. *Journal of Youth and Adolescence* 36 (6), 787-798.
- McConnell, Melanie C. & Kerig, Patricia K. 2002. Assessing coparenting in families of school-age children: Validation of the coparenting and family rating system. *Canadian Journal of Behavioural Science* 34 (1), 44-58.
- McDowell, David J., O'Neil, Robin & Parke, Ross D. 2000. Display rule application in a disappointing situation and children's emotional reactivity: Relations with social competence. *Merrill-Palmer Quarterly* 46 (2), 306-322.
- McDowell, David J., Parke, Ross D. & Wang, Shirley J. 2003. Differences between mothers and fathers advice-giving style and content: Relations with social competence and psychological functioning in middle childhood. *Merrill-Palmer Quarterly* 49 (1), 55-76.
- Meadows, Sara 2010. *The child as social person.* New York: Routledge.
- Metsämuuronen, Jari 2003. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Helsinki: International Methelp.
- Metsämuuronen, Jari 2006. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Helsinki: International Methelp.

- Metsäpelto, Riitta-Leena & Pulkkinen, Lea 2003. Personality traits and parenting: neuroticism, extraversion, and openness to experience as discriminative factors. *European Journal of Personality* 17 (1), 59-78.
- Metsäpelto, Riitta-Leena, Pulkkinen, Lea & Poikkeus, Anna-Maija 2001. A Search for Parenting Style: A Cross-Situational Analysis of Parental Behavior. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs* 127 (2), 169-192.
- Mischo, Christoph 2005. Promoting perspective coordination by dilemma discussion. the effectiveness of classroom group discussion on interpersonal negotiation strategies of 12-year-old students. *Social Psychology of Education* 8 (1), 41-63.
- Moos, Rudolf H. 1990. Conceptual and Empirical Approaches to Developing Family-Based Assessment Procedures: Resolving the Case of Family Environment Scale. *Family Process* 29 (2), 199-208.
- Morgan, David L. 2002. Focus group interviewing. In Jaber F. Gubrium & James A. Holstein (eds) *Handbook of Interview Research: Context and Method*. Thousand Oaks: Sage, 141-159.
- Morrow, Virginia 2005. Ethical issues in collaborative research with children. In Ann Farrell (ed.) *Ethical research with children*. Maidenhead: Open University Press, 150-165.
- Mpofu, Elias & Thomas, Kenneth R. 2006. Classroom racial proportion: Influence on self-concept and social competence in zimbabwean adolescents. *The Journal of Genetic Psychology* 167 (1), 93-111.
- Mäkelä, Klaus 2010. Alaikäisiä koskevan yhteiskunta- ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettinen ennakkosääntely. Teoksessa Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Julkaisuja 101. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 67-88.
- Mäkitalo, Jorma 2001. Toimintakyky ja toiminnan teoria. Teoksessa Seija Talo (toim.) *Toimintakyky - viitekehyksestä arviointiin ja mittaamiseen*. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 49. Turku: Kansaneläkelaitos, 65-92.
- Mäntysaari, Mikko & Haaki, Raili 2007. Suomalainen sosiaalityön väitöskirjatutkimus vuosina 1982-2006. *Janus* 15 (4), 357-366.
- Niemi, Martti 2012. Lapsen ominaisuudet, perheen resurssit ja vanhempi-lapsisuhde lapsen kehityksen ennustajana - pitkittäistutkimus varhaislapsuudesta kouluikään. Tampereen yliopisto. Psykologian väitöskirja.
- Niemi, Veikko 1983. Opening address. In Pekka Rissanen (ed.) *Social Functioning Ability*. Report of the International Seminar on Social Rehabilitation held at the University of Tampere, June 6-9. Working Papers no 5. Tampereen yliopisto: Sosiaalipolitiikan laitos, 40-43.
- Nieminen, Liisa 2010. Lasten ja nuorten tutkimus: oikeudellinen tarkastelu. Teoksessa Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Julkaisuja 101. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 25-42.

- Nurmi, Jari-Erik, Salmela-Aro, Katariina & Haavisto, Tarja 1995. The Strategy and Attribution Questionnaire: Psychometric Properties. *European Journal of Psychological Assessment* 11 (2), 108-121.
- Nätkin, Ritva 2003. Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 16-38.
- Okuno, Eiko 2004. Program for Attaining Social Functioning Ability (SFA) Developed in Japan. In Eiko Okuno (ed.) *Refined Concept and Programs of Social Rehabilitation*. Rehabilitation International, Social Commission, 11-17.
- Olson, David H. & Gorall, Dean M. 2003. Circumplex Model of Marital and Family Systems. In Froma Walsh (ed.) *Normal Family Processes*. Third Edition. New York: Guilford, 514-547.
- Parcel, Toby L. & Dufur, Mikaela J. 2001. Capital at home and at school: Effects on child social adjustment. *Journal of Marriage and Family* 63 (1), 32-47.
- Parker, Tassy 2004. Factors associated with american indian teens' self-rated health. *American Indian and Alaska Native Mental Health Research* 11(3), 1-19.
- Patton, Michael Quinn 2002. *Qualitative Research & Evaluation Methods*. Third Edition. Thousand Oaks: Sage.
- Powell, Mary Ann & Smith, Anne B. 2009. Children's participation rights in research. *Childhood* 16 (1), 124-142.
- Preacher, Kristopher J. & Hayes, Andrew F. 2008. Asymptotic and resampling strategies for assessing and comparing indirect effects in multiple mediator models. *Behavior Research Methods* 40 (3), 879-891.
- Prelow, Hazel M., Loukas, Alexandra & Jordan-Green, Lisa 2007. Socioenvironmental Risk and Adjustment in Latino Youth: The Mediating Effects of Family Processes and Social Competence. *Journal of Youth and Adolescence* 36 (4), 465-476.
- Preuss, Lesli J. & Dubow, Eric F. 2004. A Comparison Between Intellectually Gifted and Typical Children in Their Coping Responses to a School and a Peer Stressor. *Roeper Review* 26 (2), 105-111.
- Pulkkinen, Lea, Lyyra Anna-Liisa & Kokko, Katja 2011. Is social capital a mediator between self-control and psychological and social functioning across 34 years? *International Journal of Behavioral Development* 35 (6), 475-481.
- Pulkkinen, Lea, Lyyra, Anna-Liisa & Kokko Katja 2009. Life success of males on nonoffender, adolescence-limited, persistent, and adult-onset antisocial pathways: follow-up from age 8 to 42. *Aggressive Behavior* 35 (2), 117-135.
- Pulkkinen, Lea, Nygren, Hille & Kokko, Katja 2002. Successful development. Childhood antecedents of adaptive psychosocial functioning in adulthood. *Journal of Adult Development* 9 (4), 251-265.
- Pölkki, Pirjo, Forssén, Katja & Kähkönen, Päivi 1994. Lasten toimintakykyisyys ja kasvuverkostot Pohjoismaissa: Projektin teoreettinen tausta ja

- osattutkimusten eteneminen. Kuopio: Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 17.
- Pölkki, Pirjo, Kähkönen, Päivi & Kukkonen, Päivi 1997. Lasten sosiaalinen toimintakykyisyys ja perheen ulkoiset voimavarat. *Psykologia* 32 (1), 31–39.
- Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokannas, Elina 2011. Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. Jyväskylä: PS-kustannus, 235–255.
- Rauhala, Pirkko-Liisa 1988. Subjektitieteellisestä ajattelutavasta ja sen soveltamisesta sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimukseen. *Sosiaalipolitiikka* 1988. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen vuosikirja. Kolmastoista vuosikerta. Helsinki: Sosiaalipoliittinen yhdistys, 43–59.
- Reichenberg, Abraham, Rabinowitz, Jonathan, Weiser, Mark, Kaplan, Zeev & Davidson, Michael 2000. Premorbid functioning in a national population of male twins discordant for psychoses. *The American Journal of Psychiatry* 157 (9), 1514–1516.
- Reijntjes, Albert, Stegge, Hedy, Terwogt, Mark M., Kamphuis, Jan H. & Telch, Michael J. 2006. Children's Coping with In Vivo Peer Rejection: An Experimental Investigation. *Journal of Abnormal Child Psychology* 34 (6), 877–889.
- Renk, Kimberly & Phares, Vicky 2007. Maternal and paternal perceptions of social competence in children and adolescents. *Journal of Child and Family Studies* 16 (1), 98–107.
- RI Social Commission 1983: Definition of Social Rehabilitation. In Pekka Rissanen (ed.) *Social Functioning Ability*. Report of the International Seminar on Social Rehabilitation held at the University of Tampere, June 6–9. Working Papers no 5. Tampereen yliopisto: Sosiaalipolitiikan laitos, 227–228.
- Riihinen, Olavi 1978. On the Highest Forms of Human Welfare. Paper presented at the XIX International Conference on Social Welfare, Jerusalem, Aug. 20–27, 1978. *Tutkimuksia - Research Reports* 1978:4. University of Helsinki: Institute of Social Policy.
- Rissanen, Lea 1999. Vanhenevien ihmisten kotona selviytyminen: yli 65-vuotiaiden terveys, toimintakyky ja sosiaali- ja terveystieteiden koettu tarve. *Acta Universitatis Ouluensis. Medica* D 560. Kansanterveystieteen ja yleislääketieteen laitos. Oulun yliopisto.
- Rissanen, Pekka 1983. Johdanto. In Pekka Rissanen (ed.) *Social Functioning Ability*. Report of the International Seminar on Social Rehabilitation held at the University of Tampere, June 6–9. Working Papers no 5. Tampereen yliopisto: Sosiaalipolitiikan laitos, 1–19.
- Roberts, Gail C., Block, Jeanne H. & Block, Jack 1984. Continuity and Change in Parents' Child-Rearing Practices. *Child Development* 55 (2), 586–597.
- Robson, Colin 2004. *Real World Research: a Resource for social scientists and practitioner-researchers*. Second Edition. Oxford: Blackwell.

- Rosenberg, Morris 1965. *Society and the adolescent self-image*. Princeton (N.J.): Princeton University Press.
- Rosenberg, Stanley D., Lu, Weili, Mueser, Kim T., Jankowski, Mary K. & Cournos, Francine 2007. Correlates of adverse childhood events among adults with schizophrenia spectrum disorders. *Psychiatric Services* 58 (2), 245–253.
- Rothman, Alexia D. R. & Nowicki, Stephen Jr. 2004. A measure of the ability to identify emotion in children's tone of voice. *Journal of Nonverbal Behavior* 28 (2), 67–92.
- Rönkä, Anna & Korvela Pirjo 2009. Everyday family life: Dimensions, approaches, and current challenges. *Journal of Family Theory and Review*, 1, 87–102.
- Rönkä, Anna, Sevón, Eija, Malinen, Kaisa & Salonen, Eija 2012. An examination of nonresponse in a study on daily family life: I do not have time to participate, but I can tell you something about our life. [online]. [viitattu 9.1.2013]. *International Journal of Social Research Methodology*, iFirst Article, 1–18. <URL: <http://dx.doi.org/10.1080/13645579.2012.729401>>
- Rönkä, Anna, Viheräkoski, Johanna, Litsilä, Riikka & Poikkeus, Anna-Maija 2002. Nuoret ja vanhemmat perhesuhteiden muutoksessa. Teoksessa Anna Rönkä & Ulla Kinnunen (toim.) *Perhe ja vanhemmuus – Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen*. Jyväskylä: PS-kustannus, 51–70.
- Saarnio, Pekka 2004. Eriäinen näkemys sosiaalityön tutkimuksesta. *Stakes. FinSoc News. Uutiskirje sosiaalihuollon menetelmien arvioinnista* 1/2004, 7–9.
- Salminen, Ari 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. [online]. [viitattu 25.1.2012]. *Opetusjulkaisuja* 62. *Julkisjohtaminen* 4. Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisuja. Saatavilla *www-muodossa*: <URL: http://www.uva.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf>
- Salmivalli, Christina 2005. *Kaverien kanssa: vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Schoenrock, Carol J., Bell, Nancy J., Sheh-Wei, Sun & Avery, Arthur W. 1999. Family correlates of adolescent self-monitoring and social competence. *The Journal of Psychology* 133 (4), 377–393.
- Schwab, John J., Gray-Ice, Helen M. & Prentice, Florence R. 2000. *Family Functioning: The General Living Systems Research Model*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Sdqinfo. [online]. [viitattu 15.2.2009]. Saatavilla *www-muodossa*: <URL: <http://www.sdqinfo.org/>>
- Simons, Leslie G. & Conger, Rand D. 2007. Linking Mother-Father Differences in Parenting to a Typology of Family Parenting Styles and Adolescent Outcomes. *Journal of Family Issues* 28 (2), 212–241.
- Simons-Morton, Bruce G. & Crump, Aria D. 2003. Association of parental involvement and social competence with school adjustment and

- engagement among sixth graders. *The Journal of School Health* 73 (3), 121-126.
- Simons-Morton, Bruce G. 2002. Prospective analysis of peer and parent influences on smoking initiation among early adolescents. *Prevention Science* 3 (4), 275-283.
- Smith, Stephen W. & Travis, Penny C. 2001. Conducting social competence research: Considering conceptual frameworks. *Behavioral Disorders* 26 (4), 360-369.
- Soenens, Bart & Vansteenkiste, Maarten 2005. Antecedents and outcomes of self-determination in 3 life domains: The role of parents and teachers autonomy support. *Journal of Youth and Adolescence* 34 (6), 589-604.
- SotkaNet 2011. Tilasto- ja indikaattoripankki. [online]. [Tilastot haettu ja viitattu 4.5.2011 ja 9.11.2011]. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa.com): <URL: <http://uusi.sotkanet.fi/>>
- Stam, Heleen, Grootenhuis, Martha & Last, Bob 2001. Social and emotional adjustment in young survivors of childhood cancer. *Supportive Care in Cancer* 9 (7), 489-513.
- Suldo, Shannon M. & Shaffer, Emily J. 2008. Looking beyond psychopathology: The dual factor model of mental health in youth. *School Psychology Review* 37 (1), 52-68.
- Suutama, Timo, Salminen, Keijo & Ruoppila, Isto 1988. Iäkkäiden elinolosuhteet sekä psyykinen ja sosiaalinen toimintakykyisyys. Ikivihreät projekti osa II. Fyysinen ja sosiaalinen toimintakyky. Kansaneläkelaitoksen julkaisuja M:63. Helsinki: Kansaneläkelaitos.
- Talo, Seija & Hämäläinen, Anneli 1997. Strukturoidusta mallista arviointitapahtumaan: Toimintakyvyn sosiaaliset edellytykset. *Kuntoutus* 4, 3-17.
- Talo, Seija, Wikström, Juhani & Metteri, Anna 2003. Kuntoutuminen monitieteisenä ja -tasoisena prosessina. Teoksessa Tapani Kallanranta, Paavo Rissanen & Ilpo Vilkkumaa (toim.) *Kuntoutus*. Ensimmäisen painoksen (2001) muuttamaton jatkopainos. Helsinki: Duodecim, 55-71.
- Talo, Seija 1992. Psychological assessment of functioning in chronic low back pain patients: Model application in comprehensive rehabilitation. Kansaneläkelaitoksen julkaisuja. Turku: Rehabilitation Research Centre of the Social Insurance Institution.
- Talo, Seija 2001. Prologi seminaarin sisällöstä ja tavoitteista. Teoksessa Seija Talo (toim.) *Toimintakyky - viitekehyksestä arviointiin ja mittaamiseen*. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 49. Turku: Kansaneläkelaitos, 31-45.
- Tavittian, Mark L., Lubiner, Judith L., Green, Laura, Grebstein, Lawrence C. & Velicer, Wayne F. 1987. Dimensions of family functioning. *Journal of Social Behavior and Personality* 2 (2), 191-204.
- Terre, Lisa, Drabman, Ronald S., Meydrech, Edward F. & Hsu, Henry S. H. 1992. Relationship between peer status and health behaviors. *Adolescence* 27 (107), 595-602.

- Tesser, Abraham, Forehand, Rex, Brody, Gene & Long, Nicholas 1989. Conflict: The role of calm and angry parent-child discussion in adolescent adjustment. *Journal of Social and Clinical Psychology* 8 (3), 317–330.
- Thomas, Amanda M., Forehand, Rex & Neighbors, Bryan 1995. Change in maternal depressive mood: Unique contributions to adolescent functioning over time. *Adolescence* 30 (117), 43–52.
- Thomas, Nigel & O’Kane, Claire 1998. The ethics of participatory research with children. *Children & Society* 12, 336–348.
- Tieman, Wendy, van der Ende, Jan & Verhulst, Fran, C. 2006. Social functioning of young adult intercountry adoptees compared to nonadoptees. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 41 (1), 68–74.
- Tiikkainen, Pirjo & Heikkinen, Riitta-Liisa 2011. Sosiaalisen toimintakyvyn arviointi ja mittaaminen väestötutkimuksissa. Suositus. [online]. [viitattu 7.9.2012]. Saatavilla [www-muodossa](http://www.thl.fi/toimia/tietokanta/media/files/suositus/2011/01/26/S008_suositus_sosiaalinen_vt_110126.pdf): <URL: http://www.thl.fi/toimia/tietokanta/media/files/suositus/2011/01/26/S008_suositus_sosiaalinen_vt_110126.pdf>
- Tilastokeskus. StatFin-tilastotietokanta. [online]. [viitattu 7.10.2013]. http://pxweb2.stat.fi/database/StatFin/databasetree_fi.asp
- TOIMIA. Toimia tietokannassa olevat sosiaalisen toimintakyvyn mittarit. [online]. [viitattu 7.9.2012]. Saatavilla [www-muodossa](http://www.thl.fi/toimia/tietokanta/mittari/tulokset/?to=3): <URL: <http://www.thl.fi/toimia/tietokanta/mittari/tulokset/?to=3>>
- Towers, Hilary, Spotts, Erica & Reiss David 2003. Unraveling the complecity of genetic and environmental influences on family relationships. In Froma Walsh (ed.) *Normal family processes: growing diversity and complexity*. Third Edition. New York: Guilford, 608–631.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009. Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi. [online]. [viitattu 14.1.2013]. Helsinki. Saatavilla [www-muodossa](http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf): <URL: <http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>>
- Vaikeavammaisten kuntoutus 2011. Kansaneläkelaitos. [online]. [viitattu 26.11.2012]. Saatavilla [www-muodossa](http://www.kela.fi/in/internet/liite.nsf/(WWWAllDocsById)/4CCF23C92C8205A3C225789900217D14/$file/vaikeavammaisten_kuntoutus_20110521.pdf): <URL: [http://www.kela.fi/in/internet/liite.nsf/\(WWWAllDocsById\)/4CCF23C92C8205A3C225789900217D14/\\$file/vaikeavammaisten_kuntoutus_20110521.pdf](http://www.kela.fi/in/internet/liite.nsf/(WWWAllDocsById)/4CCF23C92C8205A3C225789900217D14/$file/vaikeavammaisten_kuntoutus_20110521.pdf)>
- Walsh, Froma 2003a. Changing families in a changing world: Reconstructing Family Normality. In Froma Walsh (ed.) *Normal family processes: Growing diversity and complexity*. Third Edition. New York: Guilford, 3–26.
- Walsh, Froma 2003b. Family resilience: Strenghths Forger through Adversity. In Froma Walsh (ed.) *Normal family processes: Growing diversity and complexity*. Third Edition. New York: Guilford, 399–423.
- Vanderbilt-Adriance, Ella & Shaw, Daniel S. 2008. Protective factors and the development of resilience in the context of neighborhood disadvantage. *Journal of Abnormal Child Psychology* 36 (6), 887–901.

- Vehkalahti, Kaisa, Rutanen, Niina, Lagström, Hanna & Pösö, Tarja 2010. Kohti eettisesti kestävä lasten ja nuorten tutkimusta. Teoksessa Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Julkaisuja 101. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 10–24.
- WHO 1980. International Classification of Impairments, Disabilities, and Handicaps: A manual of classification relating to the consequences of disease. [online]. [viitattu 20.2.2009]. Geneve: World Health Organization. Saatavilla [www-muodossa: <URL: http://whqlibdoc.who.int/publications/1980/9241541261_eng.pdf>](http://www.muodossa: <URL: http://whqlibdoc.who.int/publications/1980/9241541261_eng.pdf>)
- WHO 1981. Disability prevention and rehabilitation. Report of the WHO Expert Committee on Disability Prevention and Rehabilitation. [online]. [viitattu 20.2.2009]. Geneve. World Health Organization. Saatavilla [www-muodossa: <URL: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/40896/1/WHO_TRS_668.pdf>](http://www.muodossa: <URL: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/40896/1/WHO_TRS_668.pdf>)
- Wiles, Rose, Crow, Graham, Charles, Vikki & Heath, Sue 2007. Informed Consent and the Research Process: Following Rules or Striking Balances? Sociological Research Online 12 (2). [online]. [viitattu 29.1.2013]. Saatavilla [www-muodossa: <URL: http://www.socresonline.org.uk/12/2/wiles.html>](http://www.muodossa: <URL: http://www.socresonline.org.uk/12/2/wiles.html>)
- Wille, Nora, Bettge, Susanne, Ravens-Sieberer, Ulrike & the BELLA study group 2008. Risk and protective factors for children's and adolescents' mental health: results of the BELLA study. European Child & Adolescent Psychiatry 17 (1, supplement), 133–147.
- Wu, Amery D. & Zumbo, Bruno D. 2008. Understanding and using Mediators and Moderators. Social Indicators Research 87 (3), 367–392.

LAIT JA ASETUKSET

- HE 102/1981 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi.
- Henkilötietolaki 523/1999.
- Perusopetuslaki 628/1998.
- Social Welfare Act 710/1982.
- Sosiaalihuoltolaki 710/1982.
- Sosiaalivaliokunnan mietintö N:o 14 hallituksen esityksestä N:o 102/1981 sosiaalihuoltoa koskevan lainsäädännön uudistamisesta.
- Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta 1435/2001.

LIITE 1 Fokusrühmähaastatteluissa käytetyt vinjetit

Vinjetti 1: Opettaja on kyllästynyt erään kahdeksaluokkalaisten pojan pään aukomiseen tunnilla. Opettaja ei tajua, minkä takia koulutunteja halutaan häiriköidä tarkoituksella. Selitä, miten tuo poika toimii ja miksi? Miltä hänestä tuntuu ja mitä hän tavoittelee toiminnallaan? Mitä hän odottaa muilta ja miten hän odottaa muiden suhtautuvan itseensä? Miten tuon pojan pitäisi toimia, että hän toimisi sosiaalisesti vastuullisella, tarkoituksenmukaisella ja soveliaalla tavalla? Miten luokkakavereiden pitäisi suhtautua tuohon poikaan?

Vinjetti 2: Kolme kaverusta viettävät yleensä paljon aikaa porukassa. Nyt heistä kaksi on suunnitellut lähtevänsä fanittamansa bändin keikalle, eikä kolmatta kaverusta ole pyydetty mukaan. Ulkopuoliseksi olonsa tunteva kaveri on siis saanut tietää kavereidensa keikalle lähdöstä. Kuvaa, miten ulkopuoliseksi jäänyt kaveri toimii tilanteessa.

Vinjetti 3: Poika on ollut pitkään ihastunut rinnakkaisluokkalaiseen tyttöön. Kerättyään pitkään rohkeutta hän uskaltautuu koulun välitunnilla juttelemaan työlle ja pyytämään häntä viikonloppuna järjestettäviin kotibileisiin. Tyttö ei ehdi vastata, kun hänen kaverinsa vastaavat hänen puolestaan nälvi-en: ”Luuletsä, että se on susta kiinnostunut? Ei olla muuten tasan tulossa sun kotibileisiin.” Kuvaa, miten tyttö toimii tilanteessa.

Vinjetti 4: Yhdeksäluokkalaisten kaverukset (tyttö ja poika) ovat jo pidempään seuranneet yhden luokkalaistensa kiusaamista muutaman luokkalaisten taholta. Mitä kiusaajat tavoittelevat toiminnallaan? Kuka puolustaa kiusattua? Miten ja miksi? Kuvaa, miten kiusattu toimii tilanteessa. Kuvaa, miten kiusaaja toimii tilanteessa. Kuvaa, miten puolustajat toimivat tilanteessa.

Vinjetti 5: Seiskaluokkalaisten nuori on lähdössä viettämään kavereidensa kanssa iltaa kaupungille ja hän ilmoittaa asiasta vanhemmilleen. Vanhemmat kieltävät lähdön. Nuori karkaa kaupungille kavereiden mukaan, mutta kesken illanvieron vanhemmat löytävät nuoren kavereiden seurasta paikallisen huolt-sikan kahviosta ja käskevät nuoren heti mukanaan kotiin. Miten nuori suhtautuu vanhempiensa käskyyn?

Vinjetti 6: Äiti epäilee seitsemäsluokkalaisten tyttärensä varastaneen kaveriltaan mp3-soittimen. Tämä epäily on väärä: tytär ei ole varastanut soitinta, vaan saanut sen parhaalta ystävältään lainaan. Äiti ei usko tätä, vaan hän syyttää huutaen tyttärtään varastamisesta ja uhkaa soittaa asiasta tyttären kavereiden vanhemmille. Kuvaa, miten tytär toimii tilanteessa.

Jokaiseen vinjettiin liittyy seuraavat kysymyksenasettelut. Kuvaa, miten kysymyksen toimija (esimerkiksi ulkopuoliseksi jäänyt kaveri, kiusattu, kiusaaja, puolustaja, tyttö, poika) toimii tilanteessa

- kun hän pyrkii toimimaan tilanteessa tavoitteellisesti sekä sosiaalisesti vastuullisella, tarkoituksenmukaisella ja soveliaalla tavalla?
- kun hän ei pyri toimimaan tilanteessa tavoitteellisesti sekä sosiaalisesti vastuullisella, tarkoituksenmukaisella ja soveliaalla tavalla?

LIITE 2 Vanhempien kyselylomake (sivu 1)

Kyselylomake perheen vanhemmille

Kyselylomakkeen voi täyttää perheen aikuisista joko isä tai äiti (tai mahdollinen isä-/äitipuoli tai sijaisvanhempi. Kyselylomakkeessa esitetyt kysymykset koskevat vain samassa taloudessa asuvia **yläkouluikäisiä** nuoria. Mikäli samassa taloudessa asuu useampi yläkouluikäinen nuori, he kukin tuovat koulusta samanlaisen lomakkeen. Täytä kuitenkin vain yksi lomake.

Aluksi joitakin perheen ja vanhempien perustietoihin liittyviä kysymyksiä.

1. Lomakkeen täyttävän vanhemman syntymävuosi: _____
 2. Samassa taloudessa asuvan avo-/aviopuolison syntymävuosi: _____

3. Kaikkien samassa taloudessa asuvien yläkouluikäisten lasten sukupuolet ja syntymävuodet: _____
 4. Mikä on suhteesi kyseiseen nuoreen?

tyttö	poika	syntymävuosi:	Isä	Isäpuoli	Äiti	Äitipuoli	Muu, mikä?
1	2	_____	1	2	3	4	5 _____
1	2	_____	1	2	3	4	5 _____
1	2	_____	1	2	3	4	5 _____
1	2	_____	1	2	3	4	5 _____

5. Mikä seuraavista siviilisäätystä kuvaavista ilmaisuista kuvaa parhaiten tämän hetkistä elämäntilannettasi?

Naimaton	1
Avoliitossa	2
Naimisissa	3
Asumuserossa	4
Eronnut	5
Leski	6

6. Mikä on **korkein** koulutusaste, jonka Sinä ja mahdollinen puoliso olette suorittaneet?

	Vastaaja	Puoliso
Peruskoulun ala-aste (1–6 luokat), kansakoulu tai vähemmän	1	1
Peruskoulun yläaste (7–9/10 luokat), keskikoulu	2	2
Ammattikoulu	3	3
Lukio ja/tai ylioppilastutkinto	4	4
Ammatillinen opisto	5	5
Ammattikorkeakoulu	6	6
Korkeakoulu tai yliopisto	7	7
Muu, mikä? _____	8	8

7. Oletko Sinä ja mahdollinen puoliso tällä hetkellä...

	Vastaaja	Puoliso
pysyvästi kokopäivätyössä?	1	1
määräaikaisesti kokopäivätyössä?	2	2
pysyvästi osa-aikatyössä?	3	3
määräaikaisesti osa-aikatyössä?	4	4
kotona tilapäisesti (esim. hoitovapaalla, vuorotteluvapaalla)?	5	5
kotona pysyvästi (esim. kotiäiti, omaishoitaja)?	6	6
opiskelijana?	7	7
työttömänä?	8	8
pysyvästi sairaana tai työkyvyttömänä?	9	9
eläkkeellä?	10	10
Muu, mikä? _____	11	11

LIITE 2 jatkuu: Vanhempien kyselylomake (sivu 2)

8. Kuinka paljon kotitaloutenne tulot verojen jälkeen ovat yhteensä kuukaudessa? (Ohje: Laske yhteen kuukausittaiset tulot, esimerkiksi palkkatulot, eläke, asumistuki, lapsilisä, hoitotuki, toimeentulotuki, vuokratulo.)

Alle 750 €	1
750 - 999 €	2
1000 - 1499 €	3
1500 - 1999 €	4
2000 - 2499 €	5
2500 - 2999 €	6
3000 - 4999 €	7
5000 - 7499 €	8
yli 7500 €	9

	Erittäin hyväksi	Melko hyväksi	Jokseenkin hyväksi	Kohtuulliseksi	Jokseenkin huonoksi	Melko huonoksi	Erittäin huonoksi
9. Millaiseksi koette perheenne taloudellisen tilanteen?	1	2	3	4	5	6	7

Seuraavassa on kysymyksiä tyytyväisyyden kokemukseen sekä avun tarpeeseen ja sen saamiseen liittyen.

10. Kuinka tyytyväinen olet seuraaviin asioihin?	Ei koske minua	Erittäin tyytyväinen	Hyvin tyytyväinen	Jokseenkin tyytyväinen	En tyytyväinen, enkä tyytyväisyyden mätön	Jokseenkin tyytyväisyyden mätön	Hyvin tyytyväisyyden mätön	Erittäin tyytyväisyyden mätön
Parisuhteeseesi?	0	1	2	3	4	5	6	7
Tämän hetkiseen työhösi (tai esim. opiskeluusi, kotiäitinä/-isänä oloon tai eläkkeellä oloon)?		1	2	3	4	5	6	7
Perhe-elämäsi?		1	2	3	4	5	6	7
Lapsesi/lastesi ja Sinun väliseen suhteeseen?		1	2	3	4	5	6	7
Itseesi vanhempana?		1	2	3	4	5	6	7
Siihen, miten paljon ehdit viettää aikaa lapsesi/lastesi kanssa?		1	2	3	4	5	6	7
Lapsesi/lastesi käyttäytymiseen?		1	2	3	4	5	6	7
Lapsesi/lastesi kotitöihin osallistumiseen?		1	2	3	4	5	6	7
Siihen, miten tuet lapsesi/lastesi kaverisuhteita?		1	2	3	4	5	6	7
Siihen, miten johdonmukaisesti asetat rajat lapsellesi/lapsillesi?		1	2	3	4	5	6	7
Siihen, miten tuet lapsesi/lastesi harrastamismahdollisuuksia?		1	2	3	4	5	6	7
Elämäsi yleensä?		1	2	3	4	5	6	7
11. Kuinka usein...	Emme koskaan	Emme lähes	Harvoin	Joskus	Usein	Melkein aina	Aina	
tarvitsette apua esim. lastenhoidossa tai kodin kunnossapidossa kotitaloutenne ulkopuoliselta ystävältä tai sukulaiselta?		1	2	3	4	5	6	7
saatte apua esim. lastenhoitoon kotitaloutenne ulkopuoliselta ystävältä tai sukulaiselta?		1	2	3	4	5	6	7

LIITE 2 jatkuu: Vanhempien kyselylomake (sivu 3)

12. Seuraavat väittämät liittyvät useimpien perheiden arkeen. Ympyröi se vaihtoehto, joka kuvaa parhaiten tämän hetkistä perhe-elämääne. Vastaa ensimmäisenä mieleesi tullut vaihtoehto. Kysymyksiin ei ole olemassa oikeita eikä vääriä vastauksia.

	Ei koskaan	Ei lähes koskaan	Harvoin	Joskus	Usein	Melkein aina	Aina
Perheenjäsenet kuuntelevat, kun puhun.	1	2	3	4	5	6	7
Syntymäpäivät ovat tärkeitä tapahtumia perheessäni.	1	2	3	4	5	6	7
Perheessämme lapset tappelevat keskenään.	1	2	3	4	5	6	7
Perheenjäseniä täytyy muistutella asioista, joita heitä on pyydetty	1	2	3	4	5	6	7
Perheenjäsenet välittävät riittävästi tarpeistani.	1	2	3	4	5	6	7
Vietämme lomia yhdessä koko perheenä.	1	2	3	4	5	6	7
Perheessämme riidellään raha-asioista.	1	2	3	4	5	6	7
Perheeni hyväksyy minut sellaisena kuin olen.	1	2	3	4	5	6	7
Olen huolestunut, jos joku perheessäni on vihainen.	1	2	3	4	5	6	7
Perheessäni kunnioitetaan perinteitä.	1	2	3	4	5	6	7
Perheeni arvostaa minua.	1	2	3	4	5	6	7
Olen huolestunut, jos olen eri mieltä perheenjäsenieni mielipiteiden kanssa.	1	2	3	4	5	6	7
Voin pahoin, kun asiat perheessäni eivät suju.	1	2	3	4	5	6	7
Perheemme juhlii merkkipäiviä, kuten ripille pääsyä tai isänpäivää.	1	2	3	4	5	6	7
Perheenjäsenet lyövät toisiaan.	1	2	3	4	5	6	7

	Ei koskaan	Ei lähes koskaan	Harvoin	Joskus	Usein	Melkein aina	Aina
Kerron perheenjäsenilleni, kun olen poissa tolaltani.	1	2	3	4	5	6	7
Keskustelen perheenjäsenieni kanssa ihmis-suhdeasioista, kun ne mietityttävät minua.	1	2	3	4	5	6	7
Kerron perheenjäsenilleni, kun olen surullinen.	1	2	3	4	5	6	7
Yhden perheenjäsenen mieliala (esim. ilo, ärtyneisyys) tarttuu helposti muihin perheenjäseniin.	1	2	3	4	5	6	7
Perheenjäsenet huutavat toisilleen.	1	2	3	4	5	6	7
Perheenjäsenet arvostelevat toistensa ruokailuun liittyviä tapoja.	1	2	3	4	5	6	7
Perheenjäsenieni mielestä olen toivoton tapaus.	1	2	3	4	5	6	7
On vaikea unohtaa perheessäni tapahtuneita tuskallisia tapahtumia.	1	2	3	4	5	6	7
Perheenjäsenet käyttävät tavaroitani ilman lupaani.	1	2	3	4	5	6	7
Perheessäni puhutaan seksuaalisuuteen ja kehittymiseen liittyvistä asioista.	1	2	3	4	5	6	7
Kerron perheenjäsenilleni, kun olen vihainen heille.	1	2	3	4	5	6	7
Kun perheessäni asiat menevät huonosti, jotakin perheenjäseniä syytetään siitä.	1	2	3	4	5	6	7
Perheeni syö yhdessä vähintään kerran päivässä.	1	2	3	4	5	6	7
Perheessäni keskustellaan murrosikään liittyvistä fyysisistä muutoksista.	1	2	3	4	5	6	7
Tunnen itseni rakastetuksi perheessämme.	1	2	3	4	5	6	7

LIITE 2 jatkuu: Vanhempien kyselylomake (sivu 4)

Seuraavassa vielä muutamia perhe-elämään liittyviä väittämiä.

	Ei koskaan	Ei lähes koskaan	Harvoin	Joskus	Usein	Melkein aina	Aina
Perheenjäseneni keskustelevat kanssani ongelmistaan.	1	2	3	4	5	6	7
Suvun yhteiset tapaamiset ovat perheellemme tärkeitä.	1	2	3	4	5	6	7
Minulla on univaikeuksia, kun ajattelen perheemme ongelmia.	1	2	3	4	5	6	7
Olemme kiinnostuneita perheemme menneisyydestä/historiasta.	1	2	3	4	5	6	7
Kun perheessäni asiat menevät huonosti, se vaikuttaa ruokahaluuni.	1	2	3	4	5	6	7
Tunnen itseni ulkopuoliseksi perheessäni.	1	2	3	4	5	6	7
Kerron perheenjäsenilleni, kun olen peloissani.	1	2	3	4	5	6	7
Perheenjäseneni ovat kiinnostuneita tekemisistäni.	1	2	3	4	5	6	7
On tärkeää tunnistaa joidenkin perheenjäsenen mieliala.	1	2	3	4	5	6	7
Tulemme perheenä hyvin toimeen muiden perheiden kanssa.	1	2	3	4	5	6	7
Olen onnellinen siitä, että kuulun juuri tähän perheeseen.	1	2	3	4	5	6	7
Tunnen, että lapseni arvostaa ja kunnioittaa minua vanhempana.	1	2	3	4	5	6	7

Vastaa seuraaviin kysymyksiin, mikäli olet töissä ja/tai opiskelet. Kysymykset liittyvät työn ja/tai opiskelun ja perheen yhteen sovittamiseen.

	En koskaan	En lähes koskaan	Harvoin	Joskus	Usein	Melkein aina	Aina
13. Kuinka usein... tunnet laiminlyöväsi työ-/opiskeluasioita kotiasioidesi vuoksi?	1	2	3	4	5	6	7
tunnet laiminlyöväsi kotiasioita työn/opiskelun vuoksi?	1	2	3	4	5	6	7
tunnet jaksavasi paremmin töissä/opintojen parissa, koska perheen arki sujuu hyvin?	1	2	3	4	5	6	7
tunnet jaksavasi paremmin lasten kanssa, koska käyt myös töissä/opiskelet?	1	2	3	4	5	6	7

Lopuksi voit antaa palautetta kyselylomakkeeseen tai koko tutkimukseen liittyen:

Suuret kiitokset vastauksistasi!

LIITE 3 Nuorten kyselylomake

Internet-kysely yläkoululaisille

Täytä kysely vastaamalla jokaiseen kysymykseen. Useimmissa kysymyksissä vastataan valitsemalla yksi vastausvaihtoehto. Muutamassa kysymyksessä voit kirjoittaa vastauksen sille varattuun kohtaan.

Kaikki tieto on täysin luottamuksellista.

1. Kirjoita tähän tutkijan Sinulle antama numerokoodi.
2. Mitä koulua seuraavista käyt?
 - X koulu
 - Y koulu
 - Z koulu
3. Mikä on äidinkielesi?
 - Suomi
 - Ruotsi
 - Muu, mikä? :
4. Keitä asuu kanssasi samassa taloudessa?
 - Isä
 - Isäpuoli
 - Äiti
 - Äitipuoli
 - Isoisä/isoäiti
 - Muita aikuisia
 - Sisaruksia, kuinka monta? :
 - Sisko- tai velipuolia, kuinka monta? :
 - Muita lapsia, kuinka monta? :
5. Kuinka hyvin seuraavat väittämät sopivat Sinuun?

Vastausvaihtoehdot: 1 = Täysin eri mieltä, 2 = Jokseenkin eri mieltä, 3 = Jokseenkin samaa mieltä, 4 = Täysin samaa mieltä

Uskon, että minulla on monia hyviä ominaisuuksia.
 Minulla on myönteinen käsitys itsestäni.
 Olen kaiken kaikkiaan tyytyväinen itseeni.
 Toivoisin voivani kunnioittaa itseäni enemmän.
 Aina silloin tällöin ajattelen, että minussa ei ole mitään hyvää.

6. Seuraavat väittämät liittyvät useimpien perheiden arkeen. Ympyröi se vaihtoehto, joka kuvaa parhaiten tämän hetkistä perhe-elämää. Vastaa ensimmäisenä mieleesi tullut vaihtoehto. Kysymyksiin ei ole olemassa oikeita, eikä vääriä vastauksia.

Vastausvaihtoehdot: 1 = Ei koskaan, 2 = Ei lähes koskaan, 3 = Harvoin, 4 = Joskus, 5 = Usein, 6 = Melkein aina, 7 = Aina

Perheenjäsenet kuuntelevat, kun puhun.
 Syntymäpäivät ovat tärkeitä tapahtumia perheessän.
 Perheessämme lapset tappelevat keskenään.

Perheenjäseniä täytyy muistutella asioista, joita heitä on pyydetty tekemään.
 Perheenjäsenet välittävät riittävästi tarpeistani.
 Vietämme lomia yhdessä koko perheenä.
 Perheessämme riidellään raha-asioista.
 Perheeni hyväksyy minut sellaisena kuin olen.
 Olen huolestunut, jos joku perheessäni on vihainen.
 Perheessäni kunnioitetaan perinteitä.
 Perheeni arvostaa minua.
 Olen huolestunut, jos olen eri mieltä perheenjäsenieni mielipiteiden kanssa.
 Voin pahoin, kun asiat perheessäni eivät suju.
 Perheemme juhlii merkkipäiviä, kuten ripille pääsyä tai isänpäivää.
 Perheenjäsenet lyövät toisiaan.
 Kerron perheenjäsenilleni, kun olen poissa tolaltani.
 Keskustelen perheenjäsenieni kanssa ihmissuhdeasioista, kun ne mietityttävät minua.
 Kerron perheenjäsenilleni, kun olen surullinen.
 Yhden perheenjäsenen mieliala (esim. ilo, ärtyneisyys) tarttuu helposti muihin perheenjäseniin.
 Perheenjäsenet huutavat toisilleen.
 Perheenjäsenet arvostelevat toistensa ruokailuun liittyviä tapoja.
 Perheenjäseneni mielestä olen toivoton tapaus.
 On vaikea unohtaa perheessäni tapahtuneita tuskallisia tapahtumia.
 Perheenjäsenet käyttävät tavaroitani ilman lupaani.
 Perheessäni puhutaan seksuaalisuuteen ja kehittymiseen liittyvistä asioista.
 Kerron perheenjäsenilleni, kun olen vihainen heille.
 Kun perheessäni asiat menevät huonosti, jotakin perheenjäsentä syytetään siitä.
 Perheeni syö yhdessä vähintään kerran päivässä.
 Perheessäni keskustellaan murrosikään liittyvistä fyysisistä muutoksista.
 Tunnen itseni rakastetuksi perheessämme.
 Perheenjäseneni keskustelevat kanssani ongelmistaan.
 Suvun yhteiset tapaamiset ovat perheellemme tärkeitä.
 Minulla on univaikeuksia, kun ajattelen perheemme ongelmia.
 Olemme kiinnostuneita perheemme menneisyydestä/historiasta.
 Kun perheessäni asiat menevät huonosti, se vaikuttaa ruokahaluuni.
 Tunnen itseni ulkopuoliseksi perheessäni.
 Kerron perheenjäsenilleni, kun olen peloissani.
 Perheenjäseneni ovat kiinnostuneita tekemisistäni.
 On tärkeää tunnistaa joidenkin perheenjäsenten mieliala.
 Tulemme perheenä hyvin toimeen muiden perheiden kanssa.
 Olen onnellinen siitä, että kuulun juuri tähän perheeseen.
 Tunnen, että vanhempani arvostavat ja kunnioittavat minua lapsenaan, sellaisena kuin olen.

7. Kuinka tyytyväinen olet seuraaviin asioihin?

Vastausvaihtoehdot: 1 = Erittäin tyytymätön, 2 = Hyvin tyytymätön, 3 = Jokseenkin tyytymätön, 4 = En tyytyväinen, enkä tyytymätön, 5 = Jokseenkin tyytyväinen, 6 = Hyvin tyytyväinen, 7 = Erittäin tyytyväinen

Siihen, miten paljon vanhempasi ehtivät viettää aikaa kanssasi.
 Siihen, miten vanhempasi käyttäytyvät Sinua kohtaan.
 Siihen, miten johdonmukaisesti vanhempasi asettavat rajat Sinulle.
 Siihen, miten vanhempasi tukevat kaverisuhteitasi.
 Siihen, miten vanhempasi tukevat harrastamismahdollisuuksiasi.

Siihen, millaista vapaa-aikasi on.
 Kaverisuhteisiisi.
 Perhe-elämäsi.
 Elämäsi yleensä.

8. Seuraavat väittämät koskevat riitelyä perheessä.
 Vastausvaihtoehdot: 1 = Täysin eri mieltä, 2 = Jokseenkin eri mieltä, 3 = En samaa, enkä eri mieltä, 4 = Jokseenkin samaa mieltä, 5 = Täysin samaa mieltä, 9 = Ei koske minua

Riitelen paljon sisarusteni kanssa.
 Riitelen paljon vanhempani/vanhempieni kanssa.
 Vanhempani riitelevät keskenään paljon.
 Perheessämme riidellään paljon.

9. Kuinka hyvin seuraavat väittämät pitävät paikkansa?
 Vastausvaihtoehdot: 1 = Täysin eri mieltä, 2 = Jokseenkin eri mieltä, 3 = En samaa, enkä eri mieltä, 4 = Jokseenkin samaa mieltä, 5 = Täysin samaa mieltä

Saan kotoa riittävästi ravitsevaa ruokaa?
 Saan kotoa elämiseen tarvittavat perustarvikkeet (esim. vaatteet, hygienia- ja kauneudenhoitotuotteet)?
 Saan kotoa välttämättömäksi kokemani välineet/tavarat (esim. musiikki- ja harrastusvälineet)?

10. Kiusataanko Sinua tai kiusaatko itse muita oppilaita tai tuttaviasi koulussa, koulumatkalla tai vapaa-ajalla?
 Vastausvaihtoehdot: 1 = Ei koskaan, 2 = Harvoin, 3 = Silloin tällöin, 4 = Joka viikko, 5 = Joka päivä

Miten usein Sinua kiusataan?
 Miten usein itse kiusaat?

11. Onko Sinulla vähintään yksi ystävä?
 Ei
 Kyllä

12. Onko Sinulla viimeksi kuluneen puolen vuoden aikana ollut joitakin seuraavista oireista ja kuinka usein?
 Vastausvaihtoehdot: 1 = Harvoin tai ei koskaan, 2 = Noin kerran kuussa, 3 = Noin kaksi kertaa kuussa, 4 = Noin kerran viikossa, 5 = Lähes joka päivä

Vaikeuksia päästä uneen tai heräilemistä öisin
 Selkä- tai hartiakipuja
 Vatsakipuja tai huonovointisuutta
 Hermostuneisuutta ja/tai kiukunpurkauksia
 Päänsärkyä
 Väsymystä tai heikotusta
 Ruokahaluttomuutta

13. Aiheuttavatko seuraavanlaiset asiat/tilanteet Sinulle turvattomuuden tai pelon tunteita?
Vastausvaihtoehdot: 1 = Ei koskaan, 2 = Harvoin, 3 = Silloin tällöin, 4 = Usein, 5 = Hyvin usein
- Kouluväkivalta/kiusaaminen
 - Oppitunnit
 - Kouluruokailu
 - Kotona oleminen
 - Jengit/kaveriporukat
 - Seksuaalinen häirintä/ahdistelu
 - Vanhempien liiallinen alkoholinkäyttö
 - Kotiväkivalta
 - Maailman tilanne/tulevaisuus
 - Oma tulevaisuutesi
14. Kuinka usein juot energiajuomia (esim. Red Bull, Battery)?
- En koskaan
 - Harvemmin kuin viikoittain
 - Viikoittain
 - Harvemmin kuin päivittäin
 - Päivittäin
15. Mikä seuraavista vaihtoehdoista kuvaa parhaiten suhdettasi tupakointiin?
- En ole koskaan tupakoinut
 - En tupakoi nyt, mutta olen kokeillut tai lopettanut tupakoinnin
 - Tupakoin harvemmin kuin kerran viikossa
 - Tupakoin viikoittain, en kuitenkaan päivittäin
 - Tupakoin päivittäin
16. Mikä seuraavista vaihtoehdoista kuvaa parhaiten suhdettasi alkoholiin? En käytä alkoholia
- En käytä alkoholia, mutta olen kokeillut
 - Käytän alkoholia noin kerran kuukaudessa tai harvemmin
 - Käytän alkoholia pari kertaa kuukaudessa
 - Käytän alkoholia kerran viikossa tai useammin
17. Kuinka monta annosta juot alkoholia yleensä kerralla? (Ohje: 1 annos = Pullo (0,33 l) keskiolutta tai siideriä, 1,5 annosta = 0,5 l tölkki/pullo keskiolutta tai siideriä, 13 annosta = 0,5 l pullo väkeviä)
- En juo ollenkaan
 - 1-3 annosta
 - 4-7 annosta
 - 8-11 annosta
 - yli 12 annosta

18. Oletko koskaan kokeillut tai käyttänyt huumeita tai lääkkeitä huumaavassa tarkoituksessa (esim. kannabista, ekstaasia, amfetamiinia, LSD:tä, tinneriä, liimaa, särkylääkkeitä)?

En koskaan
Kerran
2 kertaa
3-4 kertaa
5 kertaa tai useammin

19. Joskus nuoret tekevät sellaistakin, mikä ei ole sallittua. Kuinka usein Sinä olet ollut poliisin kanssa tekemisissä rikkeittäsi vuoksi viimeisen 2 vuoden aikana?

En koskaan
1 kerran
2 kertaa
3-4 kertaa
5 kertaa tai useammin

20. Kuinka hyvin seuraavat väittämät sopivat Sinuun?

Vastausvaihtoehdot: 1 = Täysin eri mieltä, 2 = Jokseenkin eri mieltä, 3 = En samaa, enkä eri mieltä, 4 = Jokseenkin samaa mieltä, 5 = Täysin samaa mieltä

Otan pikkuhiljaa enemmän vastuuta omista asioistani.
En pidä siitä, että ihmiset koskevat minuun.
Luotan siihen, että ihmiset ajattelevat minusta myönteisesti.
Toimin vastavuoroisesti ystävyysuhteissani.
Lyön tai läimin kavereitani.
Huolehdin, että asiat, jotka ovat vastuullani, tulevat tehtyä.
Pelkään, että joku huomaa heikkouteni.
Pyrin ymmärtämään, miksi vanhempani toimivat siten kuin toimivat.
Minusta on mukava ärsyttää joitakin opettajia.
Pyrin vaikuttamaan asioihin esim. äänestämällä tai viemällä nuorten asioita tiedoksi päättäjille.
Pelkään, että jään yksin, ulos kaveriporukasta. Minun on vaikea ryhtyä toimeen.
Tunnen oloni epämukavaksi kun ihmiset ovat minua fyysisesti liian lähellä.
Pidän minulle kerrotut luottamukselliset asiat vain omana tietonani.
Voin osoittaa parhaille ystäväilleni myös vihan ja ärtymyksen tunteita.
Kohdatessani ongelman, ryhdyn toimeen ja selvitän ongelman.
Suurin osa koulun jälkeisestä vapaa-ajastani kuluu tietokoneella.
Teen ystävyyden hyväksi myös sellaisia asioita, jotka eivät minua kiinnosta, mutta ne ovat ystäväilleni tärkeitä.
Saan tukea murheisiini Internetin kautta (esim. tiedon saaminen ja keskustelupalstat).
Kotitehtävät ovat minulle aivan liian vaikeita.
Noudatan sääntöjä.

21. Kuinka hyvin seuraavat väittämät sopivat Sinuun?

Vastausvaihtoehdot: 1 = Täysin eri mieltä, 2 = Jokseenkin eri mieltä, 3 = En samaa, enkä eri mieltä, 4 = Jokseenkin samaa mieltä, 5 = Täysin samaa mieltä

Puolustan ystävääni, jos häntä kiusataan.
Minun on helppo tutustua uusiin ihmisiin.

Jos sattuisi jokin onnettomuus, en osaisi toimia tilanteessa tarkoituksenmukaisella tavalla.

Pidän koskettamisesta niiden ihmisten kanssa, jotka ovat minulle tärkeitä.

Ajattelen usein, että muut nuoret eivät pidä minusta.

Tunnen itseni usein yksinäiseksi.

Olen kavereiden kanssa oma itseni. En vedä roolia.

Pidän ulkonäöstäni sen puutteista huolimatta.

Jos ystäväni haluavat toimia jossain tilanteessa eri tavoin kuin minä, pyrin löytämään ratkaisun, joka sopisi kaikille.

Olen tyytyväinen kaverisuhteisiini.

Uskallan sanoa aidon mielipiteeni keskusteltavaan asiaan koko ryhmän kuullen isommassakin porukassa.

Minulle läheisen ihmisen halaus voi lohduttaa minua.

Opettelen ja teen asioita, joita minun on osattava, jotta aikuisena selviydyin itsenäisestä elämästä.

Pystyn hallitsemaan vihan tunteeni.

Osaan puolustaa itseäni tarvittaessa.

Jos jokin ratkaisuvaihtoehto ei toimi, mietin jotain muuta vaihtoehtoa ratkaistakseni jonkin tietyn ongelman.

Tutustun Internetin kautta uusiin ihmisiin.

Pyydän apua, jos en selviydy itsenäisesti jostakin asiasta.

Minulla on tällä hetkellä joitakin tulevaisuudensuunnitelmia.

Mietin useimmiten toimintani seurauksia.

22. Seuraavat väittämät liittyvät siihen, miten toimit erilaisissa tilanteissa.

Vastausvaihtoehdot: 1 = Täysin eri mieltä, 2 = Jokseenkin eri mieltä, 3 = Jokseenkin samaa mieltä, 4 = Täysin samaa mieltä

Kun tartun jonkin tehtävään, olen yleensä varma, että onnistun siinä.

Suurehkossa joukossa tunnen usein oloni epämiellyttäväksi.

Minulle käy usein niin, että keksin jotain muuta tekemistä, kun minulla on hankala tehtävä edessä.

Odotan jonkin menevän pieleen, kun tapaan uusia ihmisiä, vaikka yleensä kuitenkin selviydyin tilanteista hyvin.

Kun menen uusiin tilanteisiin, odotan usein pärjääväni.

Ihmisillä on kielteinen käsitys minusta, teenpä mitä vain.

Jos jokin menee pieleen, katoan paikalta.

Minun on helppoa puhua ryhmässä.

Minulla on usein tunne, että en selviydy uudesta asiasta.

Kun asiat eivät suju, on parasta jutella kavereiden kanssa.

Jos on jotain hankaa tiedossa, keksin mielelläni muuta puuhaa.

Olen paljon yksin, koska pelkään mennä ihmisten pariin.

Jos edessä on vaikea tehtävä, huomaan usein, että en yritä tosissani.

On usein turha rupertella niitä näitä, kun on paljon muutakin tehtävää.

Suoriudun hyvin erilaisista tehtävistä.

Toisista ei useinkaan ole apua omissa vaikeuksissa.

Pärjään yleensä hankalammassakin tehtävässä.

Jos minua pyydetään mukaan johonkin ryhmään, olen yleensä heti valmis.

Tulen usein sairaaksi, jos seuraavana päivänä on jotain hankalaa tiedossa.

Jos on jotain vaikeuksia, on mukava jutella toisten kanssa.

23. Minkälainen on mielialasi?
Mielialani on melko valoisa ja hyvä.
En ole alakuloinen tai surullinen.
Tunnen itseni alakuloiseksi ja surulliseksi.
Olen alakuloinen jatkuvasti, enkä pääse siitä.
Olen niin masentunut ja alavireinen, etten enää kestä.
24. Miten suhtaudut tulevaisuuteen?
Suhtaudun tulevaisuuteen toiveikkaasti.
En suhtaudu tulevaisuuteen toivottomasti.
Tulevaisuus tuntuu minusta melko masentavalta.
Minusta tuntuu, ettei minulla ole tulevaisuudelta mitään odotettavaa.
Tulevaisuus tuntuu minusta toivottomalta, enkä jaksa uskoa, että asiat muuttuisivat parempaan päin.
25. Miten katsot elämäsi sujuneen?
Olen elämässäni onnistunut huomattavan usein.
En tunne epäonnistuneeni elämässä.
Minusta tuntuu, että olen epäonnistunut pyrkimyksissäni tavallista useammin.
Elämäni on tähän saakka ollut vain sarja epäonnistumisia.
Tunnen epäonnistuneeni täydellisesti ihmisenä.
26. Miten tyytyväiseksi tai tyytymättömäksi tunnet itsesi?
Olen varsin tyytyväinen elämääni.
En ole erityisen tyytyväinen.
En nauti asioista samalla tavoin kuin ennen.
Minusta tuntuu, etten saa enää tyydytystä juuri mistään.
Olen täysin tyytymätön kaikkeen.
27. Minkälaisena pidät itseäsi?
Tunnen itseni melko hyväksi.
En tunne itseäni huonoksi ja arvottomaksi.
Tunnen itseni huonoksi ja arvottomaksi melko usein.
Nykyään tunnen itseni arvottomaksi melkein aina.
Olen kerta kaikkiaan arvoton ja huono.
28. Onko sinulla pettymyksen tunteita?
Olen tyytyväinen itseeni ja suorituksiini.
En ole pettynyt itseni suhteen.
Olen pettynyt itseni suhteen.
Minua inhottaa itseni.
Vihaan itseäni.
29. Onko sinulla itsesi vahingoittamiseen liittyviä ajatuksia?
Minulla ei ole koskaan ollut itsemurha-ajatuksia.
En ajattele, enkä halua vahingoittaa itseäni.
Minusta tuntuu, että olisi parempi, jos olisin kuollut.
Minulla on tarkat suunnitelmat itsemurhasta.
Tekisin itsemurhan, jos siihen olisi mahdollisuus.

30. Miten suhtaudut vieraiden ihmisten tapaamiseen?
Pidän ihmisten tapaamisesta ja juttelemisesta.
En ole menettänyt kiinnostusta muihin ihmisiin.
Toiset ihmiset eivät enää kiinnosta minua niin paljon kuin ennen.
Olen melkein menettänyt mielenkiintoni sekä tunteeni toisia ihmisiä kohtaan.
Olen menettänyt mielenkiintoni muihin ihmisiin, enkä välitä heistä lainkaan.
31. Miten koet päätösten tekemisen?
Erialaisten päätösten tekeminen on minulle helppoa.
Pystyn tekemään päätöksiä samoin kuin ennenkin.
Varmuuteni on vähentynyt ja yritän lykätä päätöksen tekoa.
Minulla on suuria vaikeuksia päätösten teossa.
En pysty enää lainkaan tekemään ratkaisuja ja päätöksiä.
32. Minkälaisena pidät olemustasi ja ulkonäköäsi?
Olen melko tyytyväinen ulkonäkööni ja olemukseeni.
Ulkonäkössäni ei ole minua haittaavia piirteitä.
Olen huolissani siitä, että näytän epämiellyttävältä.
Minusta tuntuu, että näytän rumalta.
Olen varma, että näytän rumalta ja vastenmieliseltä.
33. Minkälaista nukkumisesi on?
Minulla ei ole nukkumisessa minkäänlaisia vaikeuksia.
Nukun yhtä hyvin kuin ennenkin.
Herätessäni aamuisin olen paljon väsyneempi kuin ennen.
Minua häiritsee unettomuus.
Kärsin unettomuudesta, nukahtamisvaikeuksista tai liian aikaisesta kesken unien heräämisestä.
34. Tunnetko väsymystä ja uupumusta?
Väsyminen on minulle lähes täysin vierasta.
En väsy helpommin kuin tavallisestikaan.
Väsyn helpommin kuin ennen.
Vähäinenkin työ väsyttää ja uuvuttaa minua.
Olen liian väsynyt tehdäkseeni mitään.
35. Minkälainen ruokahalusi on?
Ruokahalussani ei ole mitään hankaluuksia.
Ruokahaluni on ennallaan.
Ruokahaluni on huonompi kuin ennen.
Ruokahaluni on nyt paljon huonompi kuin ennen.
Minulla ei ole enää lainkaan ruokahalua.
36. Oletko ahdistunut ja jännittänyt?
Pidän itseäni melko hyvähermoisena enkä ahdistu kovinkaan helposti.
En tunne itseäni ahdistuneeksi tai "huonohermoiseksi".
Ahdistun ja jännityn melko helposti.
Tulen erityisen helposti tuskaiseksi, ahdistuneeksi tai jännittyneeksi.
Tunnen itseni jatkuvasti ahdistuneeksi ja tuskaiseksi kuin hermoni olisivat "loppuun kuluneet".

37. Seuraavat väitteet kuvaavat suhdetta vanhempiisi. Arvioi ensin, kuinka hyvin nämä väittämät pitävät paikkansa, kun ajattelet suhdeasi kotona asuvaan äitiisi tai äitipuoleesi.

Vastausvaihtoehdot: 1 = Ei pidä ollenkaan paikkansa - 7 = Pitää täysin paikkansa. Äitiä koskevien väittämien jälkeen on kysytty samat kysymykset isään liittyen.

Äitini osoittaa minulle usein, kuinka hän arvostaa sitä, että yritän tehdä jotakin tai saada jotain aikaiseksi.

Äitini mielestä kiitos saa aikaan enemmän kuin rangaistus.

Äitini kunnioittaa mielipiteitäni.

Äitini mielestä toruminen ja asioista muistuttaminen on paikallaan.

Kun äitini suuttuu, hän myös näyttää sen.

Äitini mielestä on tärkeää, että perheessämme noudatetaan sääntöjä.

Jos meillä on erimielisyyksiä äitini kanssa, selvitämme asiat yleensä puhumalla.

Äitini mielestä nuoren on käyttäydyttävä kunnolla vanhempiaan kohtaan.

Äitini tietää yleensä, mitä puuhailen ja missä olen.

Äitini rohkaisee minua oma-aloitteellisuuteen.

Äidilleni on tärkeää, että tottelen häntä.

Minulla ja äidilläni on hyvä suhde.

Äitini ottaa ajatukseni huomioon kun hän suunnittelee perheen asioita.

Äitini muistuttaa minua usein siitä, mitä kaikkea hän on vuokseni tehnyt.

Jos käyttäydyn huonosti tai sopimattomasti, äitini kyllä näyttää selvästi, että hän on pettynyt ja häpeissään.

Äitini mielestä minun tulisi arvostaa sitä, kuinka hyvin asiani ovat.

Äitini muistuttaa minua usein, miten paljon hän on uhrautunut minun vuokseni.

Äitini osoittaa usein, että hän rakastaa minua.

Äitini tietää mistä asioista olen kiinnostunut.

Äitini ei anna minun kiukutella itselleen.

Äitini tietää, kenen kanssa vietän aikaani.

38. Kuinka usein seuraavat väittämät sopivat Sinuun?

Vastausvaihtoehdot: 1 = En koskaan, 2 = Harvoin, 3 = Usein, 4 = Erittäin usein

Tarjoan apuani muille oppilaille.

Osoitan innokkaasti ryhmän toimintaan.

Kutsun muita oppilaita mukaan toimintaan.

Osaan aloittaa taitavasti keskustelun kavereiden kanssa.

Teen yhteistyötä muiden oppilaiden kanssa.

Osaan olla hyvä kaveri.

Otan huomioon muiden oppilaiden tunteet.

Osoitan muille oppilaille, että hyväksyn heidät.

Minulla on lyhyt pinna.

Saan raivokohtauksia ja kiukunpuuskia.

Ärsyynyn helposti.

Härnään ja teen pilaa muista oppilaista.

Väittelen ja riitelen kavereiden kanssa.

Häiritän ja ärsytän muita oppilaita.

Toimin ajattelematta.

39. Vastaa seuraaviin kysymyksiin sen perusteella, miten asiat ovat omalla kohdallasi olleet viimeisen 6 kuukauden aikana.

Vastausvaihtoehdot: 1 = Ei päde, 2 = Pätee jonkin verran, 3 = Pätee varmasti

Pyrin olemaan ystävällinen muita ihmisiä kohtaan. Otan muiden tunteet huomioon.

Olen levoton, en pysty olemaan kauan hiljaa paikoillani.

Kärsin usein päänsärystä, vatsakivusta tai pahoinvoinnista.

Jaan mielelläni tavaroitani (ruokaa, pelejä, kyniä jne) toisten kanssa.

Saatan vihastua kovasti ja menetän usein malttini.

Olen enimmäkseen yksinäni. Yleensä touhuan yksin tai pitäydyn oman itseni seurassa.

Yleensä teen niin kuin minua käsketään.

Murehdin monia asioita.

Tarjoudun auttamaan, jos joku loukkaa itsensä, on pahoilla mielin tai huonovointinen.

Olen jatkuvasti hypistelemässä jotakin tai kiemurtelen paikoillani.

Minulla on yksi tai useampia hyviä ystäviä.

Tappelen usein. Saan muut tekemään mitä haluan.

Olen usein onneton, mieli maassa tai itkuinen.

Ikäiseni ylipäänsä pitävät minusta.

Häiriinnyn helposti. Minun on vaikea keskittyä.

Jännitän uusia tilanteita. Kadotan helposti itseluottamukseni.

Olen kiltti pienempiäni kohtaan.

Minua syytetään usein valehtelemisestä tai petkuttamisesta.

Olen muiden lasten tai nuorten silmätikku tai kiusaamisen kohde.

Tarjoudun usein auttamaan muita (vanhempiani, opettajia, muita lapsia).

Harkitsen tilanteen ennen kuin toimin.

Otan tavaroita, jotka eivät kuulu minulle, joko kotoa, koulusta tai muualta.

Tulen paremmin toimeen aikuisten kuin ikäisteni kanssa.

Kärsin monista peloista, olen helposti pelästynyt.

Saatan tehtävät loppuun. Olen hyvin pitkäjänteinen.

40. Millaisia suunnitelmia Sinulla on jatkaa opiskelua peruskoulun päätyttyä? Merkitse vain ensisijainen suunnitelmasi.

Menen lukioon

Menen ammattikouluun

Käyn sekä lukion että ammattikoulun

Menen kymppiluokalle

En aio jatkaa enää opintoja

En tiedä vielä

41. Paljonko keskiarvosi oli viimeisimmässä todistuksessasi (jos et muista tarkkaan, arvioi)

42. Mikä on tämän hetkinen pituutesi? (Jos et muista tarkkaan, arvioi.)

43. Mikä on tämän hetkinen painosi? (Jos et muista tarkkaan, arvioi.)

44. Onko Sinulla jokin lääkärin toteama pitkäaikainen sairaus, vaiva tai vamma, joka haittaa jokapäiväistä elämääsi?

Ei

Kyllä, mikä?

45. Jos Sinulla on jokin tällainen sairaus, vaiva tai vamma, missä määrin se haittaa jokapäiväistä toimintaasi?
Ei lainkaan
Vähän
Jonkin verran
Melko paljon
Erittäin paljon
46. Kuinka usein harrastat liikuntaa (pois lukien koulun liikuntatunnit)?
En koskaan
Harvemmin kuin joka viikko
Joka viikko
3-4 kertaa viikossa
Joka päivä
47. Kuinka usein harrastat jotain muuta kuin liikuntaa (esim. partio, soittaminen)?
En koskaan
Harvemmin kuin joka viikko
Joka viikko
3-4 kertaa viikossa
Joka päivä
48. Vielä muutama kysymys tutkimukseen liittyneestä valokuvaprojektista.
Vastausvaihtoehdot: 1 = Täysin eri mieltä, 2 = Jokseenkin eri mieltä, 3 = En samaa enkä eri mieltä, 4 = Jokseenkin samaa mieltä, 5 = Täysin samaa mieltä, 6 = Luokkamme ei osallistunut projektiin

Valokuvaprojektin ohjeistus oli selkeä.

Osallistuin aktiivisesti valokuvaprojektiin joko kuvien ottajana, suunnittelijana tai olin kuvauksen kohteena.

Valokuvien sisällön suunnittelu oli helppoa.

Valokuvaprojektista aiheutui mieliharmia minulle.

Valokuvaprojektista aiheutui mieliharmia joillekin luokassamme.

Valokuvaprojekti oli kokonaisuudessaan mukava.

Vastaava valokuvaprojekti olisi mukava järjestää uudelleen.

Lopuksi voit halutessasi kirjoittaa terveiset tutkijoille. Voit antaa palautetta kyselystä tai kertoa muuten vain kuulumisiasi. :)

Jos kysymykset jäivät askarruttamaan mieltäsi, keskustele niistä vanhempiesi tai muun aikuisen kanssa. Voit myös ottaa yhteyttä opettajaasi, terveydenhoitajaan, koulusi psykologiin tai koulukuraattoriin.

LIITE 4 Tutkimuksen tuloksiin liittyvät lyhenteet

α	reliabiliteettiarvo
β	standardoitu regressiokerroin
ICC	sisäkorrelaatio (intraclass correlation coefficient)
n	kysymykseen vastanneiden määrä
N	kaikkien vastanneiden määrä koko aineistossa
n.s.	tilastollisesti ei merkitsevä tulos
p	tilastollinen merkitsevyys
	* $p < .05$
	** $p < .01$
	*** $p < .001$
r	korrelaatio
R	selitysaste

LIITE 5 Epävarmuusasenne ja onnistumisasenne -muuttujien faktorointi

	Kommuna- liteetit	Epävarmuus- asenne	Onnistumis- asenne
Kun tartun jonkin tehtävään, olen yleensä varma, että onnistun siinä.	.521		.741
Suoriudun hyvin erilaisista tehtävistä.	.523		.707
Pärjään yleensä hankalammassakin tehtävässä.	.420		.665
Kun menen uusiin tilanteisiin, odotan usein pärjääväni.	.487		.624
Ihmisillä on kielteinen käsitys minusta, teenpä mitä vain.	.678	-.813	
Jos jokin menee pieleen, katoan paikalta.	.392	-.612	
Olen paljon yksin, koska pelkään mennä ihmisten pariin.	.399	-.643	
Suurehkossa joukossa tunnen usein oloni epämiellyttäväksi.	.309	-.559	
Ominaisarvo		2,497	1,232
Selitysaste (yhteensä 46,6 %)		31,2	15,4
Reliabiliteetti		.75	.78

LIITE 6 TIETEELLISEN TUTKIMUKSEN REKISTERISELOSTE**Henkilötietolaki (523/99) 10 §****Laatimispvm:** 22.10.2008

Rekisterinpitäjän on pidettävä rekisteriseloste jokaisen saatavilla.

Tutkimusrekisterinpitäjä sekä tutkimusrekisteriasioista vastaava henkilö ja yhteishenkilö:

Sirpa Kannasoja

Assistentti, tutkija

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos / Sosiaalityön yksikkö

PL 35 (Agora), 40014 Jyväskylän yliopisto

Puh. (014) 260 3050

sähköposti: sirpa.kannasoja@jyu.fi

Käyntiosoite: Agora 5. krs. huone C517.2

Tutkimuksen suorittajat:

Sirpa Kannasoja sekä kaksi sosiaalityön pro gradu -tutkielmaa tekevää opiskelijaa.

Tutkimusaineiston käyttö:

Tutkimusaineistoa käyttävät tutkija Sirpa Kannasoja sekä yliopistossa suoritettavia perusopintoja ja mahdollisesti jatko-opintoja tekevät opiskelijat opinnäytöissään. Opinnäytetyön tekijöiden käytössä on aineisto, jossa tutkimukseen osallistuneiden henkilöllisyys on salattu. Lisäksi tätä anonymisoitua aineistoa voidaan käyttää opetusmateriaalina.

Tutkimuskohde/tutkimustarkoitus:

Seurantatutkimus, työnimi: "Nuorten sosiaalinen toimintakyky kotona, koulussa ja vapaa-ajalla".

Tutkimuksen kesto: 8/2006–8/2013.

Rekisterin tietosisältö:*Laadullinen aineisto*

Nuorten fokusryhmähaastattelu: litteroitu materiaali nuorten sosiaalisesta toimintakyvystä.

Valokuva-aineisto: nuorten koulussa ottamat valokuvat tilanteista, jotka ilmentävät nuorten mielestä nuorten sosiaalista toimintakykyä.

Määrällinen aineisto

Nuoret:

Henkilön yksilöintitiedot: nimi, syntymäaika, sukupuoli, vanhemman / vanhempien nimet, koulu, jossa nuori käy koulua ja koululuokka.

Tutkimustiedot: sosiaalinen toimintakyky, kompetenssi, kaverisuhteet, elämänasenne, ongelmanratkaisukyky, ongelmanratkaisustrategiat, itsekontrolli, itse-tunto, masentuneisuus, tyytyväisyys elämään, oirehtiminen, harrastustoiminta, sairastaminen, päihteiden käyttö, koulutussuunnitelmat, vanhemmuustyyli, perheen toimintakyky ja taloudellinen tilanne.

Vanhemmat:

Henkilön yksilöintitiedot: nimi, syntymäaika, sukupuoli, koulutus, ammatti-asema ja lapsen/lasten nimet.

Tutkimustiedot: perheen taloudellinen tilanne ja vanhemmuustyytyväisyys.

Nuorista ja vanhemmista kysytään tarkat tunnistetiedot, jolloin eri aineistot pystytään yhdistämään lapsi-vanhempi vastaaviksi analyysia aloitettaessa.

Mistä tutkimusaineisto muodostuu:

Laadullinen tutkimusaineisto koostuu litteroidusta nuorten fokusryhmähaastatteluluista sekä valokuva-aineistosta. Fokusryhmähaastatteluihin osallistuu yhteensä noin 15 yläkouluikäistä nuorta, jotka haluavat mukaan tutkimukseen. Fokusryhmähaastatteluissa keskitytään yhteen päätteeseen: mitä on nuorten sosiaalinen toimintakyky. Valokuva-aineisto koostuu tietyn kaupungin kaikkien yläkoululaisten ottamista valokuvista nuorten sosiaaliseen toimintakykyyn liittyen.

Määrällinen tutkimusaineisto kerätään tietyn kaupungin yläkouluikäisiltä nuorilta ja heidän vanhemmiltaan. Nuorilta kerätään tietoa sosiaalisesta toimintakyvystä ja siihen olettavasti yhteydessä olevista tekijöistä, kuten nuorten kokemus vanhempiensa vanhemmuudesta ja perheen toimivuudesta, kaverisuhteista, terveydentilasta, elämänasenteesta, itsekontrollista, itsetunnosta, tyytyväisyydestä, ongelmanratkaisutaidoista, taloudentilasta ja koulutussuunnitelmista. Vanhemmilta kerätään tietoa perheen taloudellisesta tilanteesta ja vanhemmuudesta. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja tutkimushenkilöt (sekä vanhemmat että nuoret) allekirjoittavat suostumusasiakirjan. Nuoret tarvitsevat vanhemman luvan voidakseen osallistua tutkimukseen.

Tutkimus tehdään:

Tutkimus toteutetaan Keski-Suomessa tietyn pienehkön kaupungin kaikilla yläkouluilla.

Rekisterin suojausten periaatteet:

Tiedot ovat salassa pidettäviä. Tunnistetiedot poistetaan aineistojen yhdistämisen jälkeen analysointia aloitettaessa. Tunnistetietojen tilalle sijoitetaan yksilöllinen koodi, jota käytetään analysoinnin aikana. Nimi ja muut perustiedot sekä niihin yhdistyvä yksilöllinen koodi sijoitetaan lukittuun kaappiin. Samoin valokuvat, alkuperäiset manuaaliset sekä tietokoneelta varmuuskopioidut aineistot säilytetään tunnistetiedoin lukollisessa kaapissa, joka sijaitsee Jyväskylän yliopiston sosiaalityön yksikön tiloissa. Kyseiseen työtilaan on pääsy vain Sirpa Kannasojalla sekä erityisen tarpeen vaatiessa myös Mikko Mäntysaarella. ATK:lle tunnistetiedoin tallennettuja tutkimustietoja voivat käyttää ainoastaan

Sirpa Kannasoja ja tarvittaessa Mikko Mäntysaari. Ilman tunnistetietoja ATK:lle tallennettuja tutkimustietoja voivat käyttää ainoastaan Sirpa Kannasojalta luvan saaneet henkilöt, joilla olla Jyväskylän yliopiston tietoverkon käyttäjätunnus ja salasana. Näitä henkilöitä ovat tutkijat, opettajat ja opiskelijat, jotka käyttävät anonymisoitua aineistoa jatkotutkimuksiin, tutkielmiin tai opetusmateriaalina.

Tutkimusaineiston arkistointi:

Tutkimusaineistoa ja tutkimusrekisteriä säilytetään tutkimuksen (Nuorten sosiaalinen toimintakyky kotona, koulussa ja vapaa-ajalla) jälkeen, mikä mahdollistaa aineiston hyödyntämisen myöhemmin muuhun tutkimus- ja opetustyöhön. Alkuperäisaineistot ja rekisteri arkistoidaan lukolliseen kaappiin.